Rosta Erzsébet - Rábai Attila

Csalo! Csalo!

Előkészületek

Zötykölődő pléhbusz helyett

Még igazából az előző kalandunk élményeit sem emésztettük meg, máris újabb utazáson törtük a fejünket; természetesen mindketten ismét ugyanarra az országra, Indiára gondoltunk. Pedig éppenséggel indulhatnánk közelebbre is, hisz Európa ugyancsak temérdek felfedezni valót, újdonságot nyújtana számunkra. Nekünk mégis a már kétszer látott India kell. E nosztalgiára nem könnyű rövid, de még nehezebb ésszerű választ adni, szerencsére erre nincs is szükség, hiszen India nem a racionális, hanem az intuitív emberek világa. Egy olyan ország esetében, melyről nem lehet semmi olyat állítani, melynek ne lenne az ellenkezője is igaz; melyet közhelyszerűen, sommásan az ellentétek országának neveznek; mely noha rohamosan modernizálódik, sok tekintetben mégis megrekedt a középkornál; melyről elmondható, hogy egyszerre vonzza és taszítja az embert, mely ugyanabban a pillanatban mutatkozik gazdagnak és szegénynek; nem sok értelme van a logikus érvelésnek. India elsősorban érzelmeket ébreszt, hangulatot kelt, éppen ezért csak belülről, spirituálisan közelíthető meg. Nem lehet leírni vagy megmagyarázni, csak sejtetni engedi magát; e földrésznyi hatalmas ország belső lénye a nyugati, racionális elme számára megfejthetetlen rejtély, elérhetetlen, megfoghatatlan talány.

Visszahív a hinduk szent városa Benáresz, a buddhizmus bölcsője, Szárnáth, de jó volna megnézni a hatalmas metropoliszt, Kalkuttát is, valamint elzarándokolni Körösi Csoma Sándor nyughelyéhez, Dardzsilingbe! Szívesen vegyülnénk el ismét Új-Delhiben, a Connaught Place forgatagában, keringenénk a Palika Bazár labirintusában, tisztelegnénk Gandhidzsí „síremléke” előtt a Rádzsgháton, zsémbelnénk ravasz hindu szkúteresekkel,

alkudoznánk agyafúrt kasmíri kereskedőkkel, miközben állandóan azon dohognánk, hogy már megint rászedtek.

Indiába utazunk. A színpompás, sokvallású, ezernyelvű, megmagyarázhatatlan Janus-arcú Indiába. De milyen járművel menjünk? A baleseti statisztikák szerint legbiztonságosabb repülő egy rossz emlékű dél-indiai utazás óta szóba sem jöhet. Az eset óta ugyanis betegesen ódzkodom mindenféle repüléstől. Úgy adódott, hogy az Indian Airlines gépével Kerala fővárosába, Trivandrumba tartottunk, azonban a célállomás előtt még Kocsinban is le kellett szállnunk. Pilótánk hosszasan körözött az Arab-tenger fölött, míg végre a sok sziget között sikerült rátalálnia Willingdon szigetére. Először zuhanni kezdett a gépünk, majd amikor szerencsésen földet értünk, a leszállópálya tűnt túl rövidnek, kis híján a város főutcájában kötöttünk ki. A Boeing orra mindenesetre átnyúlt az acél védőkorláton. Korábban átéltem meleg pillanatokat a zord Himalája fölött is, Afganisztán légterében pedig oly barátságtalan légörvénybe kerültünk, hogy összekapódott gyomorral már búcsúztam az élettől.

Válasszunk más járművet! A vasút állítólag — a leírások szerint — csak az iráni Kermánig visz, onnan busszal folytathatnánk utunkat, ám ez a megoldás nagyon időigényes, és olyan bizonytalan, mint a kivert kutya vacsorája. Mehetnénk a Kijev-Baku útvonalon is, majd onnan Dzsolfán és Tabrizon át tovább Teheránig; ez a megoldás valamivel gyorsabbnak tűnik, itt viszont a szovjet utódállamokban gyakori nemzetiségi villongások miatt a közbiztonság nem kielégítő. A régebbi bédekkerek szerint egyes magánvállalkozók rendszeres autóbuszjáratokat közlekedtetnek Isztambul és Delhi, sőt München és Delhi között is. A váltott sofőrökkel, éjjel-nappal zötykölődő pléhbuszok ötlete a férjemnek sem tetszett, ezért ezt a verziót gyorsan elvetettük. Természetesen megpróbálhatnánk az autóstoppal egybekapcsolt

buszozást, vonatozást is, de ez a fajta gyűrődés inkább a nálunk fiatalabb generációnak való, mi már kinőttünk a hátizsákos turizmusból.

Maradt a hajó, ez azonban még a vonatnál is reménytelenebbnek látszik, hiába keresgélünk a nemzetközi menetrendben, nem lelünk megfelelőre. Igaz, hogy a Perzsa-öböl országai és Pakisztán között sűrűn ingáznak hajók oda-vissza, ám ezek kizárólag zarándokokat szállítanak. Ráadásul a hosszadalmas tengeri ringatózás nem kifejezetten élvezetes, közben az ember naphosszat a határtalan víztükröt kénytelen kémlelni.

Utolsó lehetőségként merült fel a közút és a személygépkocsi gondolata. E meglehetősen kockázatos közlekedés melletti legfőbb érv, hogy kocsival nagyobb a szabadság, nincsen az ember helyhez kötve, nem kell a menetrendekhez alkalmazkodni, többet lát, könnyebben mozog; de talán még ennél is többet nyom a latban, hogy szűkös anyagi lehetőségeink, valamint a rendelkezésünkre álló idő korlátozott volta miatt, a tervezett utat bejárni, ráadásul mindent megtekinteni más járművel aligha lennénk képesek. A mi két és fél hónapunkkal szemben a gyakorlott világutazók minimum 6 hónapot szánnak egy ilyen útra.

Első tényked ésként vettünk három autóstérképet: egy európait, egy közel-keletit és egy indiait. Napokig görnyedtünk a lepedőnyi térképek fölött, majd kijelöltük a legoptimálisabb útvonalat, amely Romániá n, Bulgárián, Törökországon, Iránon és Pakisztánon át vezet Indiába. Méltán nevezik ezt az utat „hippi-ösvény”-nek, ugyanis ezen az útvonalon mentek, sőt tartanak ma is Nepál fővárosába, Katmanduba a dologtalan, családjuk által pénzzel rendesen megtámogatott fiatalok, akiknek „lázadásból” kedvük szottyan egy kis világjárásra. A kiválasztott útvonal még így térképen is megdöbbentően nehéznek és iszonyú hosszúnak látszik, úgy 25-30 ezer kilométert tennénk meg hetven-nyolcvan nap alatt, ami körülbelül napi 400-500 kilométer vezetést jelent, bár vannak olyan hegyi szakaszok, melyeken 200-300

kilométernél többet még a helyismerettel rendelkező profik sem képesek levezetni. A távolság nagyságára jellemző, hogy a Budapesttől Delhiig több mint 7500 kilométert kell megtenni, és ez még csak az út első stációja.

Az utazáshoz persze kifogástalanul jó, strapabíró autó szükséges, e kívánalmaknak azonban kiszolgált öreg Skodánk aligha felelhet meg. Hiába van meg bennünk a mehetnék, hiába ismerjük már az útvonalat, hiába tudjuk azt is, hogy mely városokat ejtenénk útba, mit lenne érdemes megnéznünk, hol kéne megszállnunk, milyen oltás kell, miféle gyógyszerek szükségesek és milyen útipoggyászt vigyünk magunkkal. Kevés pénzünk lévén, kocsivásárlásról szó sem eshet.

Tervezgetés közben pattant ki a merész idea a fejemből: mi lenne, ha utazásunkhoz szponzort keresnénk? Törekvésünket pár hónapos kitartó próbálkozás után végül siker koronázta. Előbb az Autókertől, majd később a Merkúrtól is kedvező ajánlatot kaptunk. Az utóbbi egy Maruti-Suzuki személygépkocsit kínált fel számunkra. Izgatott a nagy kihívás, szenzációs lenne a Hindusztáni-félszigetet egy Indiában gyártott kocsival megjárni. A Szandzsáj Gandhi szerelméről elnevezett Marutival — kipróbálása után — mégsem mertük vállalni a sok akadályt, veszélyt rejtő utat, ez a mutatós kis járgány remek menettulajdonságaival egyetemben is, főleg városi közlekedésre való, na meg méretei miatt nem ideális az ilyen hosszú utazáshoz.

Az Autóker-Subaru Autószalon — reklámtevékenység fejében — egy japán Subaru-Libero mikrobuszt kommendált, amit nagy örömmel fogadtunk el. A remek menettulajdonságokkal bíró, számos extrával felszerelt mutatós jármű legfőbb erénye talán a négykerék-meghajtás, ami egyes bédekkerek ajánlásai szerint Ázsiában majdhogynem kötelező. Ilyen hosszú úton azonban az sem utolsó szempont, hogy a kocsinak jó nagy a belső tere, s a hátsó ülések átalakíthatók fekhelynek.

Az autóval való ismerkedés könnyen ment, már az első kör után összeszoktunk, mint lovas a lovával, megéreztük egymás ritmusát. Csodálatos gép, ragyogóan gyorsul, észrevétlenül, finoman lassul, jól lehet vele manőverezni és parkolni, majdnem helyben megfordul, nem fogyaszt többet, mint a Skodánk, a dudájának hangja markáns, akár a nagy buszoké (keleten ez nem egy hátrányos tulajdonság), s a riasztója meg olyan érzékeny, mint a legkényesebb szűzlány, elég csak hozzáérni, máris „nyafog”.

Reggelenként az első dolgom, hogy kimegyek a kertbe, s végigsimítom sárga-kék csíkos oldalát. Gyönyörű kis jószág, hófehér dukkós teste csillog-villog a korai napfényben, olyan mint egy ékszerdoboz.

A koleraoltást nem ússzuk meg

A Subaruval feltehetően könnyebben vesszük majd az akadályokat, a kanyargós szerpentineket, a veszedelmes hegyi utakat. Iránban sós mocsaraktól és kiszáradt tavaktól övezve, sivatagos, félsivatagi sztyeppes vidéken halad majd az út, ahol időnként nemcsak a föld mozog, de a gyakorta viharos szél a homokkal együtt a kavicsokat fölkapja, és mire odaérünk júliusban már nem kizárt az 50 Celsius-fok fölötti hőmérséklet sem. Persze a szélsőséges éghajlatú Pakisztán és a trópusi hőségű India sem általt jobb útviszonyokkal, sőt, ha nagyon iparkodunk, pluszként, már az Indus völgyében telibe kaphatjuk az első monszunt, mely arrafelé épp július közepe tájékán söpör végig.

Minden valószínűség szerint lesz alkalmunk kipróbálni, hogyan reagál járművünk az időjárás szélsőségeire, mire jó a négykerék-meghajtás, mit ér a manőverező képesség az óriási nagyvárosok kaotikus forgalmában.

A török vízumot szerezzük be elsőként, de az indiai és a pakisztáni átutazási engedélyeket is megkapjuk egy nap leforgása alatt. Félve, hogy az iráni vízumra heteket kell várnunk, vagy — mint ahogy azt a jól értesült bennfentesek mondják — esetleg meg sem adják — felkészülve arra, hogy a tervezettől eltérő útvonalon kell mennünk — más lehetőségeket is végiggondolunk. Mehetnénk például a volt Szovjetunión keresztül, Taskentnél délre fordulva Afganisztánon át, a Kabul-folyó völgyében Peshawar felé. Az afganisztáni belső villongások, törzsi háborúk miatt ezt az écát azonban nyomban elfelejtjük.

— Mi lenne, ha Kínán át próbálkoznánk? — kérdezi férjem, s máris rámutat a térképen az ősi Selyemútra. Ez esetben először Frunzéba (feltehetően más már a neve) kellene eljutnunk valahogy, aztán Kínába, Kasgár városába, majd onnan a 4733 méter magas Khundzseráb-hágón át

érhetnénk el Észak-Pakisztánt. A kínai Kasgárt a pakisztáni Iszlámábáddal összekötő „Karakoram Highway”, amit rövidítve csak KKH-nak hívnak, 1284 kilométer hosszú, gépkocsival úgy 4-6 nap jártányi út. Kétségtelen, izgalmas lenne végigmenni a világ legmagasabban fekvő kiépített autóútján, a Himalája, Karakorum és a Pamír hegységek között kanyargó KKH-n, melynek megépítésén olykor 15 ezer pakisztáni és 30 ezer kínai munkás dolgozott. Az útépítés óriási erőfeszítéseket, sok véráldozatot követelt. A csaknem húsz évig tartó munkálatok alatt az út majdnem minden kilométere egy áldozatot követelt: 810 pakisztáni és 82 kínai vesztette életét az építkezés során. Talán a számos veszélyforrás az oka, hogy a KKH-t külföldiek nem, vagy csak különleges engedéllyel használhatják — mint utóbb megtudtuk — ez az út elsősorban a kínaiak és a pakisztániak számára áll nyitva.

A latolgatások sorát a hőn áhított iráni tranzitengedély megadásáról szóló telefonértesítés szakítja félbe. Előzőleg sokan ijesztgettek rémhírekkel, de még az iráni követségen sem biztattak semmi jóval, ugyanis a vízumkérelmet nem itt hagyják jóvá, hanem elküldik Teheránba a Külügyminisztériumba, ahol valamilyen megfontolás alapján vagy engedélyezik vagy nem. Előre senki nem lehet okos, egyes országok polgárai könnyen, másokéi nehezen kapják meg, de az sem ritka, hogy mindenféle indokolás nélkül egyszerűen megtagadják a beutazótól az engedélyt, a döntés valószínűleg mindig az aktuális politikai helyzettől függ. Néha egészen extra dolgokat kérhetnek, például munkahelyi ajánlást, iskolai látogatási bizonyítványt, vagy ha valaki repülővel akar utazni, akkor a repülőjegyének másolatát. Valójában én is csak akkor hiszem el, hogy van iráni vízumunk, amikor a ruszárit viselő ügyintéző hölgy kezembe nyomja a két útlevelet, a benne díszelgő pecséttel. Szerencsére nyomban észreveszem, hogy csak egyszeri belépésre szól vízumunk, nem pedig kettőre, ahogy kértük, az elírást íziben kijavíttatom.

Most már jó lesz igyekeznünk, mert a vízum érvényessége a kibocsátás napjától ketyeg, nem pedig a felhasználástól.

A következő meglepetés akkor ér, amikor kiderül, hogy az általunk sima ügynek képzelt biztosítás milyen problémákkal jár. Nagyot tévedtünk, amikor azt hittük, hogy egyszerűen besétálunk valamelyik biztosítóhoz, ahol vég nélkül sorolják szolgáltatásaikat. A túl nagy rizikó miatt nemcsak a két legnagyobb biztosító nem vállalja a gépjármű-biztosítást, de a többi is nemet mond, a Providenciától a Garanciáig, a Coloniálon át még a Lloyd is elzárkózik. A Hungária cascóját pedig én vagyok kénytelen elvetni; az még csak hagyján, hogy mindössze a török-iráni határig vállalnának garanciát, ám azt, hogy az újonnan beszerelt Piranha riasztóhoz egy általuk ajánlott kisiparostól további pluszigazolást követelnek, már képtelen vagyok tolerálni. Ezek után kényszerűségből marad a kötelező biztosítás dokumentuma, a zöld kártya. Ha minden kötél szakad, az ázsiai területen majd keresünk egy török biztosítót, esetleg más országban kísérletezünk, talán több sikerrel járunk. Mindenesetre biztosítás nélkül nekivágni elég rizikós, hiszen anyagilag felelősséget vállaltunk a Subaruért. Elképzelni sem merjük, milyen következménnyel járhat, ha összetörik a kocsi, vagy ne adj' isten, ellopják.

Az oltásokkal több szerencsénk van, az előző utunk előtt kapott tetanusz és a tífusz még három évig hatásos, a koleraoltást viszont nem ússzuk meg, ez ugyanis csak hat hónapra és ötven százalékban nyújt védettséget. Mivel azonban, ahogy a doktornő viccesen mondja: „száz százalékos védelmet két oltás sem nyújt", beérjük eggyel. Ha kérnénk hepatitisz ellen is beoltanának — a pakisztáni útikönyv javasolja a fertőző májgyulladás elleni oltást — mi azonban ezt inkább kihagyjuk. A malária elleni tablettákat már szedjük. Az OTE trópusi tanszékének orvosnője a Delagilt javasolja, amely a lehető leghatásosabb az ottani garázda szúnyogok által hordozott vírusmutáns ellen. Ha mégis megkapnánk a váltólázat, arra az esetre felír egy receptet az

Indiában kapható gyógyszerre. Ajánlja még, vigyünk magunkkal sebfertőtlenítésre tiszta szeszt, e jó tanácsot azonban nem szabad komolyan vennünk, hisz ha a szeszmentes Iránban és Pakisztánban — az úgynevezett „száraz országokban” — megtalálnák kis flakon alkoholunkat, lenne nekünk „nemulass”, e meggondolatlan cselekedetünket minimum botozással, vagy korbácsolással „díjaznák”, de talán még súlyosabb büntetést is kaphatnánk.

Noha komolyan vesszük az egészségügyi intelmeket, és természetesen vigyázunk magunkra, nem ülünk fel a riogató rémtörténeteknek. Mi, vegetáriánusok kevesebb fertőzésnek vagyunk kitéve, mint a húsevők. Indiában eddig egyszer sem használtunk fertőtlenítő tablettát, sőt a Kovalam-parti gyerekek kezéből bátran ettem a hámozott ananászt, Attila pedig Ó-Delhiben egy utcai árustól vásárolt, kézzel sózott, citromozott jégcsapretket falatozott gondtalanul, és akkor még nem is szóltam a szállodai, na meg a vonatokon csurgó, fogmosásra használt mosdóvizekről, s mégsem lett egyikünknek sem kutya baja. Ha mindentől félünk, akkor nem marad időnk örülni!

Közeleg az indulás napja, már beszereztem két jókora fejkendőt, s hosszú ujjas bokáig érő ruhákat, azt mondják ugyanis, hogy Iránban nem tanácsos az öltözködéssel kitűnni a csadoros nők közül. Valamennyi úti dokumentumunkról kópiákat készíttetünk. Napokig válogatok a pár útra szánt praktikus holmi között, s még nagyobb gonddal, minden eshetőségre számítva állítom össze egészségügyi csomagunkat.

Nagyon izgat, kapunk-e majd ólommentes benzint, mert a Subaru katalizátoros autó. Bár mindenhonnan azt a választ kapjuk, hogy természetesen van, ám ha félretájékoztatnak, akkor bizony „tönkrevághatjuk” a katalizátort. A követségeken személyesen is megnyugtatnak; emiatt ne fájjon a fejünk: „Unleaded petrol no problem” (Ólmozatlan benzin nem probléma). Közvetlen indulás előtt a szervizben a teljes olajcsere, és revízió

közben a mestertől ellessük a szerelési alapfogásokat. Attila szorgalmasan gyakorolja az urdu és a perzsa betűket, a hindi dévanagári írással elboldogulunk, mert tanultuk.

Hátravan még a Külügyminisztérium engedélyének megszerzése is, hogy beszámolóinkat a kinti magyar követségekről adhassuk le, utunkról ugyanis rendszeresen tájékoztatjuk a Népszavát.

Kis-Jugoszlávia – Bulgária

Elhagyjuk „Kísértetországot”

— Hát akkor induljunk, irány az ismeretlen!— a gázpedálra lépek. A villanypózna tetején egy feketerigó elismerően füttyent: „Ezek aztán korán keltek!” Dunavecsén péksüteménnyel, Kiskunhalason pedig benzinnel tankolunk fel, a három marmonkanna egyből elnyel hatvan litert. A benzinkutas érdeklődésére, természetes egyszerűséggel közöljük, úti célunk India. Sapkáját tarkójára tolva, gondolataiban lázasan kutatva, némi habozás után elismerően szólal meg:

— Az bizony nagyon messze van!

A határőrség ügyeletesének tanácsára az utolsó pillanatban változtatunk útitervünkön, és Tompánál hagyjuk el az országot. Hiába, az idő pénz, ezért a „békés” Románia helyett — ahol a szabadságra hazautazó törökök miatt a bolgár határnál állítólag napokig is kell várakozni a kompra — a háborús Kis-Jugoszláviát: Vajdaságot, Szerbiát választjuk. Utóbb sajnos rá kell jönnünk, hogy amit nyertünk a réven, elveszítjük a vámon.

Bácskatopolyát elhagyva az út két oldalán durva arcú férfiak a „cséndzs mani” egyezményes jelét mutatva, ujjaikkal pörgetik a pénzt. A belgrádi Duna-hidat igencsak őrzik, alapos ellenőrzésben van részünk. A jugoszláv fővárosba érve a rádión halljuk, hogy aznap tüntetés várható, s hogy elmebetegek szöktek meg egy zárt intézetből, a gondozottaknak több mint a felét még jelenleg is keresik. A magyar Kossuth adó külpolitikai kommentátora kendőzetlen kritikával ostorozza a szerb vezetést. Míg behúzott nyakkal hallgatjuk a híreket, szurtos kis utcagyerekek megrohanják kocsinkat, minden tiltakozásom ellenére egy jelzőlámpa piros jelzését kihasználva, valami ragacsos ronggyal törlik le szélvédőnket. Akciójuk 100 dinárba kerül és sok

mérgelődéssel jár, később ugyanis alig tudjuk letisztítani a homályossá vált üveget. Újabb érvágásként néhány perccel később állítólagos gyorshajtásért 20 márkára büntetnek. A 40 kilométeres sebességkorlátozást jelző táblát követő kanyar után két kárörvendve vigyorgó rendőr minden külföldi rendszámú kocsit kiállít a sorból. Valutánkat elégedetten gyűrik a zsebükbe. Tudjuk, hogy nekünk van igazunk, a bizonyításra azonban most nincs időnk, kelletlenül, de beismerjük, hogy nyertek, különben is ők az erősebbek. A tranzitutas, pláne ha még siet is, helyesebben teszi, ha befogja a száját! Alig megyünk néhány száz métert, egy felverődő kő repeszti meg a kocsi szélvédőjét. Ez bizony nem valami szerencsés indulás!

Az út egyébként valóban rövid, gyors, jelentős időt takarítunk meg, ennek azonban ára van: a sáp, amit úthasználat címén kivetnek ránk, igen érzékenyen érint bennünket. Több mint 120 márkát húznak ki a zsebünkből. A márka és dinár közti átváltási árfolyam az autópályán óráról órára változik, a fizetendő összeget minden esetben az üvegkalitkában ülő durva modorú díjbeszedő határozza meg, apelláta nincs. Az egészben mégis az a legszomorúbb, hogy ezért a jelentős tarifáért valójában csak az utat használhatjuk, nem nyújtanak semmiféle szolgáltatást: nincs benzin, piszkosak a parkolók, koszosak a vécék. Az előzékenység, udvariasság pedig teljesen ismeretlen fogalom errefelé. Persze forgalom sincs, a Belgrádot és Ništ összekötő, máskor oly zsúfolt autópálya most majdnem üres, percenként jó, ha három-négy kocsi jön velünk szemben, ami — figyelembe véve 120-as tempónkat — azt jelenti, hogy kilométerenként átlagosan egy kocsival találkozunk. A mi oldalunkon időnként szinte teljesen egyedül vagyunk.

Niš előtt, a leállósávba húzódva hazai benzinnel töltjük fel a kocsit. Tele tankkal, záporesőben érünk az autópálya kijáratához, ahol újabb tortúra kezdődik. Az úthasználati pénztárnál üvöltözve követelik tőlünk a tikettet, hiába mondjuk, hogy Belgrádtól jövünk, tehát a maximális összeget akarjuk

fizetni, és hogy a bejövetelkor senki sem adott jegyet, az ár ötszörösére akarnak büntetni. „Sikerélményként” könyvelhetjük el, hogy végül megússzuk 50 USA dollárral, amiből 34 450 dinár kifizetése után 5 500 dinárunk marad. További veszteség viszont, hogy a veszekedés közben a két slusszkulcsunk egyikét elhagyjuk.

A valaha színes, sokarcú Jugoszlávia most kísértetiesen barátságtalan, a Nagy-Morava-völgyben, ahol az E-5-ös halad, nyomasztó csend uralkodik. Nemcsak a váratlan kiadások miatt van rossz érzésünk, nyomaszt bennünket a táj vészjósló csendje, az ellenőrző pontok, a tankok, a katonák, az út mentén elhelyezett homokzsákok, a rosszkedvű emberek, a lepusztult kocsik, házak, az üres boltok látványa. Szerencsére a harci események elkerülik útvonalunkat, mindössze két kisebb „kalandban” van részünk: az első hevenyészve elfogyasztott ebédünk közben ér bennünket, Újvidék közelében robbanásszerű zajt hallunk, feltehetően ágyúlövés hangja rázza meg a levegőt, ám ettől csak „termoszunk ijed meg”, ugyanis amikor elővesszük, orrán-száján folyik belőle az útra készített kávé. A következő még ennél is ártatlanabb, egy kihalt parkolóban a meleg hatására megindult erjedéstől az egyik sárgabaracklés flakonunk robban szét, a durranás hangjára a szomszédos Mercedesszel jövő cseh fiatalemberek nagy érdeklődéssel kukucskálnak be a kocsiba, kíváncsian forgatják szemüket, vajon mi történhetett.

Nagy kő esik le szívünkről a „Kísértetország” elhagyása után, ám Bulgáriában is gondoskodnak róla, hogy ne legyen felhőtlen az örömünk. De itt legalább kultúrált hangot használnak. Tanulva a jugoszláviai leckéből, rögvest a bolgár határon beváltunk száz márkát. Azonban most is rosszul kalkulálunk, hiszen a hivatalos fizetőeszköznek nem vesszük hasznát, ami nekünk kell, leváért nem kapható: tankolni csak márkáért vagy konvertibilis valutáért vásárolt kuponért lehet, sőt a kamionosok szerint a szállás is

kemény valutában fizetendő. A határon mindenesetre nem ezt ígérték. Az úthasználati díj 20 márka, még szerencse, hogy a száz-márkásunkból visszajáró pénzt nem vagyunk kénytelenek levában elfogadni.

Szófiát elhagyva lassanként besötétedik, szeretnénk éjszakára megszállni valahol, de 10 óra után feladjuk a keresést, úgy döntünk, hogy az első éjszakát egy parkolóban, a kocsiban töltjük. Melegítőbe öltözve, egyetlen plédünk alatt mint fázós pingvinek bújunk össze a „csípős" hidegben. Nyugtalan az éjszaka, kocsik jönnek-mennek, ajtók csapódnak, motorok bőgnek fel. Törődötten még hajnal előtt ébredünk, de amikor letöröljük a bepárásodott ablakot, örömmel vesszük észre, hogy magyar kamionosok mellett éjszakáztunk.

A körülményekről nincs valami jó véleményünk, ám a reggeli kávé finom, sőt a parkoló végén még kézmosásra is nyílik lehetőség, s a parkolóőr mindössze 12 leva helypénzt kér. Csak ez a sok szemét, bűz és kosz ne lenne! Elhagyván „szállásunkat" Plovdiv közelében a kiöblösödő út mentén a bolgárok kartonszámra árulják a Marlborot, míg reggelizem, férjem ébredésként pár fekvőtámaszt csinál. Indulás előtt szóba elegyedünk egy Izmirbe tartó magyar kamionossal, aki hallván úti célunkról két dologra hívja fel figyelmünket: a legfőbb közlekedési szabály az ún. „orrszabály", mely szerint azé az elsőbbség, akinek az orra előbb ér a kereszteződésbe, a másik fontos intelem, hogy lehetőleg ne utazzunk éjszaka, mert sem Törökországban, sem Iránban nem jellemző a világítás használata.

A sebtében elfogyasztott reggeli után igazi bolgár joghurtra támad kedvem. Ínyemen érzem a savanykás ízt, de hiába megyünk be sorra az útba eső élelmiszerboltokba, az üzletek konganak az ürességtől, az áruválaszték meglehetősen szegényes. A hetedik próbálkozásunkat végre siker koronázza, de hamarosan kiderül, hogy amit joghurtnak véltünk, egyszerű aludttej. A férjem által keresett tejre, kakaóra viszont igenlően bólogatnak, csak amikor

nem nyúlnak pénzünk után, akkor jut eszünkbe, hogy a fejbólintás itt a tagadás jele. Az aludttej mellé egy idős nénitől az utcán mézet veszünk. A városka piaca után ijedt csacsik szaladnak át előttünk, majd kanyargós, lankás útra érve egyszer csak felcsendül az éterben Pavarotti tenorja, tisztán szárnyal a szívünket simogató Mamma Lucia gyönyörű dallama. A török határ felé húzódó termékeny trákiai síkságon — akárcsak előző nap Szófia környékén a szürkületben —, mint hangyák szorgoskodnak a hajlott derekú parasztok, ezért érthetetlen számunkra az itt tapasztalt élelmiszerhiány. Szvilengrádnál, a határon azonban miután a bolgár határőr útlevelünket megpillantva barátságosan int, hogy menjünk, és „Viszontlátásra madzsárok!”-kal búcsúzik — minden eddigi sérelmünk elszáll.

Törökország

A gépmüezzin elaltat, ébreszt az „alarm”

A török oldalon úgy érezzük, mintha nem is a Balkánon járnánk, a határállomás annyira tiszta és rendezett. A belépési procedúra már nem kelt ilyen pozitív benyomást. Bár széles mosollyal fogadnak, a biztonsági őrrel mégis nehezen boldogulunk, a zöld kártyánkkal semmi gond, de azt sehogy sem akarja megérteni, miért nincs feltüntetve nevem a forgalmi engedélyben, képtelen felfogni, kicsoda az Autóker, ha én Rosta Erzsébet vagyok. Mivel Attila nem boldogul az angolul keveset tudó fiatalemberrel, én próbálom kézzel-lábbal elmagyarázni a helyzetet. Már kezdem feladni, amikor mentő ötletként hirtelen előhalászom a kocsiból az eddig megjelent úti beszámolóinkat, és igazoló dokumentumként az orra elé dugom az újságban található Subaruval készített fényképünket. A hatás nem marad el, elmosolyodik és férjem közreműködésével végre kitölti a gépkocsi belépési engedélyét. Mint később megtudjuk, ez nem kis eredmény, ugyanis Törökországba másnak az autójával nem ajánlatos belépni, ez általában rengeteg bonyodalmat okoz.

Már megkönnyebbülten azzal kedveskedek a fiatalembernek, hogy felsorolom az összes általam ismert nagyobb török várost, mesélek a Törökországban menedéket találó magyar szabadságharcosokról: II. Rákóczi Ferencről és Kossuth Lajosról, megemlítem az első nyomdát alapító erdélyi magyart, a csak török nevén ismert Ibrahim Müterferrikát, továbbá Széchenyi Ödönt, aki megszervezte a török tűzoltóságot, a katonai pályafutásukat török tisztként folytató Bem apót és Guyon Richárdot, végül Török Bálintot, aki 9 éves yedikulai rabság után halt meg. Ámulva hallgatja a felsorolást, de

ezekből a magyarokból keveset ismerhet, Musztafa Kemál Atatürk nevének hallatára viszont egyből kinyílik szíve. Kezet rázva, jó barátságban válunk el.

A vámnál a szokásos rutinellenőrzés közben férjemtől kérdezek valamit. Az Attila szó hallatára a vámtiszt azonnal felkapja a fejét, majd bensőségesen, szinte elérzékenyülve ismételgeti: „Attila! Attila!" Csak később tudjuk meg egy magyar kamionostól, hogy az Attila szó törökül barátot jelent.

Jó kedvvel indulunk, s ez az emelkedett hangulat egész törökországi utunk során velünk marad. Épp hogy kiérünk a határról, máris ízelítőt kapunk a „török csodából". Nem akarunk hinni a szemünknek, a dimbes-dombos tájból, mint eső után a gombák, nőnek ki a zöldbe ágyazott modern ipari létesítmények, üzemek, modern szerelőcsarnokok. A látottak alapján akármelyik fejlett nyugat-európai országban lehetnénk, de nekünk leginkább Hollandia jut az eszünkbe. Az építésnek szerves része a parkosítás. A modern vonalú, ám az iszlám építészeti stílusból néhány apró elemet megőrző épületeket mindenütt cserjék, facsemeték, frissen nyírt pázsit és virágok veszik körül. A befektetők paradicsoma e térség, ez már a piacgazdaságra áttért Törökország arculata. Pontosan olyan, amilyennek Turgut Özal álmodta, aki 1983-ban, miniszterelnöki hivatalának átvételekor legfőbb céljaként hazája „Közel-Kelet Japánjává" tételét jelölte meg.

A nyílegyenesen futó, hullámos országúton hangulatos éttermekkel, apró mecsetekkel váltakozva egymást érik a benzinkutak, nemritkán csak 2-4 kilométer köztük a távolság. Itt az ólommentes benzint kursunsuznak hívják, férjem mint gyakorlott rejtvényfejtő néhány töltőállomás után kitalálja, ugyanis — amellett, hogy a legdrágább — ez a fajta van a legkevesebb helyen kiírva.

Edirne irányába valóságos járműfolyam kígyózik: vadonatúj Mercedes buszok, megpakolt kamionok, valamint sok-sok, apró török csemetékkel teli, nyugati márkájú, de nem túl jó műszaki állapotú személygépkocsi, melyeken

az idegen felségjelzés árulkodik arról, hogy vendégmunkásként hol dolgozik a tulajdonosa.

Edirnénél letérünk az útról, az ősi trák települést mi Drinápolyként ismerjük. Valaha itt uralkodott a perzsa Dareiosz, Macedóniai Nagy Sándor, valamint alapítója, a római Hadriánusz császár. Az utóbbiról nevezték el a várost Hadrianopolisznak, vagyis Hadriánusz városának, amiből a későbbi Drinápoly lett. A város 91 éven át volt az oszmán birodalom központja. Ezt a szerepét csak azután vesztette el, midőn 1453-ban II. Mehmed meghódította Konstantinápolyt, a volt bizánci fővárost, és azt tette a birodalom fővárosává. Az egykori feljegyzések szerint az 1700-as években Drinápoly 350 ezres lakosával Isztambul, Párizs és London után a negyedik legnagyobb európai város volt.

Rövid ideig itt talált menedéket II. Rákóczi Ferenc, aki kíséretével — mint azt Mikes Kelemen leveleiből tudjuk — 1717 októberében érkezett ide, és rá egy évre költözött tovább Büjükderébe, majd Yeniköybe. Edirnében munkálkodott II. Mehmed szultán ágyúöntője, a magyar származású Orbán mester, aki annak köszönheti hírnevét, hogy az ő ágyúinak segítségével sikerült a törököknek bevenniük Konstantinápolyt. Ezekkel az ágyúkkal állítólag fél- és egytonnás kőgolyókat lehetett egy-másfél mérföldnyi távolságra kiröpíteni.

A város közepén áll Kemál Atatürk szobra, vele szemben az Óratorony. A főtér nyüzsgő Bedesten-bazárja fölött mint gőgös uralkodó trónol II. Szelim dzsámija, melynek négy karcsú, 81 méter magas minaretje a delhi Kutub Minártól alig 2 méterrel alacsonyabb. Széles kupolájáról azt mondják, hogy nagyobb, mint az isztambuli Aja Szófiáé. A domboldal bazársorral keretezett parkjában lépcsősor vezet a dzsámihoz. A virágos, füves park alján szökőkút, vizében kis fehér kacsák úszkálnak. A nyitott teraszon teázók beszélgetését halkra tompítja a vízcsobogás. Idilli állapot.

Jócskán Edirne után, kellemes, kulturált környezetben, egy liget közepén található út menti parkolóban, padon ülve, terített asztalnál ebédelünk meg. Köröttünk gyerekek szaladgálnak, fenyőtobozokat gyűjtenek a tűzhöz. Míg a papa a nyársat készíti elő, anyjuk felszeletelt húsdarabokat, karikára vágott hagymákat szed ki a hűtőtáskából. Egy kamionos járművénél állva termoszból teát iszik. Ügyelnek a tisztaságra, minden második fánál egy hulladékgyűjtő található. Fekete csókák csócsálják az ételmaradékokat, az asztalok körül egy kivert szürke kutya csámborog, reménykedvén, hátha leesik számára valahonnan valami jó falat. Sajtos kelkáposzta-fasírttal kínálom meg, a szegény állat csak nézi-nézi az ismeretlen szagú valamit, végül győz éhsége, s hirtelen bekapja azt. A parkolótól kissé beljebb takaros kis paraszthház, udvarán tyúkok kapirgálnak. Szemben vele ázsiai típusú vécé, mely nemcsak tiszta, de még kézmosásra is lehetőséget nyújt.

Az egyenes aszfaltút lankás, dombos vidéken halad, változatlanul pezsgő a forgalom. Az autópályává szélesedő útról egyszer csak feltűnik ónszűrkén a Márvány-tenger. Isztambulhoz közeledvén egyre nagyobb a zsúfoltság. Az alagutakból kibújva állandóan változó képét mutatja felénk a megtermett asszonyságként elterülő hatalmas metropolisz. A csalitos partoldalakra fehéren felfutó piros cserepes házak vizesen csillognak, az Aranyszarv-öblön túl emeletes épületek nyújtózkodnak magasra, a szivárvánnyal ívelt ég kékjébe, lent a kikötőben hajók, csónakok ringatóznak komótosan. Jó volna egy kicsit elgyönyörködni a csodálatos panorámában, azonban az óhajtott bámészkodásban megakadályoz a száguldó autók hada, az újra meg újra rázendítő zápor és az egyre jobban szorító vadonatúj sportcipőm.

Kellemesen bizsergető érzés az átkelés az Aranyszarv-öblön Ázsiába átívelő Boszporusz-hídon. A széles, 6-8 sávos autópályán heves küzdelem folyik az előrejutásért, őrült tempóban furakodnak, cikáznak a kocsik az egyik sávból a másikba. Csak a pénztárfülkék előtt lassítanak, s állnak meg egy

pillanatra, hogy fizessenek a híd használatáért. A hidak a nap minden szakaszában telítettek, kihasználtságukra jellemző, hogy például az 1973-ban épült első híd építési költsége alig egy évtized alatt megtérült a hídpénzből, noha ez a díjszabás a jugoszlávhoz képest csak szimbolikus összeg, mindössze 10 ezer török líra (TL), azaz körülbelül 2 német márka (DM).

A Boszporusz-híd túloldalán vadonatúj autópálya. Nemrég adhatták át a forgalomnak, mert a parkolókból még hiányoznak a kommunális létesítmények, és tankolásra sincs lehetőség. Az egyiknél azonban kiállunk enni. Imaidő lévén egyre több muzulmán készülődik eleget tenni vallásos kötelezettségének, az egyik kőasztalon egy pocakos férfi már javában hajlong. A mellettünk lévő kocsi vezetője most tájolja be iránytűjével Mekkát, hogy a megfelelő irányba terítse le imaszőnyegét. Attilával mint kíváncsi gyaurok — hogy észre ne vegyék — a szemünk sarkából figyeljük, mit csinálnak szomszédaink. Míg a férfi a beméréssel foglalkozik, addig három fátyolos asszonya a tisztálkodáshoz készülődik, termoszból vizet öntenek kezükre. Az iszlám ugyanis előírja az ima előtti mosakodást. E tekintetben azonban nem merev, ha nincs víz, megteszi a tiszta homok is, ha homok sincs, akkor elég csak imitálni a mosakodást. A nők egymást követően borulnak az imaszőnyegre arccal Mekka felé, legvégül a férfi. A kívülálló is érzékeli, mily lelkesült odaadással, teljes szívvel imádják Istenüket, és dicsérik prófétájukat. „Allah nagy! Nincs Isten csak Allah, és Mohamed az Ő prófétája!” — szól fohászuk kezdő sora. Így imádkoznak naponta ötször — hajnalban, délben, délután, szürkületkor és sötétedés után — a hívő muszlimok, de ezenkívül elvárja tőlük vallásuk, hogy alamizsnát adjanak a rászorultaknak, megtartsák a Ramadán ünnepét, s ha lehetséges, életükben legalább egyszer zarándokoljanak el Mekkába.

Izmit előtt nem várt intermezzo szakítja meg nézelődésünket. Az autópálya szélén egy tejtől duzzadó tőgyű tehén vakarózik a jelzőtábla oszlopán,

mozgásából ítélve szegénynek nagyon viszkethet a háta. Nem sokkal ezután egy szakállas kecskebak bújik át a szalagkorláton, és senkitől sem zavartatva magát, komótosan átbaktat előttünk. Szerencsére mozdulatai megfontoltak, van időnk lassítani és kikerülni barátunkat. Ezt követően hosszú kilométereken át tünelik (alagutak) és vijadüglük (viaduktok) váltogatják egymást. Az egyik alagútnál műszaki hibás kocsi torlaszolja el az utat, kereke jó messzire gurult tőle. Heves záporban, az 1087 méter hosszú Korntepe tüneli védelme alól kibújva, végleg elveszítjük szemünk elől a Márvány-tengert.

Az autópálya Adapazarinál ér véget, valójában itt kezdődik Ázsia. Most találkozunk először hagyományos öltözetű török emberekkel; a nők a vallási előírásoknak megfelelően laza szabású, hosszú ujjú ruhát, vagy csadort hordanak, fejük kendővel gondosan bekötve. A város neve szigeti piacot jelent, arra utalva, hogy a kis vásározó falu egykor a Sakarya folyó egyik szigetén terült el. Maga az országút jó állapotban van, ám a környezetéről már közel sem állítható ugyanez. Szétszórt gumiabroncsok, üres olajoshordók, piszkos szerelőműhelyek láthatók mindenfelé. Sok a kivilágítatlan kerékpáros, a sötétben átosonó gyalogos. Néhány kisebb falut keresztezünk, a lámpák alatt krumpliárusok kínálják portékájukat, a tisztára mosott fényesre sikált, zsákos gumók mellett vöröshagymát és fokhagymafüzéreket is ajánlanak.

Öreg estére érünk a parfümgyártó kisvárosba, Düczébe, ahol három, autóbuszra várakozó fiatalembertől érdeklődünk szálloda iránt. Örömmel adnak felvilágosítást, egymással versengve mutatnak az „otel” (Törökországban a szállodát így hívják) irányába. Átutazásunk során szinte sportot űzünk az érdeklődésből, akkor is kérdezünk, ha tudjuk a választ, mert oly szívesen, kedvesen és barátságosan igazítanak útba, s ami a legfontosabb: sohasem vezetnek félre. Sajnos kevesen tudnak idegen

nyelven, ritkán találkozunk olyan törökkel, aki válaszába néhány német, angol vagy francia szót kever. A mindennapos érintkezéshez szükséges alapkifejezések — olyanok, mint például: „türkçe az biliyorum” = keveset tudok törökül, „servis yolu” = terelőút, „tuvalet” = WC, „dur” = stop, „sehir merkezi” = városközpont, „merhaba” = jó napot! stb. — mellett elsősorban testbeszéddel boldogulunk. Ehhez azonban nem árt ismerni az itteni „dialektusokat”: így például, ha valaki a fejével előre és hátra biccent, akkor igenlően helyesel; a hátra és felfelé biccentés közben felhúzott szemöldök tagadást jelent; de hasonló értelmű a kerekre nyitott szem is. Az oldalra mozgatott fejjel tőlünk eltérően azt jelzik, hogy valamit nem értenek. Mindezekhez jó tudni, hogy nem illik embertársainkra ujjal mutogatni, talpunkat (vagy cipőtalpunkat) más felé fordítani, illetlenség nyilvános helyen hangosan orrot fújni vagy csókolózni, a puszi viszont megengedett.

Szállásunk patyolattiszta, a ropogós fehér lepedőjű ágyban hamar álomba merülünk, pedig odakinn a gépmüezzin hangjával keveredve, bömbölve szól a török népi muzsika, emberek karéjában néptáncosok kartáncot járnak. Az erkély alatt egy kocsimosó sorra veszi a szállodai vendégek járműveit. Elalvás előtt még félálomban hallom amint megszólal a Subaru „alarmja”, tiltakozva a vizes kefe ellen. Reggel furcsa látványt nyújt a félig mosott kocsi, ám a korán kelő autómosó némi baksisért befejezi az ijedtében félbehagyott munkáját.

Düzce után egyre magasabbra emelkedünk, az előző napi kiadós esőtől pipálnak a környező hegyek. Gyakori vendég lehet errefelé a köd, mert az út menti oszlopokon ködlámpákat fedezünk fel. Egyre magasabbra kapaszkodunk. Az 1200-1800 méteres hegyek között a kamionok, teherautók fekete füstöt, kormot eregetve lépésben, erőlködve kaptatnak felfelé. A török zászlós személygépkocsikban (a török kocsik legtöbbjén ott lobog a nemzeti zászló) rengeteg a gyerek, gyakran még a hátsó szélvédő alatt is fekszik egy. Az útpadkán mézárusok, méhészek áttetsző, borostyánszínű mézet árulnak.

Fellendülőben lehet a térség idegenforgalma, mert sok az új szálló, egymást követik a mutatós motelek. Utazási irodáink nyugodtan szervezhetnének utakat erre a vidékre is. Marasztalóan szép a táj, s miután az 1097-ben elhunyt Somonen Baba kovácsoltvas-ráccsal körülvett síremlékénél végre cipőt cserélek, közérzetem is egy csapásra megjavul.

Jó magyarnak lenni Törökországban

Geredénél délnek fordulunk. A csalitosban csörgedező kristálytiszta patak jó darabon elkísér minket. Ahány fa, bokor, annyiféle zöld szín, az előző napi esőtől valamennyi kivirult. A záport ma sem ússzuk meg, hatására az út menti víztócsák egyre kövérebbre kerekednek. Újabb autópálya épül, gesztikuláló útépítők a kocsi felé hajolva cigarettát kérnek, visszajelezzük: nem dohányzunk. Hamarosan elérjük Kizilcahamam hegységét, innen Ankara már csak 100 kilométer. Hirtelen hatalmas guruló farönkökre leszünk figyelmesek, a rakomány néhány perce eshetett le a kocsiról, ugyanis a szállítómunkásoknak már sikerült megtisztítaniuk az útpálya egy részét. A műszaki hibás teherautóra, elöl és hátul, egy-egy elakadásjelző háromszög figyelmeztet. (Törökországban szabályosan két elakadásjelzővel kell közlekedni, mint később tapasztaljuk, a gyakorlatban a legtöbbször két háromszögletű kő, vagy kőrakás is megteszi.) Ismét felfelé megyünk, az út nem rossz, a Subaru viszonylag jól bírja az emelkedőt, a tehergépkocsik azonban most is csigalassúsággal cammognak. A hőmérséklet kellemes, a kocsiban 23 fok van. Benzint tankolunk, itt nem divat a külön díjazás, mert ez a kutas sem fogad el tőlünk borravalót, sőt nem lévén aprópénze, inkább többet ad vissza, minthogy megkárosítson.

Közép-Anatólia kezdetben az üresség benyomását kelti bennünk, miután azonban alaposabban körülnézünk, szembetűnik, hogy a félsivatag egyhangúságát gabonaföldek, gyümölcsösök és zöldségültetvények szakítják meg. A környék különösen ízes sárgadinnyéjéről híres. A Shell kúttól távolodva aztán egyre szárazabb a vidék, a csekély vízigényű gyomvegetáció jelzi, hogy errefelé már ritka vendég a csapadék. Kényelmes tempójú vezetés után kora délután érünk a fővárosba. Az Ankarába vezető osztott pályás úton

a két-három sávban olykor négy-öt sorban tolonganak. Gyakorlatilag nem ismerik a jobbkéz-szabályt, a jelzőlámpa nélküli csomópontban általában azé az elsőbbség, aki előbb érkezik. Hol araszolva, hol meglódulva Subarunkkal besodródunk az egyik körforgalomba, ahol „sikeresen” elvétjük a helyes irányt. Egy szolgálatkész férfi azonban nemcsak a követendő útvonalat magyarázza el, hanem kedvünkért még a forgalmat is leállítja, és kivezényli kocsinkat az egyirányú utcából, így visszajutunk oda, ahonnan elindultunk. Szerencsére szorult helyzetünkben egyetlen autós sem idegesít túlköléssel, a törökök nem nagyon kedvelik a dudaszót, vészhelyzetben is inkább a fénykürtöt használják.

Az ország fővárosát, a Nápollyal, Lisszabonnal, Pekinggel és Philadelphiával megközelítőleg azonos földrajzi szélességen található, 848 méter magasan fekvő, 3 milliós metropoliszt valaha Angórának hívták. Nevét feltehetően az errefelé tenyésztett hosszú, selymes szőrű angórakecskéről kapta. Egy másik magyarázat szerint viszont a névadó nem más mint, a frígiai Gordiasz fia, Midrász, aki az itt talált horgony után nevezte el a várost Angkürának. Az ősi, mintegy 6000 éves település 1923-ban lett Törökország fővárosa. Az 1920-ban még mindössze 30 ezer lelket számláló település az eltelt hét évtized alatt nőtte ki magát világvárossá. Ma Ankara fő feladata a kormányzási funkciók ellátása. Itt vannak a minisztériumok, a nagykövetségek, és itt nyugszik, akinek fővárosi rangját köszönheti: a köztársaság megalapítója, Musztafa Kemál Atatürk.

Musztafa Kemál 1881-ben született, a jól képzett katona, kitűnő politikus remek matematikai képességével már gyerekkorában kitűnt társai közül, ezért matematika tanárától a „kiváló” jelentésű Kemál nevet kapta. Az ország modernizálásában elévülhetetlenek az érdemei, mint köztársasági elnök új szellemet honosított meg a megcsontosodott erkölcsöket és beidegződéseket cipelő országban: megszüntette a háremeket, a többnejűséget, feloszlatta a

kalifátust és a dervisrendeket, betiltotta a vallási konzervatizmust szimbolizáló fez viselését, bevezette a keresztény időszámítást és az arab írást latin betűssel váltotta fel, megreformáltatta az oktatást, meghonosította a női egyenjogúságot, fellendítette a gazdasági életet. A parlament 1934-ben Kemált az Atatürk — a törökök atyja — előnévvel ruházta fel, ezt a címet Törökországban rajta kívül senki más nem viselheti. Életének 57. évében Isztambulban halt meg, 1938-ban. Atatürköt a törökök annyira tisztelik, hogy megsértését személyes sérelemnek, vagy országukat ért inzultusnak veszik, becsmérlését törvény tiltja, nem keringenek róla viccek, és sehol sem látni őt ábrázoló karikatúrát.

Ankarában nem könnyű eligazodni, mert az információ rendszerint csak akkor olvasható, amikor már késő, de végül mégis sikerül betalálnunk a Yenisehir negyedbe, némi kérdezősködés után az új városközpontban, a magyar követség közelében kötünk ki. Pechünkre hazánk külképviseletére félfogadás után csengetünk be, elintéznivalónkat másnapra kell halasztanunk. Kezdetben nem nagyon örülünk a kényszerpihenőnek, azonban a maradásért bőségesen kárpótol Ankara. Noha nem tobzódik a műemlékekben, ennek ellenére mutatós város. Különös varázsát főleg rokonszenves lakói adják, akikről már messziről sugárzik az életszeretet. Nem érezzük az Európára jellemző sietséget, ráérősen sétáló járókelői, a padokon trécselő öregei, üde, csinos fiataljai kifejezetten vonzóvá teszik ezt a várost. A rendőrök kedvesek, szolgálatkészek, ám ha a helyzet úgy kívánja, kellően határozottak, az autósokat, gyalogosokat erélyes kézmozdulatokkal, éles sípszóval figyelmeztetik a közlekedési szabályokra, a helyes haladási irányra. Olykor bizony elkél itt a szigor, mert a metróépítés miatt kaotikusnak, kibogozhatatlannak tűnik a közlekedés. Zebrát sehol sem látunk, a forgalmasabb utak fölött felüljárók ívelnek, ám az emberek nem szeretik a kerülőt, szívesebben szaladnak át az úttesten. Mivel a vezetők elképesztően

udvariatlanok, szinte megcélozzák a gyalogosokat, néha akrobatikus mutatványoknak vagyunk szemtanúi.

Felüdít az esti séta, a kirakatnézés. Vidám, színes az élet, az emberek gondtalanul csevegnek, társasjátékot játszanak, a megállóknál, mintha csak Londonban lennénk, a buszra várakozó utasok türelmesen állnak sorban. A közlekedési rendőrök megállás nélkül füttyögetnek, az úton gyalogosok inalnak, rohangászó „szulejkák" szedik csattogva szandálos tappancsaikat. A hagyományos öltözéket viselő asszonyok mellett szép számmal látunk modern ruhás nőket is, a férfiak közül sokan kart karba fűzve lődörögnek, a barátok találkozáskor, búcsúzáskor puszival köszöntik egymást.

Programunk bőséges; a centrum felé igyekezve, a metróépítés miatt elzárt területre érkezünk, ahol a „kiglancolt" vasúti vagonokat hatalmas embertömeg veszi körül. Az egyikben megtekintünk egy utcai fotókiállítást, a másikból török muzsika hallatszik, de van itt presszó-, sőt étteremkocsi is. A csámborgás közben elfogyasztott szezámos kiflit és pisztáciás fagylaltot hat narancs kicsavart levével öblítjük le. Végigsétálunk a kandeláberekkel övezett korzón, majd mielőtt leülnék az egyik padra illendően köszöntöm a már ott „pihenő" hölgy élethű bronzszobrát. A Kocatepe dzsámit keressük, a török fiatalok szinte versengenek egymással, hogy melyikük igazítson el bennünket. A város fölé magasodó, dombra telepített díszfényben tündöklő monumentális építmény egyes források szerint a világ legnagyobb alapterületű dzsámija. Hazatérőben egy teázó teraszán négy „Oké" nevű játékot játszó férfi ragadja meg figyelmünket. Érdeklődésünket látva hellyel és teával kínálnak. Nehezen állunk föl asztaluktól, oly vidámak és marasztalók. A dombról leereszkedve körbejárjuk a Török Nemzetgyűlés monstre épületegyüttesét, mely azonban a küllemével nem, csak a méreteivel ragad meg bennünket. Esténket finom török joghurttal és olajbogyóval tetézzük be.

Az ágy már hajnalban kivet magából. Izgatja a fantáziánkat, milyen lehet reggel a török főváros. A nyüzsgés nem olyan felgyorsult tempójú mint este, most csak „pergő lüktetésű”. A követségre lombos téren, gondozott parkon díszes lábzsámolyú cipőpucolók és zenélő mérleggel felszerelkezett gyerekek prédára leső hada között haladunk keresztül. Papucs van rajtunk, és méredzkedni sincs kedvünk, ám egyáltalán nem sértődnek meg, a fotózáshoz azonnal sztárpózba vágják magukat. A hangulatot egy keleti dallamot improvizáló öreg hegedűs adja meg. A Güven park elején, egy szökőkút mögött találjuk meg a bizalom és a biztonság emlékművét, a „Güven aniti”-t, melyet a nemzet biztonságára felügyelő csendőrök tiszteletére emeltek 1935-ben. A hatalmas terméskőkockákból összerakott fal előtt két erőtől duzzadó férfi szobra áll, a talapzaton öles betűkkel az atatürki idézet: „Török, légy büszke, dolgos és bizakodó!”.

Követségünk utcájában egy jól felszerelt Szüper Marketben joghurtot, ropogós kenyeret, pár zacskó olajbogyót, sajtot, rétestésztába burkolt túrós csuszát, aszalt sárgabarackot, sózott csicseriborsót vásárolunk. Az eladók könnyedén áthidalják a nyelvi nehézségeket, a számunkra ismeretlen ételeket magyarázgatás helyett egyszerűen megkóstoltatják. Felpakolva térünk vissza, a virágárus rosszallóan mutat a kocsira; sokat szólt a riasztónk, de mihelyt a Subaru oldaláról kibetűzi, hogy Budapestről jöttünk, megenyhülve int, nem történt semmi.

Kelet felé indulunk, ám az útlezárások, egyirányúsítások miatt rögtön eltévedünk, egyszerűen nem leljük a konzul által ajánlott útvonalat. Néhány tiszteletkör után egy uniformisba öltözött repülőtéri alkalmazott siet segítségünkre, előre ülve vállalkozik rá, hogy megmutatja a helyes irányt. Közben egy kis városnézésre is sort keríthetünk, kísérőnk az Óvároson át, Atatürk — Ulus Meydanin álló — lovas szobra mellett vezet el bennünket. Elmondása szerint a szoborral szemközt található egyszintes, cseréptetős

házban alakult meg a Török Köztársaság 1923 október végén, és több mint öt évig itt ülésezett a parlament. Útitársunk élvezi a helyzetet, mert azonkívül, hogy „idegenvezethet", a munkahelyére is hamarabb érkezik, ugyanis a repülőtér szomszédságában hagyjuk el Ankarát.

Eleinte 1800-2000 méter magas, kopár hegyek között visz az út. Az autópálya gyakorlatilag Kirikallénál, a kis ipari városnál ér véget. Az Ottománok egykori székhelye, Yozgat előtt megtankolunk, a benzinkutas teával kínál. A törökök tulipánt formázó egy decis üvegpohárból, forrón isszák a teát. Itt is kapunk ólommentes benzint, azonban Európától távolodva egyre drágább az üzemanyag. Az út mentén felállított óriási hirdetőtáblák kizárólag török termékeket reklámoznak. Egy kis falu közelében gyerekek tűnnek fel, tálcán számunkra ismeretlen bogyókat nyújtogatnak felénk. A sárral tapasztott, vályogból épült házak udvarán pár tyúk kóricál, imitt-amott tüzelésre szánt tehénlepények száradnak. Szegények laknak errefelé.

A furcsa alakzatban kanyargó Kizilirmak völgyében, az Ankara - Sivas highway-n igyekszünk kelet felé. Ez az egykor mindenféle náció által használt hadiút (masíroztak itt babilóniaiak, rómaiak, bizánciak, később arabok, szeldzsukok, mongolok, majd oroszok) jelenti az egyetlen szárazföldi kapcsolatot Európa és Irán között. A Kizilirmak völgyében öntözéses gazdálkodást folytatnak, a fontosabb mezőgazdasági munkák — gabona-betakarítás, dinnyeszüret — idején a parasztok a megművelt parcellák melletti sátrakban húzzák meg magukat.

Mi viszont egy csalitosban, kis csörgedező patak partján állunk meg pihenni. A meleg lekényszerít rólunk pár ruhadarabot. Épphogy átöltözünk, kis idő múltán három biciklis suhanc kerül elő, köröttünk körözve érdeklődve figyelik minden ténykedésünk, egyre közelebb merészkednek, kíváncsian lesik, hogy mit csinálunk, mit eszünk. Cseresznyével, sajttal, margarinos kenyérrel kínáljuk őket, s a kezükbe nyomjuk az Ankarában vásárolt sózott

csicseri borsót. A csemegének nagyon megörülnek a srácok, tiszteletköröket, nyolcasokat írnak a kavicsos salakra, majd szó nélkül irányt változtatva, hirtelen eltekernek.

A Sivast megelőző parkolóban egy Iránból érkező magyar kamionossal találkozunk, aki számos jó tanáccsal lát el minket: vigyázzunk az ivóvízzel, mert könnyen hasmenést kaphatunk, ha lehetséges csak palackos vizet igyunk. Töltsük tele flakonjainkat, mert kelet felé ez az utolsó iható vizű parkoló. Óvakodjunk a tejtermékektől és a gyorsan romló tejes ételektől, mert nem mindenhol működik a hűtőszekrény, sok helyen spórolnak a drága villannyal. Ha nem találunk szállást, sohse aludjunk az út mentén, egyedül a TIR parkolók biztonságosak. Bajban keressük a bulgárok társaságát, ők nagyon rendesek, rájuk mindig lehet számítani. Ha pedig az iráni határon adódna valami problémánk, akkor forduljunk egy bizonyos Nadyafi nevű úrhoz, aki 50 DM fejében szívesen nyújt segítséget. Kamionosunk ezt követően még hosszasan sorolja a pénzváltási lehetőségeket, s azt, hogy kinek mennyi baksist kell adni, mire érdemes figyelni, hangját azonban egyre jobban elnyomja a whiskytől lerészegedett iráni kamionosok kórusa. Üvöltenek mint a fába szorult férgek, nem valószínű, hogy a Koránból danáznának. Ráadásul engem egy fiatal, rosszéletű perzsa pofa fixíroz, meglehetősen idegesítő, amint domborodó alakom, mellem, farom mustrálja, még a WC-hez is utánam oldalog, és kiguvadt szemmel bámul miközben vízzel töltöm tele palackunkat. Pilóta barátunktól elérzékenyülten búcsúzunk, hisz nem tudhatjuk, mikor hoz össze minket jó sorsunk ismét egy honfitárssal.

Sivasba véletlenül épp akkor érkezünk, amikor a müezzin a kora esti imára szólítja híveit. A hettiták alapította, egykor fontos örmény település ősidők óta nagy stratégiai jelentősséggel bír, a város útjain átvonuló hódító seregek rendszerint romokat hagytak maguk után. A római időkben a települést Megalopolisznak hívták, amit később Sebasteara változtattak, aztán a törökök

a könnyebb kiejtés végett Sivasra rövidítettek. A mai Sivast főleg farmerek lakják. Az 1285 méter magasan fekvő bájos város lenyűgöz tisztaságával, hangulatával. Noha errefelé már kevesebb a szálloda, a turisták ritkán jutnak el idáig, a centrumban még így is kedvünkre válogathatunk a hotelek között. Végül sikerül a legolcsóbbat és a „legpatinásabbat" kifognunk. A Belediye oteliben penészes a szoba, a tapétás falból villanydrótok lógnak ki, nehezen nyílik az ajtó, nemcsak a törülközők piszkosak, de az ágyneműk is gyanúsak, az előző vendégek által agyonhasznált fürdőköpenyek és papucsok lestrapáltak, közös toalett van, a zuhanyzóban csak körülményesen lehet fürdeni, szobánk fekete-fehér TV-je nem működik. Ugyanakkor a személyzet szívélyes, a lépcsőn vörös szőnyegen lejthetünk fel az emeletre, a szoba ára mindössze 13 USA dollárnak megfelelő TL, s az sem utolsó szempont, hogy végül is a város szívében vagyunk.

Gyors zuhanyozás után rögtön a szemközti cukrászdában találjuk magunkat, mindkettőnket vonzanak a török édességek. Az ínycsiklandozó halvák, a lokumok, a diós, mogyorós torták, finomabbnál-finomabb rétesek rendkívül csábítóak. Méztől csurgó, leveles, pisztáciás baklavát kóstolunk meg, hozzá Schweppest iszunk, utána kézzel készített, lapáttal kavart csokoládés fagylaltot nyalogatunk. Miután jóllaktunk, képeslapokat és török kazettát veszünk. Ez utóbbi nincs igazán ínyünkre, hiszen hangjával a mi Koós Jánosunkra emlékeztető énekes nem túlságosan nyeri el tetszésünket. Ám a zenétől táncra penderülő eladó oly jópofa, hogy nem akarjuk kedvét szegni, képtelenek vagyunk ellenállni neki, teljesen levesz minket a lábunkról. Az üzletek áruválasztéka gazdag, a modern, nyugati típusú műszaki cikkektől, a legújabb divatú ruházaton át, a lakberendezési árukig minden megtalálható. Jól ellátottak az élelmiszerboltok is, hordókból kínálják a sokféle — zöld, fekete, valamint a paprikával töltött — olajbogyót, a sajtok, és szalámik gúlákba tornyozva, többféle lépes méz kapható, joghurtot pedig még ötliteres

kannákban is árulnak. A zárásra nincs általános szabály, az üzletekben általában csak akkor húzzák le a redőnyt, amikor elfogynak a vevők.

A szállodánk szomszédságában álló, 1197-ben épült Ulu dzsámi az ország egyik legrégibb muszlim temploma, a lapos épületnek egykor még minaretje sem volt, azt csak később emeltek mellé. Az eredetileg papnevelde, illetve vallásos iskola céljából épített Gök medrese és a Çifte Minare medrese növényi, állati és mértani mintákkal gazdagon díszített, pompás kapuzatai tökéletes míves munkák. A régészeti múzeum közelében található I. Izzeddin Keykavus szultán síremléke, mely arról nevezetes, hogy maga az uralkodó építtette 1217-ben, halála előtt három évvel. A városban ülésezett 1919 szeptemberében Musztafa Kemál elnökletével a Sivasi Kongresszus, ennek állít emléket a Szeptember 4-e park. A sejtelmes világítású kertben szerelmespárok andalognak, családok sétálnak, a mamák ruhájába minimum két-három gyerek csimpaszkodik. A mi szívünkben azonban a Sifaiye medrese hangulata marad meg örökre. Már öreg estére jár, mégis valamennyi bazár nyitva van. Az oszlopos folyosóval körülvett tágas nyitott kertben az asztaloknál jókedvűen beszélgető, teázgató vendégek múlatják idejüket. Valószínűleg sohasem feledjük az öreg sivasi szőnyegkereskedőt, aki miután megtudja, hogy magyarok vagyunk, nyomban elfelejti, hogy előzőleg nem akartunk vásárolni, s mielőtt még elköszönhettünk volna tőle, mindkettőnket magához ölel, és arcon csókol. Egyre inkább erősödik bennünk az érzés: jó magyarnak lenni Törökországban!

Bár reggel korán ébredünk, nehéz szívvel hagyjuk el ezt a kedves kisvárost. A vidék egyre barátságtalanabbá válik, a környező hegycsúcsokon hófoltokat vélünk felfedezni. Az út szívósan emelkedik, ráadásul vagy 20 kilométeren keresztül a hepehupás hegyi úton csak lépésben vagyunk képesek előrehaladni. Elhagyván a kellemetlenül rázós szakaszt, fenyőkkel, nyárfákkal övezett parkolóban állunk meg kávézni. Egy török fiatalember sót

kér tőlünk, cserébe odahív az asztalukhoz ebédelni. A kedves invitálásnak nem tudunk ellenállni. Olajban sült puffanccsal (sokan „hamis húsnak” nevezik), paradicsommal, őszibarackkal, görögdinnyével kínálnak. Bár szegényeknek látszanak, valójában gazdagok, hiszen a kevésből is tudnak adni. Barátainkról önkéntelenül a török közmondás: „A vendégszeretet a legdrágább kincs” jut eszembe. Tiszta szívvel adott szerény ebédjükből jól esik a falatozás. Messzi út áll még előttük, Erzurumból tartanak Isztambulba, több mint 1200 kilométert kell megtenniük. Indulás előtt a cserfes mama, a béna lábú papa, mokány fiúk, szemérmes menyük, valamint az eladósorban lévő lányuk mindannyian arra kérnek, hogy vessünk egy pillantást a legkisebb családtagra, a kocsiban békésen alvó tündéri kislányra is. Elragadtatással szemlélik szuszogó szemefényüket. Dicséretünktől csak úgy dagad a mellük.

Noé is járt az Ararátnál

Sajnos ezután szomorúbb arcát mutatja felénk az ország. Szívszorító látvány összedőlt házaival, vörös félholdas sátrakba telepített lakóival, a magas hegyekkel övezett, földrengés-sújtotta Erzincan. A városnak nincs műemléke, mert az 1939-es katasztrófa valamennyit megsemmisítette. Az utolsó nagyobb földmozgás négy hónapja, 1992 március 3-án, 800 áldozatot követelt. E ritkán lakott tartományban gyakran reng a föld, tetejébe a csapadék is kevés, alig van megművelhető föld. Errefelé nem könnyű a megélhetés. A kopár hegyoldalakon birkák, kecskék legelésznek, némely háznál egy-két szamár, illetve tehén is előfordul. A birkanyájakat barátságtalan pásztorkutyák védik, útikönyvünk szerint nagyon durva állatok. A földrengéstől lerombolt házak mellett sátorozó méhészek tűnnek fel, a kasok körül méhek raja köröz. A vadvirágok tarka sokasága közt nagy örömmel árvalányhajakat is felfedezünk.

Az ország legmagasabban fekvő része, Kelet-Anatólia fennsíkja nem igazán ismert a turisták előtt. A térség infrastruktúrája fejletlen, kevés a jó hotel, ritkán szerveznek utazásokat ide. Télen kifejezetten zord az időjárás, a gyakori hóviharok egyes településeket napokra is elvágnak a külvilágtól. A föld itt nem olyan termékeny, mint az ország más részein, a földeken kevesebb mezőgazdasági gép látható, a parasztok igavonó állatok segítségével dolgoznak, a termést a hagyományos, ősi módon takarítják be. Kelet-Anatóliában található az ország legmagasabb hegye az Ararát, legnagyobb természetes (Van Gölü) és mesterséges (Kebani Gölü) tava, itt találkoznak a Pontusz- és a Taurusz-hegység láncai, innen ered az ősi Mezopotámia két folyója, a Tigris és az Eufrátesz.

Jó órányi autózás után az Eufrátesz ágain — törökül a Firat 1-en és a Firat 2-ön — átívelő hidakon haladunk át. A folyó mintha kacérkodna velünk, fel-felbukkan, majd eltűnik, hol komótosan, öregurasan, hol pedig megbokrosodva, tajtékozva folyik medrében. Míg Attilát az erős sodrású, örvénylő folyóba állítva fotózom, ijedten veszem észre, hogy lábai vészesen egyre mélyebbre süllyednek a puha fövenyben.

Alkonyodik már, amikor magunk mögött hagyjuk a legkeletibb török nagyvárost, a csaknem 2000 méter magasan fekvő, 260 ezer lakosú Erzurumot. Földrajzi helyzeténél fogva a város fontos közlekedési és katonai centrum, a múltban védőbástya volt a szovjet, korábban a perzsa invázió ellen. Történelme az időszámítás előtti II. évezredig nyúlik vissza. Nemcsak a perzsák uralkodtak itt, hanem a bizánciak és az arabok is. A várost 1514-ben Yazuv Szelim szultán csatolta az oszmán-török birodalomhoz. Mai nevét feltehetően az araboktól kapta, az „Arz ar-Rum”-ból, a „rómaiak földjéből” lett az Erzurum. Jelenleg Kelet-Anatólia kulturális és kereskedelmi központja, a városnak egyeteme is van. Noha nem olyan színes mint Isztambul vagy Izmir, hagyománytisztelő lakói melegen fogadják a betévedt külföldit. Az asszonyok közül sokan hordanak fátylat, pardát azonban kevesen viselnek. Az öregek korán kelnek és sűrűn járnak imádkozni. Mindezzel kontrasztban gyakorta feltűnnek a katonai őrjáratok, az utcákon harckocsik cirkálnak, a környéken rendszeresek a kurd zavargások. Békeidőben, amikor nyugalom honol, a katonákat faültetésre vezénylik ki. A fákon kívül bőven van itt virág is, a széles osztott pályás út közepén a fehérben és rózsaszínben viruló leánderek kellemes színfoltként hatnak a kietlen sztyeppes óceánban. Az itt lakóknak feltehetően kellemes évszak ez a mostani, hisz a város téli éghajlata rendkívül zord, a kemény fagyokkal és rengeteg hóval csaknem 8 hónapig is eltartó télen nem ritka a mínusz 30 fok alatti hőmérséklet.

Noha az országúton mintha nyugodtabban vezetnének, mint a nagyvárosokban, néhány dologra azért nem árt odafigyelni. Ilyen például a törökök sajátos indexelési szokása, miszerint ha az előttünk haladó észreveszi előzési szándékunkat, nagyon megtévesztő módon, a mi jobbra jelzésünkkel ellentétben, balra, tehát befelé indexel. Lényegesen nagyobb probléma azonban az, hogy az autósok legtöbbje — hívő muzulmán lévén — hisz a végzetben, ezért a baleseteket eleve elkerülhetetlennek, elrendeltetettnek véli. Ha egy török a csúszós úton sima gumival, földig nyomott gázpedállal egy hirtelen megjelenő birka miatt elhúzza a kormányt és fának rohan, az számára a végzet műve. Arra nem gondol, hogy lehetne jó gumi a kocsiján, vezethetne lassabban és figyelhetne az útra. A csaknem minden járművön megtalálható „Allah Korusun” — Az én istenem megvéd engem — felirattal adják tudtul a világnak, hogy hitükből fakadóan mindenekelőtt Allahban bíznak, és nem önmagukban.

Az első balesettel Horasant délről elhagyva, a mindössze néhány lelket számláló Asagi Tahirhoca nevű település után találkozunk, nem sokkal odaértünk előtt történhetett. Egy Dodge teherautó maga alá gyűrt vagy hét-nyolc birkát, és a már feltehetően álló járműbe hátulról belerohant egy Faith típusú tehergépkocsi. Ez utóbbi összelapított vezetőfülkéjében mind a sofőr, mind a kísérő meghalt. Az esethez csaknem az egész falu kivonult. A parasztok szótlanul, lehorgasztott fejjel nézik az eltaposott jószágokat, szemükben fájdalom és gyász, a szerencsétlen baleset révén némelyiküknek majdnem minden vagyona odaveszett.

Törökországban a körülményes ügyintézés miatt bonyolult a helyszínelés, a közúti balesetben vétkesnek tűnő külföldi vezetőt a vizsgálat idejére letartóztatják, mivel sem a tanúk, sem a helyszínelők nem beszélnek idegen nyelvet, ez a megoldás a legkézenfekvőbb. Minket először Sivashoz közeledvén állítottak meg közlekedési rendőrök, ellenőrzés helyett azonban

csak udvariasan érdeklődtek: honnan jöttünk, hová megyünk és figyelmeztettek, veszélyes éjjel a vezetés: „Drájving nájt dandzserösz. Szivasz finis.”

Az országra nem jellemző az autóstoppolás, nekünk azonban sikerült erre rácáfolni. Már messze magunk mögött hagytuk a baleset színhelyét, ismét a hegyek közt kanyarogtunk a szerpentineken, amikor az egyik kanyar után váratlanul egy hatvan év körüli török hegylakó toppant elénk. Meszeléséből hamar kiderült, mit akar. Korát meghazudtolóan penderült be kocsinkba, otthonosan helyezkedett el, fogai közt mormogva valamit, karjával az útra mutatott jelezvén, hogy induljak, menjek csak nyugodtan előre. Kis idő múltán gyanús szagok kezdték facsarni orrunkat. Utasunk csizmájától pillanatok alatt birkaakollá változott a Subaru. Ám nem sok időnk maradt a szagok eredetéről elmélkedni, mert barátunk két-három kanyar után megállított bennünket, s amilyen gyorsan jött, olyan hirtelen távozott; kipattanva az autóból, mint fürge lábú zerge tűnt el a sziklák között.

Közúti partnereink közül leginkább a biztos kezű buszvezetőkkel vagyunk megelégedve. A jól fésült, nyakkendős, elegáns sofőrök büszkén feszítenek a járgányukkal harmonizáló — lila, türkizkék, bordó, sárga — színű ingekben, kiválóan uralják a volánt, jól ismerik a terepet, néha szinte állva maradunk, úgy húznak el mellettünk. Kiválóan informálnak az országúti közlekedési táblák, ám a legjobban az tetszik, hogy a helységnévtáblákon rendszeresen feltüntetik a település lélekszámát, valamint tengerszint feletti magasságát. Bevalljuk, innen a jó tájékozottságunk.

A sötétedés Agriban ér bennünket. A tábla szerint Makim: 1640 méter, Nüfus: 60 000 lakos. A város csak 1926-ban lett a tartomány székhelye, a múlt század végén még kis falu állt a helyén. Jelentős műemléke nincs, méltán pályázhatna Törökország egyik legszürkébb városának a titulusára. Mi azonban egyáltalán nem unatkozunk. Itt-töltött óráinkat; esti vacsoránk, a

három zamatos sárgadinnye, valamint kocsink éjszakai „alarm-koncertje” teszik emlékezetessé. Tízpercenként rohangálok szállodai szobánk ablakához, valahányszor kinézek a második emeletről, a Subaru, mint egy felfuvalkodott, megvadult robot, üvölt és villog. Körülötte vihorászó kamaszok élvezik a színjátékot. Ahogy csend lesz, ismét oldalba taszítják játékszerüket és kaján képpel várják a hatást. Hiába kérlelem őket szép szóval, szól Attila a portásnak, hogy vigyázzon a kocsira, hasztalan fenyegetőzök a police-szal, minden lepereg róluk, csak amikor már elfáradnak, hajnalban hagyják abba riasztónk tesztelését.

A kialvatlan éjszaka után az egyhangú, kietlen tájon lassan fogynak a kilométerek. Kevés a néznivaló és a padka nélküli úton megállásra sincs lehetőségünk. Csaknem merőlegesen süt már a nap, amikor a határ menti Dogubeyazitba érve „Üdvözöljük Noé bárkájának országában” szöveggel hatalmas tábla köszönt bennünket. Épphogy kibetűzzük a feliratot, amikor szikrázó fehéren hirtelen feltűnik előttünk az 5165 méteres Ararát hófödte csúcsa, török nevén: Büyük Agri Dagi , valamint a „leánya”: a Küçük Agri Dagi, a 3925 méter magas Kis-Ararát. Ámulatbaejtő, ahogyan a zöld síkságból kiemelkedő lilás kontúrú, csupasz testű, csipkés hegykoszorú egybeolvad az ég kékjével, miközben a kráteréből időnként párát pöfékel az öreguras Ararát. A legenda szerint a vízözön idején itt feneklett meg Noé bárkája. A kisebbik Ararát jelenleg szemérmesen elbújik egy felhőfoszlány mögött. Az itteniek szerint napkeltekor érdemes ide eljönni, amikor még kevés a felhő, mert olyankor mindkettőjük teljes pompájában tárulkozik fel a szemlélődő előtt. Nem sokáig gyönyörködhetünk a látványban, ugyanis a jó útnak hirtelen vége szakad, „Noé országában” fehér porfelhőben tesszük meg az utolsó kilométereket. Mire kivergődünk belőle, a hegyek már hátulról néznek vissza ránk. Előttünk kamionok, teherautók tömött sora kígyózik. Hirtelen azon vesszük észre magunkat, hogy már az iráni határnál vagyunk.

Kurdok tesztelik ruhámat

A sorból kiállva ideje átöltöznöm, hiszen Iránban a külföldi hölgyektől is elvárják az iszlám öltözködési szokások tiszteletben tartását. Hosszú nadrágos, tunikás pandzsábimhoz fejemre kendő, lábamra zokni dukál. Habár az idegennek nem muszáj csadort ölteni, viselhet hosszú szoknyát, vagy nadrágot s hozzá vehet blúzt, pulóvert, egyedül az a fontos, hogy a teste teljesen be legyen fedve, csak a kézfejek és az arc — hajtól a nyakig — maradhatnak szabadon. Elsődleges szempont az is, hogy a viselt ruha kellően laza, bő legyen, ügyelve arra, hogy véletlenül se mutassa a test domborulatait. A kendő nem helyettesíthető sem kalappal, sem sapkával. A gyűrűtől eltekintve mindenféle ékszer használatát kerülni kell, s csak a messziről észrevehetetlen szolid smink megengedett. A férfiaknak hosszú nadrágot kell hordaniuk, tilos a sort. A rövid ujjú ing sem kívánatos, azonban a hosszú ujjú ing ujját felgyűrhetik (maximum a könyékig), ám biztosabb, ha csak kevéssel ér a csukló fölé, ebből nem lehet baj. Semmi gond nincs a pólóval, ha fölé zakó kerül.

Lassító kocsink láttán szőrös képű fiatalemberek rohannak hozzánk. Igencsak meglepődünk, amikor szerbusszal köszönnek be az ablakon.

— Hogy vagy? Hová mész? Kell riál? Cséndzs márka, dollár? Van forint? Leva? — záporoznak a kérdések.

Miután megtudják, hogy Indiába igyekszünk, attól kezdve nem tágítanak. Pedig nem akarunk váltani, hisz nem tudjuk, hogy papír nélkül bevihetünk-e pénzt Iránba. Ha nem szabad, akkor mit csináljunk a sok riállal. Egyikük azonban nem hagyja lerázni magát, szimpátiánk elnyerése érdekében angoljába magyar szavakat kever, azt állítja, hogy járt már Magyarországon.

—Viza oké? No problem! Grín kártya van? No problem! Irán kocsi, no problem! — szinte választ sem várva mondja a magáét.

Mikor végre levegőt vesz — kihasználva segítőkészségüket —, Attila öltözködési tanácsot kér tőlük.

— Haj látszik, problem!

— Nincs lábon zokni, problem!

— Kar kilátszik, problem!

— Öltözködés Irán problem! — sorolják az intelmeket tőmondatokban.

Visszajövet a tuvaletből — ahol a ruhát váltottam — íziben leellenőrzik külsőm, komoly kifogásolnivalót nem találnak, ám kilátszó csuklóm láttán kissé elhúzzák szájukat. Az iráni tolerancia határesete lehetek, mert végül is jóváhagyóan bólintanak. Iránban a Ramadán idején az ilyen ledérségért büntetés jár, a forradalmi gárdisták nem sokat teketóriáznak, festékkel öntik le mindazokat, akiknek pólójukból, rövid ujjú ingükből kilátszik csupasz karjuk. A miheztartás végett 1990-ben bejelentették, hogy mindazoknak az adatait, akik megsértik az iszlám öltözködési szabályokat számítógépre viszik. Íme egy kiváló példa arra, amikor a XX. századi technika VI. századi célokat szolgál.

Beszélgetés közben kiderül, hogy jól ismerik Nadyafit, az iráni speditőrt. Kedvelik a magyar kamionosokat, jól ki lehet velük jönni. A legsoványabb kurdnak — kitartó kérlelésére — férjem odaajándékozza a nyakba akasztható pénzestáskáját. Ezen ismét fellelkesednek.

— Irán kell benzin!

— Irán kell aludni, Irán kell szállás!

— Határ Pakisztán 2200 km!

— Kell aludni, kell enni!

— Kell benzin! Kell riál! Kell váltani!

— Bank adni kevés riál, mi adni sok riál! — mondják megállás nélkül.

Ennyi érvnek nem lehet ellenállni, fémérmékben levő 9 márkánkat — mivel bankban úgysem válthatnánk be — odaadjuk 1200 riálért, maradék levánkért — melyet nem sok értelme lenne végighurcolnunk a hosszú úton — pedig 12 000-et kasszírozunk. Később kiderül, hogy jobban is válthattunk volna, de most ez nem számít.

A vámterületen a duty-free shop felé menet ismét pénzváltók serege rohanja meg Attilát. A Sivas előtti parkolóban megismert kamionos barátunk tanácsára veszünk 12 csomag Marlborot. Néhány Iránból érkező turista is a shopba igyekszik, ők azonban először a whiskys boltot célozzák meg, ahová tikkadt vándorként zsibbasztó szpirit és a hideg sör reményében szédelegnek be. Látjuk szomorú jövőnk, két hónap múlva, feltehetően mi is ilyen kicsavart citromok leszünk.

Szerencsére nem kell sokat várnunk. Hálából valamennyi körülöttünk megforduló fullajtárnak adunk egy-egy pakli cigarettát. A hivatalos ügyintézés útvesztőjében egy segítőkész „border police” is mellénk szegődik. A formaságokkal viszonylag hamar megvagyunk, a különböző irodák (Immigration Office, Health Certification, Custom) pecsétőrei viszonylag rövid kérdezősködés után minden okmányunkra rányomnak egy-két plecsnit, legvégül a kocsi részére is kitöltenek egy nyomtatványt. Miután az oltási igazolásunkat rendben találják, indulnánk az utolsó, elbocsátó pecsétért, ám közben eljött az ebédidő, ami további egy órás várakozást jelent számunkra.

Még hozzá sem szokhattunk, máris el kell válnunk ettől a csodálatos országtól, visszanézve szótlanul egy „Allaha ismarladik”-ot (viszontlátásra) mormogunk magunkban. A belső udvarban, a „senki földjén” már csak karnyújtásnyira vagyunk Iránytól — a világ egyik legrégebbi országától , az egykori Perzsiától.

A két nemzet között szögesdrót feszül. A határ nyugati oldalán török zászló lobog a szélben, a szemközti kopár hegyoldalon fehér kövekből Turkey, azaz

Törökország van kirakva. Az udvar iráni kerítésén fekete zászlók sorakoznak, a mártírok emlékére kitűzött gyászlobogók között egymagában árválkodik a zöld-fehér-piros színű nemzeti zászló, közepében az Iszlám Köztársaság speciális szimbólumával, melyet két sorban, összesen 22 Allah-o-Akbar (Az Isten hatalmas) felirat fog közre.

A kamionokat folyamatosan zsilipelik át, most csupán a papírokra vetnek pillantást, így az ügyintézés nem tart tovább egy percnél. Autóbuszt eddig még nem láttunk, az egyetlen személygépkocsi, a mienk. Iránba csak külön-külön léphetünk be, egy kocsi - egy ember, itt ez így szokás. A csupasz falú teremben, rácsos kármentők mögött ügyintézők fontoskodnak. Az angolul kitöltött „entry paper" nem elegendő, mert egy másik irodában az egész szöveget átírják perzsául, ezt követően pedig akkurátus kukacírással bevezetik egy agyonhasznált, szamárfüles „vendégkönyvbe". Ezzel azonban még nincs vége a dolognak, néhány további formanyomtatvány következik. Mellettünk egy megviselt fiatalember győzködi a hivatalnokokat, a borotválatlan, szikár ír, törökországi és szíriai körútja után most Iránba készül, azonban nagy gondban van, nem stimmel valamelyik pecsétje, ráadásul a buszt is lekéste, a következő pedig csak 24 óra múlva jön. Kínlódásával nincsen egyedül, férjemnek is nehezen megy a kommunikálás, angolul keveset tudnak, a lényeges információk minden esetben törökül vagy fársziul (perzsául) hangzanak el. Miután végzünk, intenek mehetünk, a kocsira azonban nem kaptunk belépőt. Reklamálunk, mert úgy hallottuk, többször is megtörtént, hogy az átutazókat szabályosan beléptették Iránba, az autójukat viszont ott kellett hagyniuk a határon. Megnyugtatnak, hogy aggodalomra semmi okunk, az innen két kilométerre lévő Custom Office-ban mindent elintézhetünk.

Irán

Éjszaka a lágerban

Legnagyobb meglepetésünkre a Custom Office (vámhivatal) kékinges tisztviselője tud angolul, kellemes benyomást kelt bennünk. A jó megjelenésű, értelmes arcú vámos hamar eljut a triptique-hez, melynek hallatán férjem rosszat sejt. Magyarázza, hogy Magyarországon nincs ilyen, nálunk csak intenek a határon, hogy menjen az ember. Hiába lobogtatja a jogosítványt, a zöld kártyát, a kékingest mindez nem hatja meg. Hirtelen témát váltva megkérdezi, hogy van-e „money declaration”-ünk, azaz nyilatkoztunk-e arról, hogy mennyi külföldi fizetőeszközt hoztunk magunkkal. Mivel nincs, vissza kell mennünk az Immigration Office-hoz, hogy kitöltsünk egyet. Írhattunk volna akármennyit, mert ezután egyszer sem ellenőrzik, hogy bevallásunk igaz-e. Úgy látszik mostanában ez már nem olyan lényeges mint régebben volt, azelőtt ugyanis, ha valaki az ország elhagyásakor nem tudta prezentálni a banki beváltást igazoló papírokat, komoly bajba kerülhetett.

A mi problémánk végül is az, hogy a Subaruhoz nem készíttettünk a Magyar Autóklubbal egy „Carnet De Passage En Douane”- vagy „Triptyque”-nek nevezett dokumentumot, pedig a motoros járművel Ázsiába tartóknak erre feltétlenül szükségük van, ugyanis csak érvényes carnet-val „importálhatják” járművüket az országból. Akinek nincs carnet-ja, annak bankgaranciát kell beszereznie, vagy az autó árának kétszeresét, háromszorosát kell letétbe helyeznie, szerencsés esetben vámőrt adnak mellé kísérőül. Erről a bizonyos papírról először az ankarai konzultól hallottunk, tőle tudtuk meg, hogy néhány hónapja két magyar biológus a teheráni egyetem meghívása ellenére sem kapott beutazási engedélyt kocsija számára, mire pedig a szükséges papírokat megszerezték, lejárt a vízumuk

érvényessége, így hiába utaztak 5000 kilométert, végül dolgavégezetlenül térhettek haza. Ankarából ilyen útravalóval, kissé szorongva vágtunk neki az iráni határnak, azonban jó csillagzatunkban bízván, reméltük, hogy mi majd szerencsésebbek leszünk.

Míg férjem a deklarációval van elfoglalva, én ismét magyar kamionosokkal futok össze, akik mindenféle alkalmazandó tanáccsal látnak el, és — mondandójukat megfűszerezve — megtörtént, illetve elképzelt rémtörténettel riogatnak. Mint mondják, nagyon vigyázzunk, Iránban veszélyesen vezetnek, több kollégájuk vesztette életét a Bázargán-Teherán útvonalon. A helyszínelő rendőrök minden esetben a külföldit marasztalják el. Baleset esetén előfordul, hogy a jogosítvány helyett a feleséget veszik el. Óva intenek az éjszakai vezetéstől. Indexet nem használnak, világítást sem. A „lószar-effektust" — először Bulgáriában hallottunk arról, hogy az iráni teherautó-vezetők az utolsó pillanatban kapcsolják be halogénlámpájukat, amely oly erős, hogy nemcsak a szembejövőt vakítja el, hanem a lószart is felégeti a flaszterről — ők sem hagyják ki, úgy látszik a halogénlámpák mély hatást gyakorolnak kamionosainkra. Mesélnek halálesetekről, kamionosok kirablásáról. Figyelmeztetnek, akármilyen vízből ne igyunk, ne fürödjünk! Csencselni viszont érdemes! Sofőr köszöntéssel: kéz- és lábtöréssel kívánunk egymásnak jó utat.

Miután visszatérünk a valutánkról szóló nyilatkozattal, egy rosszéletű, fekete inges, sötét arcú, közepesen szőrös hapsi vesz kezelésbe minket. Teljesen kipakoltatja a kocsit, mindent átbogarászik, mindenhová benyúl, whiskyt, alkoholt keres, végül eredménytelenségét megunván, kenyeret és cigarettát kér. Iránba az alkoholon kívül tilos bevinni narkotikumokat, lőfegyvert, rádióadót, „vulgáris" filmeket, „kellemetlen hangzású" kazettákat, divatmagazinokat, „illetlen" képeket tartalmazó sajtótermékeket, videót stb. A listán ugyan nem szerepel, azonban alighanem a disznóhús készítmények és

Salman Rushdie könyveinek bevitele is tiltott lehet. A brit-indiai író fejére kitűzött vérdíj, azaz a Sátáni versek című könyvével az iszlám vallást vérig sértő Rushdie-ra 1989 februárjában Khomeini által kimondott halálos ítélet mind a mai napig érvényben van.

A kővel burkolt, tágas istállóhoz hasonló Vámhivatalban nem találjuk a kékingest, pedig könnyűszerkezetes épület minden zugába bekukkantunk. Van helyette viszont egy sovány, magas, borostásarcú fiatalember, aki hosszú, lepedőnyi formanyomtatványához kéri tőlünk az adatokat. Hogy ellenőrizze azok valódiságát, kijön velünk a kocsihoz, keresi a motorszámot és az alvázszámot, a „saszé námbert", ám sehol sem találja. Sajnos mi sem tudjuk, hol van. Egyre több vámos kerül elő, kutakodnak a számok után, állítják, hogy minden kocsiban a vezető ülésnél, valahol a belső karosszérián kell lennie. Mindent felforgatnak, felemelik a szőnyeget, kipakoltatják a hátsó részt. Mentőötletként mutatom, emeljék fel az autót, és olvassák le az alvázról. Az emelésről azonban egyből letesznek, visszamegyünk, ahol a sovány szőrös tovább tölti a lepedőket. Kideríti, hogy minden papírunkról másolat kell, hiába hoztunk magunkkal, az nem elég; legalább négy kell mindegyikből.

Az időközben visszaérkező kékinges magára vállalja a kópiakészítés gondját. Kikapcsolódásként elővesszük dr. Demszky Gábor, Teherán főpolgármesteréhez küldött üdvözlő levelét, melynek láttán a vámos nagyon megörül. Valószínűleg férjem képviselő mivolta nyitja meg szívét, ettől kezdve ugyanis meglepően segítőkész. További puhításként IPM-eket, HVG-t terítünk elébe, s orra elé tesszük a „Modern Persian" című nyelvkönyvet. Négyen lapozgatják a négy olvasnivalót, merész hölgyképeikkel különösen az IPM-ek keltenek tetszést. Míg a lapokat nézegetik, mondunk egy-két elismerő szót az iszlám forradalomról. Ezután a kékinges férjemmel egy kérvényt irat a

managernek címezve, Iránon történő keresztülhaladásunk engedélyezésére. Ekkor még nem sejtjük, hogy az igazi tortúra csak ezután következik.

Attilát a rosszéletű egy nagyobb épületbe kíséri és a második emeleten egy szegényes bútorzatú, kőburkolatú, szobába tolja be. A falon Khomeini és Khamanei képei, valamint egy Európa térkép, mely Iránnál ér véget. A bejárati ajtóval szemközti sarokban egy hatalmas faasztal mögött méltóságteljesen ül a főnök. A fekete inges, fekete zakós, gondozott fekete szakállú, negyvenes férfihez, mint egy bölcs kádihoz, úgy járulnak az alattvalók. Mélyen meghajolva nyújtják át a dokumentumokat, paksamétákat, majd két lépést hátrálva, csak akkor mennek közelebb, ha a „kádi" kérdez tőlük valamit. Lepedőnyi kérvényünket elé teszik, telefonálására, hosszas várakozás után bejön egy világos zakós, szőrös ember, szája szögletében még ott a nemrég elfogyasztott kenyér maradványa. Összenyalábolva irataink átviszi egy másik irodába, ahol egy idősebb szőrös úr újabb adatlapokat tölt ki, majd rábízza férjemet egy bajuszos szőrösre.

A szőrös jelzőt a továbbiakban célszerűnek látjuk elhagyni, mert a megkülönböztetésre teljesen alkalmatlan, itt mindegyik férfi borostás, aki nem, az szakállas, vagy külföldi. Irán egyike azon országoknak a világon, ahol a legtöbb szakállas, bajuszos férfi él, bár néha nehéz megítélni, hogy szakáll-e amit látunk, vagy egyszerűen csak rosszul borotvált az illető. Ebben az országban respektje van a szakállnak, a szőrtelen arcú Rafszandzsánit, Irán politikai vezetőjét, gyakran csúfolják. E szokáson fellelkesedve férjem úgy dönt, amíg itt vagyunk, nem borotválkozik.

Az előző fiatalemberrel visszamennek a „kádihoz" és várnak. Kis idő után a főnök telefonál majd a kagylót férjem kezébe nyomja:

— Éjszaka nem mehetnek tovább, szálljanak meg a közelben! — mondja egy ismeretlen hang.

— Oké — válaszolja Attila, mi mást is tehetne, hisz fogalma sincs, kivel beszélt az előbb. Újabb iroda következik, ezúttal egy csadoros nő az ügyintéző. Kiváló angolsággal közli, hogy 150 dollárért kisérőt fogunk kapni. A banki igazolással jelentkezni kell a kádinál, aki viszont kideríti, hogy újabb kópiák kellenek, ezúttal a kérelemről és a kifizetésről is. A konténerkocsi fénymásolója sajnos már zárva, így kénytelenek vagyunk kimenni a kapun túli Bázargánba. Jó negyedórányi séta a fénymásoló és fotóbolt, mire visszamegyünk, a kádinak hűlt helye, az irodák többsége már zárva van. A világos zakójú, kenyérmorzsás szájú alfőnök javasolja, aludjunk a parkolóban, az irodaház előtt biztonságban leszünk. Ígéri, hogy holnap reggel fél kilencre minden kész, és aztán mehetünk. (Tomorou éjt törti evriting finisd, end go.)

A kényszerű semmittevésben azeri asszonyokkal ismerkedünk meg, hat Ikarusz busszal érkeztek, Asztrahánból jöttek, Tabrizba tartanak. Háborúról mesélnek, a harcot mutatóujjuk összeérintésével illusztrálják. A Teheránból nemrég érkezett német család is várakozik, a fárasztó úttól a gyerekek mélyen alszanak a kocsiban, míg a családfő ügyintéz, a feleséggel gyorsan összemelegedek. Orvos férjével már két éve élnek Iránban, ezalatt kitanult egyet-mást, eleget tudott meg az országról, szívesen osztja meg velem tapasztalatait:

— Légy mindig pontos! — mondja. — Az irániak, annak ellenére, hogy nem jellemző rájuk a pontosság, ezt elvárják tőled. Sohase térj azonnal a lényegre, igyál meg előbb velük két-három pohár teát, érdeklődj egészségi állapotuk felől, beszélj semleges témákról, nyugodtan kérdezhetsz a családi állapotukról, gyerekeikről, sőt a fizetésükről is, de az óvatosság azért nem árt. Néhány olyan tabu témát, mint a feminizmus, az ateizmus, a cionizmus vagy a szabad szerelem jobb szóba sem hozni, nem tanácsos bírálni a mullahokat, s a legnagyobb bűn rosszat szólni prófétáikról. Ne politizáljatok, istentisztelet idején ne lépjetek be a szentélyeikbe; ha vendégségbe hívnak, ne ülj idegen

férfi mellé, senkinek ne fordíts hátat, a lakásba cipő nélkül, a fürdőszobába pedig csak papucsban szabad belépni. Már most gyakorold a törökülést, mert szükséged lesz rá; a perzsák nem beszélgetnek evés közben, általában kanállal és villával terítenek, kést csak a menőbb éttermekben adnak. Kedveskedj nekik valami ajándékkal, annak nagyon örülnek, ám ha neked akarnak adni, előbb legalább kétszer udvariasan utasítsd vissza; férfival ne fogj kezet, Iránban ez nem illik. Azon viszont ne lepődj meg, ha egymást megpusziló férfiakat látsz, ez náluk nem a buziság jele; ha egy mamának megdicséred csemetéjét, a válasza erre biztosan „máshalláh" lesz, vagyis, hogy az Isten akarta így, náluk ugyanis minden szépség és jóság Allah adománya. Respektáld az öltözködési szokásaikat, vegyél egy divatos mantót, a bazárokban gyönyörűeket lehet kapni, nem árt egy vékonyabb kendő, mert ebben nagyon beizzad a fejed. Noha a rendkívül szigorú iszlám törvények miatt Irán az egyik legbiztonságosabb ország Ázsiában, azért vigyázzatok nagyon magatokra! — fejezi be hosszú mondandóját.

Újdonsült barátnőmnek hálásan szorítom meg kezét, átöleljük egymást, praktikus jó tanácsainak a későbbiekben sok hasznát vesszük.

Míg a kocsiban pakolok, egy kölykeit védő pásztorkutya fogát vicsorgatva rohan felém, alig birok a megvadult állat elől az autóba beugrani. Az esti sétánk során végre szemrevételezhetjük Bázargánt, csak most látjuk igazán, hogy tulajdonképpen egy koncentrációs táborba kerültünk, a hegyek karéjában megbúvó objektumokat őrtornyok fogják közre, köztük szögesdrótkerítés. A figyelőállásokból őrző szemek figyelnek minden gyanús mozdulatra. Egy elkerített területen balesetes járművek sorakoznak, köztük két magyar rendszámú személygépkocsit fedezünk fel, egy Skodát és egy Ladát. Alaposan megnézném mindkettőt, de amint közelítek a kerítéshez, hirtelen elém toppan egy udvaronc és durván elzavar. Bár a határterületről gyalogosan ki-be sétálhat mindenki, kocsival lehetetlen átjutni az ellenőrzési

pontokon, az akadályokon. Ha valaki gyalogosan kíván „szökni”, valószínűleg már az első ellenőrzésnél horogra akad, annyi errefelé az iszlám gárdista.

A járdaszegélyre ülve esszük meg az agri dinnyéket, közben szúnyogok százai lendülnek támadásba, különösen a lábunk ízlik nekik, a zoknin keresztül is fájdalmasan szúrnak, ám most ez kivételesen nem izgat minket, annyira jó a dinnye, hogy még csak arra sem gondolunk, hogy elzavarjuk őket. Időközben a WC-t is alkalmunk van megtapasztalni, ami aztán minden várakozást alulmúl, bokáig gázolunk az emberi ürülékben, több centi vastag húgykő borítja a kőpadozatot. Máshová azonban nem mehetünk, meglehetősen megélénkült a tábor, úgyhogy erőt veszünk magunkon. Az esti bóklászás során már csupa ismerős arccal találkozunk, úgy látjuk az emberek lassanként kezdenek gyűrődni, ez nem egy szmokingos, csokornyakkendős hely, itt hamar borostát eresztenek a férfiak, a szemek karikássá válnak, a magabiztosság fokozatosan elszáll.

Ébredés utáni első pillantásom a moszk szürke kupolájára esik, tegnap óta szeretném lefotózni, de nincs merszem hozzá, nem hiszem, hogy szeretik itt a fényképezést. A szomszédos Ford tranzitban pakisztániak aludtak, most kászálódnak ki a kocsiból. Ébredeznek az emberek, lassan megélénkül a tábor. A Törökország felől érkezett irániak csavarhúzót vesznek elő, kukacírásosra cserélik a rendszámtáblákat. Tartálykocsiból locsolják a virágokat. Egy jóképű sráctól pénzt váltunk, egyre jobb az árfolyam, ez már majdnem a bankinak megfelelő.

Tegnap este karatés fiúknak szurkoltunk, élvezettel bámultuk a srácokat, most viszont birkózókra leszünk figyelmesek. Fantasztikus ügyesen gyakorolnak az aszfalton, még véletlenül sem viszik egymást a földre. Nyolc óra felé megjelenik értünk az előző napi kísérőnk, amíg a kádihoz vezet megajándékozzuk egy csomag cigarettával. A világos zakójú, kenyérmorzsás szájú teát hoz, kandiscukor darabkákkal, kis üvegpohárkában adják,

hasonlóan a törökökhöz. Bekapnak egy darab cukrot és ahhoz kortyolgatják a teát. Ahogy kiürül a poharunk, újabb adagot hoznak. Az alkáditól (kenyérmorzsás szájútól) barátsága jeléül két Khomeini-Khamanei kártyanaptárt kapunk, ami nem kis dolog. Utunk során végig kitesszük a szélvédőre, Iránban meg is óv minket minden bajtól. Új ember érkezik, a sovány férfi némi tanácskozás után átvisz a szobájába, iratainkból sorokat meszel ki, a kimeszelt helyre kukacírással valami mást ír. Végül fogja a paksamétát, egy police kezébe nyomja majd „finisd" szóval búcsúzik tőlünk.

A Custom Office-nál már csak kísérőnkre kell várnunk. Várakozásunkat rosszéletű haverunk könnyíti meg, tejjel kínál (egy decis pohárban), mire megisszuk meg is érkezik útitárs-őrünk. Abdi kékinges, köpcös, hasas, bajuszos pofa.

— Evriting oké! Finisd — mondja vigyorogva a rosszéletű majd „Go!" kiáltással Abdira mutat. Déli tizenkettő előtt néhány perccel indulunk. A kapunál újabb átvizsgálás, ismét keresik a motorszámot és a saszé námbert. Értetlenül kutatnak, örülhetünk, hogy nem szedik darabjaira a Subarut. Egyikük gúnyosan megjegyzi milyen fiatal a férjem. Hogy nem nyertem el tetszését, azon egyáltalán nem

csodálkozom, hisz a kendőben úgy nézek ki, mint egy böjti boszorka. Jó félóra múltán hagyjuk el a tábort, Abdi megállít egy kerítésnél, a papírjainkkal átbújik egy lyukon, majd kisvártatva átöltözve, autóstáskával tér vissza.

Noha egy napot elvesztettünk, végül is nagy szerencsénk volt, eltekintve a hatóság bürokratikus gépezetének hihetetlenül nehézkes ügyintézésétől, egyetlen zokszavunk sem lehet, mert igen kivételes bánásmódban részesültünk. A fáma szerint ugyanis, még Montazeri ajatollah fiától is kérték az útlevelét, amikor az Egyesült Arab Emirátusokba igyekezett. Pedig ő az igét ment hirdetni. Ilyen körülmények között mit akarhatnánk mi, egyszerű átutazó turisták?

A nyakkendő idegen az iszlámtól

Jó minőségű, kétsávos úton kisebb falvakon megyünk keresztül. Őrünk csendes, csak fársziul beszél, szerencsére még a sah idejéből megmaradt angol nyelvű információk alapján egyelőre kiválóan tájékozódunk. Az egyik tábláról még azt is megtudjuk, hogy a megengedett maximális sebesség városokban 50 km/ó az autóúton pedig — nem tévedés — 94 km/ó. Kamionos barátunknak igaza volt, a sofőrök valóban nem használnak indexet. Evoklihoz közeledve, kiszélesedik a síkság, termékennyé válik a táj, a földeken dinnyét, tököt, napraforgót, kukoricát termesztenek. Már délután háromra jár az idő, mikor betérünk megebédelni egy útszéli vendéglőbe. Távozáskor egy öreg török kamionossal ismerkedünk össze. Izmirig, ahová a fuvart viszi, még jó pár kilométert kell legyűrnie. Pisztáciával kínáljuk, ám ő nem kér belőle. Nem csoda hisz mindössze három fog villan ki szájából, ám azok sem találkoznak egymással. A látottak után rögtön megértjük szabódását.

Hamarosan ismét száraz, félsivatagos vidékre érkezünk, úgy érezzük mintha újra a már elhagyott Kelet-Anatóliában járnánk. A növényzet meglehetősen szegényes, a szamarak által meghagyott gazt a kecskék legelik le. Vezetékes energiaellátás nincs, természetes energiaforrásban pedig szegény a vidék, ezért a vályogházak oldalán tehénlepényeket szárítanak. Továbbra is gyakori az ellenőrzés, átlagosan minden félórára esik egy. Időközben a hőmérőnk higanyszála is kezd emelkedni, hamarosan megközelíti a 40 fokot. Legjobban a napon ülő Abdi szenved a melegtől. Amint egy vízfolyáshoz érünk, nyomban feldúsul a vegetáció, gyümölcsösök láthatók mindenütt, errefelé a mandula és olajfa a leggyakoribb.

Marandnál kettéválik az út, északi ága Dzsolfán át a volt Szovjetunió felé vezet. Előttünk egy Attila feliratú kocsi halad, azonban a többi járművel egyetemben ez is fittyet hány a közlekedési szabályoknak. Különösen az előzés félelmetes, ugyanis az irániak — frászt hozva az emberre — csupán az utolsó pillanatban sorolnak vissza, ameddig csak lehet, szembejönnek a sávunkban. Pedig néhány angol feliratú tábla a lassabb haladásra, az alacsonyabb sebességfokozat használatára animál.

Közvetlen Tabriz előtt már a sokadik ellenőrzés ér bennünket. A várost délről a bypasson kerüljük el. Óriási a forgalom, a hegyek között megszorul a szennyezett levegő. Tabriz poros, szürke város, a zárt völgyben elterülő száraz klímájú település kevés zölddel dicsekedhet. Pedig a parkosításra itt is gondot fordítanak, ám a szárazságtól és a sok kipufogógáztól a fák elég csenevészek. A közel egymilliós város építészetében az orosz tartományi székhelyekre jellemző stílus a meghatározó. Általában a lapos tetejű, kétszintes, tetőteraszos kockaházak dominálnak, melyek homokszínűkkel belevesznek egyébként is szürke környezetükbe. Messziről mindenesetre így látjuk. Tabrizt többségben az anatóliai törökök leszármazottjai, az azerik lakják, akiket a perzsák mogorva arcú, szürke szemű embereknek írnak le, nem is nagyon kedvelik őket. Azt mondják, hogy a tabriziak nem valami vendégszeretők, nem igazán segítőkészek. A férfiak gyakran viselnek nyakkendőt, az öregek pedig karimás nemezsapkát hordanak.

Errefelé ritka az autós pihenő, mindenki ott parkol, ahol tud. Ha árnyék is van, az hab a tortán, az asztal nélküli kőpad pedig már luxusnak számít. Azt viszont meg kell állapítani, hogy mindezek ellenére egyetlen parkoló jármű sem zavarja a forgalmat. E tekintetben szembetűnően fegyelmezettek az irániak. A falvakat, kis gyümölcsösöket, ültetvényeket, termőföldeket mindenütt kerítésekkel veszik körül, a vályogból emelt fal védelmet nyújt a homokviharok ellen, szárazság idején megakadályozza, hogy a szél elhordja

a termőtalajt. A füves sztyeppéken vegyes állattartás a jellemző: a fő igavonó állat a szamár, haszonállatként kecskét, juhot és szarvasmarhát nevelnek. A kerítések mögül néha kiszalad egy-egy háziszárnyas is. A tipikus „iráni nyáj" a birkából, tehénből, kecskéből és szamárból álló háziállat-társulás, közülük legalább kétfélét mindenütt fellelünk, ám van ahol mind a négy előfordul. A hierarchia csúcsán a szamár áll, az állatok közt itt egyértelműen ő a főnök.

Eddig különösebb élményben nem részesültünk, Irán északnyugati tartománya, Azerbajdzsán nem nagyon kápráztatott el bennünket. Falvai szegények, a városok szürkék, az utat szegélyező vakolatlan házak előtt szétszórt gumiabroncsok, koszos műanyagflakonok hevernek, a talaj olajtól és benzintől szennyezett. Az óraeltolás miatt még este 8 óra után is világos van, olyannyira, hogy este fél 9 körül például árvalányhajat vélünk felfedezni. Először angol nyelvű kérésre, egy alagútban kapcsoljuk be a világítást, kiérve azonban csak mi világítunk, pedig közben igencsak besötétedett. Feledékenységünkért rögtön megdorgálnak, először csak ránkvillognak, ám amikor látják, hogy nem használ a feddés, hosszasan belereflektoroznak a képünkbe. Most már tudjuk, hogy mitől pörkölődik a lószar! Megadjuk magunkat, a folyamatosan szembevilágító halogénlámpánál még a vak vezetés is jobb.

Mijaném-ban, a Solmaz hotelben szállunk meg. Még ki se pakolunk, máris ide-oda állítgatják a kocsit. Ettől annyira idegesek leszünk, hogy véletlenül bezárjuk egyetlen slusszkulcsunkat. A kiszabadítás csak mintegy 20 perces kemény munkával sikerül, ennyi idő szükséges a hátsó ablak kinyitásához. Meleg pillanatokat élünk át, hiszen a kulcs megrendelése napokat vehetne igénybe. A márványlépcsős szálloda tiszta, lakályos, a hallban és a folyosón dísznövények zöldellnek, az ablakokon szúnyogháló, az éjjeliszekrény fiókjában bőrkötésű Korán. Egyedül az zavar, hogy az eredetileg kialkudott összeget a portás, Abdival beszélvén, kapásból megemeli 5000 riállal.

Reggel, a számla rendezése után jövünk rá, hogy a barátunk szállását is mi fizettük ki. A pénzváltásnál viszont segítségünkre siet, amikor a portás 1000 riált ajánl dolláronként, azonnal int, hogy legalább 1200-at kérjünk. A sikeres pénzváltást követően, némi rábeszélés után a hotel előtt egy kedves iráni családdal Abdit is sikerül lencsevégre kapnom.

Elhagyván Azerbajdzsánt ismét megszépül a táj, sziklás hegyek közt, a Zandzsán folyó völgyében kanyarog utunk. Közepén beomlott, megroggyant lábazatú ősi híd tűnik fel. A termékeny földeken az aratásra váró gabonatáblákat időnként kapásnövények parcellái szakítják meg. Az időközben feltámadó szél, egyre alattomosabban, oldalról céloz meg bennünket, bizony rendesen dobálja a kocsit. Különösen olyankor kell nagyon vigyáznunk, amikor egy Mack vagy White halad el mellettünk, mert a hatalmas testű fémtömeg szívóhatása felerősíti a szél erejét. Ilyenkor bizony igencsak meg kell dolgoznom, ha egyenesben akarom tartani a kocsit. Veszélyes útszakaszon járhatunk, hiszen rövid időn belül három összetört, árokba fordult, felborult járművet számlálunk össze. Hiába a két keresztbe tett csont, alatta a Danger of Death, vagyis a „Halálveszély" felirat, a sebességkorlátozó tábláknál egyedül csak mi lassítunk. Meg is kapjuk érte büntetésünket, dudaszóval vagy fénykürttel rójják meg törvénytiszteletünket. Lassanként kezdünk iráni módra közlekedni, a szövegek és a táblák helyett inkább magunkra, valamint a partnerekre összpontosítunk.

Zandzsán központjában találkozunk először az iszlám mártírjainak, a dzsihád nagy halottainak emlékére állított tulipán-szimbólummal. Az óriás tulipán azonnal az MDF-et jutattja eszünkbe, akarva-akaratlanul is nép-nemzeti pártunkkal társítjuk. A földön köcsögárusok, háttérben a park közepén szökőkút vize lövell az ég felé. Az út mentén piros, sárga és lila virágok díszlenek, ám az emberek öltözködésében a sötét szín a meghatározó. A ruhákon nagy foltokban, fehéren karfiolosodik az izzadtság,

ez különösen a fekete ingeken szembeszökő. Még véletlenül sem találkozunk nyakkendős férfival, azt mondják, hogy a nyakkendő idegen az iszlámtól, elítélik mert szerintük ez az úri módi imperialista csökevény. Mi viszont úgy véljük, hogy egyszerűen azért nem hordják, mert ebben a meleg országban meglehetősen kényelmetlen viselet. Ezt látszik igazolni, hogy a tipikusan amerikai eredetű farmernadrág ellen semmi kifogása sincs az iszlámnak, férfiak és nők egyaránt szívesen öltik magukra ezt a praktikus ruhadarabot.

A várostól néhány kilométerre a török típusú, „Turk Lukantaci" nevű restaurantnál állunk meg ebédelni. Mivel nem tudjuk elmagyarázni, hogyan szeretnénk a tojást, vendéglátóink megengedik, hogy magam készítsem el a rántottát. Kovásztalan kenyeret eszünk hozzá, végül az egészet kólával öblítjük le. Itt veszünk először lime lemont, ez a kesernyés, savanykás ízű sűrítmény, kiváló forróégővi italnak bizonyul, vízzel hígítva kitűnően oltja a szomjat. Erős, izmos fiatalember a vendéglős, kézfogása határozott. Beszélgetés közben megtudjuk tőle, hogy nős, karatézik, továbbá, hogy részt vett az Irak elleni háborúban. Elmondása szerint Szaddam nagyobb diktátor, mint Hitler volt. Reza Pahlavit viszont hosszasan dicséri, visszasírja a sah uralmát. Ijedten mutogatunk Abdira, ám ő legyint rá. A tőlünk kapott fémpénzt a gyűjteményéhez teszi, a Subaru zászlót pedig rögtön kitűzi. Míg mi a fiatalemberrel társalgunk, kisérőnk törökülésben egy perzsaszőnyeggel letakart asztalon valamilyen sült húsételt marcangol. A falon jól megfér egymással Jézus Krisztus és Khomeini portréja, a szabadon maradt felületet Korán idézetek és szőnyegek díszítik. A feltűnően tiszta konyhában kiszidolozott serpenyők csillognak-villognak. A mélyhűtő nyers húsokkal és apró vödrös joghurtokkal van megtömve.

Szeretnénk Abdival egy kicsit összebarátkozni, azonban szigorú tekintetéből ítélve, közeledésünket nem veszi jó néven. Kézmozdulatai tanulmányba illenek, egyszerűen utánozhatatlan, ahogy a lassítást,

gyorsítást, jobbra, balra kanyarodást jelzi. Attól viszont, amikor indulás előtt jókorát ráüt ülésem háttámlájára, mindig ideges leszek, úgy érzem hogy egy gyiázással nógatható hátaslónak tekint engem. Bunkó stílusa ellen rendszeresen fellázadok. Haragommal nem sokat törődik, morgolódásom közben is változatlanul veri térdén a tabla ritmusát. Indiai kazettánk zenéje kedvére való, mintha csak ismerné, néha még a dallamát is dúdolja.

Takesztánhoz közeledve viharossá fokozódik a szél, erejét az út mentén telepített véderdősáv sem igen tompítja, úgy érezzük, mindjárt lefúj minket az útról. Megerőltetően veszélyes a vezetés. Kazvin gyönyörű, világoskék-fekete csempés moszkjánál keletre fordulunk. Az út kétoldalán bedőlt falú házak, leomlott kerítések, valószínűleg földrengés maradványai. Iránban gyakorta mozog a föld, az 1962 óta regisztrált öt jelentősebb földrengés csaknem százezer áldozatot követelt. Utoljára 1990 nyarán mozdult meg a föld, a rengések epicentruma a Kaszpi-tenger partján, Rast város közelében volt, a földlökések ereje elérte a Richter skála szerinti 7,7-es fokozatot. A természeti csapás falvakat törölt el a föld színéről, több mint negyvenezer ember vesztette életét. A krónikások szerint sokan megmenthetők lettek volna, ha az iráni „keményvonalasok" kezdetben nem zárkóznak el a felajánlott nyugati segítségtől.

Abdi „jóvoltából" nem az autópályán, hanem a vele párhuzamosan futó mellékúton közeledünk Teherán felé. Sajnos mire ráeszmélünk erre, már túl sokat jöttünk ahhoz, hogy visszaforduljunk. Bosszúságunkat látva jó akar lenni nálunk, javasolja, hogy a sztrádára oldalról, a meredek töltésen át kaptassunk fel. A teheráni autópályát ugyanis nem övezi szalagkorlát, ha a jármű műszaki adottságai lehetővé teszi, bárhonnan fel lehet rá hajtani. Leálló sáv nincs, az útpadkán gyalogosok, motorosok közlekednek,

nem ritkán a forgalommal szemben. Nem szeretnénk felborulni, ezért inkább a hosszabb, de biztonságos utat választjuk. Végül Karadzsnál angolul

beszélő iráni diáklányok navigálnak az „Otóbán-é Tehrán”-ra, vagyis a teheráni autópályára. A metropoliszt vámgyűrű veszi körül, azonban csak jelképes összeget kell fizetnünk.

Már jó félórája kerülgetjük a várost, mikor úgy döntünk ideje letérni az otóbánról. Térképünk nem lévén, fogalmunk sincs merre járhatunk. Abdi teljesen használhatatlan, még nálunk is rosszabbul tájékozódik. Sok kérdezősködés után, már kezdjük feladni a reményt, amikor a szerencse egy szemüveges, jóképű iráni fiatalemberrel hoz össze bennünket. A másodéves pszichológus hallgató nemcsak részletesen elmagyarázza a követendő útvonalat , hanem aprólékosan le is rajzolja, három térképet készít róla. Az első, legnehezebb szakaszt a kocsiba ülve mutatja meg. Búcsúzásként jó utat kíván, és hazája nevében elnézést kér a határon tapasztalt bürokratikus ügyintézés miatt.

Az Africa Highway-hez viszonylag könnyen eltalálunk, ott viszont megáll a tudományunk, elveszítjük Ariedne fonalát, teljesen megzavarodunk. Többször is végigmegyünk a széles sugárúton, ám a keresett kis utcát sehogy sem leljük. Pedig érezzük, hogy valahol a közelben kell lennie. Egy sarki benzinkutas perzsául igazít útba, azt magyarázza, hogy mostanában sok utcát átkereszteltek, próbálkozzunk a régi névvel, talán úgy több szerencsénk lesz. Javasolja, hogy az Afrika Highway északi harmadában kérdezősködjünk. A biztonság kedvéért — arra az esetre, ha nem lenne elég jó a fárszi kiejtésünk — leíratjuk vele az utca korábbi nevét. A megoldást végül is ez jelenti, mert néhány száz méterre a követségtől találunk valakit, aki — miután az orra elé dugjuk papírunkat — ráismer a felírt utcára és útbaigazít.

Ritka a több feleség

A fogadtatás rendkívül barátságos, azonnal kávéval, kólával kínálnak. Kisérőnket, Abdit viszont nem engedik be, egy darabig még elvitatkozik, majd megnyugvással veszi tudomásul, hogy a követség garanciát vállal arra, hogy visszatértéig a kocsi az udvarban marad. Az iráni papírokból egyértelműen kiderül, hogy a 150 dollárral minden felmerülő költséget rendeztünk, úgyhogy Abdi szállásához semmi közünk. Az elegáns hallban kapunk fekvőhelyet, fedett úszómedence, szauna, két fürdőszoba áll rendelkezésünkre. Az újonnan átadott légkondicionált épületet szebbnél-szebb perzsaszőnyegek, ízlésesen összeválogatott ülőgarnitúrák, bútorok, hangulatlámpák teszik lakályossá; minden együtt van, hogy fogadások alkalmával hazánk képviselőinek ne kelljen szégyenkezniük.

Szabadnapunk nagyrészt cikkírással telik, kikapcsolódásként délben elsétálunk a volt Pahlavi parkba (ma Park-é Mellat a neve). Az ősi fák lombkoronái alatt útvesztők, szökőkutak, színpompás virágágyások mindenütt. Teherán elit negyedében járunk. Ezen az elegáns környéken, ízelítőt kapunk a perzsák pompaszeretetéből. A szegényes falvak után most a másik végletet látjuk: alkalmunk nyílik megcsodálni a gazdagok többszintes, garázsos villáit, melyek kertjében szinte kivétel nélkül megtalálható a csillogó kékvizű úszómedence. A környéket járva azonnal megértjük miért is nevezték valaha Teheránt a kertek városának.

Perzsia kulturális örökségében, az iráni látásmódban meghatározó a kertek szeretete. Ebben a sivatagos országban nagy becsben ápolnak minden szál fát, bokrot, virágot, a kert iránti szeretetükben misztikus vallásosságuk nyilvánul meg. Wasiti szavaival élve: „A misztikus a kertben az Istent, a főben önmagát látja.” A Korán a kerthez kapcsolódó fogalmakkal írja le a végső

valóságot, a mennyei boldogságot: „A Paradicsom egy kert, a kert egy Paradicsom.” A kert vendégei, halhatatlanságot nyernek földi életükért cserébe. A perzsa ember számára az árnyékot, felfrissülést hozó kert, maga az oázis, ahová be lehet menekülni a sivatag forrósága, szárazsága elől; magas kerítésével, zártságával egyúttal biztonságot ad, védelmet nyújt a külső világ behatásaival szemben is. A híres perzsa szőnyegeken tulajdonképpen ezeket a csodás kerteket örökítik meg. A virágmotívumokkal dúsan csomózott szőnyeg-kerteket egyenes vonalú csatornák harmadolják, negyedelik szabályos geometriai alakzatokban, a csatornákban halak úszkálnak. Középen fehér és elefántcsontszínű medalionok díszlenek, a szőnyegek szélét — talán a kerítések megfelelőjeként — hármas csík zárja keretbe.

Feltűnő számunkra az üzletek bőséges árukínálata; igen nagy élményt nyújtanak a virágboltok, szívesen legeltetem szemem a pompás virágkompoziciókon, közben folyton azon jár az eszem, de jó lenne legalább egyet hazahozni belőlük. A járdák melletti vályúkban víz folyik, a fák annyit szívhatnak fel belőle, amennyire szükségük van. Sétálás közben elfeledkezünk arról, hogy Iránban vagyunk és önkéntelenül átkaroljuk egymás vállát, „lazaságunk” azonban nem tart sokáig, mert egy mérges arcú, csadoros vénasszony rosszalló tekintetétől rögtön észbekapunk, és egyből lépésnyire távolodunk egymástól.

A forradalom győzelme után a vallási fanatikusok hevesen követelték, hogy minden nő számára tegyék ismét kötelezővé az iszlám viseletet. A kormány azonban nem volt ilyen mohó, az öltözködési előírásokat csak fokozatosan kívánta rákényszeríteni a társadalomra. Először csak az iskolás lányok és az állami alkalmazottak számára tették kötelezővé. Ezt követően a boltok és az áruházak tulajdonosainak írták elő, hogy ne szolgálják ki azokat a hölgyeket, akik megsértik az iszlám öltözködés szabályait, majd a hedzsab nélküli — a

vallási előírásoktól eltérő öltözetben történő — nyilvános megjelenést tiltották meg. Egyidejűleg kiterjedt propagandát folytattak a hedzsab érdekében, ugyanis ez meggátolja, hogy a nőket szexuális tárgynak vagy árunak tekintsék. Az iszlám előírja az asszonyoknak, hogy bájaikat otthonra tartogassák, arcukat, testüket csak férjeik láthatják.

A nálunk ismert sátor jelentésű csador viselése ma már csak inkább vidéken jellemző, a teheráni nők modern fazonú, válltöméses, bokáig érő, hosszú, sötét: fekete, palackzöld, mélylila, gesztenyebarna színű kabátot hordanak, hajukat kendővel fedik be. E viseletben számunkra bizarrnak tűnik a napszemüveg, a kilátszó farmer, vagy a sportcipők látványa. Ruházatukkal jól harmonizál viszont szépívűre húzott szemük, s a kendő alól kikandikáló koromfekete hajuk. Iránt leginkább ezekhez a perzsa nőkhöz tudjuk hasonlítani, akik épp azért nagyon izgatóak, titokzatosak, mert keveset mutatnak magukból. A látottak alapján különösen szépek lehetnek, hisz még ezt a mindent eltakaró bő ruhát is, amit kilenc éves koruktól, azaz imaéretté válásuk idejétől a vallásuk kényszerít rájuk, nőiesen tudják viselni. Arra, hogy nemcsak mi látjuk így, bizonyítékul Khomeini szavait idézzük: „A csador igazán csak a fiatal és formás nőknek áll jól."

Iránban az arab országokhoz hasonlóan többnejűség van, de az egynél több asszony csak a jómódúak, valamint a mullahok kiváltsága. A többnejűség jogával nem sokan élnek, mert az iszlám szabályai nagyon szigorúak, kötelező eltartani a feleségeket, ez pedig nagyon költséges, sok pénzt emészt fel. A férfiak szégyennek tartják, ha feleségük állást vállal, mert ez azt jelenti, hogy nem képesek gondoskodni családjukról, ha egy nő dolgozik, az itt nem a szabadság jele, hanem arra utal, hogy a férje elhanyagolja. Az iráni nőknek első a család, a férj, a gyereknevelés, csak azután következhet az egyéni érvényesülés. Természetesen ez nem zárja ki a karriert, az előrejutást, csak elég valószínűtlenné teszi. Ritkán kerülnek nők

vezető pozícióba, általában hivatalokban, iskolákban, bíróságokon dolgoznak, bíráskodniuk azonban nem szabad, mert az iszlám csak a férfi bírókat ismeri el. Jellemző női foglalkozás: a nörsz, titkárnő, tanítónő. Azonos nemű iskolákban csak azonos neműek — fiú iskolákban csak férfiak, leány iskolákban csak nők — taníthatnak. Új színfolt a perzsa nők életében a nőnap, ugyanis a forradalom, a próféta lányának, Fatimának születésnapját a nők napjává nyilvánította.

Mivel a házasság előtt nagy nehézségbe ütközik a férfiak és a nők ismerkedése, bevezették a próbaházasságot. Az ilyen próbaházasság legkevesebb száz napig tarthat, ezalatt a férfinak gondoskodnia kell „asszonyáról", s az esetleg születő gyerekéről. A már hivatalos házasság esetében az iszlám nem engedi meg, hogy egy fiatal feleség miatt a férj az idősebbet elhanyagolja. Korábban az újabb feleség az első asszony engedélyéhez volt kötve, az iszlám forradalom győzelme óta erre már nincs szükség. Régebben a nő is kezdeményezhette a válást, manapság ez elképzelhetetlen.

Teheránig nem találkoztunk női gépjárművezetővel, már azt hittük, hogy itt is tilos, mint Szaúd-Arábiában, azonban a fővárosba érve egy csapásra megváltozott a helyzet, mert csaknem minden húszadik jármű volánja mögött nő ült, ami tekintélyes szám, ugyanis ebben a óriási metropoliszban állítólag több mint 3 millió személygépkocsi jár az utakon. Személyes tapasztalatom, hogy egyedül a női vezetők segítségére számíthatok, csak ők szánnak meg, ha elvétem az irányt. Szimpátiájuk, kedves mosolyuk az egész országon végigkísért.

A barátságosság tekintetében a nők után sorrendben a perzsa gyerekek következnek, akik autónkat megpillantván, olykor hosszú kilométereken át képesek integetni a hátsó ablakon keresztül. Nagy örömet szerzünk nekik, ha egy-egy parkolóban megkínáljuk őket valamivel. Jószívűek, mert a tőlünk

kapott gumicukrot, rágógumit azonnal megosztják testvéreikkel, szüleikkel. Az országban feltűnően sok a gyerek, a népszaporulat évente 3%. A populáció mintegy 46%-a 14 év alatti, 57 százaléka kevesebb mint 20 éves, s a lakosságnak mindössze 5%-a idősebb 60 évesnél. Mindebből következik, hogy Irán népessége egyike a legfiatalabbaknak a világon, következésképpen a társadalom tele ifjonti energiával. Hétéves kortól az elemi iskola befejezéséig ingyenes és kötelező az oktatás, a tizenhatéves korukat betöltött kamaszoknak katonai szolgálatra kell bevonulniuk.

A perzsa férfiakat George Rawlinson a múlt század végén a következő módon jellemezte: „Magas termetűek, arányos arcúak, szimpatikus külsejűek, előkelőségben és méltóságban a görögökre hasonlítanak." Ugyanakkor őseikről 360-ban Ammianus Marcellinus így vélekedett: „...majd mind vékony alkatúak, napbarnított bőrűek vagy sápadtabbak, indulatos tekintetűek, kecskeszeműek, szemöldökük félkör alakú és összenőtt, szakálluk szép, hajuk hosszú... ügyesen mozognak." Mi többnyire jó felépítésű, napbarnított arcú, dús hajú, borostás arcú, bajuszos vagy szakállas férfiakkal találkoztunk. Hazudnánk, ha azt állítanánk, hogy mindegyikük elnyerte a tetszésünket, néhányuk bizony elég szúrós tekintetű, morc pofa, akivel nem szeretnénk ujjat húzni, és nem szívesen találkoznánk a sötétben.

A konzullal és családjával este egy kis körutat teszünk, a régi Hilton, ma Esteghlal (Egyenlőség) Hotelban övtáskát, angol nyelvű perzsa társalgási könyveket, és ami a legfontosabb: térképet veszünk. A teherániak kedvenc kirándulóhelyén a Dar bandon megkóstoljuk a helyi csemegéket: sült kukoricát és vízben áztatott diót kapunk, nekünk azonban az utána következő szederturmix ízlik a legjobban. A város, mint egy óriási palacsinta terül el alattunk. Innen vezet az út a Elburz-hegyre, ahová nyáron a szmogos levegő elől menekülnek a teherániak, télen pedig síelni járnak.

Visszafelé az iszlám gárdisták kaszárnyája mellett ereszkedünk le az úton. A forradalmi gárdisták meghatározó szerepet játszanak a belső biztonság megőrzésében, az iszlám törvények, a vallási előírások betartásának ellenőrzésében, és ha a helyzet úgy kívánja segítenek a hadseregnek, a tengerészetnek, a légierőnek, a határőrségnek, valamint a rendőrségnek is. Iránban ez a leghatékonyabb erő és egyben a legautonómabb is. A helybéliek rettegnek tőlük, de a külföldieknek is jobb elkerülni őket. Borostás arcukról vagy rövid szakállukról, gallér nélküli fekete ingükről és zöld egyenruhájukról ismerhetők fel. Kedvenc járművükkel, a Nissan Patrollal cirkálnak mindenfelé. A forradalmi gárda valójában két különálló szervezet. A Gárdisták Serege, mely elsősorban vidéken tényked ik, főleg védelmi feladatot lát el, a reguláris hadsereghez szorosan kapcsolódó félkatonai szervezet. Az Iszlám Forradalmi Bizottság, a rettegett és gyűlölt Komité, a városokban a legaktívabb. Ez félig vallási rendőrség, félig titkos rendőrség, azt mondják olyan mint a spanyol inkvizíció és a német Gestapó kombinációja. 1991-ben Rafszandzsáni elnök megpróbálkozott az Iszlám Forradalmi Gárda hatalmának korlátozásával, ez azonban nem nagyon sikerült neki.

A mi rendőrünk, Abdi már kora reggel ott ül a követség képcsőjén, ám nem kapkodjuk el az indulást, gondosan felkészülünk az útra, a térképen bejelöljük a Teheránból kivezető utat. Az idő rövidsége miatt csak keveset láttunk a városból, azonban frissen szerzett bédekkerünk azzal vígasztal, hogy nem sokat vesztettünk, elmondása alapján ugyanis az Elburz-hegy felé emelkedő sivár, szürke, unalmas városnak igazából nincs is centruma, egy-két múzeumától, moszkjától, műemlékétől, a híres Ázádi monumentumtól eltekintve, nem nagyon van látnivalója. A légszennyezést, a füstöt okádó járművek sokaságát, a nagy zsúfoltságot, a hatalmas távolságokat már mi is érzékeljük. Valóban lehangolóak a lakótelepi betonrengetegek, a biztonságra

azonban nem lehet panaszunk, és azt sem mondanánk, hogy nem érdemes hosszabban itt tartózkodni.

Szinte hihetetlen, hogy ez a hatalmas metropolisz alig több mint 200 éve csupán egy kis falu volt, és csak 1788-ban lett Eszfahán után Perzsia fővárosa Aga Mohamed Sahnak köszönhetően. Akkoriban a város mindössze 15 ezer lelket számlált, egy évszázad múltán negyedmillióan lakták, lakóinak száma 1939-ben elérte a félmilliót, 1976-ban már 4 és félmillióan élnek itt, 10 évre rá az 1986-os népszámlálás szerint a lakossága több mint 8.7 millió. Ottlétünkkor (1992-ben!) legalább tízmillióan — egyes becslések szerint viszont 13-14 millióan is — lakhattak a városban. Ha a növekedés üteme megmarad, Teherán hamarosan a világ első öt legnépesebb városa között találja magát.

Zarathusztra földjén

Teheránból 1371 Tir havának 18. napján — 1992. július 9-én —, az Ashura és Tasua ünnepek előtt indulunk. A mi időszámításunktól való eltérés abból adódik, hogy iszlám naptár kezdete 622, a hidzsra éve, vagyis annak az időpontja, amikor Mohamed — Mekkát elhagyván — Medinában menedékre lelt, az év első napja pedig nem január 1-e, hanem a tavaszi napéjegyenlőség ideje.

A berajzolt útvonal alapján — a délelőtti csúcsforgalom ellenére is — viszonylag könnyen kijutunk a városból, azonnal a kívánt qumi autópályára fordulnánk, ha kisérőnk nem vezényelne el Afganisztán irányába. Tanulunk az esetből, többé nem hagyatkozunk rá, ha valamiben nem vagyunk biztosak, inkább másoktól érdeklődünk. A főváros határától nem messze, Beheszté Zahrá közelében áll Khomeini imám mauzóleuma, a világ legnagyobb modern iszlám épülete. A nagy vallási vezetőtől állítólag 10 millió (más forrás szerint 4-5 milliónyi) ember vett végső búcsút. A temetési ceremónia perzselő hőségben zajlott le, a nagy tolongásban sokan meghaltak, illetve megsérültek. Az iráni forradalom vezetője Ruhollah Khomeini ajatollah 1989-ben, körülbelül 89 éves korában (születésének pontos ideje nem ismert), Teheránban hunyt el egy bélműtét után. A hatóságok 40 napos állami gyászt hirdettek meg, a hadsereg pedig készenlétben állt, „hogy megvédje a forradalmat és az iszlám köztársaság határait”. Khomeini halála után tömeghisztéria uralkodott az országban, volt aki gyászolt, sokan pedig a változásban reménykedtek.

A Qum felé vezető, hatsávos autópályán csak a személyforgalom megengedett, a teherautók, a velünk párhuzamos régi műúton mehetnek. Az út fölé magasodó kis dombokra szárazságtűrő borókafenyőket telepítettek, talán ezekkel próbálják megkötni a homokot. Hiába öntözik őket a messziről,

lajtoskocsival idehozott vízzel, sajnos nagy részük kiszárad, a sivatagosodás visszafordíthatatlan. A forróságtól valósággal vibrál a levegő. Félúton Qum felé, baloldalt egy hatalmas kiszáradt sóstó fehérlik szikrázóan.

A qumi elágazásnál, sárgadinnyeturmixot és kólát fogyasztunk, a finom gyümölcsitalban sok a jégdarab, de úgy látszik, errefelé jó a víz, mert semmi bajunk nem lesz tőle. Szívesen vennék egy kis kenyeret az útra, de csak lavast kapni. Egy idősebb, szikár férfi kérésem hallatán térül-fordul, s mire elkortyoljuk italunk, a lavas-tésztából néhány zsemle formájú cipót süttet számunkra. Ellenszolgáltatásként semmit sem fogad el érte.

Kásán felé tartva három magyar kamion jön velünk szembe, integetünk, ők meg vissza. Valószínűleg Yazdból indulhattak, távolabbra már nem járnak kamionok. Változatlanul sivatagos tájon haladunk, csak néha árválkodik egy-egy fa magában. A melegben időnként apró kis portölcsérek, légörvények alakulnak ki, az út láthatatlan forgószelei viszont igencsak megdobják a kocsit. Egy kisebb településen a házak tetején feketére mázolt víztartályokat fedezünk fel, feltehetően napenergiával melegítik a vizet. Kásánba osztott pályás út vezet, két szélén fenyősor, középen leánderek. A vonzó oázisváros kerámiacserepeiről, szőnyegeiről és selyméről híres, na meg gyönyörű kertjéről, a Bágh-é Tárikhi-jé Fin-ről. Abdi sikeresen megint rossz irányba navigál minket. Teheti, mert az otthonról hozott magyar térkép nem egészen korrekt, a Kásán-Ardesztán-Náín útvonal nincs is rajta.

Ardesztánig vonalzóval húzott, nyílegyenes út visz. A vályogházak tetején széltornyok és tévéantennák. Az árokból fák nőnek ki, a tövüknél még nedves a föld, nemrég öntözhettek. Kevesen vannak az úton, már készülhetnek az ünnepekre, egyébként is a Dzsuma előtti napon korán zárnak a boltok, a délutánt a legtöbben már otthon töltik. Az ültetvényeket mindenütt vályogkerítések fogják közre, ám a kerítés akkor is megmarad, ha terület kikerül a művelés alól. Náínba öt óra után futunk be, hiába csábítanak a

lombos fák, parkok, s a 10. században épült moszk, nem állunk meg. A kisváros után eltűnnek a hegyek, hatalmas síkságon megyünk át. A nap hátulról süt, fénye elvakítja a szemből jövőket, akik rendszeresen átkalandoznak a mi oldalunkra. Abdi a kocsi hátsó felében nagyon szenved, mint a kalocsai asszonyok a fityulájukat, tekeri a törölközőt a fejére.

Úgy érezzük kísérőnk, Abdi személyében akit egymás között csak fószerként emlegetünk sikerült a legunszimpatikusabb perzsát kifognunk. Noha a mi „150 dolláros triptyque-ünk" nem ránk vigyáz, hanem a kocsinkra, mégis, mint púp a hátunkon, olyan a jelenléte. Ő mint utas, akkor alszik, amikor akar, lazán, könnyen van öltözve, nem úgy mint én, akit tetőtől-talpig ruha fed, miközben kendőm alatt fejemről, nyakamról patakokban folyik a veríték. Ennek ellenére sokkal nehezebben viseli a meleget, mint mi, nagyon szenved, és teátrálisan jelét is adja ennek: sóhajtozik, nyög, legyezgeti magát, sűrű törölközéseivel csaknem az összes papír zsebkendőnket elhasználja.

Ardakánnál kis pálmaliget fogad bennünket, a város főutcáján két oldalt széles sávban rózsaszín leánderek, sárga és piros kánnák, olajfák, fenyők, óriás fejű napraforgók. Yazd előtt, úgy 35 kilométerrel teljesen homokosra vált a táj, a talkumszerű finom homokban, glédában ültetett csemetefenyők állnak. Amilyen hősiesen tűrik e piciny fák a víznélküliséget, oly karakánsággal viseljük mi az éhséget. Az evésre egyre kevesebb gondot fordítunk, kettőnk eddigi fogyasztása: két kóla, két sárgadinnyeturmix, egy liter citromos víz, három kávé, valamint egy-egy vitamintabletta és kovásztalan zsemle. Mindezek ellenére nem követelőzik gyomrunk.

Nyugalmunkat váratlan esemény szakítja meg, arra leszünk figyelmesek, hogy egy hatalmas White kamion jön egyenesen felénk. Igencsak meglepődünk, mert a gépkocsivezető apa ölében egy gyerek — feltehetően a sajátja — ül, s tekeri a malomkerék nagyságú volánt. Iránban feltűnően sok

fiatalember vezet járművet, a legveszélyesebbek a virtuskodó kamaszok, akik miután felplankolják, hogy nem idevalósiak vagyunk, motorukkal, autójukkal valósággal megcéloznak bennünket.

Az iráni sofőrök gyors tempót diktálnak, stílusuk kísértetiesen hasonlít a német vezetőkéhez, önzőn kisajátítva az utat erőszakosan előznek. Ha egy kocsi 100 km/ó-nál lassabban halad, hacsak nem műszaki hibás, biztosak lehetünk abban, hogy nem iráni vezeti. Csak a külföldi motorosok viselnek bukósisakot, becsatolt biztonsági övet egyedül az idegen rendszámú autókban látni. A személygépkocsik legtöbbje kiszolgált, kiszuperált amerikai közúti cirkáló. Elméletben jobbra tarts van, ám ezt a szabályt a legtöbb vezető elfelejti. Az itteni járművezetők társas lények, imádnak konvojban haladni, ha tíz autó összegyűlik, olyan szorosan tapadnak egymásra, hogy a tizedik majdhogynem le tudja olvasni az összes előtte lévő sebességmutatóját. A féktávolságnak egyébként sincs jelentősége. A teherautó sofőrök rendszerint átölelik a kormányt, csaknem ráfekszenek, és kizárólag a mellkasukkal korrigálják az irányt, igaz nem sokszor van rá szükség, mert nyílegyenes az út. A jelzőlámpát mintha kihívásnak tekintenék, csak akkor respektálják, ha rendőr áll mellette. Bár a baleseti statisztikákat nem ismerjük, az utak szélén a sok kiégett, eldeformálódott roncskocsi látványa „szép számú” balesetről árulkodik.

Este 8 óra előtt érünk Yazdba. Az első hotel igen elegáns, az udvaron medence, a gyerekek számára játszótér, gondozott gyep, nyírt bokrok és virágok. A szép környezetnek ára van: egy éjszaka 30 dollár. Ezután egy mehmán khánét (ún. helyi hotelt) tekintünk meg. A főúton, egy autószalon épületében levő iráni típusú szálló, kívülről elég jól néz ki, belül már kopottabb, nekünk azonban maximálisan megfelel. Törölköző, WC papír ugyan nincs, a szobában egy lelógó villanykörte jelenti a világítást, a falból konnektor csüng alá, folyik a csap, poros a szőnyeg, az ablak nem nyitható,

mert az egyik szárnyát félig befalazták, viszont csak 12 ezer riált kell fizetnünk. Abdi természetesen megint próbálkozik, szeretné ha az ő számláját is mi állnánk, erre azonban már nem vagyunk vevők, nem megyünk bele, ragaszkodunk a kialkudott összeghez. Az autót a hátsó udvarba tesszük, míg beállunk hatalmas porvihar kerekedik, orrunk, szemünk, szánk pillanatok alatt tele lesz a talkumszerű homokkal. Vacsoránk finom iráni babkonzerv. Én üdítőt vedelek, Attila pedig iszlám sörrel próbálja a szomját csillapítani. Ezalatt a közelben lévő neonokkal kivilágított moszkban istentisztelet lehet, mert a hívők éktelen fejhangon siránkoznak, ám mihelyt óránk kismutatója a tízesre ér, mintha elvágták volna hangjukat, egyből abbahagyják. Takaróra nincs szükségünk, szobánkban lefekvéskor 35.5 C° a hőmérséklet.

Abdi már 6 óra előtt kopog az ajtónkon, idegesen mutogat órájára, majd a határ irányába. Miközben készülődünk még jó néhányszor bedörömböl. A recepciónál borostásképű fogatlan portásunkkal felváltva magyarázzák, hogy ma van a pénteki ima, Rafszandzsáni Kermánba megy, és ha nem sietünk nagy baj lehet. Mondandójuknak nyomatékot adva, sűrűn bólogatnak és gesztikulálnak. A zuhanyzástól felfrissülve, viszonylag kipihenten, ragyogó napfényben, hétkor indulunk.

Yazdból sajnos nem túl sokat látunk, hajcsárunk nem nagyon enged nézelődni. Egyre jobban unjuk ezt az állandó sietséget, kapkodást, pedig lenne miért maradnunk, hiszen az 1230 méter magasan fekvő város a zoroasztrianizmus központja. A vallást az időszámítás előtt a VI. században élt iráni próféta, az árja hit papja, Zarathusztra alapította. Az árják tűz- és vízimádó marhapásztorok voltak, s mivel a föld beszennyezését nagy gonoszságnak tartották, halottaikat nem temették el, hanem — az eltakarítást a madarakra bízva — a holttesteket tornyokba rakták ki. Az iszlám erőszakos terjedésének azonban nem tudtak ellenállni, Zarathusztra követőinek nagy része elmenekült az országból, legtöbbjük Indiában telepedett le. Az ősi hit

leszármazottai, a párszik most elsősorban Bombayban élnek. Yazdban mintegy 12 ezren lehetnek, ez a szám jelenti Irán legnagyobb zoroasztriánus közösségét. A vallás követői öltözködésükről is könnyen felismerhetők, a hölgyek csador helyett világos, hímzett ruhát hordanak, az idősebb férfiak fehér ruhát viselnek, s a férfiak — szemben a perzsákkal — mindig frissen borotváltak. A városon kívül, a hegyekben találhatók az ősi temetkező helyek, a „Csend Tornyai", melyek azonban néhány évtizede már nem funkcionálnak.

A város jellegzetességei a széltornyok, az ún. bádgirek, melyek a legkisebb fuvallatot is megfogják és lefelé irányítják a lakótérbe. Ez a fajta léghűtés nemcsak energiatakarékosabb, és sokkal egészségesebb a légkondicionálásnál, hanem — mint mondják — az ily módon hűtött lakásokban olykor 10-15 fokkal is hűvösebb van mint odakinn. Értékeltünk volna egy ilyen bádgirt szállodai szobánk éjszakai melegjében. Yazd műemlékei közül az ősi városfal, és a híres tűztemplom, az Áteskadé a legismertebbek. Az utóbbit hivők százai keresik fel a világ minden tájékáról, csupán azért, hogy megtekinthessék a szent lángot.

Az ország középső részét magába foglaló Iráni-felföldön a parasztok ősidők óta öntözéses növénytermesztést folytatnak, enélkül nehezen boldogulnának, hisz a száraz éghajlatú Irán területének 20,7%-a terméketlen sivatag, 54,9 százaléka természetes legelő, 7,6%-a erdő és csak a maradék 14,4% a potenciálisan használható, melyből 11,6 millió hektárt művelnek meg évente. A föld öntözésére már vagy két évezred óta földalatti csatornákat, ún. kanátokat használnak, a víz ezeken át érkezik az ásványvízben, hőforrásokban gazdag vulkáni eredetű hegyekből. A kanát megépítésekor először kutat fúrnak, nemritkán 100 méter mélyre is leásnak, majd a földalatti vezetéket rakják le, ezen jut el a víz a felhasználókhoz. A vezetékhálózatot szakaszosan, szellőzőnyílásokkal „lélegeztetik". A rendszer működése a gravitáció törvényén alapszik, a csatornarendszert úgy építik meg, hogy a víz

természetes folyása biztosítva legyen. Tekintettel arra, hogy egy-egy kanát megépítése számos veszéllyel jár, használatát és üzemeltetését törvényben szabályozzák. Jelenleg kb. 50 ezer kanát van Iránban, némelyikük hossza eléri a 40 kilométert is. Noha ma már sok helyen elterjedtek a modern elektromos szivattyúk, a kanátok mégsem váltak fölöslegessé. Itt Yazdban, ahol szinte alig esik az eső, főleg ezekből a hagyományos földalatti csatornákból nyerik a vizet.

Vigyáz ránk az iszlám gárda

Közvetlen indulás után, még Yazd közelében meglepetés ér bennünket. Nem akarunk hinni a szemünknek, amikor egy ütött-kopott, nyitott ajtajú, az oldalán többszörösen horpadt, spenótzöld Subaru mellett húzunk el. Valószínűleg kocsink ősét tisztelhetjük benne. Utunk mintha a végtelenbe vezetne. Néha ugyan egy-egy kocsi földútra kanyarodik, de hogy hová tart elképzelni sem tudjuk, ugyanis a horizontig semmit sem látunk. Errefelé már csupán a szélsőségesen száraz körülményekhez alkalmazkodott, távolról a sündisznóra emlékeztető gömb alakú, levéltelen hajtásaival fotoszintetizáló, több méter mélyre lenyúló gyökérzettel rendelkező szakszaulcserje terem meg. Ebből viszont többet is rezegtet, görget a forró sivatagi szél. Nemcsak a táj szomjúhozik, hanem én is, ugyanis a reggel elfogyasztott maradék babkonzervtől annyira kívánom a folyadékot, hogy valósággal vedelem a lime-lemonos vizet, most azonban még ez sem segít.

Abdit figyelve feltűnik számomra, hogy sohasem morzsolja kezében — a mi rózsafüzérünkhöz hasonló gyöngysort — az olvasót, s ajkát az út során egyetlen ima, vagy fohász sem hagyja el. Pedig a rádió egyfolytában vallási műsort sugároz, Irán ezekben a napokban emlékezik Husszeinre, Mohamed unokájára, azaz Ali fiára, a síiták szent vértanújára. Miután már napok óta egymás társaságát „élvezzük”, észrevételemet szóvá teszem neki, megkérdezem tőle, miért nem imádkozik, talán nem hisz Allahban? Széles mutogatással kísért, magyar-angol-hindi-perzsa keverékszövegemet úgy látszik megérthette, mert a hatás frenetikus. A legjobb színész sem alakíthatna nagyobbat; szemét nyomkodva könnyeket présel ki belőle, céklalila feje álájtatosságot tükröz, szájából monoton hangon recitálja a Koránt, és hozzá valami egyhangú dallamot dúdol magában, mintegy 200

kilométeren át. Ezzel részéről minden le van tudva, miután bebizonyította számunkra, hogy ő egy hithű muzulmán, többet ilyesmi nem jut az eszébe.

Noha Irán nem tartozik az arab országok családjába, lakói a mindössze néhány tízezer párszitól, kereszténytől, zsidótól, hindutól eltekintve, kivétel nélkül muszlimok, mégpedig Ali követői, vagyis síiták. A síizmus az iszlám egyik szektája, kialakulását Mohamed próféta vejének, a trónkövetelő Ali ibn abi Tálib meggyilkolásának időpontjától, 661-től eredeztetik, ezt követően ugyanis Ali hívei elszakadtak a hagyományos muszlim közjog, a szunna követőitől, és Ali leszármazottjait ismerik el igazi imámoknak. Innen a nevük: Si'at, vagy Si'a Ali („Ali pártja"), azaz a síiták. A még gyerekkorában, 878-ban titokzatos módon eltűnt tizenkettedik imámot ma is élőnek vélik, és azt várják, hogy Mahdiként (Messiásként) az idők végén ismét megjelenjen és megalapítsa az igazság birodalmát. A 12 imámban hivő síizmus, mely 1572 óta Irán hivatalos vallása, követői számára társadalmi és politikai kötelességeket ír elő, megtiltja a szociális és politikai ügyek iránti közömbösséget.

Irán ezekben a napokban Ali fiát, Husszeint gyászolja. Már a határon is feltűnt az ott dolgozók sötét ruházata, a rengeteg fekete zászló, s a vallási megemlékezés lázas előkészülete. Később mi is a gyászünnepség hatása alá kerülünk, ugyanis vidéken a túlbuzgó, hithű síiták még az útirányjelző táblákat is Korán idézetekkel teleírt fekete leplekkel vonták be. Nekünk hitetleneknek azonban a Korán nem a helyes utat jelölte meg, bizony többször is eltévedünk.

Egy 1986-os felmérés szerint az ország lakosságának 99,38%-a iszlámhívő, ateistának senki sem merte vallani magát. A közhiedelemmel ellentétben a nem muszlimok bizonyos kedvezményeket élveznek, megengedett számukra, hogy a saját erkölcsi előírásaik szerint éljenek. Például, ha egy muszlim lányt egy idegen férfi ágyában találnak, mindegy

hogy a férfi milyen vallású, mindketten súlyos büntetésnek nézhetnek elébe, ám ha egyikük sem muzulmán, vagy ha csak a férfi az, a dolog megítélését a vallási vezetőkre bízzák. Ez a keresztények esetében esetleg egy gyónást jelent, rosszabb esetben felszólítják őket, hogy házasodjanak össze. Ha muzulmán férfi lép félre egy „hitetlen" hölggyel, az nem bűn, még csak morális következménye sincsen. A kis felekezetek templomait azonban igyekeznek jól elrejteni, gyakran magas falakkal kerítik körül, és általában a térképek sem jelzik a helyüket.

A táj meglehetősen barátságtalan, a homokos kősivatagban olykor száz-kétszáz kilométert is megteszünk anélkül, hogy egyetlen fát is látnánk, a sziksóval kivert talajon még a legigénytelenebb gyomnövény is elsárgulva kiszárad. Valósággal felkiáltunk örömünkben, amikor Rafszandzsán városa előtt megpillantjuk az első pisztácia-ültetvényt. Kermán tartományban ezen a tájon született Ali Akbar Haszemi Rafszandzsáni, Irán államfője, az itteni időszámítás szerint 1313-ban vagyis 1934-ben. Azt mondják, ő rendelkezik Iránban a legnagyobb területű és leggazdagabb termésű pisztáciaültetvénnyel.

A városban megtankolunk, a kútnál kéregető koldusoknak kevés aprópénzt adunk. Abdi segítségével egy moszknál lelek WC-t. (Iránban nyilvános WC-ket a benzinkutaknál, valamint a moszkok tövében lehet találni.) A moszk előtti belső udvarban dobogón fotel, alatta egy szekrénybe állított magnóból az imám bömböli a sirámot. Korán-idézetekkel díszített fekete lobogókat látok mindenütt. A fal mellett összegöngyölt, halomba rakott imaszőnyegek, az árnyékban hat csadoros asszony és egy kislány krumplit hámoznak. Az akolszerű belső helyiségben tűz lobog, odabenn néhány nő főzi az ebédet. A bejáratnál asszonyok, lányok a földön ülve magokat válogatnak, amint elhaladok előttük alaposan szemrevételezhetem őket, ugyanis a kerítéssel körbevett guggolós toalett, jól eldugott helyen, a hátsó traktusban található.

Míg a fülkék egyikében a dolgom végzem, álmos legyek ezrei röpködnek köröttem. Csapkodok jobbra-balra, de nem sok eredménnyel. Szeretnék kezet mosni, ám odabenn sehol sem lelek vizet. A rituális tisztálkodást szolgáló lapított henger alakú víztartályt az utcán, a mecset előtt találom, melyből akik inni is szeretnének, a láncon lógó kis tálkából csillapíthatják szomjukat.

Rafszandzsán után vadtevékkel találkozunk, úgy harminc-negyvenen lehetnek, a kocsinktól nem nagyon zavartatják magukat. A nagyrészt homoksivatagos területen az élet az öntözéstől függ, amit elsősorban a földalatti csatornákkal, a kanátokkal oldanak meg. Ahol van víz, ott a pisztácián kívül nemcsak datolyát, narancsot, hanem gabonát is termesztenek. Az egyre több portölcsért formázó szél alaposan lökdösi kocsinkat. Kermán előtt kétszer is iszlám gárdisták állítanak meg. Nem lehet panaszunk rájuk, mindkét alkalommal udvariasan viselkednek. Az út szélén egymást érik a vakudvarok, a kerítéssel elzárt kapu nélküli területek. Az országban az egy főre jutó kerítéshossz, valószínűleg itt lehet a legnagyobb. Az iráni „sziliciumvölgyben” nagy építkezés folyik, a táblán felirat: Iran Computer Technology. Mindenesetre szilícium van bőven.

Kermánban édes kalandban van részünk. Egy cukrászdába tévedünk, ahol a tulajdonos és fia legszívesebben az összes teasüteményét megkóstoltatná velünk. Büszkén mutatják birodalmukat, a tésztakeverő, habverő gépeket, a modern kemencét, a különféle süteményformákat. Mindenütt példás rend és tisztaság. Mivel pénzt nem hajlandók elfogadni, vendéglátásukat apró ajándékokkal köszönjük meg.

Nem kis gond a tankolás; noha Irán jelentős olajexportáló ország, szuper benzint Teheránon kívül máshol nem tudunk vásárolni, ott is elég vonakodva töltötték meg tartalék kannáinkat. Egyes tartományokban a kutak igen távol esnek egymástól, van ahol 100-150 kilométer is eltelik, míg a következő

töltőállomáshoz érünk. Az igazsághoz viszont az is hozzátartozik, hogy itt a benzin szinte nevetségesen olcsó, a normál literje 50, a szuperé 60 riálba kerül, ami körülbelül literenként 4-5 Ft-os benzinárat jelent. Az árarányok furcsaságát mutatja, hogy egy másfél literes kóláért telitöltik tankunkat. Ezek után nem csoda, hogy a kutaknál a sofőrök nem spórolnak a benzinnel, a már megtelt tankból literszámra csurgatják a földre a filléres üzemanyagot.

Kora délután különleges élményben van részünk, a tornádószerű porvihart követően, bármilyen hihetetlen is, beborul az ég és esik. Záporeső a sivatagban! Olyannyira nekiered, hogy nemcsak az ablakunkon keni szét a port, hanem az utat is átnedvesíti. A porral viszont már nem képes elbánni. Bam közeledtét pálmaligetek jelzik, a fákról fürtökben lógnak a zöld gyümölcsök, megítélésünk szerint datolyák lehetnek. Szeretnénk megnézni a szellemvárost, szívesen szállnánk meg itt, azonban az út menti szálloda zárva, Abdi pedig gondosan úgy dirigál, hogy még véletlenül se juthasson eszünkbe a városba bemenni; úgy néz ki, hogy Zahedánig már meg sem állunk.

Beludzsisztánba érve fokozódik a hőség, délután ötre jár az idő, ám az otthon megszokottól eltérően itt nem csökken, hanem emelkedik a hőmérséklet. A kocsiban 45,6 odakint pedig 48,9 Celsius fokot mutat a hőmérő. Attila izgatottan méri a meleget. Mi mást is hozhatna magával egy meteorológus férj, mint három különböző hőmérőt! Szélárnyékban, kevéssel a homok fölött még ennél is forróbb a levegő, szerencsére a kocsi némi védelmet nyújt számunkra, a ventillátor egy átlagos hajszárító melegségére „mérsékli” a kinti forróságot.

A fel-feltámadó szél nem elégszik meg a homokkal, minket is szeretne magával ragadni. Nem túlságosan élvezem a helyzetet, mert az ellentartás miatt a bal tenyeremen bütykök nőnek. Mintha visszafelé mennénk az időben, egyáltalán nem akarnak fogyni a kilométerek. Fürkésző tekintetünk állandóan

a tájat kémleli, vajon merről támadhatnak ránk a beludzsok, akik — olvasmányaink szerint — a hegyekből távcsővel pásztázzák a terepet, és ha megfelelő prédára akadnak, azonnal a dzsipjükbe vágják magukat, s az úton teremnek, hogy megvámolják az arra haladókat. Ebből persze semmi sem igaz, az iszlám gárdisták jelenléte miatt Irán az egyik legbiztonságosabb ország Ázsiában.

Az ünneplők verik magukat

A mi utunkat Beludzsisztánban szolgáló katonák állják el, jó program nekik kicsit elbeszélgetni a két messziről jött emberrel. A határhoz közeledve egyre gyakoribb az ellenőrzés. Az egyik helyen elkérik útlevelünket, nagyon megtetszik nekik a levéltárcából kilátszó Ady Endrés 500 forintosunk. Mindenáron szeretnék megkapni, Attilának azonban sikerül lebeszélni róla őket. Bizonyára telefonon jelzik a következő állomásnak, hogy valami őrült európaiak jönnek kocsival, ugyanis minden őrhelyen már messziről integetnek, talán csak a vacsorát várják ilyen lelkesedéssel. Mosolyognak, versengve fognak férjemmel kezet, érdeklődnek hogylétünk felől. Angol tudásuk szerény: „How are you? Good bye! Hallo!" Többnyire ezeket variálják, időnként a „Thank you, very much"-csal. Nagyon boldogok, amikor perzsául, „Khoda háfez"-zel, köszönünk el tőlük. Nyelvtudásunkból többre nem telik, mi ugyanis perzsából vagyunk gyengék. A játék számunkra is élvezetes, nem sajnáljuk a meg-megállást, egyedül az izzadtságban fürdő, szuszogó, horkoló Abdi nézi rosszallóan barátkozásainkat.

Úgy félúton Bam és Zahedán között átmenetileg megszakad a sivatag, kétoldalt bokrok, fák jelennek meg, ráadásul az út egyszerre kanyarogni és emelkedni kezd. A lapos síkságok nyílegyenes pályája után furcsa most a szerpentines hegyre kapaszkodni. A lemenő nap sugarai valóságos színorgiát varázsolnak a sziklákra, az érctartalmú kőzetek a megvilágítástól függően vörösben, barnában, sárgában és smaragdzöldben játszanak. Itt-ott egy-egy bokor, fenn a szirten magányos fa. Ahogy haladunk az árnyék és fény játékában egyre jobban a zöld szín dominál, olyan mintha a sziklákat zöld bársonydrapériával terítették volna le.

A hegyek mögött újabb ellenőrzési pont, majd egy kis falu, Nosrat Ábád szélén vezet el utunk. A hagyományos vályogkunyhók mellett nomád pásztorok nyitott, fekete sátrait fedezzük fel. A messziről hatalmas döglött varjaknak látszó kifeszített ponyvákon vidám kecskegidák hancúroznak. Időközben „kisimult” a táj, a kanyarok eltűntek, és a szél újra feltámadt. Gyakori a homokátfúvás, mint fürge gyíkok, surrannak át előttünk a homokcsíkok az aszfalton. Az alkonyodó szürkeségben, balról katonák, jobbról vadtevék bámulnak felénk. Zahedánba már sötétben érünk. Beludzsisztán fővárosáról vegyesek a benyomásaink. Az utca emberei, mint mindenütt, itt is nagy ovációval fogadnak, rögtön kisebb tömeg veszi körül autónkat, vigyorognak mint a vadalma, és szinte kikényszerítik, hogy lefényképezzük őket.

Némi keresgélés, kérdezősködés után Abdi segítségével sikerül „szállodát” találnunk; gyorsan meg is alkuszunk 3500 riálban, ezért aztán egy takaros börtöncellát kapunk. Nyugvóhelyünk minden képzeletet alulmúl, a levegőben petróleum- és latrinaszag terjeng. Bármihez érünk, ragad a kosztól. Szobánk ablaktalan, berendezése egy koszos asztal, három deszkapriccs retkes ágyneművel. Alkudozásra az ágyneműt kicserélik, ám nem tisztával, hanem csak a másik szoba lakójáéval. Törölköző, mosdó sincs, a vasajtón rigli. A plafonon mint repedt fazék zörög a ventillátor propellerje. Hatásfokát jól mutatja, hogy a hőmérséklet még hajnalra sem megy 36 Celsius fok alá.

Abdi az udvarban szerez helyet kocsinknak, éjszakára itt lesz a garázsunk. Meg kell hagyni, amióta velünk van, nem kell félnünk, hogy a Subarut ellopják, biztonságos elhelyezéséről minden alkalommal gondoskodik. A szomszéd étteremben kólát iszunk, almakonzervet fogyasztunk melléje. Abdi ismerősökre lel, valamilyen húsételt eszik nagy élvezettel, szája szögletéből csöpög a zsír.

Amikor kijövünk az autót turbános beludzsiak guggolják körül, nagy munka folyik, éppen kecskét trancsíroznak, ám a járgányra nagyon vigyáznak, még véletlen sem érnének hozzá.

Az ágyneműt kicserélő fullajtárfiú kullancsként tapad ránk, kevesli a kapott borravalót, kiegészítésként kazettát szeretne. Nehezen tudjuk lerázni, nem akarja megérteni, hogy a kiszemelt indiai kazetta számunkra pótolhatatlan. Mindazonáltal tagadhatatlanul jóképű gyerek, másnap nem állhatom meg, hogy le ne fényképezzem. A szálló — amellett hogy koszos és büdös — tele mindenféle rosszéletű alakkal. Már készülünk lefeküdni, amikor „kazettás barátunk" hármat belerúg az ajtónkba, és valami irdatlan mocskos vödröt ad be. Nem tudjuk eldönteni vajon szemetesnek, köpőnek vagy küblinek szánta-e. Jól esne az alvás, azonban környezetünk meglehetősen zajos. Valamelyik hálótársunk egész éjjel markánsan húzza a lóbőrt, feltehetőleg orrpolipja gátolja a levegővételben. A horkolásba időnként ajtócsapkodás, hangos harákolás, krákogás vegyül.

Hajnalban, kialvatlanul szédelgek fürdeni. A zuhanyozó a folyosó végén a WC-ből nyílik, ajtaját nem lehet becsukni, tusolás közben az egyik kézzel végig fogni kell a kilincset. A vízsugártól ijedt csótányok szaladnak szerteszét, ketten közülük a lefolyóban lelik halálukat. A legjobban azonban attól lepődöm meg, hogy fürdőzés közben a bemélyedésből egy kisfiú ugrik elő. Az esemény hatására egyből kiébredek. Ő is megijedhetett, mert rémülten tépi fel az ajtót, s úgy inal el, mint akit kergetnek.

Subarunk mellett — akárcsak este — most is kecskét darabolnak, a fejét már félredobták, a zsigereit cibálják a gyerekek. Alaposan kidolgozhatták magukat, mert a kocsi oldalán vékony csíkokban csurog a kecskevér. A keskeny udvarból csak szlalomozással, hátramenetben tudjuk kiügyeskedni az autót. Fáradtan, de megkönnyebbülten távozunk lakhelyünkről. Szabadulásunk azonban nem olyan gyors, mint gondolnánk, indulás előtt

muszáj még lefotóznunk a kocsi köré gyűlt beludzsiakat; fiúkat, férfiakat. Nagy sikere van az akciónak, mert a fényképezés idejére még a közlekedési rendőr is otthagyja dobogóját, s beáll a karéjba. Míg a slusszkulcsot jobbra fordítom a kocsi ablakán legalább öt srác néz be, olajosbarna szemük csibészesen csillog.

Eddig csak a televízión és rádión keresztül érzékeltük, most viszont élőben élvezhetjük a Husszein visszatérését váró ünnepségsorozat zahedáni eseményeit. Bármerre megyünk a városban, néhány száz méter után tömött sorokban vonuló tömegbe ütközünk. Az emberek dob és cintányér ritmusára emelik lábukat. A menet élén fekete ruhás férfiak haladnak, legtöbbjük kezében rövidnyelű, sokágú lánckorbács, mellyel — miközben a Koránt recitálják — ütemesen verik hátukat. A hangszórókból mindenhonnan szívszorító jajgatás szűrődik. A fanatikusokat a mérsékeltebb vezeklők, meg a kisebb fiúgyermekek követik. E csoport tagjai jóval óvatosabbak, lánckorbács nincs náluk, és csak minden második lépésnél ütnek egyet jobb kezükkel a mellükre, nagy fájdalmat aligha okozhat ez. A sor legvégén csendben mormolva az imát, a nők és a leánygyermekek kullognak, ők már csak imitálják a verést, és vezeklésük kimerül abban, hogy időnként fájdalmasan felüvöltve Husszein nevét kiáltják. A házakon és az oszlopokon mindenütt zöld és fekete zászlók lobognak, július 10-e a gyász ünnepe, a harmadik síita imám, a kerbalai ütközetben elesett Husszein — Ásúrá-jé Hoszeini — mártírhalálának évfordulója. Ezen a napon a világ síitái őrá emlékeznek.

Az iráni emberek nagy tiszteletben tartják vallási vezetőiket, különösen a néhai Khomeini imámot, valamint a jelenlegi ajatollahot, Khamaneit. Megbecsülésüket mutatja, hogy az állami hivatalokban, üzletekben, irodákban mindenütt az ő képük látható. Szimbolikus jelentést hordoz viszont, hogy

mindegyik poszteren Khomeini a nagyobb. Bázargán óta a vámparancsnok jóindulatából nekünk is van ilyen portrénk, teázgatás közben

barátsága jeléül adta a két nagy vallási vezetőt ábrázoló iráni naptárt. Az amulettként magunkkal hurcolt kép szerencsét hozott számunkra, hiszen az ijesztő elbeszélések ellenére, minden nagyobb gond és baj nélkül átjutottunk az országon. Persze ehhez azért az is hozzájárult, hogy végig sikerrel alkalmaztuk az Iránban követendő — „Expect the unexpected", azaz „Készülj fel a váratlanra!" — aranyszabályt, s hogy megfogadtuk a magyar kamionosok, valamint a német orvos feleségének jó tanácsait.

A határ felé egyre sűrűbben ellenőriznek, érezhetően jelen van az iszlám gárda. Az itteniek azonban közel sem olyan barátságosak, mint az előzőek. Mirdzsáveh közelében stoppos kiskatonát veszünk fel, nem jön végig velünk, időben, még az utolsó ellenőrzési pont előtt kiszáll. A határon ezúttal meglepően gyors az ügyintézés. Abdi boldog, hogy a felügyeletére bízott kocsi nem maradt Iránban, feladatát abszolválva jókedvűen búcsúzik tőlünk. Attila egy csomag Marlborot csúsztat a zsebébe, szelíden tiltakozik, de azért örül neki. Az átzsilipelés még fél órát sem vesz igénybe. Egy-egy pecsétet lehelnek útlevelünkbe, majd kinyílik a kapu előttünk. Odaát végtér az út, a kerítésen túl már a pakisztáni zászló lengedez.

Miközben az immigration officert keressük, hátulról Khomeini imám szúrós szemei néznek ránk. Hatalmas posztere alatt a következő híres mondása olvasható: „Sunny And Shias Like Fingers of a Fist Which Knock Down The Head of Enemies And Evil Powers", ami a „Világ proletárjai egyesüljetek!", és a „Munkásököl vasököl, oda sújt, ahova köll!" típusú kommunista szlogenek iszlám változata. Az összefogásra buzdító felhívás nem véletlen található pont itt a határon, hisz egyformán szól a síiták lakta Iránnak és a zömében szunnita Pakisztánnak. A határátkelőn kisebb járművek, de főleg gyalogosok kelnek át, nagyobbfajta kamion vagy busz át sem férne kapun, jelentősebb kereskedelmi cél híján egyébként sincs sok értelme a járműforgalomnak.

Pakisztán

Légyszaros csempésztanya

Taftánban az Immigration Office zárva, valamennyi tisztviselő a nemrég érkezett sivatagi vonatnál tüsténkedik. Nagy eseménynek számít a hetente egy-két alkalommal befutó szerelvény. Ilyenkor az Irán felé tartóké az elsőbbség. A vasútállomás mintha a nagy semmi közepéből nőne ki, nem is tekinthető igazi állomásnak, csak azért nevezik így, mert itt ér véget a sínpár. Az állomás miniatűr hivatala egy ideiglenesen félreállított vasúti kocsiban székel, az utasok a vagon lépcsőjére felkapaszkodva láttamoztatják papírjaikat. A hozzátartozók közben vízért állnak sorba, néhány méterrel arrébb egy jégárus kínálja nagy hangon hűsítő portékáját. Elámulok a sok furcsa szerzet láttán, szemem legtovább egy tetőtől-talpig enciánkék klepetussal fedett alakon áll meg, nem tudom róla eldönteni, férfi-e vagy nő. Ezalatt férjem összehaverkodik helyi beludzsokkal, előbb csak sapkát cserélnek, néhány perc múlva viszont már pénzt váltanak. Míg a beludzsiak számológépüket pöcögtetik, addig férjem fejben oszt, szoroz, s jóval előbb közli a keresztárfolyam összegét.

Kihasználva a kényszerpihenőt, úgy döntünk, egy kicsit körülnézünk a faluban. De mindenekelőtt valami innivalót keresünk. Közvetlenül a határ mellett, az Immigration Office szomszédságában kis bambusznádból készített, ponyvával fedett bódé áll, koromfekete, villogó szemű gazdája jéghideg üdítőket pakol elénk. Az iráni forró víz után el vagyunk ragadtatva a választéktól, azon nyomban végigisszuk a teljes menüt: Sprite, Fanta, Cola, Mango, a legvégén pedig alkoholmentes sör kerül a hasunkba A jóképű fekete srácot Samimnak hívják, Bangladésből jött, elmondása szerint mintegy tíz éve. Érdeklődésünkre, hogy elégedett-e helyzetével, igenlően válaszol,

megnyugtatásunkra hozzáteszi, hogy őt egyáltalán nem zavarja, hogy a nedves, csapadékos Bengáli-medence után, most a világ egyik legszárazabb sivatagjában kell élnie. Vidámságát látva, biztosak lehetünk benne, hogy nem lódít.

A „kerthelyiségben” homokba fúródott lábú, lestrapált székeken afgánok szieszt áznak, a szúrós napon pakisztániak ácsorognak, tetszésüket megnyeri a kocsiból kiszűrődő, kedvükért feltett hindi popzene. A benáreszi lambada hallatán kis híján táncra perdülnek. Érdeklődéssel hallgatják indiai élményeinket, különösen olyankor boldogok, amikor egy-egy urdu szót vagy kifejezést is csempészünk beszédünkbe. Elmeséljük nekik, hogy vegetáriánusok vagyunk, dicsérjük az indiai ételeket. India után Iránról kérdezősködnek, izgatja őket hogyan élnek odaát az emberek, milyen az ellátás, hogyan éreztük magunkat. Az iráni öltözködést csendben megmosolyogják; a szunnita pakisztániak bizonyos kérdésekben jóval toleránsabbak, többek között például nem kényszerítik a nőket, az ortodox iszlám ruha viselésére. Elnevetik magukat, amint egyetlen rántással szabadítom meg bepállott fejem a kendőtől, együtt érezve, lefitymálóan legyintenek Irán felé.

Ezután az egyik falnak támaszkodó marcona férfihoz fordulok.

— Ugye ön afgán? — érdeklődöm tőle.

Bólint fejével, majd döbbenten kérdezi, miből jöttem rá.

— Hát a sapkájából! — mutatok jellegzetes fejfedőjére. Néhány szóval méltatom a hatalmas Szovjetunióval vívott hősi honvédő harcukat, ám igazából csak akkor lelkesednek fel, amikor Hekmatyart említem. Fülüknek varázsszó ez a név. Barátságuk jeléül alaposan megropogtatják kezemet.

Az időeltolódás nem előnyös számunkra, a határátlépéssel kapásból másfél órát vesztünk, úgyhogy mire az utolsó utas paszportjába is pecsét kerül, lejár a délelőtti műszak, sikeresen kifogjuk az ebédszünetet. A muszlimok —

legalábbis akik itt a határon dolgoznak — nem szeretnek gyorsan enni, akkor sem sietnek, ha sokan várnak rájuk. A mi emberünk sem kapkodja el a dolgát, jóllakottan, egy kis ebéd utáni szunyókálást is beiktatva, kipihent arccal érkezik vissza. Barátságosan az irodájába invitál, a megfelelő pecsétet komótosan a megfelelő helyre nyomja, felveszi adatainkat, indigót kerít elő, átmásol, összetűz, befűz, iktat, majd útlevelünkben lapozgatva, az egyes országok vízumainak pecsétjeinél hosszasan elidőz. Legjobban a hajdani NSZK-é tetszik neki, amelyen a hologramos plecsni a megvilágítás irányától függően hol a „D" felségjelzést, hol pedig az ország címerét mutatja. Míg ő az útlevelünket babrálja, mi azon spekulálunk el, miért pont Írország, Malaysia, Szingapúr, Tanzánia, Tonga, Trinidad és Tobago, valamint Uganda állampolgárai utazhatnak vízum nélkül Pakisztánba. Azt még csak megértjük, hogy Izrael és Dél-Afrika lakói nemkívánatosak itt, ám a „barátok" kiválasztására semmilyen magyarázatot nem találunk.

A vámnál nem sokat teketóriáznak velünk, ázsiai tempóval nézve feltűnően gyorsan, röpke két óra leforgása alatt végeznek a hivatalos formalitásokkal. Azonnal mennénk tovább, ám a vámosok lebeszélnek minket az indulásról. Ekkor még nem sejtjük miért, csupán annyit sikerül megtudnunk, hogy az út nem mindenhol elsőrangú; veszélyes, ha vezetés közben ránkesteledik, valamint azt, hogy carnet hiányában Quettáig kísérőt adnak mellénk, s hogy ne legyünk bizonytalanságban, rögtön be is mutatják útitársunkat. A mokány fiatalembert Mohamed Seikh-nek hívják, Ázád (Szabad) Kasmírból származik — a pakisztániak Kasmír általuk megszállt területét nevezik így — , két gyereke van: egy fiú és egy lány, szülei Quettában laknak, a családja pedig Iszlámábádban. Mohamed jóval szimpatikusabb iráni elődjénél, ráadásul olcsóbb is, mindössze 500 rúpiánkba, azaz körülbelül 20 USA dollárba kerül.

Lassan peregnek Taftánban a percek, a forróság mintha fékezné az idő múlását. Unalmunkban keresztül-kasul bebarangoljuk ezt a lehangoló határ

menti kis falut, Bádogbuszokkal és hatalmas színesre pingált teherautókkal körbevett vályogkalyibák között kódorgunk, bokáig a szemétben, többnyire falhoz simuló kecskéket és egykedvű szamarakat kerülgetünk, de néha egy-egy hűsölő tyúkot is sikerül felzavarnunk. Fehérnépet sehol sem látunk, ezen a légyszaros csempésztanyán valószínűleg én vagyok az egyedüli nőszemély. Amikor már nem bírjuk a meleget, egy hideg italra betérünk valamelyik kis dukánba (vegyes boltba). Hiába virityeljük az üdítőket, az édes márcoktól egyre szomjasabbak leszünk. A legtöbb helyen már ismerősként üdvözölnek, Taftánt bíráló megjegyzéseinkre élénken magyarázzák, hogy hamarosan város fog itt állni, restaurantokkal, szállodákkal. Mindez nagyon örvendetes, ám addig jobb nem gondolni arra, hogy itt kell majd éjszakáznunk.

Egy idő után már a nézelődés is nehezünkre esik, a 44-46 °-os tikkasztó melegben semmi értelmeset nem tudunk csinálni. Teljesen kimerített ez a menekülttáborra emlékeztető poros, szemetes határfalu. A vámépület előtt éppen azon ügyködöm, hogy pihenés előtt a kocsiban újságokkal álljam el útját a betűző napnak, amikor Attilát egy fehér fiúval látom beszélgetni. Ki gondolta volna, hogy itt a világ végén, Budapesttől több mint 5500 kilométerre akadunk össze a szudéta-német Roberttel, aki két év alatt kerékpárral akarja bejárni a világot. Elmondása szerint három hete van úton Iránban, járt a Kaspi-tenger partvidékén, Teheránt elhagyva kelet felé, Mashadba ment, majd onnan délnek fordulva, az afgán határ mellett kerekezett le Zahedánig. Teljesítményét hitetlenkedve hallgatjuk, kevésnek tartjuk a 21 napot, végül kénytelen beismerni, hogy néha bizony felkéredzkedett egy-egy nagyobb teherautóra vagy kamionra. A pakisztáni határ előtt tönkrement kerékpárjának belsője, nagy átéléssel egész délután csiszatolja gumiját. Megszánjuk a torzonborz, csapzott hajú, vézna, szakállas fiatalembert, magyar keksszel, bulgár mézzel és német csokoládékrémmel kínáljuk. Eleinte szabódik

elfogadni az ételt, de amikor megterítek a poros lépcsőn, és kiteszem eme finomságokat, ő is nekiesik az isteni mannának. Mozdulatai azonnal elárulják, hogy éhes. Hálából egy iráni térképet kapunk tőle.

Rajtunk meg a vámparancsnok könyörül meg; látván szenvedésünk, a hatalmas elkerített vámudvar hátsó traktusában lévő házban szállásol el éjszakára. Kívánságainkat két bangladési fiú lesi, foteleket hoznak, az egyedül árnyékos kocsifeljárón ültetnek le, majd kisvártatva gyöngyöző pohárban hideg ásványvizet tesznek elénk. Az udvar sarkában folyamatosan rú-uzva galambok libikókáznak, mellettük keserves csipogással egy megkötözött lábú kingfisher (jégmadár) botladozik. A placcon hadállásba sorakozva kutyák vonulnak fel egymással szemben, vicsorgó fogaik fenyegetőn rezgő farkuk alapján háborúzni készülnek. Lefekvésig még rengeteg az időnk, ezért jobb híján megnézzük a helyi „örökrangadót": Taftán beludzsi és bangladési fiataljainak futballmérkőzését. A kézilabdapálya nagyságú területen a porfelhőben legalább harmincan kergetik, s rúgják lelkesen a puhára fújt bőrgolyót. A pakisztániak elsősorban a labdajátékokért rajonganak, de nagyon jók a gyeplabdában, krikettben, lovaspólóban, és szívesen tollaslabdáznak vagy játszanak squasht (fallabdát) is. Noha focizni nem nagyon tudnak — erről most meggyőződhettünk — a labdarúgó világbajnokságok futball-labdáit mégis itt készítik.

A meccs után elbeszélgetünk a fiúkkal, térképünkön rámutatunk a picinyke Magyarországra. Nem sokat tudnak róla, ám egyikük jól értesülten kiböki:

—This is a communist country! Erre viszont élénken tiltakozunk, kézzel-lábbal magyarázzuk, hogy Magyarország ma már „not a communist country", 1990-ben „free elections" voltak, azóta Magyarország egy „free and democratic country". Nem vitáznak velünk, így hamar megnyugszunk. Ismerőseink többsége bangladési menekült, úgy látjuk, hogy az egykori Kelet-Pakisztán lakói hazájuktól több ezer kilométerre, itt nyugaton is jól

megvetették a lábukat. Az igazi meglepetés ezután ér bennünket: a két bengáli fiú — miután ravaszul kitudakolták, hogy mik a kedvenc indiai ételeink — esti meglepetésként vacsorát tálal elénk. Az illatos dál, a fényesen csillogó sült krumpli, a vegyes zöldségsaláta, a meleg roti látványának nem tudunk ellenállni, mint csecsszopó anyja mellének, esünk a finom étkeknek. Az édességként, desszertként felszolgált tejben főtt kókuszkoprára már csak Attilának marad kedve, én inkább a kardamomos zöld teából kérek még egy csészével. Kellemes a neonfényes este, a jó hangulatot még a székem hátán megjelenő skorpió sem tudja megzavarni. A srácok szerint hosszú az út Quettáig, de megnyugtatnak, vannak hotelek. Már későre jár, mikor a parancsnok megérkezik. A fiúk azonnal vigyázzba vágják magukat. Vizet, teát, széket, telefont hoznak a főnöküknek. Az udvar közepén pillanatok alatt baldachinos (szúnyoghálós) ágyat építenek fel számára. Búcsúzunk, mennénk aludni, ám a szobában elviselhetetlen a fullasztó meleg. A parancsnok megérezheti bajunk, mert íziben felajánlja, hogy aludjunk mi is kinn a szabadban.

Éjszakára a tornácra állított csarpákon ágyazunk meg magunknak, pihenni azonban nem nagyon tudunk, a sok rémtörténettől, na meg a késő esti evéstől lidérces álmok gyötörnek: én Abdiról, meg a székem támláján mászó esti skorpióról álmodom, Attila pedig „fantasztikus videófilmeket lát”, mindenféle ollókezű, kacskalábú rémekkel. Néhány méternyire tőlünk a parancsnok, szúnyoghálóval fedett ágyában végighorkolja az éjszakát. Nyugodtan alhat, hisz oldalához simul géppisztolya, s karnyújtásnyira van tőle a hokedlire állított telefon.

Óránk alarmja hajnali fél ötre van beállítva, erre azonban nincs szükségünk, mert a müezzin imára szólító hangjára a pakisztáni kóbor ebek éktelen vonyításba kezdenek. Mindkettőnkből egyszerre buggyan ki a nevetés. A mosakodáshoz egy csepp vizet sem találunk, a srácok elhasználták a tegnapi

vacsorához. A fiúk azonban még alszanak, köszönetképpen az asztalon hagyjuk maradék csokikrémünket és pár doboz cigarettát. Arcomat a vámépület WC-jének küblijében talált vízben tudom megmosni, az állott víztől aztán a bőröm úgy fénylik, mintha meztelen csiga mászta volna meg. Mire végzek a „fürdéssel", addigra Attila már vidáman teázik az ámbitus lépcsőjén a sofőrök, és a vámosok társaságában. Én is kapok egy pohárral, keserű az ital, de nagyon jólesik.

Lassan ébred Taftán, elsőként egy géppuskával felszerelt dzsip vágtázik át a színen, kerekei óriási porfelhőt kavarnak. A falu félálmából éledezik, a rozsdás járműalkatrészek, elrongyolódott gumihegyek közt, hunyorgó szemű, vakaródzó, kócos férfiak bóklásznak. Hozzájuk képest — a vámosokra jellemző sötétszürke kurta pizsamájában — a mi Mohamedünk meglehetősen kipihentnek tűnik. A kútnál már vízhordó szamarak sorakoznak, végtelen türelemmel várnak sorukra. A buszok bevetésre készek, kis idő múlva indul az első, cifrára festett oldaluk szinte púposodik a sok utastól, tetejükön hatalmas pakkok társaságában kecskék mekegnek. Taftán és Quetta között napjában legalább tíz jár belőlük, amikor jók az útviszonyok, a 608 kilométeres távolságot átlagosan 15-24 óra alatt teszik meg. A sötétkék vonalú hegyeken túl a felkelő nap vörös sugarai csíkozzák be az eget. Nemsokára elviselhetetlen lesz a meleg. Ideje indulnunk.

Kerékcsapáson Nagy Sándor nyomában

Nagyot tévedtem, amikor az iráni sivatagot a pokol egyik bugyrának véltem, s azt hittem, hogy rosszabb már nem jöhet. Visszasírom a homokfogóval védett utakat, a sima aszfaltot, a letakart táblákat, itt ugyanis, se út, se homokfogó, de még tábla sincsen. Tájékozódásként a homokba vájt keréknyomok — ezekből jó sok van — , valamint — ameddig látható — a Taftán-Quetta között közlekedő vonat pályája nyújtanak segítséget. Kocsink a szegény pára, kínlódva bár, de hősiesen megy előre. Fogunk között roszog a homok, savanyú nyelvem szájpadlásomhoz tapad, szemünket égeti a nap, szenvedünk az izzadtságtól és a hőségtől. A szélvédőn lepergő talkumos homoktól és a vakítóan betűző naptól hunyorogva alig látjuk a támpontul szolgáló sivatagi vonat távíróoszlopait. Vak vezetőként mindig arra megyek, amerre őrünk mutatja a feltételezett utat, szolgalelkűen követem utasításait. A homokbuckákon imbolygó Subaruban mint a részegek dülöngélünk, fejünk hébe-hóba nagyot koppan az üvegen. A lyukakban olykor kis híján majdnem elsüllyedünk. Szerencsére a négykerék-meghajtás legtöbbször kisegít a bajból, elég ha az útra figyelünk. Partnereink időnként hatalmas porfelhőbe burkolózva repesztenek el mellettünk vagy jönnek velünk szemből, a Toyotások nem sokat lacafacáznak, szinte átrepülnek a gödrök fölött. Az egészben legfurcsább az, hogy térképeinken ezt az úttalan utat nemzetközi főútvonalnak jelölik.

Lassanként kezdjük megérteni, miért óvtak annyira minket a késő délutáni útra keléstől. Ebben az út nélküli homoksivatagban, ahol 75 kilométeren át mindössze kerékcsapás vezet, teljesen ismeretlenül bizony még nappal is kockázatos az utazás. Az útviszonyokra jellemző, hogy ezt a távot csak három óra alatt tudjuk leküzdeni. A sivatagos keréknyom végétől végre

keskeny aszfaltcsík visz tovább, de ezen az egynyomsávos töredezett, bordás, kátyús, hepehupás úton sem öröm a vezetés. Féltve életünket, a felénk száguldó horpadt kasznijú dzsipek és kipingált bádogbuszok elől rendre lehúzódom, félreállok a padkára, inkább elengedem valamennyi szemből jövőt. Nemcsak a baloldali közlekedés, a „balra hajts!" bizonytalansága kezdi ki idegeimet, hanem a meggondolatlanul, életveszélyesen vezető sofőrök agresszivitása is. Már most ízelítőt kapunk a pakisztániak szívszorító vezetési stílusából, pedig itt még nincs is nagy forgalom.

Mohamed javaslatára, megállunk Nok Kundiban, mint megtudjuk az egyik testvére és barátai itt dolgoznak a vámhivatalban. Az út menti bódéból előlépő őrrel, Mohamed összeölelkezik, s miként a szerelmesek, három puszival üdvözlik egymást. Udvariasan elhárítom a teára szóló meghívást, inkább pihennék a kocsiban. Szememmel követem a három férfit, mígnem elnyeli őket az egyik fehérre meszelt épület. Hőguta kerülget, néha furcsa lebegést érzek. Ez a vidék sivatag a javából. Az úton homokátfúvások, sehol egy szál növény, a távoli homályban hegyek sejlenek, a levegő rezeg a forróságtól. Ritka vendég errefelé az eső, Nyugat-Beludzsisztánban az éves csapadék kevesebb mint 100 mm, itt Nok Kundiban azonban még az 50 mm-t sem éri el. Hazánkban átlagosan egy hónap alatt esik ennyi. A környéken száraz tavak — itteni elnevezéssel hamumok — találhatók, a legnagyobb a Hamuni Maskel, 87 km hosszú és 35 km széles. „Télvíz idején", megesik, hogy egyik-másik feltöltődik, ilyenkor madárrajok ezrei pihennek meg itt. A folyók medre nincs agyonhasználva, némelyikben olykor évekig sem folyik víz.

Hiába várakozom, csak nem akar előkerülni a két férfi, kénytelen vagyok keresésükre indulni. Egy nagy hodályban teáznak, a lópokrócokkal fedett vaságyakon vámosok heverésznek, ágyuk alatt lelakatolt fémládákban kincseik. A madzagokra dobott törülközők, vaskampókon lógó ruhák régen

láttak vizet és szappant. Lestrapált papucsok, félretaposott cipők szanaszét, a körletben oltári a rendetlenség. Izzadtságtól és lábszagtól áporodott a levegő. A falon lévő lyukon egy másik akolba látok, egy parkoló dzsip mellett üstben főzik az ebédet. Mohamed és Attila jól megvannak, míg én a forró teát kortyolom, egyre azon töröm fejem, mihez is hasonlítsam e helyet. Szociális otthonhoz, elfekvőhöz, vagy talán menhelyhez? Nem tudok dönteni, a látottak alapján bármelyik lehetne. A vámosok így is elégedettek sorsukkal, hisz fix munkahellyel büszkélkedhetnek, a Pakisztánra jellemző 20-30 százalékos munkanélküliség mellett ez nem kis dolog.

Felnyerítünk meglepetésünkben, amikor végre egy fát látunk. Utoljára Zahedánban volt ilyen élményben részünk, ám azóta közel 200 kilométert tettünk meg. Taftánban csak egy-egy igénytelen rekettye, szárazságtűrő kaktusz porosodott. Jó óra múlva érünk Yakmach-ba, a kis mini oázist mindössze pár sárkunyhó és néhány kókadozó pálma alkotja. Az aprócska falu szélén gyerekek állítanak meg, élénk kézmozdulatokkal a lakásukba invitálnak minket. A döngölt padlót szőnyeg borítja, a „szobának” ez az egyetlen berendezése, ezen alszanak, étkeznek, s talán ezen fekve „alkotta” a papa és a mama rengeteg gyerekét. Térülnek-fordulnak a lurkók, aztán újabb és újabb kólásüveggel penderülnek elénk, de a meleg vízben „hűtött” édes, langyos italok nem oltják szomjunk. Az egyik kislány Attilát vízzel kínálja, ám miután Mohamed észreveszi ezt, kikapja az alumínium poharat férjem kezéből és a maradék vizet azonnal a földre löttyenti. Utána magyarázza, hogy a víz itt fertőzött. A falba vájt résen keresztül kellemesen cirkulál a levegő, emellett ezen át figyelik, mikor közeleg vendég. A mamát jól elzárhatták előlünk, ottlétünk alatt még véletlenül sem kerül elő. Induláskor a gyerekeket gumicukorral kínáljuk.

—Csini gum, csini gum — hajtogatom. Az „édes gumi” hallatán elemi erővel gurgulázik torkukból a hahota, jókedvükben körülöttünk táncra penderülnek.

A melegtől teljesen eltikkadunk, úgy érezzük a sivatag minden nedvességet kiszippant belőlünk. A következő oázis-faluban, Dalbandinban aztán, akárcsak a tevék, ha folyadékhoz jutnak, mi is alaposan bevedelünk, végigisszuk a teljes üdítőválasztékot, Attila gyomrában még dobozos iszlám sörnek is marad helye. Hullámosan fodrozódó homokdombok között vezető utunk néhol teljesen eltűnik a sárgásszürke púderben, a homokátfúvásokra hajtva — mintha csak olajos jégen csúszkálnánk — kocsink irányíthatatlanná válik. A porviharos vidéket elhagyván jobbról magas hegyek közelednek, behemót testüket nagy erejű földmozgások gyűrték, bordázták, szélüket pedig a napsugárzás és a szél csipkézte tüskésre. A csupasz hegyoldalak megmártózva a napsugarakban fantasztikus színorgiát produkálnak, a zöld, szürke, vörös, fekete, türkiz és lila színek legkülönfélébb árnyalataiban csillognak. A beludzsi hegyek mélye mesés ásványi kincseket rejt, amit mostanában kezdenek felfedezni s kiaknázni. Nok Kundi közelében vasércet, Muszlimbagh-nál krómot bányásznak, az iráni határ mentén húzódó hegyek rézben, aranyban és molibdénben gazdagok, a közeli dalbandini hegyek ontják a zöld ónixot. A Quettától délre fekvő Sui környékén hatalmas földgázmezőket találtak, de jelentős Beludzsisztán szén-, kvarc- és márványkészlete is. A legnagyobb problémát a nehéz megközelítés, a közlekedési, szállítási infrastruktúra hiánya jelenti.

Noha Beludzsisztán területe csaknem a fele Pakisztánénak, 4,5 millió lakosa az ország 119 milliós lélekszámához képest elenyésző. A lakosságnak csaknem a fele Quetta környékén, és a tartomány északi részének termékeny, öntözött völgyeiben él. Beludzsisztán többi részét főként vándorló, nomád hordák lakják. Áprilisban, mikor a hó elolvad tevéikkel,

birkáikkal felkerekedve a hegyekbe mennek, némelyek közülük árpát, cirokot, kölest, búzát termesztenek, majd ősszel a hideg elől ismét védettebb területekre hajtják nyájaikat. A férfiak közül sokan vándormunkásként gyarapítják jövedelmüket; télen Pandzsábba vagy Szindbe, esetleg valamelyik gazdag arab országba mennek dolgozni. Sokaknak jelent kereseti forrást a csempészés is, ugyanis a hosszú őrizetlen iráni és afgán határon jelentős illegális kereskedelem folyik.

A tartomány nomád lakóinak többsége a több mint 70 klánból álló brahui, beludzsi és pathán törzsek valamelyikéből kerül ki. Beludzsisztán legrégebbi lakói, a brahuik az indusi népek leszármazottjai. Nyelvük dravida eredetű, a pastuknál és a beludzsiaknál alacsonyabb termetűek, a bőrük sötétebb. A legtöbben közülük Quettától délnyugatra, Kalat környékén laknak. Néhány tudós szerint a brahuik Ibrahim leszármazottjai, nevük a brahimy-ból származik, aminek a jelentése Ibrahimé. Beludzsisztán legnagyobb etnikai csoportját a pastuk képezik, számuk jelentősen gyarapodott az afgán menekültekkel. A pakisztáni pastuk főleg farmerek és kereskedők. A külső jegyeikben leginkább az arabokra emlékeztető beludzsik valaha Szíriából indultak el, és Perzsia déli részén telepedtek le, mielőtt megszállták Beludzsisztánt. Indoárja nyelvük nagyon hasonlít a fárszira. Azt mondják, hogy az arabokat követően elsőként a beludzsiak tértek át az iszlámra. A sok pastu menekült miatt ma már kisebbségbe kerültek.

Beludzsisztán történelme jóval az időszámítás elé nyúlik vissza, a tartomány 50 ezer éve lakott, eleinte kőkorszaki vadászok éltek itt. Az első falvak Krisztus előtt 9000 évvel alakultak ki, lakói vadárpát gyűjtöttek, és megkezdték a kecskék háziasítását. Virágzó kereskedelmet folytattak Babilonnal, az árut Perzsián keresztül juttatták el a Tigris és Eufrátesz völgyébe. A francia archeológus, Jarrige professzor szerint a Bolan folyó mentén árasztásos öntözéssel már Krisztus előtt 6000 évvel árpát és búzát

termesztettek, a fölösleges vizet vályog tárolókban gyűjtötték össze. A feljegyzések szerint Nagy Sándor Beludzsisztán szibia törzsével vívott hatalmas csatát. A térség muzulmán karakterét a későbbi arab és perzsa hódítóktól kölcsönözte. A történelem előtti időkben virágzó civilizáció hanyatlását a túlnépesedés és a túllegeltetés miatt bekövetkezett drámai változások: a termőföld elpusztulása és a fokozatos elsivatagosodás okozták.

A változatosság kedvéért közben az eddigi hatalmas homoktengert szikes sóssivatag váltja fel. Elszórva apró agyagkunyhók, nehéz sorsú, nélkülözéshez szokott emberek lakják. Már erősen alkonyodik, amikor napraforgókat fedezünk fel, biztosan öntöznek, hisz az errefelé hulló esőtől aligha nőhettek volna meg ekkorára. Beludzsisztán hegyes vidékein az iránihoz hasonló hagyományos öntözési rendszer használatos. A földalatti csatornákban — itt karezeknek nevezik — a források vízét gyakran több kilométer távolságra vezetik el. Ez a lehető legkedvezőbb megoldás, mert így szinte minimális a párolgási veszteség. Pakisztánban ha nem öntöznének, akkor az ország területének 90 százaléka — a sivatagok és a hegyvidékek miatt — megművelhetetlen lenne.

Bármennyire is szeretnénk, képtelenek vagyunk eljutni Quettáig. Az útviszonyok által megengedett — legfeljebb 40 kilométeres — sebesség mellett ez egyáltalán nem meglepő. Esti vezetésről szó sem lehet, örülünk, hogy eddig megúsztuk baleset vagy tengelytörés nélkül. Az éjszakát Nushki mellett, jobb híján egy benzinkút parkolójában, a kocsiban töltjük. Mohamed az autó előtt keresztbe fekve vigyáz ránk. A kényszermegoldást megelőzően eredménytelenül érdeklődtünk, a környéken még a legalacsonyabb nívójú fogadó — a hátizsákos turisták által spártai jelzővel illetett „mussafar khana” — sem található. Napkelte előtt fáradtan, zsibbadtan ébredünk, nem sokat vacakolunk, mosdás gyanánt megdörzsöljük szemünket, fésülködés helyett pedig beletúrunk hajunkba, aztán sebtiben, mintha kergetnének, kocsiba

vágjuk magunkat. A keleti égbolton felbukkanó napkorong első sugarai már a hegy lábánál érnek utol bennünket. Hamarosan a védőkorlát nélküli tekergős hegyi úton kapaszkodunk felfelé. Itt aztán különösen fontos az óvatosság, hisz menedékként már az útpadka sem jöhet számításba. A mind jobban erősödő fényözönben egyre vaksibban hunyorgunk.

Már jó ideje kacskaringós szerpentineken kanyargunk, mintha hullámvasúton ülnénk hol lefelé ereszkedünk, hol felfelé kaptatunk, amikor az egyik völgybe érve egyszer csak rózsaszín csodaként ezernyi nyíló leánder tárul elénk. El is nevezzük a helyet „Leánder völgy”-nek. A látvány parancsot közvetít lábamba, akaratlanul is a fékre lépek, hogy félreállva, nyugodtan belefeledkezhessünk a hajnalpírban fürdőző virágrengetegbe. Mélyet szippantva a fűszeres illatú virágokból, tüdőnk megtelik friss levegővel. A szürke sivatag után valósággal elkápráztat a vidék hihetetlen színgazdagságával. Lenn kis patak csörgedez, vízmosások csillannak meg a reggeli napfényben. Az útmentén fodrozódó víztócsákból ítélve kiadós eső eshetett mostanában, talán az éjszaka.

Nem sokáig tart a varázs, szemből Isuzu tehergépkocsik, Hiace furgonok, mikrobuszok, szakállas traktorok, feldíszített, cicomás Bedfordok közelednek. Most keresztezzük először a Taftan - Quetta vasútvonalat. A szintbeni átjárót látszólag semmi sem biztosítja, közelebb érve azonban rájövünk, hogy azért ez nem egészen így van, úgy jó 20 méterrel a sínpár előtt durván bordázott rázósávok „Spead break”-ek tanítják móresre az embert. A sebességtörő mögött tábla látható, rajta a következő szöveggel: „This level crossing is unmanned. Please negotiate with caution.” (Ez a kereszteződés nincs biztosítva, kérjük óvatosan haladjanak át!) Az első éles pukli után mindenki óvatos lesz — gondoljuk mi — ám a pakisztániak nem szeretnek lassítani, ezért a sebességtörők előtt inkább letérnek az útról, majd az akadály után hajtanak vissza, mindezt csak azért, nehogy fékezniük kelljen. Akkor vannak

nagy gondban, ha oldalt árok állja útjukat, ekkor bizony választaniuk kell a tengelytörés vagy a lassítás között.

A Quettába vezető út utolsó szakaszán, talán az afgán határ közelsége miatt, vámellenőrzés céljából mindenkit megállítanak. Hátunk mögött az útjelző tábla, arról informál, hogy Teherán 1402 mérföldre (2256 km) van innét. Mohamed közben mond valamit kollégáinak, mire azok leengedik a láncot, máris mehetünk tovább. Feleslegesnek tűnik az ellenőrzés, hisz a háborús Afganisztánból csak az nem jön át, aki nem akar, nem izgatja őket az országhatár, úgy járkálnak át rajta, mint mondjuk mi Somogyból Tolnába. Pakisztánban jelenleg több mint három millió afgán menekült él. Az angolok a század elején Afganisztán és Pakisztán között meghúzott mesterséges határral, a Durand-vonallal kettészakították a lakosságot. A határ mindkét oldalán pastuk élnek, (számukat 15 millióra becsülik), akik a határsáv földjét, függetlenül attól, hogy melyik országban található, mind a mai napig a sajátjuknak tekintik, egy ideig Pastunisztán néven önálló államot akartak létrehozni. A nomád pastu pásztorok tavasszal és ősszel birkanyájaikkal, tevecsordáikkal felkerekednek, eladásra válogatott portékáikkal átkelnek a hágókon, ellepik a völgyeket, és magát a várost, Quettát is.

A bazárban kalasnyikov is kapható

A Lak-hágón kezdetben meredeken visz felfelé az út, ám a csúcsra érve egy egészen más világ tárul elénk. Termékeny völgybe ereszkedünk, amerre csak a szemünk ellát, gyümölcsöktől roskadozó fák mindenütt. Valóságos éden ez a sivatag után! A környéken megterem a szilva, őszibarack, sárgabarack, alma, guava, cseresznye, néhány különleges dinnyeféle, pisztácia és mandula. Nem véletlen nevezik Quettát Pakisztán gyümölcsös kosarának. A városba vezető út szélén guggoló asszonyok gyékénykosárnyeget fonnak. A forgalom kezd sűrűsödni, egymás hegyén-hátán tolong a sok bicikli, moped, motorkerékpár, tevefogat, szamárszekér, Toyota, Nissan, Bedford teherautó. Mindenki igyekszik célja felé. Hiace furgonokról fürtökben lógnak az utasok. Magából a városból egyelőre nem sokat észlelünk, minden figyelmünket leköti a járművek és gyalogosok kerülgetése. Lassanként araszolva sodródunk befelé az árral, a legtöbbször arra megyünk, amerre tolnak. Elsőként Mohamedet visszük el szülei lakásához, ahol kiveszi zsáknyi cuccát, néhány percre eltűnik egy mély kapu alján. Aztán irány a Vámhivatal.

Alapos ízelítőt kapunk Quetta nervózus forgalmából, mire hosszas kavargás után végre a Custom House-hoz érünk. Itt viszont a sok tekintetben az iránira emlékeztető, különösen bürokrata pakisztáni ügyintézésről nyerünk tapasztalatot. Rögtön azzal kezdik, hogy a carnet hiánya miatt „little problem” van, de azonnal megnyugtatnak, nem kell aggódnunk; az indiai határig kapunk egy másik kísérőt, és akkor nem lesz semmi gond. Mondanunk se kell, a felmerülő költségeket természetesen nekünk kell állni. Erre aztán betelik a pohár, az elmúlt napok minden izgalma, fáradtsága, megpróbáltatása egyszerre, robbanásszerűen tör ki belőlünk. Fellázadunk és kijelentjük, hogy addig nem megyünk el innen, míg más megoldást nem

találnak. Magyarázzák, azért kell a kisérő, mert egyébként sok bajunk lehet a rendőrséggel, nem értik miért vagyunk annyira oda, hiszen eggyel több vagy kevesebb ember ekkora kocsinál aligha számíthat. Arra persze egyáltalán nem gondolnak, hogy ha már eljöttünk idáig, esetleg szeretnénk egy kicsit körülnézni Pakisztánban. Megőrülök a puszta gondolattól, hogy ezután sem tehetünk egyetlen lépést sem kísérő nélkül, hogy minden percünket egy idegennel kell megosztanunk. Ráadásul még fizetnünk is kell mindezért. Felváltva győzködjük egymást, de mindkét fél érvei süket fülekre találnak.

Az értelmetlen csűrés-csavarástól, a felesleges szócsépléstől megkötöm magam, még teájukat is visszautasítom, közlöm, nem mehet így tovább; végül is nem a mi hibánk, hogy nincs carnet-nk, a pakisztáni konzul jól tudta, hogy autóval jövünk, mégsem mondott semmit, folyvást csak azt hajtogatta, hogy jók az utak, az „ólommentes benzin no problem, Pakisztán no problem." Honnan ismernénk az itteni előírásokat, ha a konzuljuk sincs tisztában azokkal. Mi bizony egy tapodtat sem mozdulunk, míg nem hívják fel Budapesten a pakisztáni követséget, és nem tisztázzák a dolgot konzuljukkal, aki semmiről sem tájékoztatott minket. Nem kell nekünk őr, mi szabad emberek vagyunk, ha nem tetszik nekik döntésünk, akár le is tartóztathatnak, de akkor garantáltan „lesz Magyarország - Pakisztán problem, mert én vagyok újságíró, férjem képviselő." Úgy látszik a bogarat elültettük fülükben, mert miután Attila végigjárja az összes irodát, végigkilincseli valamennyi főnököt, teázik előljáróságokkal, akik különböző kérvényt iratnak vele, végre-valahára arról biztosítják; találnak valamilyen megoldást, hogy önállóan, felnőtt módjára végigmehessünk az országon autóval.

Halk szavú férjem kompromisszumos javaslatára nagy nehezen egy speciális tranzitengedélyt állítanak ki. Ehhez egy külön dossziét készítenek számunkra, amely aztán rövid idő alatt megtelik a rólunk szóló különböző dokumentumokkal és fénymásolatokkal. Nemsokára egy kisebb méretű

műanyaglavór is előkerül, benne legalább harminc különféle méretű és formájú pecséttel. Megijedhettek, hogy a nyakukon maradunk, mert mintegy 15 pecsét és négy-öt főnök aláírása után megkapjuk az „elbocsátó szép üzenetet". Nagy örömünkben még a „saszé námbert" is megtaláljuk. Az adatok leellenőrzése után az engedély útlevelünkbe is bekerül. Most már valóban mehetünk, végre ismét zavartalanul élvezhetjük egymás társaságát, szabadon járhatunk, kelhetünk. Még az útravalóul kapott megjegyzés, miszerint „Pakisztán volt kis problem, India lesz nagy problem" sem veszi el örömünk. Ez most minket nem nagyon izgat, ráérünk majd akkor foglalkozni vele, ha már ott leszünk.

Mohamedet megnyugtatjuk, nem az ő személyével kapcsolatban volt kifogásunk. Segít nekünk szállást keresni, elnavigál minket a Shees hotelhez. A hotel éttermében szeretnénk ebédre vendégül látni, ám csak egy kólát fogad el, azután elbúcsúzik. A pincérnek hosszasan magyarázzuk, hogy vegetáriánusok vagyunk, úgy csinál, mint aki mindent megértett, ám jó félóra múltán egy hatalmas tál sült krumplin két jól megtermett csirkecombot szervíroz elénk. Reklamálásomra egyszerűen leveszi a combokat, de így sem fogadom el a zsírtól csöpögő krumplit. A főnök közbenjárásával rövidesen natúr chips-et kapunk lágytojással (eredetileg ugyan tükörtojást kértünk, de ez most már nem számít) sárgaborsót dállal, rotival és zöldsalátával. Ez utóbbit azonban jobb lett volna kihagynunk. Az intermezzo nem befolyásolja étvágyunkat, jóízűen bepakoljuk ebédünket az utolsó falatig. Szállásunk 250 rúpia éjszakánként, úgy döntünk két napig maradunk, nem árt egy kis pihenés, hisz utoljára Iránban aludtunk rendesen.

A Pakisztán első elnökéről elnevezett főutcán, a Dzsinnah Roadon lévő szállodánk tiszta és kényelmes. Szobánk tágas, Mijanéh után ez a második hely, ahol Koránt találunk az éjjeliszekrényben, van imaszőnyeg is, intim neonvilágítás, s a bejárati ajtó előtt elsötétítő függöny. A szoba nem

légkondicionált, hanem propelleres, a Koránból viszont kettő is van, egy angol és egy urdu nyelvű. Egészen kellemes hely, pihenhetnénk, a fürdőszobában talált lavór azonban mosásra késztet, alig maradt olyan ruhánk, melyet ne vert volna kis a só a sok izzadtságtól. Pillanatok alatt mosodává változtatom lakhelyünk, egy tenyérnyi hely sem marad szabadon, ahol ne lenne kiterítve egy-egy bugyi, melltartó, gatya, mindenhonnan víztől csöpögő ingek, trikók, blúzok, nadrágok, fehérneműk lógnak. A sűrű párától alig látjuk egymást.

A nagymosás után sem hagy nyugton vérünk, így hát nyakunkba vesszük a várost. Quetta színes forgataga előzi fáradtságunkat; itt már India hangulatát, ízeit érezzük; orrunkat izgatják a rossz szagok. Szent tehénnel ugyan nem találkozunk, és illatos füstölők sem égnek, annál több viszont a csoportosan ácsorgó, vagy dzsipekkel cikázó, száguldozó, géppisztolyos, karabélyos marcona férfi, az afgán mudzsahed. A mudzsahedek, azaz Isten katonái, szent háborút, dzsihádot folytatnak a hitetlenek, kafirok ellen. Hihetetlen bátor harcosok, „Allah o Akhbar!" (Az Isten hatalmas) csatakiáltással mennek az ütközetbe. A Korán szerint, aki a dzsihadban veszti életét, sáhiddá, vagyis mártírrá válik. Allah pedig azt ígéri, hogy a sáhidok azonnal a Paradicsomba kerülnek, nem számít mennyit vétkeztek életükben, ha Isten katonájaként éri őket a halál, minden megbocsáttatik számukra. A sáhidokat abban a véres ruhában temetik el, melyben meghaltak, holttestüket nem mosdatják meg és koporsóba sem teszik. Úgy járulnak Allah elé, ahogyan a hitükért vívott harcban érte őket a halál. Ennél nagyobb dicsőség nem létezhet a muszlim harcos számára. Mohamed próféta szerint, ha mudzsahed egyetlen éjszakát hite védelmében tölt őrségben, az azonos rangú azzal, mintha ezer éjszakát imádkozott volna Allahért.

Afgán pastukat fegyver nélkül ritkán látni, puskájukat még békeidőben is maguknál hordják. Számukra a fegyver olyan mint a testük része, nélküle kényelmetlenül érzik magukat. Fegyverük férfiasságukat szimbolizálja, mint

nők az ékszert, oly büszkén viselik. Úgy adják-veszik a fegyvert, mint amerikaiak az autót. Fegyverük mellett legértékesebb tulajdonuk szürkésbarna pokrócuk, vállukon átvetve mindig maguknál hordják, éjjel-nappal velük van; kabátként, köpenyként magukra terítik a hideg és a szél ellen; rajta alszanak, de használják zsákként, összesodorva hegymászásra, a földre terítve imaszőnyegként, s mivel a színük, mint a szikláké, elrejtőzködhetnek mögötte az ellenség golyói elől.

A bazárban bárki vásárolhat tetszése szerint kalasnyikovot vagy vállon hordható Stinger típusú rakétakilövőt, mellé egy kis kábítószert, takarót, szőnyeget, szőrmekabátot, dzsekit, mellényt, szandálokat, tükörhímzéses kézimunkát s egyéb, ezerféle beludzsi terméket. A teázókban idős férfiak beszélgetnek, időnként nagyot slukkolnak vízipipájukból. Ezek a helyi klubok, ahová csak férfiak térhetnek be, a nőknek tilos a bemenetel, nekik otthon a helyük. Sokat az utcákon sem látni belőlük, két kezünkön meg tudjuk számolni hánnyal találkoztunk eddig. Ezért aztán igencsak meglepődünk, amikor a szind élelmiszerboltban közvetlen előttünk egy fehérbőrű idegen asszony vásárol. Hosszasan elbeszélget a tulajdonossal, otthonos mozgásából ítélve, régóta itt élhet a városban. A szeplős, angolszász lady valahogy mégsem illik a képbe.

Quetta főútja és kereskedelmi központja a Dzsinnah Road. Mohamed Ali Dzsinnah — és az általa vezetett Muszlim Liga, az indiai muzulmánok pártja — kezdeményezte India kettéosztását, egy független, demokratikus muszlim ország megteremtését. Az angol gyarmati uralom megszűnése után 1947-ben megszületett Pakisztán, mégpedig úgy, ahogy elképzelte. A nacionalista Dzsinnah képtelen volt elviselni annak gondolatát, hogy hinduk kormányozzák a muszlimokat, nélküle sohasem jött volna létre a muzulmán Pakisztán. Az előkelő, gazdag, becsvágyó Ali Dzsinnah egyáltalán nem volt vallásos, rendszeresen megszegte az iszlám előírásokat, szeszes italt fogyasztott,

európai módon öltözködött és viselkedett, számos barátja angol volt. Pakisztánban augusztus 14-én, míg Indiában az asztrológusok tanácsára egy nappal később, augusztus 15-én kiáltották ki a függetlenséget. A nagy vallási vezető hinduellenes fanatizmusára jellemző, hogy amikor szeptember 2-án Gandhi tanítványa, Néhru lett India miniszterelnöke, Dzsinnah országos gyászt hirdetett. Az ország szellemi atyját nagy tisztelet övezi, utcák, terek, szobrok őrzik emlékét, az ő portréja látható a bankjegyeken, ahova csak megyünk irodákban, üzletekben, bazárokban, mindenhol a fényképei tekintenek ránk.

A Dzsinnah Roaddal párhuzamosan fut a fákkal szegélyezett, elegáns Shara-ye Zarghun boulevard, itt van a Kormányzó háza, valamint itt találhatók a kormányhivatalok. Az 1692 méter magasan fekvő beludzs főváros kevés műemlékkel dicsekedhet, a hatvanezer áldozatot követelő 1935-ös földrengés majdnem valamennyit lerombolta. A Quetta név az erőd jelentésű „kot” szóból származik. Az elnevezés találó, hiszen a várost erődként védelmezi a két nagy sziklás hegy: a Zarghun és a Koh-e Murdar, amelyek úgy ülnek rajta, mint kotlós fiókáin. A többi hegy gyűrűként fogja közre Quettát, a helybéliek szerint a rézvörös, vörösesbarna sziklák télen hóval púderezve különösen szépek, csodálatos sármot kölcsönöznek a városnak.

Meghitt az esténk, az ágyon törökülésben egy tálból mangózunk, a pakisztáni-iráni határtól jó 600 kilométerre. Nagyon fáradtak vagyunk — napokig tartott, míg a gyötrő melegben átvergődtünk a sivatagokon. Elcsigázottan érkeztünk ide, az ötnapos út során szinte alig aludtunk, volt olyan nap, amikor semmit sem ettünk, csak folyadékon és vitamintablettákon éltünk. Valóságos felüdülést jelent szállodai szobánk 34 °C-os levegője, még érezzük a zuhany vizének szúrós sugarát, szánkban a gyümölcs pikáns, édes zamatát. Kimosott aggyal, remegő lábakkal örülünk, hogy végre ismét „szabadok” vagyunk, magunkban lehetünk.

Átkelünk a rablók útján

Szokás szerint a hajnal kiugraszt ágyunkból, a reggeli kávézás közben felvázoljuk a megírandó cikket. Az egész napunk fogalmazással és sétálással telik. Sikerül mindenféle finomságot, sajtot, péksüteményt, friss joghurtot, tejet, üdítőt, mangót és sárgadinnyét beszereznünk. Egy afgán kereskedő ránk akaszkodik, addig nem nyugszik, míg el nem megyünk a boltjába, áruja azonban nem igazán nyeri el tetszésünket. Egy másik viszont pénzváltásra invitál, ezúttal nem vagyunk elutasítóak, Attilának hosszas vita után a bankinál mintegy 5 százalékkal magasabb árfolyamot sikerül kialkudnia. Ők is Hekmatyar hívei, a név hallatán egy pillanatra még az alkudozást is abbahagyják.

Szeretnénk egy jól használható térképet venni, a dolog azonban reménytelen, csupa régi, elavult másolatot tesznek elénk, az új utak egyiken sincsenek feltüntetve, némelyikükről még India határa is hiányzik! Helyette a „The Bear Trap" címmel az afgán-szovjet háború hiteles történetét leíró legújabb pakisztáni bestsellert vásároljuk meg. A District Court szomszédságában Mohameddel futunk össze. Nagyon megörülünk egymásnak, most ő hív meg minket egy üdítőre. Visszatérőben szállodánk közelében Robertbe botlunk, megtudjuk, hogy az előző nap este busszal érkezett, a kerékpárját nem sikerült megjavítania, ezért Taftánban hagyta.

A főutak forgalma óriási, csúcsidőben a Dzsinnah road kékesszürke füstben úszik, az aszfalt fölött benzingőz kavarog, elsősorban a szkúterek és a buszok okádják a mérges gázokat. A hegyek között megreked a szennyezett levegő, a város fekvése kedvez a szmog kialakulásának. Talán ez az oka, hogy a teherautókat nem engedik be a centrumba, az áruelosztást kisebb járművekkel, valamint emberi és állati erő igénybevételével végzik. A modern

Toyota furgonok mellett lovak, szamarak, tevék, ökrök, targoncát, talicskát toló emberek, kerékpáros riksások „segédkeznek” az árumozgatásban. A fáradhatatlanul robotoló szamarakat, igen keményen dolgoztatják, agyonhajszolják, és sajnos verik is őket. Felvarasodott hátuk minden sebe botütésről árulkodik. Szegény, kizsigerelt párák, amint megállnak rögvest elbóbiskolnak.

A felcicomázott buszok, kis teherautók, minibuszok, szkúterek sokkal díszesebbek mint Indiában, külön pingáló iparág alakult ki festésükre, amikor hajóval megjön a szállítmány, Karacsiban az első út a kocsifestőkhöz vezet. A forgalmas kereszteződésekben mint harmadrangú karmesterek irányítanak a rendőrök. A Dzsinnah road két oldalán húzódó nyitott szennyvízelvezető árokban tízéves formájú kisfiúk könyékig kotorásznak, a bűzős csatornából puszta kézzel szedik ki a hulladékot. Pakisztánban rengeteg a fiatalkorú, a lakosság fele 15 évesnél fiatalabb. Jellemző a gyermekrobot, a kizsákmányolás, a földesurak nagy számban dolgoztatnak rabszolgaként gyerekeket.

A járdán 50-100 méterenként falra felszerelt fémhordók szolgáltatnak kézmosáshoz vizet. Lépten-nyomon gyümölcs- és az italárusba botlunk, a fertőzéstől nem félő, bátrabb turisták megkóstolhatják a cukornád kicsavart levét, ehetnek az előre felszeletelt, légypiszokkal fűszerezett dinnyéből, mangóból. Férjemet lebeszélem, hogy megízlelje eme utcai csemegéket, túl veszélyes lenne európai gyomrának.

Késő délután még körbejárjuk a központot, aztán újból visszatérünk a bazárba, valahogy vonz a hangulata. Kisfiúk teával megrakott tálcával, karukra felpúpozott frissen sült, forró rotival egyensúlyoznak. A bazárok mélyéről barázdált képű árusok figyelik bizalmatlanul minden lépésünk, mozdulatunk. A harsogó pakisztáni rap-be hangos tülkölés vegyül, fantasztikus a zaj, a por, a füst és a meleg. Bárkivel is elegyedünk szóba,

hamar kiderül, hogy Iránt itt nem nagyon szeretik, többször megszólóan, megvetően nyilatkoznak róla. Indiával szemben pedig kifejezetten ellenségesek, a tisztátalannak tartott országot egyenesen utálják.

Ez utóbbi érthető, hiszen a muszlim állam identitását kezdettől fogva hatalmas szomszédjától való különbözőségében próbálja kifejezni. A „Tiszták országa" jelentésű Pakisztán szó „P" betűje Pandzsábot szimbolizálja, az „A" az északnyugati afgán-lakta tartományra utal, a „K" Kasmírt, az „I" az Indust vagy az iszlámot jelzi, míg az „S" Szindet, a „TÁN" pedig Beludzsisztánt jelképezi. A név már az állam megalapítása előtt létezett, a műszót Csaudhuri Rahmat Ali, Cambridge-ben tanuló indiai muszlim diák, a későbbi híres pakisztáni politikus találta ki.

Második éjszakánk után kipihenten ébredünk, míg a kocsiba pakolunk, mellettünk egy népes muszlim család cihelődik, rendezgetik motyóikat Toyotájukban. Indulás előtt még egy utolsót fohászkodnak Allahhoz. A szemközti kórház kapuja dús fürtű narancssárga trombitafolyondárral van befutva, láttukra eszembe jut, hogy otthon az én tölcséres trombitavirágaim is most virítanak.

Úgy látszik elszoktunk az önállóságtól, mert a városból képtelenek vagyunk kitalálni. Az előző nap látott Karacsi, Lahore, Rawalpindi, Iszlámábád feliratú jelzőtábla sehogyan sem akar előkerülni. Érdeklődünk fűtől-fától, rendőrtől, polgártól, többnyire az iskolázott fizimiskájú járókelőket szólítjuk meg. A sok ellentétes eligazítástól már kezdünk frusztrálódni, sok-sok kör után ismét visszaérünk a főutcára, ahol egy fiatalember segítőként hozzánk szegődik, persze nem minden hátsó gondolat nélkül, hiszen, mint később kiderül, a számára kedvező útvonalat ajánlja.

Gyanússá akkor válik a dolog, amikor letérünk egy keskeny mellékútra, állítása szerint ez a Beludzsisztánt Pándzsábbal összekötő „highway". Már jócskán kint vagyunk Quettából, a repteret, majd a keresztény temetőt

elhagyva, a nap állásából ítélve észak-északkelet felé haladunk. Valami rosszat érzek, az első kisebb falu után rájövök, hogy ez az út nem az, amire mi gondoltunk. Észrevételem azonnal szóvá teszem, mire gyors magyarázkodásba kezd: arrafelé jóval hosszabb az út, sok az ellenőrzés, gyakran megállítanak, sorolja érveit a mérnökhallgató, egyébként is, ha terhünkre van, bármikor kiszállhat, igaz ezt csak jóval később, úti célja, Muszlimbagh közelében ajánlja fel.

Mivel már több mint 40 kilométert megtettünk, és semmi kedvünk még egyszer végigkeveredni Quettán, beletörődünk, hogy erre kell mennünk. A termékeny vidék öntözőcsatornáiban gyerekek lubickolnak önfeledten, legelésző birkák, kecskék kódorognak mindenütt. A beludzsi kecskék „rém dzsesszesek", remek mozgású, jópofa állatok. Elkeveredve az állatseregletben néhol egy-két büszke szamár is feltűnik. A gyümölcsültetvényeket erődhöz hasonló csipkézett falakkal, hatalmas hullámvaslemez-kapukkal jellegzetes pastu házak őrzik. A kerítés négy sarkán őrtornyok, oldalukban lőrések. A hátunk mögül erodált vörös hegyek pillantanak vissza. Khanai után, ahol kólát iszunk, hamarosan elágazik az út, a jobb minőségű kelet felé halad, minket azonban a kátyúsabb, keskenyebb, egynyomsávos útra vezérel barátunk. Sajnálhatjuk, hogy nem jobbra mentünk, mert így kihagytuk a festői Ziaratot, ahol a néhai Dzsinnah élete utolsó napjait töltötte.

A Quettától 133 kilométerre, 2449 méterrel a tengerszint fölött lévő Ziarat ősborókásairól nevezetes. A település neve oltárt jelent, a legenda szerint egykor itt pihent meg a számos csodát művelő szent Kharwari Baba. Halála után a pázsitos völgyben temették el. A szent ember oltárát manapság is rengeteg zarándok keresi fel. Az Id fesztivál idején törzsi emberek gyűlnek egybe, birkózásban mérik össze erejüket, céllövő versenyeket rendeznek. A nyári üdülőhely színpompás virágai, buja zöldje, hűs vizei és levendulaszerű

lila bokrai különösen szürkületben nyújtanak csodálatos látványt. Ziarat környékén több mint fél tucat karez-zel öntöznek, sziklákba vájt csatornákon át érkezik a víz az almaültetvényekhez, cseresznyés kertekhez.

A Ziaratba vivő út helyett a vasút nyomvonalát követjük, régen épülhetett, ma már nincs használatban. Balkéz felől, az úttól néhány száz méterre afgán menekültek khakiszínű sátrai tűnnek fel. Egyébként egy lélek sincs errefelé, a növényzet az éltető víz hiányában teljesen eltűnt. Legnagyobb meglepetésünkre azonban a semmiből hirtelen egy motorkerékpár tűnik fel, ahogy közelednek visszapillantó tükrömben látom, hogy két fegyveres afgán jön utánunk. Jó fél óráig, talán 45 kilométeren át követnek minket, aztán úgy, ahogy előkerültek, egyszer csak eltűnnek. Bolhás kutyaként morgok, hibáztatom útitársunkat, amiért erre hozott; sokkal jobb lett volna a másik út; — dohogok magamban. Mérgemet az aszfalt szélén velünk egy irányban masírozó, lassan bandukoló apró kis teknősbéka látványa veszi el.

A „Muszlim kertre” átkeresztelt Hindubagh-ban elválunk barátunktól. Cserébe a fuvarért urdu nyelven papírra veti utunk soron következő állomásait. Szükség is van erre, ugyanis az urdu egy „kicsit” eltér a fárszitól, ami épp elegendő, hogy ne lehessen a perzsa nyelvkönyv segítségével megállapítani hol járunk. Felsorolja merre vannak jó hotelek, különösen Fort Munroról áradozik, javasolja, hogy feltétlenül álljunk meg ott, nemcsak a kiváló szállásért, de a csodálatosan szép környékért is érdemes. Ezt még elhisszük neki, ám az út állapotát dicsérő szavait kétségbe vonjuk, az egyes útszakaszokhoz felsorolt időtartamok viszont a valóságos viszonyokról árulkodnak.

Muszlimbagh után egy őrült busz liheg a sarkunkban, a legszívesebben letolna az útról, a békesség kedvéért lehúzódunk, elengedjük. Néhány kilométerrel arrébb azonban megáll, és mintha csak ránk várna, az istennek sem akar elindulni, kénytelenek vagyunk kikerülni. Qila Saifullahig megint

üldözés következik, szerencsére ott a sofőr elfordul északra, a törzsi területek felé. Végre fellélegzünk, de örömünk rögtön elszáll, amikor az afgánt menekülttábort elhagyva egy kanyarból kiérve látjuk, hogy utunkat hatalmas kövekkel barikádozták el. A rosszarcú kamaszok azonnal férjemhez tolulnak, pénzt kérnek, miközben én összehúzott szemöldökkel szuggerálom egyikőjüket, vegye el az utunkba rakott köveket. A gyerek meghunyászkodva engedelmeskedik, ám a többiek közben emelni próbálják az útvámot. Ez nagyon nem tetszik, s különösen az nem, hogy a fa mögül fenyegetően marcona férfiak közelednek felénk. Hirtelen a gázra lépek, s teljes sebességgel megcélzom a hegyre vezető utat.

Komor méltósággal ülnek köröttünk a hegyek, a táj egyre kihaltabb, félelmetes némaság honol a tájon, itt aztán a madár sem jár, elhatalmasodik bennem a szorongás, egyetlen cél vezérel, minél előbb elhagyni ezt a vészjósló vidéket, Beludzsisztán földjét, melynek félelmetes lakóit az ősi csatadal így jellemzi: „... a beludzsok erődjei a hegyek; a hegycsúcsok biztonságosabbak, mint a hadsereg, társaink a büszke ormok, az úttalan sziklák a barátaink; vízesések a mi italunk, falevelek ágyaink, s párnánk a kemény föld.” Egyre jobban félek, kétséges, hogy valaha is kikerülünk innen; a táj ezernyi félelmetes hegykaréja vesz körül, sehol egy élőlény, egy jármű, de még egy útjelző tábla se; csak a sejtelmes, borzongató csend. Kiváló célpontként szolgálhatunk a hegyi rablóknak. Érzem, veszettül nagy vállalkozás ez, magamban egyre csak azt hajtogatom, hogy visszafelé más útvonalat kell választanunk, én erre semmi szín alatt nem jövök még egyszer.

Aggodalmam nem alaptalan, hisz útikönyvünk ezt az utat egyszerűen csak „Robber road”-nak, vagyis rablóútnak hívja, ugyanis errefelé rendszeresen törzsi háborúk dúlnak, gyakoriak a rablótámadások, sőt előfordulnak emberrablások is. Ezen az úton halad a drog- és a fegyverkereskedelem. Az újságból tudjuk meg, hogy nem sokkal előttünk egy fiatal német házaspárt

szitává lőttek, amint kiszálltak a kocsijukból. A pakisztáni kormány képtelen ellenőrzése alá vonni ezt a területet, a viszonyokra jellemző, hogy megkülönböztetésül a pastu nők piros ruhát viselnek, nehogy a harcok idején őket is lepuffantsák. Egyikünk sincs pastu nőnek öltözve, ezért szorongva vizslatom a hegyoldalakat, támadástól tartva.

A hegyes-völgyes vidék keménnyé és ellenállóvá tette lakóit, bátorságuk és halálfélelmet nem ismerő harcmodoruk legendás, a kegyetlen éghajlat — a hőmérséklet nyáron eléri a 130 Fahrenheit fokot, (vagyis meghaladja az 50 Celsius-fokot) télen pedig 20-30 fokkal is a zéró alá száll —, a magas hófödte hegyek, a kopár sivatagi táj, szikár, harcedzett, kitartó embereket nevelnek. Nagyon igénytelenek, némelykor egész nap elvannak egy darab nánnal és pár pohár teával; olykor napokig járják a hegyeket, hágókat minden táplálék nélkül; sőt képesek hetekig a minimális élelemmel erőltetett menetben vándorolni. Télen-nyáron papucsban járnak, hogy az ötszöri imádkozásnál ne legyen gond a cipő levétele. Ha a helyzet úgy hozza, baltával szisszenés nélkül lecsapják megsérült karjukat, lábukat. Vallásos fanatizmusukkal kombinálódó bátorságuk félelmetes harcosokká teszi őket. A halálfélelmet nem ismerik, attól viszont rettegnek, hogy nyomorékon nem tudják kötelességüket teljesíteni, felnevelni gyerekeiket, ellátni a családjukat, gondozni a birkákat, ezért inkább a halált választják. Sok helyütt sírokról árulkodnak a Mekka felé tájolt, lehasított szikladarabok vagy kisebb kövek.

A pastuk bátorságukon kívül vendégszeretetükről és vérbosszújukról is nevezetesek. A legcsekélyebb sérelmet képesek megtorolni, a szemet-szemért, fogat-fogért elvet követik. Az egyének, családok és klánok között mindennapos a vendetta, s a harc nem évül el, hanem generációról-generációra folytatódik. Egy család sohasem felejti el a becsületén esett foltot. A megtorlás nem marad el, évek telhetnek el a sérelem után, ám előbb-utóbb eljön a leszámolás ideje. A gyermeknek kötelessége megölni apja

gyilkosait, ha a gyilkos már meghalt, akkor a családtagjain kell elégtételt vennie. A megtorlásnak még a dzsihad sem szab határt. Egyedül a vendégszeretet morális parancsa jelent kivételt. Az oltalmazás, menedéknyújtás megtagadása a rászorulótól egy pastu számára elképzelhetetlen. Bajban a segítséget még az ellenségtől sem szabad megvonniuk. Amíg valaki a család vendégszeretetét élvezi, addig abszolút biztonságban lehet, vendéglátója harcolni fog védelme érdekében, úgy bánnak vele, mint a családtaggal. Egészen természetes, hogy a legjobb falatokat kapja, még akkor is, ha vendéglátója igen szegény. Kedvéért akár az utolsó bárányukat is leölik, és habozás nélkül a legnagyobb szeletet teszik elé az étkezésnél.

Úgy érzem, mintha csak körbe járnánk, a belénk fészkelődött nyomasztó gondolat egyre csak azt súgja, nem jutunk ki innen sohasem. Ráadásul bédekkerünk szerint külföldiek csak fegyveres őr kíséretében utazhatnak errefelé. A monoton kanyargásban teljesen elvész távolságérzékelésünk. Útjelzés alig van, ha olykor mégis ráakadunk egyre, biztos, hogy urdu nyelvű. A távolság hol mérföldben, hol kilométerben van megadva, így néha azt sem tudjuk eldönteni, hogy egyáltalán közeledtünk-e célunkhoz.

Az úttesten úszik egy hal

Hosszú kilométereket döcögünk a göröngyös úton, amikor végre elérjük a következő települést, a mandulaligeteiről híres Loralai-t. A poros, koszos, valaha kaszárnyának szolgáló kisvárosból kijövet, elvétjük a helyes irányt, ami egyáltalán nem meglepő, hiszen semmilyen felirat nem található az út mentén. Idegen nemigen szokott erre járni, a helybéliek pedig csak a „birkákat olvassák". Egy félig kiszáradt fa tövében öreg beludzsi pásztor néz ránk meredten, azon töpreng, vajon milyen szerzetek lehetnek ezek. Attilán elemi erővel tör ki a hasmenés — a bokrok, sziklák takarásába menekül —, innen kezdve már nem nagyon élvezi Pakisztánt. Hirtelen egy közeledő dzsip ugrasztja fel guggolásából, ennek vezetőjétől, egy helybéli mérnöktől tudjuk meg, hogy visszafelé megyünk, ez az út ugyanis Ziarat, Quetta felé vezet. Térképet rajzol, feliratozza urduul, s jó szerencsét kívánva búcsúzik.

Alig teszünk meg félszáz kilométert, a sorozatos vízátfolyásoktól csaknem járhatatlanná válik az út. Ha nem a saját szememmel látnám, magam sem hinném el, hogy előttünk az egyik kis érben egy keszeg-méretű hal úszik át az úttesten. Erre azért nem számítottunk. Az előző napok esőzésétől hatalmas tócsák mindenütt, az út többfelé beszakadt, az átereszek, hidak alámosva, a víz néhol szinte hömpölyög. Itt ha esik, a csupasz, sziklás hegyoldalakról lezúduló hatalmas víztömeg jelentős károkat okoz, hiszen nincs talaj, ami elnyelné, s növényzet, ami megfogná a vízáradatot.

Visszasírjuk a kiváló iráni utakat, a minőségében az itteni szuperrel vetélkedő normál benzinüket, a ránk vigyázó kiskatonákat, a kocsira felügyelő Abdit, de még azt a „jó száraz" sivatagi meleget is. Fulladozva a dunsztos hőségtől, csak pillanatokra merünk megállni, félvén hogy ránkesteledik, kényszeredett menetben rójuk a kilométereket. Néha úgy érezzük, utunknak

sohse lesz vége. Hiábavaló minden igyekezet, már sötétedik, mire elérjük a beludzsi-pandzsábi határt. Ennek viszont nagyon megörvendünk, hiszen a térkép szerint alig több mint 20 kilométert kell megtennünk Dera Ghazi Khanig. Örömünk azonban gyorsan lelohad, mert csak ezután jön a „fekete leves", hamarosan kiderül, hogy a továbbhaladáshoz meg kell másznunk a szakadékos Szulejmán-hegységet.

Mintha csak a sötétedésre vártak volna, érdekes módon egy csapásra járművekkel telik meg az út, nem értjük, eddig hol lehettek. Valamennyien a hegyen akarnak átkelni, ki erre, ki arra. Itt már nem vagyunk magunkban, néha úgy érezzük, mintha Beludzsisztán teljes áruforgalmát errefelé, a Szulejmán-hegységen keresztül bonyolítanák le. Bizony szívbajt kapok, amikor a hajtűkanyarokban feltűnik egy-egy felcicomázott, karácsonyfaként kivilágított, csilingelő, dudáló, zenét messziről harsogó hatalmas Bedford teherautó. Kettesnél nem tudok magasabb fokozatba kapcsolni, félek, hogy lekotornak az útról. Kiver az izzadtság, nem merünk a mélységbe nézni, egyik oldalon mély szakadék tátong, miközben a másikon több tonnás sziklatömbök magasodnak az út fölé, melyek az esős időszakban gyakorta leszakadnak, legalábbis a sziklafal tövében szétszóródott óriási kőtömbök erről tanúskodnak. A selymes, éjfekete égbolton időnként átcikázik egy-egy mérges villám, mennydörgés kíséretében. Beludzsisztánban nemsokára leszakad az ég. Aztán nekiered az eső, utolért minket a monszun. Szirénázó mentőautók söpörnek fölfelé, balesethez siethetnek.

A hegygerincig az út sziklapárkányon húzódik, szűk szurdokon, hajtűkanyarok sokaságán emelkedik egyre feljebb. A barátunk által ajánlott Fort Munro fényárban úszik, bármilyen vonzó is, ösztönünk azt súgja, ne álljunk meg, hagyjuk ki programunkból. Döntésünk helyes, mert mint kiderül a brit gyarmatosítók által épített nyári rezidencia jelenleg a törzsi vezetők felkapott helye, miután megosztoznak a zsákmányon, itt pihenik ki harci

fáradalmaikat. A nyaktörő sötétben mintha minden összeesküdött volna ellenünk, csaknem két óráig tart, míg levánszorgunk a sík vidékre, az Indus-völgybe.

Éjféltájt, miután szállodát, motelt, vendégházat hasztalan keresünk, betévedünk egy kivilágított helyre, ahonnan rögvest kizavarnak a botokkal felszerelkezett füttyögő katonák. Feltehetően valamilyen titkos, jól őrzött objektum területére kalandoztunk be. Végül kétes külsejű alakok társaságában egy olajtöltő állomáson húzzuk meg magunkat. Iszonyatos a fülledtség, hízott hangyák mászkálnak fekvésre kapott csarpáinkon. Míg férjem a cukornádasban könnyít magán, engem a három kútkezelő férfi whiskyért ostromol. Az egyikük különösen erőszakos, fáradtságomat látva, mutatja szívesen megmasszírozná a lábam, szerelemre kiéhezett szemével szinte felfal. Na már csak ez hiányzott — gondolom, s riadt vadként menekülök előle a kocsiba. Kövér cseppekben itt is elered az eső, ez azonban egyáltalán nem zavarja abban, hogy feszegesse a bezárt ajtókat, minden áron be akar jutni hozzám. Görcsbe rándult gyomorral majrézok, csak akkor könnyebbülök meg, amikor végre sietve feltűnik férjem. Meg vagyok mentve.

A forró motor csak nem akar hűlni, izzasztó a hőség, akár egy szaunában. Incidenstől tartva résnyire sem tudjuk leengedi az ablakokat. A fülledt éjszakában mint két fadarab fekszünk mozdulatlanul. Jobb lenne továbbállnunk, csakhogy ettől visszatart a fáradtságunk. A nyúlfarknyi szendergésből neszezésre riadok. A sötétben halványan pislog pár körte. Miközben Attila a tank feltöltésével bajlódik, addig az erőszakos férfi egy kis flakonban benzint kunyerál tőlünk, eközben másik kezével a kocsiban lévő holmijaink között matat. Férjem ugráló állkapcsai láttán tudom, hogy most már nagyon ideges, ezt megerősítve közli velem, hogy rögtön pofán csapja a fiatalembert. Féltve a vékonydongájút, egyre nyugtatom, hisz ilyet ő úgysem

csinálna. Hálából az erőszakos hozzám oldalog és karba font kezének könyökével megböki mellemet. Erre az ócska mozdulatra most én pörgök be, a kezemben lévő kispárnával mérgesen a combomra csapva, felhergelt fúriaként üvöltök anyanyelvemen. Nem várt reakciómtól megijedve, gyáva nyúlként inal el előlem, meg sem áll a cukornádasig.

A félig átvirrasztott éjszaka után szökött rabokként menekülünk. Szeretnénk minél előbb elhagyni a rosszemlékű Sakhi Sarwart. Az Indushoz érve úgy döntök, fényképet készítek a hídról, megörökítve nyúzott képű férjemet a hatalmas folyammal. Balga tettemért a hidat vigyázó katona majdnem lelő. Akkor még nem tudtam, hogy a hidak fotózása szigorúan tilos. Groteszk fintora a sorsnak, hogy India egyik legszentebb folyója, az Indus a kettéválás óta nagyobbrészt Pakisztáné, ugyanis a Tibetben eredő, s az Arab-tengerbe ömlő, 2897 kilométer hosszú Indusból e muszlim ország 2200 kilométeres szakaszt tudhat magáénak. Valamikor e termékeny földű Pandzsáb, az Indus mellékfolyóiról (Dzselam, Csenab, Ravi, Beász és Szatledzs) kapta a nevét. A pandzsáb szó jelentése: öt víz, innen a Pandzsáb elnevezés, vagyis az öt folyó földje. Az igazsághoz azonban hozzátartozik, hogy Pandzsábot eredetileg nem is öt, hanem hét folyó öntözte, ám valamilyen megfontolásból a névadók kihagyták a sorból az Indust, valamint az azóta kiszáradt Szaraszvatit.

Az előző napi fáradtságtól legyengülve valóságos kínszenvedés a vezetés. Pandzsábban az egyedülléttől már nem kell tartanunk, rengeteg a jármű. Bár az utak minősége jobb mint Beludzsisztánban, néha azért itt is eltűnik az aszfalt. Semmivel sem veszélytelenebb a közlekedés, tájékozódni meg szinte lehetetlen. Bizony megteszünk néhány vargabetűt, míg megtanuljuk, hogy a pakisztániak mindenre igennel válaszolnak, és legfeljebb a következő faluig ismerik az utat. A függetlenség óta a helységnevek megváltoztak, a helybéliek viszont rendre a régi nevet használják.

Multánt szeretnénk elkerülni, de mégis bejutunk a városközpontba, ahol aztán tisztességesen eltévedünk. Egy kövérkés motoros fiú irányít ki a városból, de egészen más útra visz, mint amit elterveztünk. A sok sikertelen érdeklődés után rájövünk, hogy Iszlámábádot, Rawalpindit, vagy

Lahore-t nincs értelme kérdezni, mert minden elágazásnál igenelnek, ami valahol igaz is, mert valóban sokféleképpen el lehet jutni az adott helyekre, még ha némi — néhány száz kilométeres — kerülővel is. Ettől kezdve, mármint a nem éppen optimális tájékoztatások után — minimalizálandó a fölösleges kevergést — Attila előre „belőve” a követendő útvonalat, mindig a következő településre kérdez rá. De cselesen nem úgy kérdi, hogy ez az út vezet-e X városba, hanem úgy, hogy melyik út vezet X városba. A nemleges választ nem szerető pakisztáni emberek ez esetben csak akkor felelnek, ha úgy érzik, hogy tudják a helyes irányt. Ha többen vannak, célszerű megszavaztatni a kérdést, és arrafelé menni, amerre a legtöbben voksolnak.

Sok veszély leselkedik ránk, nemcsak a vágtázó kocsikra kell figyelni, gyakori az útra tévedő elbitangolt, kóbor állat, áthajtott nyájak, csordák teszik a vezetést változatossá. A legjobban azonban akkor rémülök meg, amikor a száguldó autók között, pont előttem áttotyog egy másféléves kinézetű meztelen kisfiú. Félrerántom a kormányt, a fékezéstől füstölögnek gumijaink; a gyerek azonban rá se hederít, sőt anyja sem rezdül a jelenetre.

A monszun első viharát Szargodhában tapasztaljuk meg. Kitartóan egyfolytában dörög és villámlik, mintha neonfény töltené be az éjszakát. A szélvihar oly erős, hogy beveri szobánkba az esőt. Szállónk egy „dormitory hotel”, eléggé lepusztult állapotban van, falatnyi szobánkban a ventillátor, mint szárnyaszegett, döglődő madár, nyekeregve pörög, vészesen imbolyog a fejünk felett, aggódunk tőle, hogy ránkszakad. Az asztalra állított légkondicionáló annyira ráz, hogy attól félünk, egy érintésre agyonvág minket. A zuhanyozó és a tuvalet jellemzésére egyszerűen nem találunk megfelelő

jelzőt. Az éjszakai zivatar, a szüntelenül vakuzó és dörgő ég, az ömlő eső ízelítőt ad, milyen is a monszun valójában. Azon szurkolunk, nehogy belénk vágjon a villám. Állandóan elalszik a villany, többször dörömbölnek ajtónkon, a szobánkban lévő biztosítékot vizsgálják. Keveset alszunk, azt is félig-meddig éberen.

Reggelre mindent elönt a víz, a várost sár- és víztenger borítja. Mi a felüljáró építése miatt felbontott főúton szeretnénk visszamenni, azonban az egyik tócsában eltűnik a kocsi orra. Gyorsan hátramenetbe váltok, s kitolatok, de a víz már megtette „jótékony" hatását; a motor köhög, prüszköl, s az istennek sem akar indulni. Egy agyonázott szkúteres próbál segíteni, mindhiába. Magamban már kezdem feladni a kilátástalan küzdelmet, amikor a kipufogó hirtelen egy hatalmasat lő, s mintha mi sem történt volna, a Subaru egyszer csak elindul. A riasztónk azonban felmondta a szolgálatot, elnémult. Ez további izgalmat jelent, mert most már nemcsak a valutánkra kell fokozottan vigyáznunk, hanem a kocsira is.

Az út mentén kidőlt fák, kicsavart bokrok mutatják a vihar pusztítását. A nedves homokban kuporgó férfiakra leszünk figyelmesek, közelebb érve látjuk, hogy egy bivaly feldarabolásával foglalatoskodnak. A Csenáb után Pandzsáb legnyugatibb folyóján, a Dzselámon kelünk át. A hidak nem túlságosan bizalomgerjesztőek, nem tudhatjuk mikor szakadnak le alattunk. A Dzselámon átívelő híd több mint hatvan éve épült, közepén vasúti sínpár, a közúti járművek egyetlen nyomvonalon mehetnek. Pakisztánban sok az egysávos út, ezért a helyet nem térben, hanem időben osztják el. Az autóutakon még le tudunk térni az erősebb jármű elől, ám ha valamelyik folyó fölött pofátlankodik be velünk szemben egy busz vagy egy teherautó, kénytelenek vagyunk visszatolatni, akár a híd közepétől is.

Számtalan kis falun araszolunk végig, mivel útjelzést továbbra is csak elvétve találunk, minden útelágazásnál, körforgalomnál megállunk érdeklődni.

Mindig nevethetnékem támad, mikor férjem a latin betűs térképet nyomja a helybéliek orra elé. Olykor úgy néznek rá, mint borjú az újkapura, mutathatna nekik akár egy szabásmintát is, hiszen sokan még az urdut sem olvassák. Pakisztánban az ország felnőtt lakosságának kétharmada analfabéta, ám vidéken még ennél is rosszabb a helyzet.

A Salt Range-en már nagyon kínlódom, Attila gyógyulóban van, most főleg engem gyötör a hasgörcs, s minden, ami velejár. A folyadék, mint a higany szalad át rajtam, szilárd ételre még véletlenül se tudok nézni, a leírhatatlanul koszos Szargodha után mindentől undorodom. Akármilyen rosszul is vagyok, mégis megejt a táj szépsége, visszanézve gyönyörű panoráma tárul elénk. Lent a hátunk mögött Pandzsáb termékeny síksága burjánzik. A barna, lilás, vörös és szürke talajon elszórt pamacsként zöldellő olívabokrok és rózsaszínben virágzó vadrózsák olvadnak összemosódó színekbe. Lassan kapaszkodunk a hegyre, közel 1000 méter magasságba tekeredik fel velünk a szerpentin, körülbelül 15 kilométert teszünk meg, míg felérünk a csúcsra. Az út szűk, azonban a pakisztáni viszonyok közt elfogadható. Jópofa kecskék két lábra állva legelik a bokrok leveleit, egy megtermett bakot sikerül lencsevégre kapnom. Sziklafalak alá húzódva fáradt gépkocsivezetők pihennek behemót járműveik takarásában.

Csakwál felé, nagyra nőtt jukkák, banjanfák, pálmák szegélyezik az utat. A tiszta vizű Kallar Kahar tó partján gyümölcsöt termesztenek, a környező hegyekben pedig sót bányásznak. Fogazott sziklák között, keskeny szurdokban ereszkedünk lefelé, messziről oly szűknek tűnt, hogy azt hittük képtelenség átjutni rajta. Egyébként is elég barátságtalannak, járhatatlannak látszik a terep. Most miattam kell egyre gyakrabban megállnunk, egyetlen bokor mögé sem tudok úgy elbújni, hogy pillanatok alatt, ne érezzek magamon legalább két pár kíváncsi szemet, amint érdeklődve figyelik, mit csinálok. Attila gombakonzervjéből megkívánok egy harapást, ám borzasztó

hányingerem támad tőle, undorodva köpöm ki az egyébként finom falatot. Csakwált elhagyva csatlakozunk be a GT Roadba. A történelmi Grand Trunk Roadot először Csandragupta maurja uralkodó építtette a IV. században, majd a XVI-XVII. században a mogulok újították fel, hogy Kalkuttát Delhin, Lahore-on, Rawalpindin és Peshawaron keresztül Kabullal kössék össze. A Pakisztánt és Észak-Indiát átszelő utat mindkét országban röviden csak GT roadnak hívják. Ám tekintettel India és Pakisztán közti feszült helyzetre az út eredeti funkcióját elveszítette, mindkét országban a belső árufuvarozásra szolgál.

Mire Iszlámábádba érünk már nagyon beteg vagyok, legyengülten csak szédelgek. Dr. Jabbar Khan diagnózisa szerint a sivatagi forróságban szervezetünk ásványisó készlete jelentősen megcsappant, én ráadásként sikeresen egy amőbás fertőzést (giardiasist) is összeszedtem. Ez utóbbi nyavalyámat vagy a Taftán óta többfelé hörpintgetett forralatlan víz, vagy a Quettában oly nagy élvezettel fogyasztott vegyes zöldsaláta okozhatta. Pedig a trópusokra utazóknak épp e kettőtől kell a legjobban óvakodniuk. Megszívlelendő tanács, hogy minden ételt főzve, sütve vagy meghámozva fogyasszunk, vagy ahogy az angol mondja: „Boil it, Bake it, Peel it or Forget it!”

Félúton Rawalpindi és Iszlámábád között, a Rawal tó mellett egy takaros, kis csendes hotelben, a Capital Lodge-ban szállunk meg. Remek egy hely, a piros cserepekkel fedett spanyol stílusú épület, részegítő hibiszkuszoktól illatozó, izzadó bőrlevelű díszcserjés kertjével azonnal megnyeri tetszésünket. Igaz az árát is megkérik, több mint 600 rúpia naponta, mindezért viszont udvarias a személyzet, a kényelmes szobában fotelek, franciaágy, szőnyegek, légkondicionáló, ventillátor, hűtőszekrény, benne üdítőitalok, ásványvizes palack. A falakon pakisztáni tájképek. Bármihez hozzáérhetünk, nem kell attól tartanunk, hogy odaragadunk, vagy esetleg megráz az áram,

mint történt velem előző este szargodhai szobánkban. Az összekötő folyosón beépített szekrények. A minden igényt kielégítő fürdőszobában a tükörbe pillantva meghökkenve szemrevételezzük, mily szakadttá váltunk. Kilók peregtek le rólunk, szemeink alatt sötét karikák, arcunk beesett, mintha éveket öregedtünk volna, oly kimerültek, elesettek vagyunk. A mélyfagyasztott szobában a Phillips tévé-re meredek, ahonnan a CNN árasztja a civilizált világ steril híreit, aztán minden átmenet nélkül megszakad az adás, a képernyőn muszlinkendős bemondónő jelenik meg, ismerteti az itteni történéseket, majd egy blőd, prűd filmet követően a tévé müezzinje hívja ájtatosságra híveit. Megnyugodva terülünk el az ágyon, jólesik a pihenés. Mennyivel más ez a csend, a mostani finoman nyugtató, simogató. Ha csak ideig-óráig is, de elfelejteti velem, a pszichémet rágó kérdést, azt, hogy „Hogyan tovább?”

A nagykövet úr, nagy megkönnyebbüléssel veszi megérkezésünket; hisz mint mondja, az utolsó pillanatban jelentkeztünk, másnap már országszerte kerestetett volna bennünket. Ma este szándékolta átadni a pakisztáni belügyi államtitkárnak erre irányuló kérelmét. Mint megtudjuk tőle, Szind tartományon át sem lett volna biztonságosabb utunk, arrafelé a banditák olykor nemcsak az expresszvonatok mozdonyait lövik ki rakétával, hanem az úton megjelenő mozgó tárgyakat, gyakran autókat, sőt a katonai konvojokat is megtámadják. Nemrég japánokat ejtettek túszul és hurcoltak magukkal a dakoiták, legutóbb pedig egy francia turistának veszett nyoma a környéken. Elismeréssel nyugtázza: szerencsés csillagzat alatt születhettünk, mert mostanában Beludzsisztánban igen veszélyes az átkelés. Hallván a rémtörténeteket a Szinden keresztül tervezett visszaúttól is elborzadok, torkomat szorongatja a sírás. Mániákusan egyre csak azt hajtogatom, menjünk haza inkább hajóval.

Carnet-ra várva Iszlámábádban

Kényszerpihenőnket töltjük Iszlámábádban. Már több mint két hete várakozunk a továbbutazáshoz szükséges dokumentumra. Napjában többször is „imába foglalom” a három követséget (az iránit, a pakisztánit és az indiait), hiszen ha csak egyetlen szóval is említik, hogy szerezzünk be carnet-t, megkímélhettek volna az utunkat kísérő kellemetlenségektől. Pedig tisztában voltak azzal, hogy autóval kívánunk Indiába utazni, hiszen a vízumkérő lapokon sorra megjelöltük a be- és kilépések helyeit, sőt személyesen is többször érdeklődtünk az utak állapota, valamint az üzemanyag-ellátás felől. Sommázva tapasztalatainkat: ezek az országok nem nagyon szeretik, ha idegenek ellenőrizetlenül, felügyelet nélkül, szabadon mozognak területükön, ezért mindent elkövetnek, hogy megnehezítsék a belépést, és azon kevesek kedvét is elvegyék az utazástól, kik ilyen kalandos útra vállalkoznak.

Tulajdonképpen nem lenne szabad panaszkodnunk, hiszen ha nincs ez a várakozás aligha jutunk el a mintegy 2500 éve alapított, csaknem ezer évig virágzó Taxilába, mely eleinte a Gandhara művészet, később a buddhizmus vallási központja volt, és arra sem lett volna időnk, hogy kiránduljunk a 2286 méter magasan, festői környezetben fekvő Murree-ba, amelyet még valamikor a múlt század közepén az angolok építettek. Nem gondoltuk, hogy a lapos sivatagból pár nap alatt az éltető vizű Indus vidékén át a magas hegyek világába jutunk, s a fullasztó hőség után kellemes hegyi levegőt élvezhetünk. A változatos domborzatú ország sokféle klímával dicsekedhet, lent délen az Indus-deltánál trópusi őserdők, Beludzsisztánban és Szindben forró sivatagok találhatók, fent északon — ahol a Himalája, a Karakorum és a Hindukus találkoznak egymással — a 7000 - 8000 méter magas hóval és

jéggel borított hegycsúcsok között az örök tél uralkodik. Hogy egy országon belül ez mind meglegyen, a világon szinte egyedülálló. Ha már a magas csúcsoknál tartunk, feltétlenül meg kell említenünk Pakisztán büszkeségét, a K2-öt (Goodwin Austen), amelyet egy 1987-es mérés után néhány hónapig a világ legmagasabb pontjának hittek. Erre a feltevésre egy műholdas felvétel később rácáfolt, így újra visszaállt az eredeti sorrend, miszerint első a nepáli Mount Everest 8848 méterével, s csak a második 8611 méter magas K2. Az viszont vitathatatlan tény, hogy ez utóbbi gyorsabban növekszik.

Taxila sokáig a filozófia és a művészet fellegvára volt. Krisztus előtt 500 körül a perzsa Akhaimenida Birodalomhoz tartozott, egyetemén akkoriban jogot, orvoslást, gyógyszertant, építészetet, képzőművészetet, vadászatot, nyilazást és elefántokról szóló ismereteket oktattak. Nagy Sándor már virágzó várost talált itt, melynek lakossága az indiai Maurja dinasztia idején, Asóka uralkodása alatt tért át a buddhizmusra. Innen származnak a legrégebbi híres Gandhara stílusú Buddha-ábrázolások. A város nagyságának a hunok támadása vetett végett az V. században. Taxila romvárosa a régészek kedvenc helye, tele van szobrokkal, gyönyörűen kidolgozott kőfaragványokkal, kerámiákkal.

Asóka korát idézi az ősi Dharmagarika sztupa, a száz rúpiáért vásárolt, élelmes kereskedők által ránksózott, meszes vízben áztatott Buddha-fej pedig „neo-gandhara” stílusa mellett balgaságunkat is mindig eszünkbe fogja juttatni. Nagy örömmel vettük meg az eredetileg 200-300 rúpiára taksált portékát, csak később jöttünk rá, megkaphattuk volna a tizedéért is a pár hetesnél aligha idősebb „patinás” darabot. Meglepett a kufárok erőszakossága, Pakisztánban eddig ezt nem tapasztaltuk, úgy látszik Taxila kivétel. A régészeti múzeumban egy teremőr szegődik mellénk idegenvezetőként, az egyik vitrinnél fotót készít rólunk, ám a gép elkattintásáért kevesli a 15 rúpiát. Az ásványvizes is rá akar szedni, a

láthatóan csapvízzel — vagy ki-tudja-milyen-vízzel — újratöltött palackot a normális ár kétszereséért kínálja, s mindezt betetőzve a turista vendéglőben alaposan megvárakoztatnak, a koszt pedig kifejezetten pocsék. A sztupától nem messze szennyvíztisztító-művet fedezünk fel, a romoknál bivalyok ácsorognak, egy felszerszámozott teve a fák ágai között keresgél valamit, amikor mellé érünk, kíváncsian bámul be ablakunkon.

Hazafelé a csúcsforgalomban, az előttünk megálló teherautó platójáról egy kiskatona szórakozásból fadarabot dob kocsinkra. Heves gesztikulálással fejezem ki rosszallásom, Attila meg látványosan felírja a rendszámot, a fiatalember ettől kissé megszeppen. Az út igencsak bordás, szerencsére többnyire hosszában, így hullámlovasként lovagolhatjuk meg a tarajos aszfaltot. Iszlámábád felé közeledve a padkát végig kiterített gyönyörű mintázatú selyemkendők szegélyezik, annyira figyeljük, hogy elhagyjuk az iszlámábádi kereszteződést és Rawalpindiben kötünk ki. Látszólag eltévedünk, ám igazából csak kerülőről van szó, annyi a hasznunk belőle, hogy mangót és dinnyét vásárolunk.

Egy felhőszakadást követően úgy döntünk, hogy egy-két napra elugorhatnánk, a britek egykori nyári rezidenciájába, a közeli Murree-ba. Csütörtök délután lévén mindenki a hegyekbe tart, így aztán Murree-ban még parkolni is alig tudunk a kocsival, megnézünk egy-két hotelt, a jobb helyeken nincs szabad szoba, amit viszont felkínálnak, a színvonalához képest magas ára miatt nekünk nem felel meg. Jobbnak látjuk visszamenni Iszlámábádba, pedig a természet bővelkedik szépségekben, a füves völgyek, a sűrű erdők, a kristálytiszta vizű tavak, a rengeteg virág visszatartanának, csak ne lennének itt ennyire sokan. Az egyik kanyarban kis híján frontálisan ütközünk, a szembejövő Toyota elfelejtette, hogy Pakisztánban balra tarts van. Lenn a városban ismét szakad, a Margalla-hegyről patakokban ömlik alá az esővíz,

ám a főváros csapadékelvezetése jól megoldott, az utakon nem keletkeznek tavak, tócsák, mint Szargodhában.

A vártnál hosszabb iszlámábádi tartózkodásunk révén pihenésre is bőven marad időnk; mindenfelé csavargunk, nézelődünk, és sokat olvasunk. Ajtónk előtt minden reggel ott a friss Pakistan Observer és a The News. Az újságokból tudjuk meg, hogy a heves viharok Szindben 21 életet követeltek. A két napig tartó esőzés miatt sok ház összedőlt, a leszakadt elektromos vezetékek több halálesetet okoztak. A pakisztáni lapok visszatérő témája a kasmíri és az afgán helyzet, a drog-kereskedelem, ópiumcsempészet, valamint az előző napi erőszakos cselekmények ismertetése. Sokat foglalkoznak az Indiában élő muszlimok emberi jogaival, elemző cikkeket közölnek szomszédjuk gazdasági és politikai problémáiról. Ezek hangvétele nem éppen barátságos. A tévé mellett az újságokban is nyomon követjük a barcelonai olimpia eseményeit. Megtudjuk, hogy a pakisztáni naptár szerint 1413 Muharram-ul-haram hónapjában járunk, valamint hogy az imádságok időpontja: az első, a hajnali fajr 4 óra 20 perckor van, a zohr 14 órakor, asr 17:30-kor, a maghrib 19:28-kor, az utolsó ima, az isha pedig 21 óra 15 perckor kezdődik.

Az étkezéssel kezdetben komoly problémáink vannak, hiszen szinte valamennyi pakisztáni étel tartalmaz valamilyenféle húst. Hosszas keresés után, néhány nap elteltével sikerül a Blue Area-n rálelnünk egy pizzatériára, ahol Attila pizzával lakik jól, én meg spagettiből nyelek pár falatot. Miközben a paradicsomos tésztát turkálom, megállapítom magamban, én bizony sokkal ízletesebben készítem ezt a milánói gombás ételt. Az ebéd után betértünk a French Bakery-be, ahonnan finom süteményekkel, fehér és barna kenyérrel, vajjal, sajttal megpakolva jövünk ki. Ettől fogva a reggeli meg a vacsora nem jelent többé gondot. Italból is nagy a választék: Cola, Sprite, Teem, Mirinda, Mango Juice stb. kapható, azonban valamennyi elviselhetetlenül édes,

szomjunkat csak az ásványvíz oltja. A piacokon szerezzük be a paprikát, retket, valamint a gyümölcsöket: narancsot, mangót, licsit. Időnként sült krumplira fáj a fogam, pár utcasarokkal tőlünk egy fogatlan paki árulja újságpapírból csavart stanicliban. A szállodánkban hamar rájövünk, hogy elég egy személyre kérni a vegetáriánus rizsből, mert a bőséges adagból mindketten jóllakunk.

A követség jóvoltából kellemes ebédmeghívásoknak teszünk eleget. Leszámítva betegségemet és a minden percével indiai utunkat megrövidítő meddő várakozás okozta bosszúságunkat, élményeink idővel biztosan szép emlékké állnak majd össze. Pedig a kezdet nem volt valami ígéretes, eleinte nem nagyon kedveltem ezt a várost, ami nem csoda, hisz jó pár napig beteg voltam. Ám miután helyrejöttem, mindent egészen más szemmel kezdtem nézni.

Pakisztán jelenlegi — harmadik — fővárosa, a görög Doxiádész és munkatársai által tervezett, alig 31 éves Iszlámábád viszonylag kevés látványossággal bír. Néhány múzeumát, a Rawal-tót, a Rózsa és Jázmin kertet, a Margalla-hegyi kilátót az alatta fekvő mini állatkerttel és gyermek parkkal akár egy-két nap alatt is megtekinthettük volna. A Potwar-fennsík északi részén, a Margalla-hegy lábánál csodálatos környezetben fekvő, gondosan megtervezett blokkokra osztott hosszan elterpeszkedő város középületei, — ideértve a kétkamarás parlamentet is — többnyire laposak, meglehetősen jellegtelenek, nélkülözik az iszlám építészeti hagyományokat, amiért a helybéliek neheztelnek is.

Az egyetlen jelentősebb kivétel a hegy lábánál a sík térségből fenségesen kinövő Fejszál moszk. A százezer hívő befogadására alkalmas mecsetet, a város legszebb ékességét, a szaúdiak anyagi támogatásával török építészek álmodták márványba. Az épületkomplexum teljes területe 18,4 hektár, a fedett imaterem 4800 négyzetméteres. Közepén hatalmas — 6,5 tonnás — gömb

alakú csillár 1100 lámpája biztosítja a megvilágítást. A mecset udvara alatt az alapszinten és az első emeleten a Nemzetközi Iszlám Egyetem kapott helyet; különböző fakultásain mintegy 1500 fiatal folytatja teológiai tanulmányait. Az épületet négy oldalról szökőkutak és medencék veszik körül. A mesterművakítóan szikrázik, ha kisüt a nap, ám mostanság a napsugarak helyett főleg az eső zuhog kisebb-nagyobb megszakításokkal.

Mintha csak a középületek szürkeségét igyekeznének ellensúlyozni, páratlanul fantáziadúsak a város villái, elragadóan szépek parkjai, magasra lövellő szökőkútjai, alléi, sétányai, a hatalmas erdők, és a rengeteg virág: a vérvörös, tölcséres hibiszkuszok, a szivárványszínű legényrózsák, a narancssárga trombitavirágok, a két méteresre is megnövő kánnák, a lila és vörös színben pompázó erotikus bougenvilleák és a mindenféle színben látható számtalan „nemtudomhogyhívják” virág. Esténként impozáns látvány a fényárban úszó Kormányzósági palota, parkjában sejtelmes fényekkel megvilágított szökőkútjaival, de az apró lámpafüzérekkel díszített vendégfogadók — köztük a mienk is — csodálatosan mutatnak.

A blokkok középpontjaiban található Markazokban rengeteg a szatócsbolt, az apró bazár, de vannak itt szupermarketek is. Széles az áruválaszték, szinte minden kapható. Bár az árusok olykor be-beinvitálnak üzleteikbe, ám ha nemet intünk, nem erőszakoskodnak, nem akarnak mindenáron ránk akaszkodni. A legizgalmasabb a muszlimok „vasárnapja”, a pénteki nap, amikor életre kel a híres Dzsuma bazár. Csodálatos élmény tekeregni a roskadozó pultok között, alkudozni a zöldségesekkel, szóba elegyedni velük és kóstálni portékájukat. Felkeresünk néhány elegáns, légkondicionált „csupatükör” bazárt is, elegáns ruhákat, finom bőrtáskákat csodálunk meg. Drágakövekből, arany ékszerekből igen nagy a választék, azt hiszem olcsón lehetne itt vásárolni, de mi nem ezért jöttünk. Sokkal jobban örülök annak a jázminkoszorúnak, amivel férjem lep meg.

Iszlámábád pipiskedő, muszlinkendős hölgyei jól ápoltak, furcsa látványt nyújtanak viszont a festett szemű kislányok. A férfiak imádhatják a vöröshagymaszínt, mert rengeteg lángoló fejű, hennás hajú, korosodó férfival találkozunk. A fiatalemberek kéz a kézben sétálnak, mit mondjak, elég furcsák. A népesség nemek szerinti megoszlása kedvezőtlen, a férfiak száma lényegesen nagyobb a nőkénél, emiatt sok a frusztrált férfi. Ott, ahol a vallás négy feleséget engedélyez, némelyeknek egy sem jut.

Iszlámábád gondosan megtervezett, széles osztott pályás sugárútjain ismeretlen a forgalmi dugó fogalma, nem közlekedhetnek itt a levegőt szennyező kétütemű bébitaxik, a szkúterek, s a tehergépkocsikat is a perifériára száműzték. Rengeteg a japán személyautó, a dzsip és a mikrobusz. A szigetország szinte teljesen uralja az autópiacot. Subaruval azonban eddig csak egyetleneggyel találkoztunk, Murree-ba menet az egyik szerpentinről kikanyarodva pillantottuk meg a sötétkék testvérautót. Jó lett volna lefényképezni, de mire férjem kiguberálta a hétrúpiás útpénzt, addigra a „pakisztáni rokon", mint a kámfor, úgy eltűnt előlünk. Kocsink eddig — hál' istennek — jól bírja az iramot, igaz viszont, hogy a szélvédőnkön a még Szerbiában felpattanó kő okozta repedés mindennap néhány millimétert tovább nyújtózkodik, és bizony mióta megmártóztunk a szargodhai „pocsolyában", a riasztó dudája is néma, csak néha iázik rekedt szamárként. Nem tudjuk megjavíttatni, s a kulcsról sem csinálnak másolatot, viszont kicseréljük a légszűrőt, ami a homoktól, portól már teljesen használhatatlanná vált.

Látogatóban a 92 éves Györgyike nővérnél

Már egész jól kiismerjük magunkat Iszlámábádban, a hosszan elterülő városban a keringés konfúz, áttekinthetetlen lehet, ám a hegyek konstans referencia pontként szolgálnak. A főváros kilenc zónára van felosztva, elméletileg a Zero Point határozza meg a középpontot. Ez tulajdonképpen egy útkereszteződés, ahonnan az összes távolságot számítják, olyan mint a kezdő táncosnak a kályha. A Markaz F-6 szektorban, a Koshar Marketben sikerül egy újabb Pakisztán-bédekkert és egy csodálatos kivitelű Iszlámábád-könyvet vennünk. Felfedezzük a Turista Hivatalt is, ahonnan minden nap felváltva kérünk egy-egy prospektust, Taxilából és Quettából már kettő is van. A sok iromány egyre többet tudunk meg az országról.

A Pakisztáni Iszlám Köztársaság 1947. augusztus 14-én vált független állammá. A különválás teoretikusai Szajjid Ahmed Khán és Mohammed Iqbál voltak. Iqbál már 1911-ben kijelentette, hogy a muszlimok külön nemzetet képeznek, 1930-ban dolgozta ki a „két nemzet elv”-ét, 1937-ig azonban kevés támogatást kapott ideája, ekkor viszont Dzsinnah is magáévá tette a célkitűzést, s a Muszlim Liga élén hatalmas kampányt indított az önálló államért.

Az ország négy tartományán kívül közigazgatásilag de facto Pakisztán részét képezi Kasmír nyugati és északi része, melyet 1949 óta tűzszüneti vonal választ el Indiától, melyhez de jure tartozik a terület, az utolsó mahárádzsa döntése szerint. A pakisztáni fennhatóság alatt álló terület neve Ázád Kasmír (Szabad Kasmír). Érdekes megfigyelni az indiai és pakisztáni térképek eltérését: az indiai térképeken Ázád Kasmír vitatott területként van feltüntetve, míg Kasmír többi része értelemszerűen Indiához tartozik, a pakisztáni térképeken az indiai megszállás alatti területet jelzik vitatott

területként, míg Ázád Kasmír Pakisztán része. A külföldi térképek Indiának adnak igazat, egyedül a kasmiriakat nem kérdezi meg senki, hogy hová akarnak tartozni, ha akarnak egyáltalán. 1990-ben, amikor ott jártunk és beszélgettünk az emberekkel, a legtöbbjük az önállóság mellett állt ki, Pakisztántól mint muszlim országtól vártak támogatást függetlenségük eléréséhez, ugyanis a kasmíriak zöme muzulmán. Ami a geográfiai adottságokat illeti, az Indiához csatolás eléggé mesterkélt, ugyanis földrajzilag olyannyira szeparált a szubkontinenstől, hogy megközelítése India felől igazából csak repülővel lehetséges, a közúti kapcsolat csak nyáron vehető igénybe, ám meglehetősen veszélyes és lassú. A függetlenséget követően India és Pakisztán között három háború robbant ki, a tét mindhárom esetben Kasmír volt.

Iszlámábádot sok rendőr vigyázza, az egyik este meg is hökkenünk, annyit látunk egy rakáson, mintha május elsejei felvonulásra gyülekeznének. A közeli italárus felvilágosít, hogy Benazír Bhutto, az ellenzéki Néppárt vezérének fogadására gyűltek össze, aki hamarosan nagygyűlést tart. Ezért a készültség, ahol ugyanis Benazír megjelenik, általában zavargások, összecsapások kerekednek. A kivégzett néhai Ali Bhutto lánya 1988-tól, mindössze két évig volt az ország miniszterelnöke, a hatalommal való visszaélés vádjával lemondatták. A Néppárt vezetője igen népszerű hazájában. A biztonsági erők látványos demonstrációja ellenére is jobbnak látjuk gyorsan elpucolni a helyszínről.

Az 1958-ban, Ajub Khan által elképzelt fővárosban nincs koldus, azt a pár gyereket leszámítva, akiknek sikerült levágniuk minket egy-egy rúpiára, eddigi utunk során is csak egy-két vakkal, nyomorékkal találkoztunk. Nekik azonban jár az adomány, ezt a Korán is előírja. Az itteni gyerekek nem nyíltan koldulnak: apró cikkeket árusítanak, vagy ronggyal akarják letörölni cipőnket, a kocsi szélvédőjét, kerekeit. Vannak, akik a járókelőknek a Koránból

olvasnak fel szent verseket, külső megjelenésükből azonban látszik, hogy ők is koldusok, tőlük a legnehezebb megszabadulni. Ha nem kívánunk fésűt, hajcsatot, karkötőt, klipszet venni, és a szolgáltatásaikból sem kérünk, csak akkor tartják a kezüket rúpiáért, és jön a szokásos kérés: „Saheb main ne kal se khana nahin khaya hae". (Uram, tegnap óta nem ettem!) Noha igyekszenek úgy tenni, mintha nem ellenszolgáltatás nélkül várnák a támogatást, végső soron tevékenységük koldulásnak számit.

Pakisztánban a gyerekek 52%-a alultáplált, egynegyede alacsony testsúllyal születik. A szülések

80%-a hagyományos módon, hozzáértő szülésznő vagy orvos nélkül történik, kb. 28 ezer anya hal meg évente szülés következtében. Átlagosan négy személy lakik egy szobában. A gyerekeknek csak 66%-a iratkozik be az elemi iskolába. A nőknél igen rossz a helyzet, száz férfi írástudóra mindössze 4,5 írástudó nő esik. Körülbelül a lakosság 45%-a nem jut hozzá az alapvető egészségügyi szolgáltatáshoz és nagyjából ugyanannyi ember nem kap egészséges ivóvizet.

Az ország lakossága a függetlenség kikiáltásakor 3,2 káror, vagyis 32 millió volt, 1992-re ez a szám kb. 12 károrra növekedett. Ha a népességnövekedés a jelenlegi ütemben (kb. évi 3%) folytatódik, úgy 23 év múlva az ország lakossága megkétszereződik, ez esetben 2040-ben Pakisztánnak több, mint 50 káror lakosa lesz. Más előrejelzések szerint, ha a szülőképes nők jelenlegi átlagosan hat szülésében nem történik változás, az ország lakossága 2040-ben eléri az 580 milliót, ha viszont 2000-re sikerülne kettőre lecsökkenteni az átlagos szülések számát, az esetben 2000-ben 12,9 káror, 2040-ben pedig 17,6 káror lakosa lenne az országnak.

Az angolt kevesebben beszélik, alacsonyabb a műveltség, és demokrácia is gyengébb lábakon áll mint Indiában. Vallás tekintetében viszont Pakisztán a homogénebb állam, a lakosság döntő többsége muszlim — 85% szunnita,

10% síita —, és az urdu nyelvet is igen sokan értik. Az arab írást használó urdu — bár bőven keveredik perzsa és arab szavakkal, kifejezésekkel — csaknem azonos az Indiában beszélt hindivel. Az ugyancsak az indoeurópai óindből származó zabán-é-urdú eredetileg a katonai táborok és bazárok nyelve volt, mai formáját a későbbi egyszerűsítések után nyerte el. Az első urdu nyelven, nyomtatásban megjelent könyv az 1748-ban kiadott Biblia volt. Más vonatkozásban viszont korántsem ilyen kedvező a kép, a tartományokban törzsi ellentétek feszülnek, melyek könnyen belső robbanáshoz vezethetnek.

Az időjárásra a monszun nyomja rá bélyegét. A hőmérséklet „csak” 35 - 37 fok, viszont a szinte mindennapos kiadós eső, a szűnni nem akaró zivatarok következtében igen magas a levegő relatív nedvességtartalma. Ruháink rögtön átnedvesednek, bőrünk ragad az izzadtságtól, pedig hol vagyunk még Kelet-Indiától, a monszunesők igazi hazájától. A természet adományát már harmadik napja testközelből érezzük, ugyanis Capital Lodge-ban eltöltött 12 nap, valamint egy rawalpindi kalandos éjszaka után, pénztárcánkat megkímélendő az éjszakánként mindössze 5 rúpiát kóstáló iszlámábádi kempingbe költöztünk. Egy park kellős közepén békakuruttyolásra, tücsökciripelésre alszunk el, és madárdalra, varjúkárogásra, na meg a szomszédos müezzin monoton, fejhangú kántálására ébredünk. Figyeljük a csendéletet, a lődörgő, ténfergő társaságot, az életunt pofákat, a mísz amerikai csajokat, amint marhára unatkozva naphosszat hevernek az árnyékban hátizsákjuk társaságában, véletlenül se mennének ki a városba. Velük szemben a tisztáson egy lakókocsivá alakított hatalmas busz angol utasai állandóan ki-be

mászkálnak, mint a hangyák úgy nyüzsögnek. Kocsink ablakait újságokkal takarjuk le, így remélünk védelmet a meleg ellen, olvasgatunk, mosunk, etetjük a madarakat és kitartóan írjuk a cikkeket.

A kemping gondnokával már az első este összebarátkozunk, a kedves, már-már mézes-mázos fiatalembernek nagyon tetszik hindi kiejtésünk, nekünk meg az ahogyan Quettát, Mohamedhez hasonlóan Kojtának ejti. Jól érezzük magunkat, a mosdó itt sem koszosabb, mint legutolsó lakhelyünkön, a rawalpindi MSO hotelben, ráadásul a kocsit is biztonságban tudhatjuk. Nem küldözgetnek egyik helyről a másikra, szállodai szobánkkal ellentétben a Subaru ajtaja zárható, a nyugalom és a csend pedig egyenesen megfizethetetlen.

Iszlámábád ikervárosához, Rawalpindihez — mely Karacsi után Pakisztán második fővárosa volt — egyébként sem fűlik a fogunk, túl nagy a bazári nyüzsgés, a hangoskodás, a tolakodás, sok a szemét, a légy, a piszok, óriási a forgalom, a tülekedés; fülsértő a zaj, orrfacsaró a benzingőzzel keveredő mészárszékszag, s a lépten-nyomon elpottyantott bivaly-szamár-tehén-kecske ürülék „illata". Az elegánsnak fénykorában sem tekinthető Rawalpindiben szinte alig van műemlék, házai, épületei mára eléggé elhasználódtak, tatarozásra szorulnának, bár akik kedvelik a zsúfolt utcákat, a színes, nyüzsgő embertömeget, azok számára egészen vonzó hely. A bazárt a szakadó eső miatt, csak kocsiból tudjuk megszemlélni. Lépésben kerülgetjük az embereket, a kacsázó biciklistákat, egyszer csak azon kapom magam, hogy én is ész nélkül nyomom a dudát.

A város nevét egy 400-500 évvel ezelőtt itt élt nomád törzs vezetőjéről kapta, a Rawalpindi szó jelentése: Rawal helye. A brit megszállás idején az angolok — mivel nem kívántak érintkezni a helybéliekkel — az óvárostól délre, a Leh folyó túloldalán építették fel katonai táborukat. Hatalmas területet alakítottak ki barakkokkal, fegyverraktárokkal, tiszti és közlegényi szállásokkal, klubokkal, templomokkal. Magyarán létrehozták a maguk Angliáját. A britek ittlétére emlékeztet a Murree Road és a Mall kereszteződésében magányosan álló nagy gótikus templom, a régies stílusú

Flashmans Hotel, valamint a Mallon Lahore felé, a Pearl Continental hotel mögött megbúvó, 1654-ben épült keresztény templom. A britek alatt katonai bázisként gyorsan fejlődő város a függetlenség után a pakisztáni hadsereg főhadiszállása lett.

Rawalpindihez egy kellemes emlékünk is kapcsolódik, az egyik délelőtt meglátogatjuk a „St. Katherine's Convent" -ben élő, Mezőkövesdről 65 éve elszármazott Györgyike nővért. A most 92 éves, világi nevén Pacza Erzsébet 1926 óta él Indiában, illetve az 1947-ben leválasztott Pakisztánban. Apácaként egész életében a gyerekeket oktatta varrásra, kézimunkázásra. A mára egészségileg megroppant madárcsontú asszony mosolya elbájoló, sejtetni engedi milyen lehetett egész életében. Magyar beszédébe francia és hindi szavakat kever. Felidézi életútja főbb állomásait: Madraszt, Párizst, Mezőkövesdet, Bombayt, Karacsit, összekuszálva az időpontokat, ahogy eszébe jutnak, sorolja az eseményeket. Látogatásunk szemmel láthatóan felvillanyozza. Dicsekedve meséli, hogy Rawalpindi püspöke rendszeresen felkeresi, néha érkezik hír az óhazából is, testvére gyerekei élnek, tőlük kap olykor levelet. Apró tréfáin döcögve nevet, keményített főkötője csálén félreáll, szemüvege orrnyergére csúszva, ujjai önkéntelenül is imára kulcsolódnak. Nővértársa félóra múltán figyelmeztet, fejezzük be a látogatást, mert a Györgyike nővér orrán lévő piros pont arról árulkodik, hogy az idős matróna elfáradt. Pár fotót még készítünk róla, a búcsúzásnál elérzékenyülten homlokon csókolom, apró kezét megszorítva kívánok jó egészséget neki. Kint ömlik az eső, Erzsike néni erőtlen kézzel integet, amíg a kocsihoz nem érünk.

A határ nyitva tíztől négyig

A tizenötödik nap virrad ránk Iszlámábádban, egyre fogy a reményünk, hogy valaha is továbbindulhatunk. Már delelőn van a nap, amikor a postára megyünk. Míg Attila a követséget tárcsázza, balszemem viszketni kezd; ez szerencsés jel, nyugtázom magamban, ma biztosan öröm ér. Alighogy végiggondolom ezt, máris látom férjem felderülő arcát, azonnal tudom, hogy végre megkaptuk a már nagyon várt dokumentumot. Sebbel-lobbal összepakolunk, a követségen elemózsiával és jeges, citromos vízzel gondoskodnak rólunk. Kutyafuttában elköszönünk, nincs türelmünk reggelig várni. Irány az indiai határ.

Ezután nemcsak pénzünkre, a kocsira és egymásra kell vigyáznunk, hanem a bécsi Autóklub által megküldött dokumentumra is. Nyomasztó tudni, ha történetesen a carnet megsérül vagy elvész, vagy ha az import bélyegző mellől hiányzik az export pecsét, akkor bankgaranciát vagy biztosítékot követelhetnek. Ez az új kocsi árának 200-250 százaléka. Ugyanez a büntetés vonatkozik arra az esetre is, ha ellopják vagy összetörik a kocsit. Ezzel a szigorú megkötéssel kívánják elejét venni az illegális autókereskedelemnek. Számos előnye mellett az autózás nagy legnagyobb hátránya, hogy — legalábbis Ázsiában — rengeteg papírmunkával jár, az embert sokat piszkálják a határokon, s mint egy nyakba akasztott nehéz kő, állandó a balesettől vagy a kirablástól való félelem.

Hetvenes tempóval robogunk a „Halál útján”, vagyis a Grand Trunk Road Iszlámábádot Lahore-ral összekötő szakaszán, mely a gyakori súlyos balesetek következtében kiemelkedően vezet a halálstatisztikában. A pakisztániak eszeveszettül száguldoznak, vakmerően, kiszámíthatatlanul előzgetnek, minden manőverezésük balesetveszélyes, vezetésükben

semmiféle racionalitás sem fedezhető fel. Legfontosabb „szabályuk”: erőszakosoké az elsőbbség, tolakodóké az előny! A teherfuvarozók legtöbbje kábítószerrel doppingolja magát, különben aligha bírnák az emberfeletti terhelést. Pakisztánban bárki vezethet, a jogosítványt itt senki sem kéri számon. A legújabb típusú japán autók, dzsipek jól bírják a sebes iramot, ám az út minősége most sem engedi meg a lóerők rivalizálását. Furcsán hangozhat, de számomra mégis a legkevesebb gondot a balra hajts okozza. A tehergépkocsik fekete füstöt okádnak, a buszok teteje megpakolva, belsejükben mint szardíniás dobozban a halak, egymáshoz préselődve szoronganak az utasok.

Pakisztánban az autóbusz a legolcsóbb közlekedési jármű, ugyanakkor végtelenül kényelmetlen és borzasztóan veszélyes. A buszállomások általában a vasúti pályaudvarok vagy a bazárok közelében találhatók. Az ülőhelyek nem foglalhatók le előre, mindenki oda ül, vagy áll, ahol van hely. Kényelmesebb utazást biztosítanak a minibuszok, ezek azonban sokkal drágábbak. Számos magánkézben lévő luxusbusz fut Lahore és Rawalpindi között. Sok balesetes járművel találkozunk, az elakadt teherautókat, buszokat itt nem háromszöggel jelzik, megteszi egy faág vagy kisebbfajta kőrakás is. Az átereszek, hidak átszakított korlátai mind-mind balesetre utalnak. Az utat eltorlaszoló összetört járműroncsok miatt gyakorta kell szántóföldeken, tarlókon át bukdácsolnunk, jókora kerülőket megtennünk. Az útikalauz tanácsa szerint baleset esetén célszerű eltávozni a helyszínről, és felkeresni az első rendőrt, itt ugyanis a szemet-szemért elv uralkodik, nem nézik, hogy ki volt a hibás, ha külföldi az illető, azonnal elégtételt, vesznek.

Szívesen figyelnék időnként a tájra is, de ilyen partnerek mellett ez kizárt, csak néha kapok el szempillantásnyira egy-egy eukaliptuszt, akáciát vagy terebélyes banjan fát. Ez utóbbiak árnyékában mindig hűsöl pár sziesztázó ember, lustálkodó állat, némelyikük hatalmas lombkoronája alatt egy

lakodalmi vendégsereg vagy egy kisebbfajta falu apraja-nagyja is elférne. Egy darabig a vasutat követjük, utunk enyhén emelkedik a teljesen erodált Potwar-fennsíkon. Férjem idegenvezetőként sorolja a nevezetességeket, balra a Rothas erőd, jobbra a Mangla víztározó, az új Dzselám-hídról jól belátható a folyóról elnevezett város.

A völgyet elhagyva homokbuckássá válik a táj, errefelé már az agávé a jellemző növény, ahol nem öntöznek, mindent hatalmába kerít a sivatag. Szemem sarkából néha elcsípek egy-egy téglagyárat. Zöld és kopár tájak váltogatják egymást. Egy viadukt után félkarú leprás kuporog az egyik sebességtörőn, alamizsnáért nyújtogatja kezét. Wazirabad közelében a Csenábot keresztezzük, a híd használatáért 2 rúpiát kell fizetnünk. E tájon vívták végső ütközetüket a britek és a szikhek a második szikh háborúban. A nagy iparváros, Gudzsranwala után a Ravi folyó, majd Pandzsáb fővárosa, Lahore következik.

A városban már alkonyodik, de a szürke égbolton még élesen kirajzolódik a terrakotta színű mogul erőd, a pompás Lahore Fort és a két szamárkupolás mecset. A nagyobbik, a híres Badshahi moszk, melynek építését a nagy mogul uralkodó, a mélyen vallásos Aurangzeb idején, 1676-ban fejezték be, hatalmas belső udvarán 60 ezer hívő fér el. A XVI. században emelt Vörös Erőd a mogul korszak egyik kiemelkedő remeke. A közel 3 és fél milliós ősi kereskedőváros, mely több mint 900 éve Pandzsáb legfontosabb települése, még ma is az iszlám egyik központja. A X. században még egy hindu dinasztia székhelye volt, később, a XII. századtól került muszlim befolyás alá. Fejlődéséért különösen sokat tett Dzsehángir és felesége Nur Dzsehán. Itt, Lahore-ban található az ország legrégibb egyeteme, a magyar származású híres orientalista, Leitner Vilmos által 1882-ben alapított Punjab University.

A viktoriánus pályaudvar közelében, a „város sűrűjében” érdeklődünk szállás után. Több hotelt is megnézünk, de mindenhol csak légkondicionált

szoba van, az árak túlságosan magasak, a kocsi számára nincs parkolási lehetőség, ám a fő gond az, hogy nem fogadnak el dollárt. Mivel nem akarunk több napot maradni, és a bankok nyitását sem óhajtjuk megvárni, tovább kell keresgélnünk. Kívánalmainknak az Asia hotel felel meg, a szoba ugyan lehetne tisztább, egy éjszakára azért elmegy. Míg Attila a bejelentkezéssel van elfoglalva, addig engem a kocsival az öreg ajtónálló a szálló bejáratához, az árkád alá navigál. Ígéri egész éjjel rajta lesz a szeme, ez itt Lahore-ban, különösen a vasútállomás környékén nem hátrány, mert gyakran megesik, hogy gyanútlan turisták kocsijában kábítószert vagy csempészárut rejtenek el, aztán Indiában felkeresik az „önkéntes szállítót", persze csak ha addig az indiai vámosok nem kapcsolták le.

A nehézszagú forró este, valamint kíváncsiságunk még egy sétára késztet bennünket. Nem megyünk messzire, csak a háztömböt járjuk körbe és kissé elmerészkedünk a vasútállomás felé is. Az első meglepetés rögtön a következő szállodánál ér, a járdán csoportba verődve süketnémák hadonásznak, oly furcsák, hogy nem tudom levenni róluk a szemem, bámulok mint falusi kislány, ki először jár városban. Másodszor egy világító jojó késztet megállásra, a le-fel futó fénylő „Made in Japan"- játéknak nem tudok ellenállni, íziben veszek egyet. Az állomás közelében minibuszok sorakoznak, az egyik sofőr mutatja, hogy szívesen elvinne minket Iszlámábádba, mindössze 600 rúpiát kérne a fuvarért. A zsibvásár, zaj, ricsaj, hangoskodás; a bábeli hangorgia, tülkölés, tülekedés hamar visszakerget szállodánkba. Szobánk ablaka a szemközti vasúti dormitory-ra néz, Pakisztánban ezek a legolcsóbb szállodák, számos sötét alak húzza meg magát bennük éjszakára. Lefekvés előtt még egyszer lemegyünk ellenőrizni a Subarut, megnyugodhatunk, mert az öreg kiguvadt szemekkel figyeli, egyébként is jó megvilágított helyen áll.

Mintha csak összebeszéltünk volna, már hajnalban kipattanunk az ágyból, ki nem mondott vágyunk, hogy mielőbb a határra érjünk. Mire észbe kapunk

régen elhagyjuk a Salimar Gardent, azonban nem bánkódunk miatta, majd visszafelé bekukkantunk ide, meg egyébként is két éve a kasmíri Srínagarban már volt alkalmunk megcsodálni a mogul kertépítészet remekeit, melyeket Dzsehángir szeretett felesége, Nur Dzsahán számára építtetett. Lassanként mindenki eltűnik előlünk, azt vesszük észre, egyedül maradtunk. Wagahnál érjük el az indiai határt.

Hiába igyekeztünk, a határ még zárva, várnunk kell 9-ig, addig van bő másfél óránk. Férjem az immigration officernél a megmaradt 292 pakisztáni rúpiánkat beváltja 300 indiai rúpiára, de az őr vérszemet kap, nem elégszik meg ennyivel, szeretne dollárt is szerezni tőlünk, mindent latba vet, hogy váltsunk nála.

— India bankok zárva lenni, szálloda, benzin kell sok pénz — mondja. — Váltani nálam nagyon jól, bank 1 dollár adni 26 rúpia, én adni 27 rúpia. Érvelései kísértetiesen hasonlítanak a kurdokéra. Azt hiheti, keveselljük ajánlatát, mert feltornázza az árfolyamot egészen 28 rúpiáig. Mi azonban hajthatatlanok vagyunk, keveselljük is, meg nem is akarunk váltani, elég sok pénzt hagytunk Pakisztánban, ha kell, inkább a szikheknél váltunk, ők korrekt partnerek. Egy lyukas pakisztáni paisánk sem maradt, még egy italért sem tudnánk visszamenni, de hogy is akarhatnánk megfordulni, amikor már csak egy karnyújtásnyira van tőlünk India.

Kilenc órakor még semmi mozgás, kezd gyanússá válni a dolog, ám nincs egyetlen hivatalos közeg sem, akitől érdeklődhetnénk, kénytelenek vagyunk tovább várni. Míg a színes virágú bokrokon esőtől ittasult fákon legeltetem szemem, egyre csak a modern kor legnagyobb exodusa jár eszemben. E véráztatta földön, több mint félmillió hindu, szikh és muszlim vesztette életét, az áldozatok pontos számát a mai napig sem tudják. India és Pakisztán különválása Pandzsáb feldarabolásával járt, a népvándorlást tömegmészárlás követte, a szétválás éve, 1947 és a határ lezárásának ideje, 1951 között a

menekültáradatban körülbelül 15 millió ember cserélt hazát, lépte át a határt. Másfél Magyarországnyi ember volt kénytelen elhagyni szülőföldjét, azt a helyet, ahol ősei évszázadokon át éltek. A parasztok közel 3 millió hektár öntözött földtől vettek végső búcsút, az elvonuló muszlimok falvak százait gyújtották fel. A menekülteknek mindent elölről kellett kezdeniük. A becslések szerint 7 millió hindu és szikh indult el a muszlim Pakisztánból, hogy Pandzsáb nyugati részéről keletebbre költözzön, míg Indiát mintegy 8 millió muzulmán hagyta el, hogy Pakisztánban telepedhessen le. Ez azt jelenti, hogy a frissen létrejött iszlám ország lakosságának egynegyede Indiából érkezett. A változásokra jellemző, hogy míg a függetlenség előtt Lahore 1.2 millió lakójából 500 ezer hindu és 100 ezer szikh volt, a kedélyek lecsillapodása után, a város hindu és szikh populációja 1000 főre csökkent. A két ország felosztását sokan megbocsáthatatlan bűnnek és tévedésnek tekintik, 1947 tavaszán az Amritszári templomból Maszter Tara Szingh halált kiáltott Pakisztánra.

A kilencre ígért nyitásból végül fél tizenegy lesz; végre előkerül „pénzváltónk", büntetésből, amiért nem váltottunk nála dollárt, jól megvárakoztat bennünket. Komótosan bekönyvel, a kocsit három helyen is, külön egy nagy méretű keményfedelű füzetbe. Itt senki sem siet, nem jellemző a pontosság, mindenki ráér. Megtehetik, mert egyedül csak mi várunk átkelésre. Máskor sem lehetnek sokkal többen, hisz előttünk júliusban járművel mindössze hat külföldi — két svájci, egy-egy német, kanadai, angol és ausztrál — lépte át a határt. Hihetetlen, hogy ez az egyetlen közúti határátkelőhely az együttesen több mint egymilliárd lélekszámú két ország között, s ami még ennél is meglepőbb; csupán délelőtt tíztől (persze csak papíron), délután négyig tart nyitva. Igaz, forgalom sincs.

India

A szikh nem dohányzik és nem koldul

Hosszas macera után, intenek: „finished”, mehetünk, felnyílik a sorompó, átgördülünk a túloldalra: Attariban vagyunk. Lehet, hogy csak India iránt érzett elfogultságunk teszi, de tény, hogy nyomban másképpen érezzük magunkat, egyszerre minden pozitív színezetet kap; azonnal megragad a hatalmas szubkontinens egyedülálló aurája. Más a hangulat, a fogadtatás, s a nefelejcskék égről talán még a nap is kellemesebben süt le ránk. Namasztézunk. A barátságos gesztusra a határőr tenyerét imádkozásra összetéve, meghajtja fejét. Mozdulatának jelentése: „Az én lelkem és a te lelked egy! Légy üdvözölve!”

Míg Attila a hivatalos papírokat intézi, az ülésen hátradőlve pihenek. Szitármuzsika tölti be a kocsit, zsibongató érzés ömlik szét ereimben, szerelmes érezhet ehhez hasonlót kedvese közelében.

— Kedves Indiám, végre ismét földedre léphettem. Remélem ez alkalommal nem kell Benned csalatkoznom! — buggyan ki belőlem. Az ügyintézés itt sem gyorsabb, de a szikh alkalmazottak végtelenül udvariasak. A fedett, oldalt nyitott csarnokban itt-ott asztalok, néhány páciens ül, lehetünk vagy négyen-öten. Hindi tudásunknak nagyon örülnek, férjem elmondja, hogy Namaszté India címmel, könyvet akarok írni Indiáról, ettől a szikh teljesen elérzékenyül. Kéri küldjünk majd neki egy példányt, lehetőleg angolra lefordítva. Mindenkinek tetszik az ötlet. Vizsgálgatják a Subaru alját, kérdezik, viszünk-e aranyat, vagy drogot. Pár vékony dongájú hindu jéghideg sört kínálgat, a hét decis Thunderbolt márkájú pandzsábi árpalé elég drága — 45 rúpiáért adják — most azonban ez egyáltalán nem számít.

Egy középkorú szikh vámőrt kapunk útitársul. Az egyik határőr kér meg bennünket, hogy vigyük el Amritszárba. Kapóra jön a fuvar, mert legalább nem kell keresgélnünk. Próbálunk vele beszédbe elegyedni, ám csak akkor élénkül meg, amikor Khalisztánt emlegetjük. Nagyon elcsodálkozik hogy hallottunk róla. Tőle tudjuk meg, hogy míg az elégedetlen szikhek nemzeti pártja csak autonómiát követel, addig a radikálisabbak Khalisztán néven önálló állam megalapításáért küzdenek. Követelésük nyomatékosítására a '80-as évek óta számos terrorcselekményt hajtottak végre. Törekvéseiket emigráns politikusok és pénzemberek támogatják. „Amennyiben India nem teljesíti követeléseinket, és nem nyugszik bele egy önálló szikh állam, Khalisztán megalapításába, egy vulkánkitörés veszélyével kell számolnia” — nyilatkozta egyik vezetőjük.

Utasunk egyenesen az Amritszári Aranytemplomhoz, a szikhek szent helyeinek legszentebbikéhez navigál minket. Itt őrzik a híres szent könyvet, a Granth Szahibot. A templomba nem mehetünk be rögtön, belépés előtt a látogatók kötelesek levenni lábbelijüket, befedni fejüket, megtisztítani kezüket, lábukat. A szikh szentélyekbe tilos dohányt, cigarettát, alkoholt vagy bármilyen drogot bevinni, istenkáromlással felérő odabenn az italozás vagy a rágyújtás. Megengedett viszont a fényképezés, mely lehetőséggel élek is, mert megindítóan gyönyörű ez a harmonikus épületegyüttes.

A közel négyszáz éves templom számos viharos eseményt élt meg, hol gyűlölettől indíttatva, hol megtorlásként rombolták le. Legutóbb — azután, hogy az elszakadásra törekvő szikhek a fanatikus Bhrindánvále vezetésével itt halmozták fel fegyver- és lőszerkészletüket — szabályos ostromot kellett elviselnie. Az Indira Gandhi által 1984 nyarán kivezényelt kormánycsapatok tankjainak csak a szentély lerombolása és hatszáz emberélet árán sikerült elfojtania a felkelést. A véres eseményre Bhrindánvále hívei terrorakciókkal válaszoltak, pár hónappal később a miniszterelnök-asszony is két szikh

testőre áldozata lett. Indira halálhírére az őrjöngő hinduk ártatlan szikheket öltek halomra, üzleteiket, gépkocsijaikat felgyújtották. Delhi lángolt, fekete füst takarta el a napot, félelem, kétségbeesés költözött a lelkekbe. A gyilkosságot sokan a szikhek közül is elítélték, ám a merényletet elkövető testőrök kivégzésének napján — mintha összebeszéltek volna — valamennyien fekete turbánt öltöttek.

Ahogy belépünk a templomegyüttesbe, közvetlen a főbejárat közelében áll a Bábá Buddhá emlékére márvány talapzattal körülvett öreg jujube fa, a több mint 500 éves Bér Bábá Buddhádzsí. A feljegyzések szerint a Harímandir első főpapja, a nagytekintélyű Buddhádzsí e fa árnyékában üldögélve figyelte, hogyan keverik a habarcsot a templom építéséhez. A pandzsábi néphagyomány Dukhbhanjani, más néven Szomorúságűző faként tiszteli az öreg jujubefát.

A szent medencét hófehér márvány gyalogjáró és épületek fogják közre, közepén lótuszvirágként emelkedik ki a színarannyal bevont Darbar Szahib. Szikh hívők hosszú sora várakozik a bejutásra, közéjük ékelődve a tömött sorban araszolva haladunk előre a templom felé. Felemelő az áhítatos csend. A szentélybe lépő hívőket elnyeli a hűs sötétség. A templomban ősz szakállú pap, a granthí olvassa a szentírást, szavait dallamos zene kiséri. Az Ádí Granth (a szikhek szentírásainak gyűjteménye) előtt fehér lepel, erre teszik a hivők az adományaikat. A Harímandirt elhagyva a szikhek homlokukkal érintik a szent márványt, a medence kövér halai tátogva kérik a felszentelt édes pépszerű étel (praszád) maradékát. Szemünket elkápráztatja a vakító fényben ragyogó aranykupola és a csillogóan fehér márvány. A forrongó Pandzsábban itt megnyugszanak a kedélyek, a szakadár szíveket feszítő indulatok, az egyenlőség és az összetartozás érzése forrasztja egybe a lelkeket.

A szikhek vallásalapítója, Nának Csand Lahore közelében, a pakisztáni Pandzsáb területén született 1469-ben. Tanítói, mesterei hindu és muszlim papok: panditok, mullahok voltak. Gondolkodását kezdettől fogva az egyenlőség eszméje hatotta át, abból indult ki, hogy Isten előtt minden ember egyenlő, Isten nem tesz különbséget nemek és fajok között. Ettől vezérelve már fiatalon szembeszállt a hinduk kaszt-szabályaival; a muzulmánokkal és különféle kaszthoz tartozó hindukkal közös énekléseket, ebédeket szervezett. A szamszarát, vagyis a születések szüntelen körforgását, valamint a karma gondolatát átvette a hinduizmusból, a többistenhitet, a bálványok, tárgyak, képek imádatát, továbbá a kasztok szerint történő megkülönböztetést azonban határozottan elutasította. Ugyanakkor az iszlám fanatizmusa és türelmetlensége is ellenkezett felfogásával. Harminc évesen vándorprédikátorként két társával, egy öreg muszlim muzsikussal, Mardanával és egy hindu földművessel, Bálával útra kelt, járta a falvakat, végiggyalogolta egész Indiát, eljutott Asszámba, Srí Lankára, sőt még Mekkába is. Istenfelfogását kitűnően példázza, hogy amikor Mekkában felelősségre vonták, mert pihenés közben lábait „szentségtörő” módon Kába felé tartotta, csendesen csak ennyit válaszolt:

— Ha megmutatják, merre nem mutat a talpam az Istenre, ígérem Önöknek, úgy fogok feküdni.

Nának szerint Isten mindenki számára láthatóvá válik, akiben kellő elszántság, szeretet és részvét lakozik. Az ember azáltal nyerhet menedéket, ha felismeri az igazi isteni rendet, és önmagát harmóniába hozza ezzel. A harmónia azonban nem érhető el aszkétizmussal, hozzá a meditáció és Isten nevének mantrázása (nam), az odaadó szeretet (dan) és a fürdés (isnan) vezet. Útja során sokfelé járt,

igazi követőkre azonban csak Pandzsábban talált. Itt viszont híveinek száma napról, napra gyarapodott. Guru, azaz tanító vált belőle, követőit a

szanszkrit „szisia” szó után szikheknek nevezték el. Az egyenlőséget középpontba állító, emberarcú tanainak köszönhetően a hinduk és muszlimok egymással jó viszonyban, békességben éltek, 1539-ben bekövetkezett halálakor egyaránt saját prófétájukként

gyászolták, csak abban nem tudtak megegyezni, milyen szertartással búcsúzzanak tőle: a muszlimok a temetés, a hinduk viszont a hamvasztás mellett törtek lándzsát. Ezen aztán jól összevitatkoztak.

Nánakot további kilenc guru követte, a sorban a tizedik, Govind Szingh nem jelölt ki utódot, hanem úgy rendelkezett, hogy helyette a Granth Szahibot (Nemes könyv) tiszteljék guruként. Halála óta e szent könyv mint a szikhek Bibliája valóban isteni tiszteletben részesül. Govind Szingh a vallási szektából fegyelmezett hadsereget szervezett. A beavatási szertartáson bevezette a „kard szentségét”, követői a khálszák, azaz a tiszták esküt tettek arra, hogy fegyverrel védik meg hittestvéreiket, őrködnek a szikhizmus tisztasága fölött, valamint viselik az együvé tartozás közös szimbólumait, az „öt K”-t. A khálszá férfi tagjainak neve ettől kezdve az oroszlán jelentésű Szingh szóval egészült ki, míg a szikh nők a hercegnőt vagy nősténynyoroszlánt jelentő Kaur nevet viselik egységesen.

E föld bátor, technikai és gyakorlati érzékkel megáldott, törekvő, szorgalmas lakói — utolsó gurujuknak, Govindnak köszönhetően — viseletük alapján már messziről felismerhetők. A szikh férfiakat mindenkitől megkülönbözteti az önként vállalt „pancs kakkas”: a „kés” (a haj és szakáll levágásának tilalma), a „kangha” (a hajukba tűzött fésű), a „kara” (a jobb csuklójukon látható acél karperec), a „kirpán” (a tőr, vagy rövid kard, amelyet mindenüvé magukkal visznek), valamint a „kuccsha” (a ruha alatt viselt rövidnadrág). A borotválatlan szakállra valamikor valószínűleg azért volt szükség, nehogy összetévesszék őket a borotváltképű hindukkal vagy muszlimokkal. A kontyba kötött, hosszú haj pedig eredetileg praktikus

védelmet nyújtott a fejre mért kardcsapások ellen. A fésű, hajuk, renben tartására szolgált. A karperec a khálszákhoz tartozás, az odaadás, szolgálat jelképe. A kard, vagy tőr a hadakozáshoz szükséges, a rövid nadrág pedig a harc közben, lovaglásnál megfelelőbb öltözet mint a hinduk hagyományos viselete, a lenge dhoti. Mindezeken felül egy vallásos szikh sohasem dohányzik, nem koldul, nem iszik bort, nem hisz a csillagjóslásban és tartózkodik a muszlimok asszonyaitól. A hindukkal ellentétben viszont engedmény számukra, hogy haláluk után hamvaikat nem kell a szent folyókban szétszórni, és — amennyiben az állatot nem az iszlám előírásai szerint ölték le — a tehén kivételével húst is fogyaszthatnak, valamint sikertelen házasság esetén a válás is megengedett. A szikhek az aszkétizmust és a cölibátus eszméjét egyaránt elvetik, a családra összpontosul a figyelmük.

Tipikus fejfedőik használata nem kötődik semmiféle vallási előíráshoz, ugyanúgy turbánt hordanak mind a hinduk, vagy a muszlimok, azonban a szikh turbánok színre, formára, csavarásra egyaránt elütnek a többiekétől. A három-hat méter hosszúságú széles anyagot minden áldott reggel nagy gonddal tekerik hajkoronájukra. Egyszer — Trivandrumból Delhibe tartva a vonaton — alkalmunk volt egyiküket kifigyelni, amint a hosszú selyemsáljából raffolva, tekerve, csavarva a feje köré bűvölte turbánját. A macerás „szertartás” időigényes művelet, nagy hozzáértést, átélést kíván. A szélsőséges-fanatikus szikhek narancssárga színű turbánja üldöztetésükre utal, míg az Akali Dal tagjai összetartozásuk jeléül acélkék turbánt hordanak. A szikh nők öltözködésében a muszlim jelleg dominál, nem viselnek szárit, jellegzetes ruházatuk, a kényelmes, könnyű viseletű pandzsábi, egy kétoldalt felhasított tunikából, a kamizból, a salvárnak nevezett buggyos, pizsamaszerű bugyogóból, valamint a vállukon oly csábosan átvetett hosszú sálból, a

dupattából áll. Öltözéküket díszes saru vagy felkunkorodó orrú cipő, a njagra teszi teljessé.

A tibeti pásztorlánykák nyomában

Amritszárt észak felé hagyjuk el, a szikhek szent városa után egyenesen a tibeti menekülteknek otthont adó Dharamszalába tartunk. A települések között igen jó az út, sokkal jobb mint Pakisztánban, ám a városokról már nem mondható el ez; a burkolat feltörve, hatalmas gödrök és kátyúk mindenütt, óvatosan, csak lépésben lehet keresztülvergődni, a forgalom miatt egyébként sem vágtathatnánk. Pathankot sáros, gödrös utcáján egyik pocsolyából a másikba csúszkálunk, mikor az egyik csomópontnál különös formájú traffic police-ra leszünk figyelmesek. Nem tévedés, a rendőr dobogóján egy nagy szarvú, fekete tehén áll! A városból kiérve az út egyre feljebb emelkedik, kanyargóssá, vadregényessé válik. A táj szüntelen változik. Időnként az eső is elered, jó lesz igyekeznünk, mert az égen haragos felhők gyülekeznek.

Himacsal Pradés határán felírják autónk adatait, pontosabban férjem beírja egy naplóba. Úgy látszik, aki a szikhektől jön, az gyanús, máshol ugyanis nem fordul elő ilyesmi. Az útszéli mangófák roskadoznak az apró szemű gyümölcstől, az egyik alatt egy TATA tehergépkocsi platóján fiatal srácok állnak, jóízűen falatoznak. Indiában több mint ezer fajta mangót ismernek, az embereknek megvan a kedvenc mangójuk: Alphonse, Dasszehri, Banganapalle, Langra, Szafeda, Csausa. Ez a különlegesen finom, sárgásbelű, változatos formájú és színű, nagymagvú gyümölcs nemegyszer maharadzsákról, állatokról vagy termőhelyéről kapta a nevét. Az egyes fajták elnevezése kifejezhet romantikus gondolatokat, utalhat a méretre, az ízre, sőt a színre is.

A kanyargós hegyi utat néhol az eső alámosta, amitől egysávosra keskenyedik, ettől eltekintve elég jó a minősége, vonalvezetése. A hegyoldalról patakok csörgedeznek alá, lent a völgyben folyó kanyarog,

szemet gyönyörködtető a látvány. Kéregető majomcsapat állja utunkat, pillanatok alatt elpusztítják maradék pakisztáni kekszünket. Piciny falu mellett tekereg az út, a folyóparton ünneplő asszonyok az áldozati ételt, a praszadot rendezgetik. Köröttük sok-sok mécses lángja vibrál. A nagy nézelődés miatt elvétjük az útelágazást. Dharamszala felé már szívósan esik, még mielőtt fölérnénk, áthatolhatatlan köd ereszkedik a tájra. Az utolsó kilométereket felhőben tesszük meg, a vak vezetésben csak egy-két halványan pislákoló lámpa fénye segíti az eligazodást, az alsó városban kivilágított bazárok, hotelek sorfala közt haladunk el. Mc Leod Ganj közelében meredek emelkedőn kaptatunk, a köd sűrűsödik, a hajtűkanyarokkal tűzdelt út keskeny, a sötétség áthatolhatatlan. Este nyolcra érünk a buszállomásra. Derekam fáj, szemem ég, érzem nagyon elfáradtam. Még nem tudjuk, hol hajtjuk álomra fejünket.

A hatalmas Dhauladha szirtjei tövében megbúvó, „zarándokok szállása” jelentésű Dharamszala tulajdonképpen két részből áll: az alsót zömében hinduk lakják, míg a 600 méterrel feljebb található (közúton több mint 10 km!), a szikhek históriáját megíró angol történészről elnevezett, 1800 méter magasan elterülő Mc Leod Ganj-ban a kínai megszállás elől hazájukból elmenekült tibetiek leltek új hazára. Itt él 33 éve Őszentsége, Tibet XIV. Dalai Lámája is. A kis hegyi település tele van olcsó, tiszta hotelekkel, mégsem könnyű a szálláskeresés, ugyanis rengeteg a nyugati turista. Sokan vesznek részt kezdő és haladó meditációs kurzusokon, nyelvtanfolyamokon, vannak akik az alternatív tibeti gyógyászatot tanulmányozzák, mások a túrázás, a hegymászás örömeinek hódolnak, sőt találkozunk hippikkel is.

Monszun ide, monszun oda, a hotelek többsége zsúfolásig tele. A Green hotel nem tetszik, sok a lépcső, a mutatott szoba dohos (ekkor még nem tudjuk, hogy az esős évszak idején a hegyi üdülők, hotelek mindegyike dohos), a Nokonorban és a Tibetben nincs hely, csak a sokadik próbálkozás

után sikerül egy kis szobára lelnünk a Himalája szállodában. A berendezése teljesen puritán, egymásnak derékszögben állított ágyak, egy szúette asztal, falba mélyesztett polcok, az ablakból elénktáruló panoráma viszont elkápráztat. A kocsival szorosan a fal mellé állunk, hogy a szűk helyen elférjen mellettünk más jármű is. Amikor visszatérünk szobánkba, egyik ágyunkból csinos tibeti leány ugrik ki, úgy ruhástól heverészett rajta. Később a konyhában találkozunk vele, míg én érdeklődöm, hogy készítenek-e palacsintát, férjem a bátyjánál kitölti a bejelentkezési lapot.

A tibetiek igyekeztek megőrizni szülőföldjük hangulatát, még a szállodák és az éttermek nevei is az óhazát idézik. Mi a Tibet hotel éttermében költjük el vacsoránkat. Én tibeti specialitást — Őszentsége kedvenc ételét, momo-t — a mi gombócunkhoz hasonló, fűszeres zöldségkeverékkel töltött kifőtt tésztát rendelek, Attila viszont ízes mandzsúriai zöldségfalatokat kér magának. Az étel jó, a hely hangulatos, igazán kellemesen érezzük magunkat. A falról a láma fényképe, a pultnál a személyzet mosolyog ránk. A vendégek állandóan cserélődnek. Kedveljük a tibetieket, az idegeneket viszont nem minden esetben, a franciák hangosak, az angolok flegmák, az amerikaiak extrovertáltak, egyik-másik szakadt fazon, olyan mint aki napok óta nem mosakodott. Szállodai szobánkkal szemben a háziak már alszanak, a lépcsőföljáró mellett egy kis fehér kutya halkan vinnyog, napközben idegen ebek jól megtépték, gazdája az eső ellen gondosan bebugyolálta. Melegítőben alszunk, reggelre bizony 18 fok alá csökken a hőmérséklet. Az ablakon túl tejfölös köd, a kinti világból semmit nem látunk.

Férjemet még lasszóval sem tudnám visszatartani, épphogy csendesedik az egész éjjel szakadó eső, máris indulunk a tibeti kolostor felé. Az utcán — látszólag céltalanul — nyugati turisták, öregek, fiatalok, extravagánsak, meditatív alkatok és hippik bóklásznak. A tibetiek vidámak, mosolygósak, többek között az a pap is, amelyik elénk guggol le pisilni. Náluk ez így

természetes. Az asszonyok macskaügyességgel kapaszkodnak fel a meredek lépcsőkőn, létrákon, kezük teli csomagokkal. A hegyoldalról patakokban ömlik le a víz, folyik végig az utcán. Virágot locsoló idős bácsi a maradék vizet a többihez, a háza elé loccsantja. A girbe-gurba főutca közepén kis tibeti templom áll, szentélyében egy hatalmas, négy oldalán sok kisebb imamalommal, melyek szinte sohasem állnak meg, ugyanis az arra járó tibetiek ajkuk között a szent mantrát mormolva, jobb kezükkel újra, meg újra megpörgetik azokat. Azt tartják, ha az élet kerekét megforgatják, a fohász felszáll az egekbe. A megvilágosodás, a jobb újjászületés reményében szakadatlan ismételve szól az isteni erővel felruházott ősi szöveg, a tudást és bölcsességet egyesítő bűvös mantra, az „Om mani padme hum". Varázsa minket is magával ragad, átjárja lényünket a szó mágiája, a misztikum szépsége, a bölcsesség mélysége.

A kolostorban egy szerzetes a kísérőnk, ő mutatja meg az utat Tibet XIV. Dalai Lámájának titkárságához. A kispapok karatéznak, az udvaron mindenfelé tornaszerek, nyújtók, korlátok, ezektől olyan izmosak, kisportoltak mindannyian. Most sajnáljuk csak igazán az iszlámábádi kényszerpihenőt, mert ha csak néhány nappal érkezünk előbb, Őszentsége minden bizonnyal audiencián fogadott volna bennünket. Nemcsak a velünk foglalkozó szimpatikus fiatalember állítja ezt, de Tenzin úr, a Dalai Láma személyi titkára is sajnálkozását fejezi ki. Tőle tudjuk meg, hogy a hazánkból nemrég visszatért lámának igen sűrű a programja; Simla környékén vallási ünnepeken, kálacsakra (időkerék) beavatáson vesz részt, államfőkkel, neves politikusokkal tárgyal, különféle külföldi meghívásoknak tesz eleget. Azt javasolja, hogyha időnk engedi, augusztus végén vagy szeptember elején térjünk vissza Dharamszalába, mert akkor valószínűleg fogad minket Őszentsége.

A kivételes bánásmódot annak is köszönhetjük, hogy ajánlólevelünk van az Árya Maitreya Mandala Rend kelet-európai központjától, valamint tagjai vagyunk a tibetiek által jól ismert nemzetközi emberjogi szervezetnek, az Amnesty Internationalnak, s nem utolsósorban annak, hogy férjem régóta érdeklődik a buddhizmus iránt, s nem ismeretlenek előtte Tibet környezeti problémái sem. A titkár úrtól szomorú dolgokat hallunk, elmondása szerint gyakorta szöknek át Indiába csapatba verődött árva tibeti gyerekek, azonban a kínai határőrök gyilkos golyóitól mindig ottmarad egy-két ártatlan áldozat. Távozás előtt még bemegyünk a templomba, szerzetesek lótuszülésben mantráznak, egy-két fehér is köztük gyakorol, időnként megpörgetik az életkereket. Délután visszasétálunk, és átadjuk Tenzin úrnak a lámának szánt szerény ajándékunkat, egy csikóbőrös kulacsot, valamint egy angol nyelvű Budapest-könyvet. Reméljük sikerül örömet szereznünk Őszentségének.

Reggel, délben, este menetrend szerint bekanyarodunk a Tibet étterembe, ezúttal újdonsült barátunkkal, a láma titkárságán dolgozó fiatalemberrel, Chopney-val megyünk vacsorázni. Jó étvággyal eszi a tojásos rizst, chilis csirkével; a csontdarabokat a legnagyobb természetességgel az asztal alá dobja. Végtelen szimpatikus, sokat mesél Őszentségéről. Most egy kicsit lazíthat, de amikor itthon van főnöke, megállás nélkül kell dolgoznia. Meghív minket az SOS gyermekfaluba, melyben 4-6 ezer gyereket látnak el. Meredek lejtőn kapaszkodunk fel a faluhoz, már egész közel járunk a településhez, amikor kezdenek körvonalazódni házai. Az intézet a falu fölött, a festői Del-tó közelében, eldugott helyen fekszik. A feliratok szerint a gyermekfalu legfőbb adományozói németek és norvégok voltak. A kizárólag tibeti gyerekeket, tibeti tanítók, tibeti és angol nyelven oktatják. Végigjárva az épületeket, egy-egy teremben 30-40 gyerek található, valamennyien felügyelet nélkül, néma csendben, fegyelmezetten tanulnak. A táblán fel van tüntetve a jelenlévők száma és a távollévők névsora. A játékszobákban sokféle egyszerű játékkal

vallásos oktatás folyik, a buddhizmussal ismerkednek. Az udvaron óvódás korú gyermekek csúszdáznak önfeledten.

Elfogadjuk Chopney meghívását, Nokonor hotelbeli „ideiglenes lakása” alig nagyobb mint a mi szállodai szobánk. Minimális bútorzata a lehető legegyszerűbb. Néhány inge, nadrágja az ágyra terítve. Tibeti ayurvédikus gyógyszert kapunk tőle, ezt használja a láma meghűlés ellen. Fényképeket mutat Bangalore-ban élő családjáról és barátairól, megtudjuk, hogy ő már itt Indiában született, és sohasem járt még hazájában, Tibetben. Búcsúzóul Őszentsége dedikált fényképeivel ajándékoz meg bennünket s átadja egyik bangalore-i barátja címét azzal, hogy feltétlenül keressük fel.

Megejtően szép a vidék, a tibetiek vendégszeretete még egy napig itt tart bennünket. Amint kitisztul a levegő, elénk tárulnak a Himalája havas csúcsai, zavartanul gyönyörködhetünk a sötét ősfenyvesekből kimagasló, tipikusan tibeti emeletes házakban. Imazászlókat lobogtat a szél. A legenda szerint ezen a vidéken barangoltak a gaddik, a mesebeli pásztorlánykák. Később ismét beborul az ég, elered az eső, és így megy egész napon át. Ilyenkor megiszunk egy-egy forró zöld teát, vagy meg-megbújunk valamelyik apró tibeti bazárban.

Krisna eloszlatta Ardzsuna kétségeit

Két nap után Himacsal Pradésből ismét Pandzsábba indulunk. Csandigárhig az alig 250 kilométeres távolságot kilenc és fél óra alatt tesszük meg. A szerpentinekkel tűzdelt, fárasztó útért azonban kárpótol a táj sokszínűsége, a Kangra völgy csobogó patakjai, teraszos, zöldellő domboldalai, éles vonalú hegyei, titkos ösvényei, cserepes házai, vörös virágú pompázó rododendronjai, a gyümölcsöktől roskadozó mangófák látványa, a pillanatonként más képet mutató természet lélegzetelállító szépsége. Mangóevők hívogatnak kóstoljuk meg mi is az édes gyümölcsöt, a természet adományát. Színes ruhájú vidám asszonyok jönnek, jókedvűen dalolnak, mikor meglátnak minket szégyenlősen elhallgatnak, majd távolodván ismét rázendítenek. Kolduló majmok vesznek körül, a majomcsemeték anyjuk nyakába kapaszkodva ijedten pislognak, az idősebbek nagy átéléssel nyugodtan kurkásszák társaikat. Az úton többféle felirat figyelmeztet az óvatos vezetésre: „Jobb későn, mint soha! Lassan járj, tovább érsz! Ne hidd azt, hogy az út üres! Légy óvatos a kanyarban! Lassan vezetve többet látsz a tájból! Beláthatatlan kanyar, használd a dudát! Minek a sietség? A sebesség izgalmas, ám könnyen a halálba visz. Minél közelebb vagy a természethez, annál közelebb vagy az Istenhez.” Hátranézve a hegyek egymáshoz simulnak, a foszlós felhőjű ég alatt a víztározó tükre háborítatlanul rezzenéstelen. Motorunk hangja tele hasú, elégedett szúnyogként duruzsol.

Közben ismét átkelünk a Szatledzsen, mely ma elsősorban arról nevezetes, hogy rajta található a világ egyik legnagyobb duzzasztógátja, a Shakra Nangal Dam. A Csandigárhtól 70 kilométerre lévő hatalmas műtárgy az öntözés mellett jelentős vízi energiát is szolgáltat. A duzzasztógát 1960-

ban az India és Pakisztán között létrejött vízmegosztási egyezmény alapján épült fel. Az Egyezmény (Indus Waters Treaty) rendelkezett az Indus és mellékfolyói vizeinek hasznosításáról. Ugyanezen megegyezés alapján létesült a túloldalon, Pakisztánban a Dzselám folyón a Mangla Dam, valamint a Tarbela Dam az Induson. Mindegyik a Világbank támogatásával. Az egyezmény értelmében a Szatledzs, Beasz és Ravi folyók vizét India kapta meg, míg a többi folyó Pakisztáné lett. A szakmai körökben jól ismert amerikai vízépítő mérnök, Harvey Slocum felügyeletével megépített Shakra Nangal Dam által termelt energia szolgáltatja Pandzsáb, Harjaná államok valamint Delhi számára a villamos áramot. A hatalmas víztározó biztosítja a két állam öntözési vízszükségletét. Egyes szakemberek szerint megfelelő csatorna megépítésével az 1500 kilométerrel délebbre fekvő Thar sivatag öntözése is megoldható lenne innen, ehhez azonban a szakmai problémák mellett számos politikai természetű akadályt is le kell küzdeni, ugyanis az önállósodásra törekvő szikhek aligha fognak simán belemenni abba, hogy Pandzsáb területéről elvezessék az öntözővíz jelentékeny részét, kockáztatva saját vízellátásukat ezáltal.

Kora délután érkezünk Csandigárhba. Várakozásainkkal ellentétben első benyomásunk nem éppen pozitív erről a vonalzóval és körzővel megrajzolt betontengerről. A többsávos széles sugárutak, a futballpálya nagyságú parkolók már messziről júdáskodnak, hogy tervezői ezt a várost elsősorban az autósok számára készítették. Egy olyan országban, ahol a lakosság zömének nincs autója. A végeredmény egy uniformizált, karakter nélküli város, egyhangú, posztmodern épületekkel, melyben az óriási távolságok miatt a gyaloglás szinte lehetetlen, s ahol a kerékpáros riksások idejük és energiájuk nagy részét a hosszú vonalvezetésű körforgalmak, átkötő útszakaszok legyűrésére fecsérelik. Bár az indiaiak büszkék városukra és a turisták ezrei látogatnak ide, a mi véleményünk más, szerintünk nem elég

indiai, úgy érezzük, hogy ebből a mesterséges miliőből éppen a legfontosabb hiányzik: India.

Fejembe veszem, hogy szívesen ennék egy tál dált, de a környéken egyik vendéglőben sincs. Addig mászkálunk míg rálelünk Csandigárh talán legelegánsabb éttermére, minden kiváló, az ételek, a kiszolgálás; a berendezés fényűző, az ár kissé borsos, de a bejáratnál díszes ruhájú, kakastaréjos ajtónálló tárja előttünk szélesre az ajtót. A korzón végignézzük a kirakatokat, az egyik boltból egy énekes koldus penderül ki, botjával hadonászva veri a ritmust, megcélozva Attila lábát, ha nem ugrik félre biztos leveri a körmöt a kisujjáról. Betérünk egy muszlim fodrászhoz, zsírtól eltömődött fésűi nem keltenek bennem bizalmat, először megvan illetődve de bátorításunkra hol innen, hol onnan vág le egy tincset, közben fürkészi arcomat, vajon kedvemre való-e, amit csinál. A végén elég jó frizurát nyír hajamból, meg vagyok elégedve. A bevásárlóközpont jól ellátott, főleg piperecikket: fogkrémet, fogkefét, arcszeszt vásárolunk. Terebélyes fa árnyékában sokan szieszẗaznak, a közelben sátor alatt forgalombiztonsági kiállítás gyerekrajzokkal, baleseteket ábrázoló képekkel és sok prospektussal. A fagylalt pocsék, a három szomszédos közül kiválasztott hotelünk sem valami elsőrangú. Némi balhé után tiszta ágyneműt kapunk, a szemünk láttára bontanak ki egy újonnan vásárolt csomagot, még rajta az árcédula. A tévében Gandhi emlékfilm megy, hamarosan ránktalál az álom.

Csandigárh felépítéséről azután döntött az indiai kormány, hogy Pandzsáb korábbi fővárosa, Lahore 1947-től Pakisztánhoz került. A város eredeti terveit New Yorkban Albert Mayer és Mettew Novicki készítették, azonban az utóbbi légi szerencsétlenség áldozata lett, ezért a munkát — a végső városkép kialakítását — 1950-ben a híres francia építész, Le Corbusier kapta meg. Amikor 1966-ban felosztották az indiai Pandzsábot, Pandzsábra és Harjanára, mindkét állam magának követelte az új fővárost. Mivel nem tudtak

megegyezni, Csandigárhon 1966 óta két állam osztozkodik, ennek megfelelően két kormány székel itt, két parlamentje és két bírósága van a városnak.

Az Indiától, az indiai élettől idegen, számunkra nagy csalódást okozó városképért Nek Csand zseniális sziklakertjében, az I. szektorban található Rock gardenben nyerünk kárpótlást. Az ötletes művész 30 éves sziszifuszi munkával hozta létre nagy művét. A kert labirintusait járva ámulunk a sok ezernyi fantáziadús szobron, csodáljuk a mester humorát, képzelőerejét, hisz figuráit csupa értéktelen, eldobott tárgyból, hulladékból tapasztotta össze: többek között törött fajanszokból, WC-csészékből, agyagedényekből, elhasznált neoncsövekből, konnektorokból, dugaszoló aljzatokból, kövekből, karperecekből, üveggolyókból, salakból, szénből és ki-tudja-felsorolni-még-miből. Az egész egyszerűen zseniális. Egy szikh matematikus családjával barátkozunk össze, névkártyákat cserélünk, kölcsönösen ígérjük, írunk egymásnak, s küldünk a fényképekből. Ígéretünk megpecsételendő kólára hívnak meg, aztán hirtelen ötlettől indíttatva úgy határozunk, hogy együtt nézzük meg a rózsakertet. Az 1966 decemberében megnyitott Rose Garden-ben 1600 rózsafajtát nevelnek, 36000 rózsatővel ez India legnagyobb rózsakertje.

Le Corbusier városát déli irányban hagyjuk el. Hébe-hóba felbukkan ugyan egy-egy gyár vagy laktanya, ez a vidék azonban elsősorban a mezőgazdaságé. India éléskamrájában vagyunk. Smaragdzöld csatornák szelik át a tájat, a földeken emberek hajladoznak, vidáman pöfögő traktorokon kihúzott derekú szikhek ülnek, láttukra a Tamil Naduban faekével szántó parasztok, és a Madhja Pradésban korsóból öntöző, kézzel permetező földművesek jutnak az eszembe.

Ünneplők szvasztikás zászlókkal integetve invitálnak - tartsunk velük. Mi viszont most már csak egy-egy italra állunk meg, minél előbb Delhibe akarunk

érni. Ambalánál csatlakozunk be az 1-es főút forgalmába. Pasztellszínű, emeletes kockaházak, utcára nyíló üzletek, mélyükön ventillátor alatt trónoló nagyhasú boltosok. A vevőcsalogató áruk szinte kifolynak a járdára. Utcai gyümölcsárusok, lépten-nyomon étkezdék mind-mind csábítanak a megállásra. Harjana határában teherautók várakoznak az átjutásra, mielőttünk azonban szabad az út, könnyen átbújhatunk a magasra állított sorompó alatt.

Kuruksétra közelében járunk, e síkságon játszódik az indek nemzeti eposza a nagy Bhárata háborút elbeszélő Mahábhárata. Az előttünk elterülő Kuru mező volt a helyszíne a Bháraták két nemzetsége: a Kauvarák és Pándavák közti véres csatának. A trónviszály miatt kirobbant háború mindössze tizennyolc napig tartott, és a Pandavák győzelmével ért véget. A csata kitörése előtt a Pándava sereg fővezére, Ardzsuna megrettent a testvérharctól, szívesen visszakozott volna. Döntéséhez barátját, Krisna herceget hívta segítségül, tőle kért tanácsot, harcoljon-e vagy sem. Krisna eloszlatta Ardzsuna kétségeit, küzdelemre biztatta: „A harcos feladata az, hogy harcoljon, és ha kell, öljön. A harcban csak a testet pusztíthatják el, a lélek ugyanis halhatatlan.” Kettejük párbeszéde az eposz talán legérdekesebb része, a Bhagavad Gitá, az Isteni Ének, vagy ahogy mi ismerjük: A Magasztos Szózata.

Delhi territoryt elérve osztott pályássá szélesedik az út. Sok időt nem nyerünk vele, ugyanis az építkezés miatt többnyire csak az egyik felét használhatjuk. Mielőtt a Ring roadra hajtanánk, a kocsiban ruhát cserélek. Míg izzadt holmimat hámozom le magamról, a kocsi mellett gyalog vagy kerékpárral vagy száz indiai megy el. Jöttükre mindig lebújok, szerintem egyik sem vett észre, ennek ellenére férjem nagyon zabos rám a vetkőzésért. Delhibe az ígért időpontban érkezünk, szinte hihetetlen, hogy a több milliós városban csak közvetlenül a cél előtt, a Nehru parknál tévedünk el. A

követség csaukidárja (kapusa) homlokához lendített kézzel üdvözöl, barátaink már várnak ránk. Szívet melengető a fogadtatás, csodálatos érzés ismét Új-Delhiben lenni. Míg az eddig megtett útról mesélünk, újra átéljük az izgalmakat, a kellemetlenségeken azonban már nevetve legyintünk. Itt a követségen teljesen elkényeztetnek bennünket, úgy érezzük, mintha otthon lennénk. A szakács remek magyar és indiai ízeket varázsol elő a fazékból, a dhobi, a mosóember pedig tisztára mossa, ropogósra vasalja az igencsak felgyülemlett szennyesünket.

Egy alapos nagymosás a Subarura is ráfér, és ideje már, hogy megjavíttassuk a szargodhai fürdés óta „beteg” riasztót. A szerelőhöz tartva hátsó gumink egy jókora szeget szed össze, így aztán a „szervizben” —

szerviz: az autók javítására használt útfelület — egyszerre hárman dolgoznak a kocsin; ketten az autó alá búvva a riasztó kürtjét tisztítják meg a víztől, egy kisfiú közben — lehet vagy

hétéves — pillanatok alatt rendbehozza kilyukadt guminkat. Ettől a két apróságtól eltekintve, a kis Libero eddig derekasan állta az utat, mint egy igazi jó barát, még egyszer sem hagyott minket cserben. Végre van tartalék slusszkulcsunk is, a Szarodzsinin egy fiatalember a lehető leghagyományosabb módszerrel, pillanatok alatt kireszeli, úgy passzol a kulcslyukba, mintha gyárilag készült volna.

A marhahúsevés kannibalizmus

Új-Delhiben mihasznaként élvezzük a semmittevést, jól esik az újabb pihenés, kell a feltöltődés. Kellemes érzés ismét a Szarodzsini bazárban alkudozni, s a Csanakján ízlelgetni Nirula csodálatos fagylaltjait. Ifjú házasként egykoron Radzsív és Szonja Gandhi is idejártak. Csanakjai szikh boltosunk örömmel ismer fel, de a Connaught Place néhru-sapkás öreg drogistája és az árkád alatti könyvárus fiatalember sem felejtett el minket. Helyén van a Szingh ház magkereskedője is, szinte minden változatlan, mintha tegnap jártunk volna itt utoljára. A szarodzsini piac tehenei békésen kérődznek, festett istenei társaságában ugyanabban pózban hűsöl csarpáján a nyomorék bételárus. A Diplomata negyed szakadt szádhúja sem hiányzik, csak mintha koszosabb lenne ruhája, haja pedig szürkébb; és most is lótuszülésben reparálja a szakadt szandálokat, papucsokat a sarki suszter. A szkúteresek azonban ravaszabbak, a kulis gyerekek szutykosabbak, kedvelt pénzük a rúpia jóval elhasználódottabb, sokkal lyukasabb, mint volt múltkoriban, s az égen is több csóka repdes.

Úgy tűnik számunkra, mintha most több lenne a városban a tehén; feltehetően lazsál a tehénrendészet, de az is lehet, hogy a hindu nacionalizmus térhódításával szaporodtak el ennyire. Indiában ugyanis a tehenet az anyaság szimbólumának tekintik és szent állatként tisztelik. A termékenységet, a bőséget jelképezi; minden terméke hasznos: a tej, joghurt, ghí tápláló, a trágyájából készült szárított lepény tüzelésre alkalmas (napi 1,2 kg-ból évi 32 kg száraz trágyát nyernek), vizeletével pedig számos betegség gyógyítható, használják fogfájásra, fogszuvasodás ellen, szájöblítésre, kézfinomításra. Amikor kimúlik feldolgozhatják a bőrét is. Húsát nemcsak a

hinduk, de a szikhek sem fogyasztják. Az igazhitű hindu szemében a marhahúsevés kannibalizmus.

Védelmük régi időkre nyúlik vissza, a Maurják előtti korban még áldozati állatok voltak. Hittek lélekvivő erejében, ezért az elhunytat tehénvontatta szekérrel szállították a halotti máglyához, ahol aztán vele együtt az állatot is elhamvasztották. Sok helyen a haldokló ágyához tehenet vezettek, abban a hitben, hogy farkának megfogásával átsegíti magát a túlvilágra. Az ajándékozásból és a szent himnuszok recitálásából álló védikus áldozati szertartás valaha lényeges része volt a mindennapi életnek. A recitálást és a ceremóniát a bráhminok végezték, az áldozati ajándékok többnyire tehéntejből és tisztított, olvasztott vajból, azaz ghíből készültek, praszádot bárki felajánlhatott. A tehén ugyanolyan fontos szerepet töltött be, mint a szent tűz vagy a bráhminok. A legenda szerint Szurabhi (jóillatú) Kamadhenu (vágy tehene), a hindu mitológia szent tehene, gazdája minden kívánságát teljesítette. Az áldozati állatokból később haszonállatok, igavonók lettek. A régészeti leletek tanúsága szerint a tehenek áldozati állatként való felhasználását a Krisztus előtt V-IV. század körül kezdték korlátozni, s miután később levágásukat is betiltották, véglegesen kialakult a szarvasmarhák szentsége. A Harappa civilizációban már szent állatok voltak, húsukat tilos volt elfogyasztani vagy az isteneknek feláldozni. A tehenek tisztelete a hinduk körében azóta sem csökkent, védelmükben Gandhi is szót emelt: „A tehén védelme isten minden oktalan teremtményének védelme. Aki tehenet levág, ugyanolyan bűnt követ el mint, aki brahmant öl.”

Indiában — a közel 200 millió tehénből — körülbelül 180 millió lapos tőgyű, sovány, sérthetetlen „India-anya” kószál szabadon, a városokban élő testes állatok állandóan éhesek, folyton valami ehető után kutatnak, mindent megesznek, olykor még a szemetet is. A városi tehenek alkalmazkodtak a körülményekhez, igazi urbanizált állatok, nyugodtan közlekednek az utakon;

ha éhesek, füvet legelnek valamelyik parkban, vagy kiszolgálják magukat a piacokon; innen-onnan elvesznek egy-egy lédús narancsot, gránátalmát, vagy egy érett banánt, de gyümölcs hiányában elégedetten rágcsálják a spenótot vagy a karfiolt is. Mintha csak tudnák, nem érheti őket bántódás, mindenhol menedékjogot élveznek.

Az áldásos állatok legtöbbje azonban beteg, hulladékhalmokban turkálnak, tenyésztésre alkalmatlanok, olykor fennakadást okoznak a közlekedésben; egy-egy forgalmasabb csomópontban a végtelen nyugalommal heverő állat jókora dugót alakíthat ki. E szent állatok ennek ellenére tiszteletnek örvendenek a közlekedők körében, az autósok nagy becsben tartják őket, mindenféle manőverre képesek miattuk; lassítanak, óvatosan kikerülik őket, türelmesen várakoznak, amíg a tehenek áttérnek a túloldalra. Noha úgy tartják, hogy a tehenek tőgyeit jobb kézzel maga Indra isten tölti meg tejjel, a valóságban egy-egy tehén évente átlagosan mindössze 400 liter tejet termel, (termelne ha fejnék) az európai 5000 literrel szemben. (Az igazsághoz viszont az is hozzátartozik, hogy Indiában nem foglalkoztak szarvasmarha-tenyésztéssel, a nemesített fajták ismeretlenek, az országban mindenhol a púpos, sovány zebutehén látható.) A rengeteg állat jelentős környezetszennyező, azáltal, hogy évente mintegy 80 millió tonna metánt kérődznek és szellentenek, nagyban hozzájárulnak az üvegházhatás erősödéshez.

Dillit — ahogy az indiaiak ejtik Delhit — Ázsia „örök városaként” emlegetik, már Krisztus előtt ezer évvel laktak itt, területén hét település őrzi múltját, az egymást követő dinasztiák ugyanis mindig újabb várost emeltek. Szerencsére a különböző korok városai viszonylag épségben fennmaradtak. Az utolsó, sorrendben a nyolcadik, a Lutyens-tervezte Új-Delhi 1911 óta India fővárosa. A függetlenség kivívása óta sokat gyarapodott Delhi népessége, gombamód szaporodtak a szatellit városok, a hatalmas metropolisz lakóinak száma ma

már meghaladja a 8 milliót. A modern Delhi India leggyorsabban növekvő városa, ha a jelenlegi tendencia megmarad, mind területben, mind népességben hamarosan túlszárnyalja a gyarmati idők városait: Bombayt és Kalkuttát.

Delhire már buddhista és dzsaina forrásokban is fellelhetők utalások, akkoriban Indrapattának, Hathinapurának, Yoginipurának hívták. A Mahábhárata eposzban, mint Judhisthira király székvárosa, Indraprasztha néven szerepel. A pándavák által alapított, Dzsamuna parti városra ma már csak Indrapáth emlékeztet, ahol a Purána Kilá áll. A pándavák utáni Delhiről kevés írásos emlék maradt fenn, feltehetően recesszió következett be a város életében, ugyanis sem a Krisztus előtti korszak nagy görög utazói: Nearkhosz és Megaszthenész, sem pedig a kínai buddhista zarándokok: Fa Hszien és Hszüan Cang feljegyzéseiben nem található említés a városról. Egyedül a híres alexandriai geográfus, csillagász, matematikus, a görög Ptolemaiosz jelez Daidala néven egy települést Indraprasztha közelében.

Kalandos történeténél fogva a város megszámlálhatatlanul sok műemlékkel — hindu, mogul, angol építészeti remekkel — büszkélkedhet, számuk meghaladja az ezret. Az ide látogató hiába is szeretné, képtelenség felkeresnie valamennyit. Nevezetességei közül talán a Lál Kilá, a Puráná Kilá, Humajun síremléke, a Rádzs Ghat, a Birla templom, a Dzsantar Mantar, a Rasthrapati Bhavan, India Kapu, a Connaught Place, Palika bazár, a Lodi kert, Kutáb Minár, Iron Pilar, Tughlak király erődje és sírja, Szafdarzsang nagyvezír síremléke, a bahai Lótusz templom, Asóka-oszlopa, valamint a Dzsáma Maszdzsid, India legnagyobb mecsetje a legismertebbek.

Új-Delhiben ezúttal sem csalatkozunk, most is éppoly elragadó, mint ahogy emlékezetünkben élt. Hűvös nyugalma, modern, árkádos villái, fantáziadús középületei, fasorokkal szegélyezett körútjai, széles allói, tágas, pázsitos parkjai, burjánzó flórája ismét lenyűgöznek bennünket. Nem

véletlenül tartják a világ egyik legelegánsabb és legzöldebb fővárosának. A Lutyens által megálmodott Új-Delhiben kaptak helyet a Parlament, a Kormányzósági épületek, itt található a Köztársasági Elnöki Palota, ebben a városrészben vannak a bankok, üzletházak, a rangosabb szállodák, valamint a külképviseletek is.

A briteket régóta izgatta az ideális helyen fekvő, elbűvölően szép, műemlékekben gazdag, ezeréves múltú Delhi, ide akarták áttenni székhelyüket Kalkuttából, hasonlóan a különböző dinasztiákhoz, innen kívánták kormányozni az országot. Az új birodalmi főváros alapításának konkrét ötlete V. György fejéből pattant ki, elképzelését 1911-es indiai látogatása alkalmával fejtette ki. A leendő Új-Delhi főépítészének az angol Sir Edwin Lutyent nevezték ki, munkatársául a dél-afrikai Sir Herbert Bakert választották. A Kormányzói palota alapkövét maga György király és Mária királynő rakták le, eredetileg a Koronázási parkban, ám ez a terület városképileg nem találtatott jónak, a megfelelő helyet hosszas vita után végül a Mazsola-hegyen (Raisina Hill) jelölték ki. Itt építették fel az alkirály palotáját, a Viceroy Palace-t, amely ma Rashtrapati Bhavan néven ismert, és India Köztársasági elnökének hivatalos rezidenciája.

Az európai ízlésű, a reneszánszhoz vonzódó Lutyens nem lelkesedett túlságosan az indiai építészetért, a mogul stílust hivalkodónak, a hindut pedig túl gyermekdednek találta. Más véleményen volt viszont az alkirály, Lord Hardinge, ő az indiai építészet mellett tört lándzsát, ugyanakkor György királyt a mogul műalkotások szépsége nyűgözte le. Végül abban egyeztek meg, hogy a stílusban se a keleti, se a nyugati ne domináljon, hanem az épületeken ötvöződjön a tipikusan brit és indiai. Ezt a törekvést talán a Rashtrapati Bhavan tükrözi a legjobban, mely egyidejűleg hasonlít a római Pantheonra és a szancsi buddhista sztupára.

Utolsó Buddhaként tisztelik

A máztalan szürkével keveredő, fénytelen fakóvörös színű terrakotta Rashtrapati Bhavan messziről olyan, mintha közvetlenül a földből nőne ki. A kovácsoltvas-bejáratot homokkő elefántok és díszruhás testőrök vigyázzák. A 170 hektárnyi területen elfekvő négyszintes, három emeletes Palota 340 helyiségével, 12 szeparált udvarával, golf, krikett, tenisz, squash pályáival, úszómedencéjével nagyobb mint a Versaillesi kastély. A brit uralom végnapjaiban, 1947-ben 6000 embernek adott otthont, az alkirály és családjának kiszolgálásáról, valamint a rendről 2000 főnyi személyzet gondoskodott. A Palota kertjei szépségben a legtökéletesebben tervezett mogul gardenekkel vetekedhetnek. Az előkertben látható Dzsaipuri oszlop, Szavai Madho Szingh maharádzsa ajándéka. Tetején bronz lótusz, melyből üvegcsillag nő ki. Megfigyelték, hogy az elasztikus oszlop szeles időben három másodpercenként mintegy 12-15 centit leng ki. Az Elnöki Palotáról mind Néhru, mind Gandhi elmarasztalóan nyilatkozott. Néhru otrombán hivalkodónak és túlságosan extravagánsnak találta, Gandhi pedig tömör egyszerűséggel „fehér elefánt”-nak titulálta, mely nemcsak haszontalan, de sokba is kerül, fenntartása bonyolult és elképzelhetetlenül drága. Nekünk viszont nagyon tetszik az összhatásában tökéletes Bhavan.

Új-Delhi központi sugárútja, a 3 kilométer hosszú Rádzs Path, az Elnöki Palotát köti össze az India Kapuval, majd folytatódik a Dzsamunáig, melynek partján áll az öreg mogul erőd, a Purana Kilá, belsejében az afgán Sér Khan mecsetjével. A mecsettől kissé távolabb Humájun síremléke. Az eredetileg Kingsway-nek nevezett út kétszer olyan széles mint a franciák Champs Elysees-je, tágasságát növeli a két oldalán elterülő füves park, melyet mértani

virágágyásainak kertészeti remekei, élő költeményei tesznek még impozánsabbá.

A Rádzs Path és a Dzsanpath kereszteződésében széles mozdulatokkal trópusi parafakalapos közlekedési rendőr irányítja a forgalmat. A csomópont egyik sarkában sátor takarásában emberek heverésznek a fűben, transzparenseik alapján tiltakoznak valami ellen. E demokratikus országban nagy hagyománya van a tüntetések, sztrájkok szervezésének. A szemközti szögleten, ugyancsak sátrak árnyékában rendőrök ücsörögnek, feladatuk a tüntetőkre felügyelni. A mélyzöld gyepet egy tehén-vontatta fűnyíróval vágják, a körbejáró tehénke egykedvűen csemegézi a friss, zamatos zöld pépet, így legalább semmi sem vész kárba, csak átalakul a körforgásban.

Míg az India Kaput vesszük szemügyre, valahonnan szívrabló dilburéval és nyafogó vinával keveredő kedves hangú szitár dallama úszik a levegőben. Az India Kapu szomszédságában egykor V. György király emlékműve állt, azonban a függetlenség kikiáltása után a gyarmati múltat szimbolizáló márványszobor helyébe Gandhi szobrát tették. Az életében minden világi hívságot, ünneplést és dicsőítést elutasító Mahátma annyira nem illett a környezetbe, oly furcsán hatott a díszes talapzaton, hogy hamarosan levették onnan. Az India Kapuval szinte farkasszemet néz az Elnöki Palota, az enyhén emelkedő úton mint előfutárok sorakoznak a Titkársági Paloták, valamint — Kanada, Dél-Afrika, Ausztrália és Új-Zéland ajándékával — a négy Dominiumi oszloppal ékesített Legfelsőbb Bíróság épülete.

A Titkársági épületekkel átellenben áll a Parlament. Óriási, kör alakú építménye 171 méter átmérőjével nagyobb mint a Rashtrapati Bhavan. A háromszintes épületet 144 homoksárga oszlop szegélyezi. A kezdetben három kamarás parlament a törvényhozó tanácsból, az államtanácsból és a hercegek tanácsából állt. Ma az Indiai Parlament két házában: a Rádzsa Szabhában és a Lok Szabhában folyik a törvényhozói munka, az előbbi az

Államok Háza, a Felsőház, az utóbbi pedig a Nép Háza, vagyis az Alsóház. A képviselők beszédeiket, hozzászólásaikat anyanyelvükön kívül hindiül vagy angolul mondják el.

India hivatalos nyelvét, a szanszkritból származó hindit, a lakosság mintegy 30 százaléka beszéli, főként északon; Delhiben és környékén, Uttar Pradés, Himácsal Pradés, Bihár, Madhja Pradés, Harjána, Rádzsasztán területén, valamint Pandzsáb egy részén. A hindi 1949 óta India nemzeti nyelve, egyben az országban hivatalosan elfogadott 15 nyelv egyike. Az angol afféle „társult nyelv", közvetítő nyelvként a különböző nyelvet beszélők közötti jobb megértés elősegítésére használják. Az indiai angol rém furcsa hangzású, a hindi és az angol kiejtés speciális keveréke, jellegzetessége miatt indlishnek is nevezik. Idő kell, míg hozzászokik az ember, mi például elég soká jöttünk rá arra, hogy szkúteresek által mondott töti jelentése: twenty.

Ragyogásával már messziről elkápráztat Delhi egyik legimpozánsabb istenháza — a Visnu hitveséről, a szerencse és jólét istennőjéről elnevezett — Laksmi Naraján. A Birla család szponzorálásával felépített templomot Gandhi avatta fel 1938-ban. A hindu mandirban mezítlábas talppal surranunk a márványkövön, a falakon az örök körforgást, a napot jelképező szvasztikasorok futnak körbe. Meghatódva járulok egy pap színe elé, aki áldásosztó ujjával homlokomat vöröses kum-kum pöttyel jelöli meg. A templom különböző szintjeit, zárt udvarait lépcsősorok kapcsolják egymásba. Kifelé jövet szemünk hosszasan elidőz a mandir kukoricacsöves, modern tornyain, játékos díszítésein. A kertben fehér mályvák, piros kánnák, a leveleiken gyöngyöző vízcseppekben megtörnek a napsugarak. A talpazaton őrálló stabil elefántok, mintha trombitálnának, ormányaikat felfelé kunkorítják.

A Dzsanpath közelében, dús lombú fák árnyékában, a január harmincadika jelentésű Tees January margon áll a Gandhi emlékház. A

múzeumnak berendezett épületben végigkísérhetjük életének fontosabb mozzanatait, üvegfal mögött láthatók személyes tárgyai: két facsupra, naplója, szemüvege, imakönyve, papírvágó kése, két pár fapapucsa. E ház kertjében ölte meg Gandhit a szélsőséges Mahászabha szervezethez tartozó hindu fanatikus, Nathuram Godsze.

Gandhit fájdalmasan érintette az angolok által szított mind élesebb szembeállás a hinduk és a muzulmánok között. A függetlenség után szerette volna megakadályozni Kalkuttában a bengáli hindu-muszlim összecsapásokat, ám Kalkuttát követően a zavargások Delhire is átterjedtek. Végül 1948. január derekán, az ekkor hetvenkilencedik évében járó Gandhi — Delhi megbékéléséért, a vallási türelmetlenség, az izzó indulatok és a kölcsönös gyűlölet ellen — böjtbe kezdett. Két nappal azután, hogy orvosai követelésére abbahagyta az éhezést, kertjében bomba robbant. Ezt követően január 30-án a szokásos reggeli imádságához indult a kertbe, ahol több mint ötszázan várakoztak rá, köztük a gyilkos is. Amikor az éhezéstől legyengült Gandhi kísérőire támaszkodva megjelent tisztelői előtt, karját áldásra emelte, és a térdeplő sokaság közt mosolyogva közelített az imaszőnyeghez, a merénylő hirtelen előrántva revolverét három lövéssel megölte századunk egyik legnagyobb szellemét. Mahátma csak annyit suttogott: „Ó Istenem!” és azonnal meghalt. A béke és az ahimszá apostola erőszakos halálának híre megrendítette a világot. Gandhinak, aki egész életében India függetlenségéért és egységéért küzdött, azért kellett meghalnia, mert a megbékélést választva, hozzájárult Pakisztán létrehozásához, s ezzel „elárulta” a hindu ügyet. Az indiaiak Gandhidzsít Atyának, Nagy Léleknek hívják, sokan az utolsó Buddhának tekintik, és halála óta szentként tisztelik.

Egy kis kerülőt téve, a Dzsantar Mantar mellett visz el szkúteresünk, a magas fal irigyen, féltőn takarja kincseit, a megannyi absztrakt formájú építményből: a kolosszeum-szerű hengerből, a csíkozott oszlopokból, kecses

ívű lépcsőkből, a gömbcikkekből, s a kőbe faragott logarlécből kívülről nem sok látható. Az első csillagvizsgálót a mindössze 44 évet élt Dzsaj Szingh, a rádzsasztáni Amber rádzsája építtette fel 1724-ben, itt Delhiben; később még négyet készíttetett: Dzsajpurban, Benáreszben, Uddzsainban és Mathurában. Ez utóbbi már nincs meg, ám a többi rovátkolt márvány monstrumai másodpercre pontosan mutatják most is az idő múlását, a hatalmas, kőből épült emeletes mértani idomok segítségével pedig teleszkóp nélkül tanulmányozható az égitestek járása. Eredetileg ezeket az obszervatóriumokat Jantra Mandirnak, azaz a Műszerek templomának hívták, csak később, a jobb rímelés kedvéért lett Dzsantar Mantar a nevük. Félhangosan ízlelgetem a két összecsengő szót, s hozzá a műszerek: Szamrat Jantra, Rám Jantra, Dzsai Prakash, Miszra Jantra, Nijat Csakra Dzsantra, Daksinottara-bhitti Dzsantra, Karka-raszi-valaja titokzatos neveit pörgeti fantáziám.

Delhi híres köröndjét, a Connaught Place-t a Dzsan Pathról közelítjük meg. A szabályos kör alakú térbe nyolc radiális út torkollik. Itt sorakoznak a főváros legdivatosabb és legdrágább üzletei, a közelben találhatók a legnagyobb bankok, a légi forgalmi társaságok irodái, a közigazgatási hivatalok, s a mamut lapkiadók. A nézelődésben, vásárlásban elfáradt éhes turistákat hangulatos kávézók, vendéglők csalogatják. Rengeteg étterem közül válogathatunk, van itt hongkongi, kínai, japán, tibeti, mogul, indiai és kontinentális egyaránt; mi a legelegánsabba tévedünk. Libériás inas tárja szélesre előttünk a virágmintásra csiszolt üvegajtót, bent márványasztalok, süppedő szőnyegek, dúsan redőzött függönyök. A sarkokban terebélyes pálmák, a márványpulton cukrászsütemények, az asztalokon ezüst evőkészletek. Halk léptű pincérek veszik fel a rendelést. Én tojásos szendvicset kérek, Attila mélyhűtött lasszit iszik, ami nem más mint felvert aludttej. A toalett patyolattiszta, csillog-villog, minden fényesre van szidolozva.

A tér fókuszában lévő park alatt a földalatti bazár, mint nyíló virág a méheket, vonzza magába a vásárlókat. A Palika bazár kerengő labirintusában, számtalan kis boltjában ezernyi színes apróság kínálja magát: giccses és művészi, hasznos és haszontalan, olcsó és drága — ízlés és pénztárca dolga. Bár az elmúlt évtizedekben Delhi más részein is épültek gazdag bevásárlóközpontok, üzleti negyedek, de az V. György nagybátyjáról elnevezett tér aurájával egyik sem vetekedhet. A pulzálva pezsgő, misztikus szuperbazár hangulata kezdetben mindig megbabonáz, ám egy idő után fáraszt a zsongás, kezd zavarni az urinálokból terjengő sűrű ammóniaszag, a rosszul szellőztetett folyosókon megülepedő súlyos levegő.

A parkot körbefogó — stílusában a viktoriánus Angliát idéző — kétszintes, uniformizált épületek teljesen elütnek az indiai építészeti hagyományoktól, ennek ellenére illenek a térhez, s a házak masszív oszlopokkal összekapcsolt árkádjai pedig kifejezetten mutatósak. Közelről már korántsem ilyen kedvező a kép; a légkondicionálók bádogdobozai irdatlan rondák, a boltívekről rendetlen ferdén lógnak alá a napellenzőként használt gyékényfüggönyök. Az izabellafehér stukkók szürkén porosak, ámde még így is meglehetősen remekül dekorálnak. Az árkádok árnyékában bolt hátán bolt, és sok-sok ember. A téren hindi, angol és urdu feliratok, a külföldi termékek közül leggyakrabban a Coca Colát és a Sonyt reklámozzák, de betette már a lábát a McDonald’s és a Mr. Wimpy is.

A Connaught Circus középső körén ősi technikával, bambuszrudakkal felállványozott felhőkarcoló épül. Gracilis nők — fejükön egyensúlyozva — kosárban cementet, betont, köveket hordanak; a végén láncot alkotva, egymás kezébe adják a teli kaskákat. A fátum rendelte sorsú páriák arcán nem látunk semmiféle elégedetlenséget, békétlenséget. Karmájuk szerint a jó tetteikért jó, a rossz cselekedeteikért gonosz sors vár rájuk, ahogy mondják

mindenkinek „meg kell ennie a gyümölcsöt, amely a magaültette magból fakad”.

Közeledtünkre guggoló kígyóbűvölők kezdenek éktelen furulyázásba, s hogy gyorsabban jöjjön ki a kosárból, egy taslit adnak a lusta pápaszemes kobrának. A produkciót követően pár rúpiát nyújtok az egyik kobratáncoltatónak, és

— Accshá he? (Rendben van?) — szavakkal érdeklődöm, hogy elégedett-e a kapott összeggel.

— Han dzsí, bahut accsá (Igen, nagyon jó.) — válaszolja széles mosollyal.

Néhány lépéssel odébb bételt árulnak, a tábori asztalkákon fényeszöld levelek tornyosulnak, kis kupacokban speciális fűszerek, ragacsos cipőpasztás dobozokban mész fehérlik. A fűszeres bételcsomagokra mindig akad kuncsaft, a panválák (bételárusok) törzsvevőiknek kérés nélkül nyújtják át az élvezetes rágcsálnivalót, amitől aztán jókorákat tudnak sercinteni, az óriási vörös köpetek széles ívben fröccsennek szanaszét, árulkodó nyomot hagyva járdákon, falakon, mindenütt. Aki véletlenül nem tud erről a szokásukról, még azt hiheti, hogy India a tüdőbajosok országa. A bételes asztaloknál meg-megállnak a dohányosok is, hogy a mindig vörösen izzó zsinegek egyikéről rágyújtsanak. Az irániakhoz és a pakisztániakhoz hasonlóan itt is rengeteg férfi hódol dohányzási szenvedélyének, legolcsóbb cigarettaféléjük a bidi, rém büdös, átható szagú. A nők között viszont nem sikk a cigarettázás, csak elvétve látni egy-két dohányzó, kaszton kívüli érinthetetlent, a filmekben cigarettával rendszerint a feslett erkölcsű nőket ábrázolják.

Időnként szenvtelen nepperek penderülnek elénk, erőszakosak mint a piaci legyek, fáradhatatlanul kísérleteznek. Adakozásra animálva olykor különféle karitatív szervezetek képviselői segődnek hozzánk. Kitartóan agitálnak, ám ők sokkal kulturáltabbak, jól öltözöttek, kellemes modorúak. Szemből két,

egymás kezét markolászó fiatalember közelít andalogva, míg velük vagyok elfoglalva, váratlanul egy drogos kamasz tántorodik nekem. Aztán néhány lépés után, egy rádzsasztáni asszony csimpaszkodik a karomba, rángatja ruhámat, festett vászonképet akar rámsózni. A járda szélén valutázásra szakosodott szikh „bankárok” lesnek prédára, egyből kiszúrják cserepartnerüket. A bankoknál jóval előnyösebb árfolyamon váltanak. A pillanatok alatt zajló váltás során gyakorlottan pörgetik a pénzt, sebesen számolnak, s közben lapos pillantásokkal pásztázzák a terepet.

Ahány ház, annyi szokás

Mihelyt valahol megállunk, azonnal kolduló gyerekek rohannak meg.

— Csapáti, csapáti! Ék rúpísz, madam! — ismételgetik, miközben egyfolytában a szájukra mutatnak, ezzel is jelezvén, hogy ennivalóra kérik a pénzt.

Itt aztán kizárt a „kéz a kézben” korzózás, csak libasorban, egymást kísérve lehet előre haladni. Pedig a lehetetlenül magas járdaszegélyeknél elkél férjem segítő karja. Olykor nehezen verekedjük át magunkat a tömegen, az indiaiak elég udvariatlanok, nem nőt, hanem egy leküzdendő akadályt látnak bennem, lépten-nyomon nekem jönnek, hol a bordáim közt, hol a vesém táján érzek egy-egy taszajtást. Mindez azonban semmi ahhoz a sorban álláshoz képest, melyben a New Delhi Railway Station (Új-Delhi Vasútállomás) jegypénztárainál volt részünk. Míg mi békésen vártunk a sorunkra, az indiaiak többsége könyökkel, táskával, esernyővel, bottal és egyéb tárgyakkal igyekezett magának előnyös pozíciót szerezni. Ilyenkor nem érdemes idegeskedni, s főleg nem szabad szűz lányként megsértődni, leghatékonyabb, ha a saját „fegyverüket” fordítjuk ellenük: azaz furakodjunk és könyököljünk, mint ahogy ők teszik. Azóta többször kipróbáltuk, és egyáltalán nem sértődtek meg érte.

Rossz lehet annak a közérzete, aki képtelen alkalmazkodni, és mereven ragaszkodik hazája illemszabályaihoz. India csak eleinte furcsa, később hozzá lehet szokni, és egész jól elboldogul az ember. Egy idő után már az sem zavaró, amikor merőn, átható tekintettel bámulnak ránk, mert itt ez is teljesen természetes. Már első utunk során megtanultuk sutba vágni otthoni beidegződéseinket, ám még most is előfordul olykor, hogy India alaposan igénybe veszi idegeinket. Időnként úgy érezzük, hogy nehezen bírjuk lakóit

elviselni, nem könnyű tolerálni, az állandó krákogást, köpködést, hogy orruk váladékát csattanva csapják ki, vagy azt, hogy minden falfelületet urinálnak (vizeldének) használnak; ám ilyenkor nem szabad elfelejtenünk, hogy az indiaiak számára az a furcsa, hogy mi, európai emberek vidáman megyünk be cipőstül a lakásba, ráülünk a WC-re, melyet előtte mások használtak, zsebünkben pedig zsebkendőbe csomagolva hordozzuk taknyunkat.

„Ahány ház annyi szokás, így tartja a közmondás, és az utazó csekély műveltségről tesz tanúbizonyságot, ha kigúnyolja a vendéglátó nép erkölcseit és szokásait; megbecsülendő tulajdonság pedig nagyon sokféle és különböző van a világon.” — vélekedett Thomas Mann. Túl kell lépnünk saját árnyékunkon, s főleg azt kell észrevennünk, ami pozitív, amiből tanulni lehet, amit jó ha ellesünk, mert hasznunkra válhat. Indiában az ember morgolódhat, mérgelődhet egy kicsit, ámde tartósan nem lehet rossz a hangulata, hiszen az indiaiakból elsősorban mégiscsak békesség, megértés és tolerancia árad. Nem hajtanak a földi javakért, mint mi; s ha tolakodnak is, azt nem idegességből teszik; van elegendő idejük egymásra, hisz életük nem olyan megszabottan rövid, behatároltan atomi, mint a miénk; abban a biztos tudatban élnek, hogy halálukkal nem szakad meg a körforgás, hanem folytatódik tovább, tovább.

A Connaught Place árkádos köröndjét észak felé elhagyva szinte észrevétlenül sétálunk át az ősi mogul fővárosba. A ma Ó-Delhiként ismert hatalmas város tíz év alatt épült fel, miután Sah Dzsahán úgy döntött, hogy székhelyét Agrából Delhibe teszi át. Az építőanyag zömét Firuzábád és Shergarh romjaiból nyerték. A várost blokkokban építették meg, a lakótelepeket, bazárokat, moszkokat széles utak mellé telepítették. Főutcája, a Csandni Csók hamarosan Ázsia-szerte ismertté vált. A várost valaha vastag terméskő falak védték, ezek némelyike még ma is áll. A falakon 14 kapu volt, a legismertebbek az Adzsmeri, a Kasmíri, a Delhi és a Turkman (török) kapu.

Ez utóbbit az autoriksások gyakran Truckman (kamionsofőr) kapunak hívják, feltehetően azért, mert a kamionok nem jöhetnek át rajta. Sah Dzsahán az agrai erőd mintájára vörös homokkőből a város és a Dzsamuna folyó között építtette fel a Lál Kilát, vagyis a Vörös Erődöt. Az építkezés 1639-ben kezdődött és 1648-ban fejeződött be, azt mondják, hogy 10 millió rúpiába került, melynek nagy részét a belső fényűző márvány palotákra költötték.

A méltóságteljes Új-Delhi után, egy egészen más világba csöppen itt az idegen. Bár a Connaught Place-nek is megvan a maga egyedülálló hangulata, bőséges ízelítőt Ó-Delhiben ad magából India, itt már jóval töményebben fogyasztható. Az ősi város a hatalmas ország kicsinyített mása, valóságos mikrokozmosza annak. Girbe-gurba utcái, szűk sikátorai, a füstölők bódító illata, az ismeretlen fűszerek különleges aromája, az egymásra tapasztott bazárok, lovas tongák, triciklis riksások, gyalogosok hömpölygő titokzatos, tarka forgataga, a turbános kígyóbűvölők, s a mindenen áthatoló bábeli hangzavar az Ezeregyéjszaka meséit elevenítik meg. Hangulata, szívélyessége semmihez sem hasonlítható. Aki nem sajnálja a fáradságot, hogy megmártózzon a valóságban, és egy kicsit elidőzik itt, hamarosan rájön arra, hogy látszólagos zűrzavara ellenére mennyire meghitten családias ez a hely.

Festett homlokú szent emberek, gudzsarátiak, oriják, bengáliak és keralaiak, világos bőrű északiak és kékesfekete déliek, muszlimok, hinduk, szikhek, dzsainák és buddhisták; valamennyien felismerhetők jellegzetes öltözékükben. A turbánok sokaságából biztos szemmel kiválasztható, melyiknek gazdája szikh, rádzsput vagy dekkáni paraszt. A férfiakon kurta pizsama, lungi, elegáns öltöny, vagy a vég vászonból derekukra csavart praktikus dhoti, amit hűvösödvén lejjebb engednek, a melegben pedig félbehajtott szárával időnként meglegyezik magukat. A színes szárit viselő, ékszerekkel, bizsukkal felcicomázott, törékeny, nádszálderekú hindu nők

mellett valósággal behemótnak érzem magam. Dísztelen fehér szári a megözvegyülteken, a szikhek asszonyain pandzsábi, tarka húzott szoknyát hordanak a dél-indiaiak, néhány muszlim nő fekete pardába burkolózik, a horgolt rács mögött sokszor még a szemük sem látszik. A forgatagban olykor koptatott farmerű, bő trikójú külföldiek tűnnek fel, vállukon átvetett szütyővel bandukolnak megszállottan, hogy felfedezzék a maguk Indiáját. Némelyikük elkényeztetett arcáról lerí a szenvedés.

Ringó csípőiken picinyüket cipelő kismamák, ruhájuk szárnyába maszatos apróságok csimpaszkodnak, mögöttük árnyékként a családfő. Indiában szent és sérthetetlen a család, ahol csak lehet, mindenhol együtt vannak, a génjeikben hordozzák, egymásnak örökítik át az összetartozás fontosságát. Elképzelhetetlen, hogy egy indiai anya kényelemből otthon hagyja csemetéit. Azt mondják, „a vér sűrűbb a víznél", azaz a családnál nincs fontosabb.

A lüktető forgatagban férfiak széles karéjára leszünk figyelmesek, a tumultus oka egy kirakatba kiállított, krikett meccset közvetítő színes tévé, erre merednek izgatottan. A fal mellett dhotis öregek guggolva teáznak, sihederek kártyázással ütik agyon az időt, lapjaikból fel-felnézve széles vigyorral villantják felém hófehér fogaikat. Mintha nem is dologidő lenne, oly ráérősek némelyek. A szorgosabbak napi teendőiket végzik, borbélyok ollójukat csattintgatva boszorkányos ügyesen vágnak hajat, vagy megszokott mozdulataikkal a szőrt távolítják el kliensük képéről. Felcserek nekifeszülve fogat húznak, vándorköszörűsök késeket éleznek, mások fúrnak-faragnak, kulik csomagot cipelnek, kikiáltók kurjongatnak, az aktívabb kéregetők koldulnak, anyukák gyereket pisiltetnek vagy banánlevélen szervírozott maradék rizzsel etetik utcájuk rájuk eső tehenét. A poros járdára terített papíron nyújtják a csapátit, nyitott üstben pöfög a dálnak való sárgaborsó. Sülnek a pakorák, kotlettek, metélik a zöldségeket. Rotyog nemzeti italuk, a tejestea, a zavaros lét semmi pénzért sem kóstolnám meg, ám szívesen

nézem, amint hosszú sugárban csurgatják egyik pohárból a másikba, mozdulataikban van valami attraktívan utánozhatatlan.

Meg-megállunk egy-egy jeges italra, taplóra száradt nyelvünknek jól esik a frissítő nedű. Az utcai csapnál egymást érik a mosakodók, a mosogatók, a ruhamosók. Ablakszárnyakon szárik száradnak. Aki elfárad, lefekszik pihenni a földre. Az izzadtságtól, benzingőztől, avas kókuszolaj szagától terhes párás levegőt füstölők ezrei sem tudják közömbösíteni. A Csandni Csókon betérünk a szikh Gurudvarába, fáradt lábunknak megváltás a hűs víz. Mivel sapka nincs nálunk, belépés előtt sárga főkötő kerül fejünkre. A márványpadozaton ülő hivők láttán ugyanaz a nyugodtság árad szét ereinkben, mint Amritszárban. Aztán újra erőt gyűjtve, nyakunkba vesszük a várost. Igencsak meghökkenünk, amikor az egyik sikátorban hirtelen feldíszített fehér lovon, fejedelmi ruhában pompázó vőlegény tűnik fel velünk szemben. Nem tudjuk eldönteni vajon a mennyasszonyáért megy, vagy csak a turisták szórakoztatására vonul föl-alá. A lovas után zenészek cammognak, pattogva pergetik a dobot.

Jólesik a ráérős bámészkodás, élvezetet nyújt a csámborgás, az újabb és újabb rejtett zugok felfedezése. A látnivalók, a történések még a legérzéketlenebb embert is kizökkentik apátiájából. Tökéletes kikapcsolódás ez, senki nem maradhat közömbös ebben az ingereket, érzéseket ébresztő kavargásban. A gondosan megtervezett, steril, tiszta angolos Új-Delhihez képest óriási a kontraszt. Ó-Delhi — ez a szokásaihoz rendíthetetlenül ragaszkodó, a hagyományait kínosan őrző, a változásoknak, beavatkozásoknak konokul ellenálló város — teljes egészében hamisítatlan kelet. Tökéletesen ötvöződik itt az egykori fényűzéseket idéző múlt, a pulzáló, életteli jelennel. Egyidejűleg vonz misztikusságával, és taszít félrevezető hamisságával, varázslatos lüktetése izgató, magával sodró.

Míg Új-Delhiben, a Dzsanpath mentén tibetiek, ladakhiak és rádzsasztániak, a Connaguht place környékén főként kasmíriak árusítanak, itt Ó-Delhiben a muzulmánok vannak többségben. Kínálnak rézkorsókat és transzformátorokat, rozsdás csavarokat és aranyozott szárikat, tranzisztoros rádiókat, kegyszereket s a legújabb divatú nyugati kazettákat, hímzéseket, szandál fából készült szobrokat. A sok vacak-kacat, ócskaság között bőven akad mesteri produktum is, hisz egész sereg elefántcsont-faragó, arany-, ezüst- és rézműves ügyködik, szinte megállás nélkül gyártják az ékszereket, nyakláncokat, gyűrűket, fülönfüggőket és az egyéb csecsebecséket. Van miért dolgozniuk, hisz az indiai nők imádják az ékszereket. Karjukon sok-sok karperec csörög, orrcimpájukban kis virágmütyür. „Ékszer nélkül nem vagyunk elég jól öltözöttek" — válaszolják, ha valaki e szokásuk oka felől érdeklődik. Az egykor a férjezettek homlokát díszítő, hennás vagy kum-kum poros pöttyöt felváltó öntapadós bindi, most csak afféle divatos kelléke a szárinak. A férfiak, nők orrnyerge fölötti cinóberszínű maszatolás jelzi, hogy templomból jönnek. Fiúk arcán az ezüstszínű mészpor a pattanások leszárítására szolgál, a szádhúk homlokára mázolt jel a szektájukról árulkodik, s a kisgyerekek vastag fekete festékkel kihúzott szeme, pedig a démonok elűzésére szolgál.

Az izgalmasan pezsgő bazárbanjókat cseveghet, nézelődhet az ember, lehet lődörögni, vitatkozni, nevetgélni, szitkozódni, panaszkodni, de mindenekelőtt alkudozni érdemes. Az atmoszféra — a vásárlás szándéka nélkül is — üzletkötésre késztet, nem lehet kihagyni, hisz ez a bazárnak a sava-borsa. Itt az eladók és vevők egyaránt élvezettel üzletelnek, ravaszul csűrik-csavarják az árakat. Izgalmas játék összemérni képességeinket az árusokéval. Nem árt azért résen lenni, megfontolni az üzletkötést, mert

nemegyszer megesik a külföldivel, hogy — diadalittasan, a jó vásárlás tudatában távozva — csak a következő árusnál jön rá, hogy bizony alaposan

rászedték. Ahol nincsenek rögzítve az árak, hallgatólagos szabály szerint illik megadni a közölt ár 60%-át; nagy sértés viszont az ajánlatot ez alá ígérni; az egyezkedés nélküli vásárlót viszont az eladók nézik gügyének. Ha az indiai árusok fejüket nemlegesen himbálják, az a beleegyezésüket jelenti, azt, hogy megköttetett az üzlet. Fél sikernek számit, ha namasztéval köszönünk, ez még a legcsökönyösebb eladót is leveszi a lábáról, de hasonlóan kedvező fogadtatásban részesülünk, ha reggel elsőként vásárolunk, ez esetben legalább az ár felét elengedik, mivel hitük szerint az első kuncsaft egész napra szerencsét hoz. Imádják a rúpiát, a papírpénzt először homlokukhoz nyomják, majd átéléssel megcsókolják; ez a rítus mindig kijár az első bevételnek. A bankjegyeket végül rászúrják egy nagy szögre, hogy el ne fújja a szél vagy a ventillátor.

Nem létezik más Isten, csak az igazság...

A Vörös Erőd felé kelve át a Delhi kapun, a horizonton India legnagyobb mecsetjének, a Dzsámi Maszdzsid sziluettje tűnik fel. Hagymakupolái, kecses minaretjei mögött impozánsan kéklik fel az ibolyaszínű ég. A fehér márványból épült, fekete-vörös csíkozású moszk kiegyensúlyozottságot sugall. A Sáh Dzsahánt idéző császári sugárút kereszteződésében végképp megfeneklünk. A szkúterből kiszállva ismét nyakunkba vesszük a várost. A forgalmi dugóiról hírhedt Csandi Csókon gyalog közelítünk a híres erődhöz, a kereszteződésben a jobbra lévő Madárklinika fölött madársereglet feketéllik, a közeli moziba áramlik befelé a tömeg, a távolban egy ringlispílt látunk forogni, a klinikával átellenben a Lál Kilá, a Vörös Erőd. Az erőd előtti hatalmas tér valaha fontos szerepet játszott a függetlenségi mozgalomban, később augusztus 15-e megünneplésében.

Jó, hogy nem jöttünk kocsival hisz a parkolóban minden hely foglalt, egy busz köré épp most özönlenek az árusok, filléres portékákat, pörkölt mogyorót, különböző magvakat, csaná csabénát, illatos banánt, lédús mandarint, forró teát, hideg ásványvizet, kövér kotletteket nyújtogatnak az utasoknak. Egy másik buszt vékony szikh fiú éles madárfütty utánzással vezényel ki a parkolóból.

— Csalo! Csalo! (Menj! Menj!) — kiabálja a másik mitfárer. Tolatás közben a busz „sikeresen” megtaszajt egy kétkerekű zöldséges kordét, nagy perpatvarra számítok, ám a tulajdonos nem veszi túlságosan szívére a dolgot, amolyan tessék-lássék perlekedés után hamar megbékél.

A mogul hatalom nagyságát és eleganciáját szimbolizáló Vörös Erődöt a XVII. század közepén építették. Napkeltétől napnyugtáig tart nyitva, a belépődíj egy órára mindössze 50 paisza (két forint) pénteken ingyenesen

látogatható. A széles Lahore kapun át fedett út vezet a főbejárathoz, bent zöld gyep, ragyogó színű virágágyak, drágaköves márványépítmények szikráznak. A pompás Magánkihallgatások csarnokában állt a világhírű Pávatrón, amit 1739-ben Nadír sah Perzsiába szállíttatott. A csarnok falán látható perzsa vers körülbelül így hangzik: „Ha van a földön paradicsom, akkor ez az, ez az, ez az!”. A Moti Maszdzsidot, a Gyöngy mecsetet Aurangzeb tervezte önmaga és udvarhölgyei részére. A Sáh Burdzs pavilon mögül a Dzsamunára látni. Az erőd kissé elnyújtott oktogon alakú, egyik irányba 900, a másikba pedig 500 méter hosszú. Valamikor kilenc méter mély vizesárok vette körül, melyet a Dzsamuna táplált. A folyó ma már több mint 1 kilométerrel keletebbre folyik, a védőgáttól és a fák takarásából nem látható. Kifelé jövet elkerített területen honvédségi barakkok között piros barettes, bakancsos indiai katonák, rohamsisakos, állig felfegyverzett őrök táboroznak. A táblákon a felirat:„Katonai terület. Tilos az átjárás!”

A Vörös Erőd közelében, a Dzsamuna folyó partján, a Rádzs Gháton hamvasztották el Mahatma Gandhit, majd Néhrut, lányát Indirát és két unokáját: Szandzsáj és Radzsív Gandhit. A park neve: Shanti Van, vagyis a Béke Erdeje. Fái megszűrik, letompítják a város zaját, a bokrok közt nyugalom honol. A Nagy Lélek, Gandhi elhamvasztásának helyét jelölő márvány emlékkőnél némán kígyózó sorok, az emberek főhajtással vagy virágfüzérrel adóznak nagysága előtt. Zajtalanul lépked a sok mezítelen lábú zarándok; szögletes mozgású parasztok, bütykös ujjú asszonyok, repedt sarkú vének, félénk lányok, kíváncsi kamaszok, érdeklődő turisták. Szamádhiján soha sem hervadnak el a kegyelet virágai. Halála emlékére minden pénteken szertartást rendeznek.

A mauzóleum felé haladva képzeletemben felrémlik törékeny, hajlott hátú alakja, drótszemüveges arca, pihés koponyája, szinte magam előtt látom, amint lepelbe burkolt testével botjára támaszkodik. Elérzékenyült hálával

gondolok rá, hisz Ő tanított meg minket az ahimszá, a nem ártás elvének követésére. Ő segített testi vágyaink megfékezésében, s tudatosította bennünk, hogy az élethez való jog, valamint az igazság nemcsak az emberek sajátja, hanem minden élőlényt megillet. Tőle kaptunk erőt a vegetáriánus táplálkozásra való áttéréshez, s gondolataival nagy mértékben hozzájárult, hogy magunkkal és másokkal békében élhetünk.

„... Nem létezik más Isten, csak az igazság... Az igazság megismerésének egyetlen kizárólagos eszköze az Ahimszá... Önmagunk megtisztítása ezért azt jelenti, hogy életünk minden területén tisztává leszünk. S mivel a megtisztulás fölöttébb ragályos, önmagunk megtisztulása okvetlenül elvezet a környezetünk megtisztulásához. Ám a megtisztulás útja nehéz és meredek. Aki el akar jutni a tökéletes tisztasághoz, annak minden szenvedélyt ki kell űznie a gondolkodásából, beszédéből és cselekedeteiből, föl kell emelkednie a szeretet és gyűlölet, a rokon- és ellenszenv ellentétes áramai fölé.... Más az ember és mások tettei. A jó cselekedetet helyeselnünk, a rossz cselekedetet helytelenítenünk kell, de maga a cselekvő, akár jó ember, akár rossz, mindig megérdemli a tiszteletünket vagy szánalmunkat, a körülményektől függően. A vétket gyűlöld, ne a vétkes embert, ezt a szabályt könnyű megérteni, mégis ritkán gyakorolják, s ezért terjed a világon a gyűlölködés.”— foglalta össze a nem ártás lényegét.

Lassan vergődve jutunk előre Delhi ötödik városa, Firuzábád felé. Az úton igencsak érződik az Új-Delhiből kitiltott teherjárművek forgalma. A buszok, teherautók között sovány, inas férfiak fék nélküli taligaszörnyeket húznak-tolnak, feltornyozott rakományukkal egyensúlyozva, képesek a legkisebb résen is átfurakodni. Ahol már ők sem férnek el, a robogók, biciklisták még vidáman elszlalomozgatnak. A káosszal szemben tehetetlenek a közlekedési rendőrök, a lámpák is feleslegesen működnek. Az egymás farába érő járművek között gyorsabb az előrejutás gyalogosan. Ahogy az angol mondja,

igazi „traffic jam”, se előre, se hátra, tetejébe éktelen dudálás, iszonyatos kakofónia. Mindenki nyomja a dudáját, s a kürt hangerejéből bizton megállapítható a jármű nagysága. Értelmetlen pótcselekvés ez. Vezetéstechnikájuk lényege egy mondattal leírható: „Nyomd a kürtöt, hunyd be a szemed és gázolj át bármin, ami utadba esik, a szent teheneket viszont kíméld, légy türelmes velük!” Az előzékenység ismeretlen fogalom, a szabályokat ritkán tartják be, az előrejutás olykor csigalassúságú, tipikus a „start-stop” haladás, ami sem a járműnek, sem vezetőjének nem jelent túl nagy élvezetet. Az utakon kasztrendszer uralkodik, a járművek előnyt élveznek a gyalogosokkal, a motorosok a motor nélküliekkel, a nagyobb járművek pedig a kisebbekkel szemben. A legnehezebb dolguk a gyalogosoknak van, még a feltorlódott járművek között sem ajánlatos nekik átmenni, mert ha egyszer elindul a járműsereg, a sofőrök egyedül csak a tehenekre vannak tekintettel.

Az India kapunál a Gandhi feleségéről elnevezett Kasturbái Gandhi margba csatlakozik utunk. Firuz Sáh Tuglak uralmára ma már csak romos székhelye emlékeztet, erődjének, moszkjának falait alaposan megrongálta az idő. A rom közepén álló több mint 30 méter magas, 27 tonna súlyú Asóka oszlop — melyet Firuz sah önmaga nagyságának magasztalására hozatott messzi földről — viszont épségben megmaradt. Az 1164-ből származó, mai szemmel nézve is modern, finom kidolgozású, csiszolt oszlopra a nagy buddhista császár, Asóka hét ediktuma (rendelete) van felvésve.

Asóka az indiai és a világtörténelem nagy alakja, a több mint 150 évig fennálló Maurja dinasztia leghatalmasabb császára volt. Uralkodása idején — körülbelül Krisztus előtt 273 - 232 között — jött létre az indiai szubkontinens csaknem egészét magába foglaló Maurja birodalom. A kezdetben kegyetlenkedéseiről, gonoszságáról ismert fiatal Asóka palotaforradalom révén lett apja utódja, a buddhista források szerint bátyja

meggyilkolásához is köze volt; börtöneit „Asóka poklaként” emlegették. Hódításai, háborúi során azonban egyre jobban meghasonlott korábbi önmagával, áttért a buddhizmusra, s a kegyetlen uralkodóból az ahimszá követője, a béke lelkes híve lett. Missziós tevékenységet fejtett ki Buddha tanításainak terjesztésére, a buddhistákat jelentős adományokkal támogatta. India-szerte pompás sztupákat emeltetett, sziklákba és oszlopokra vésette vallási és kormányzati elveit. Tanításai közül az idősek tisztelete, a feltétlen igazmondás, valamint az ölés tilalma a legfontosabbak. Halála után a Maurja-birodalom rohamos hanyatlásnak indult.

Az egyik nap sikerül végre eljutnunk az eddig csak távolról szemlélt Lótusz templomhoz. A kilenc medencével körülvett 70 méter magas, kibomló lótuszvirágot formázó templomba mindenki számára szabad a bejárás; itt fajra, kasztra, vallásra való tekintet nélkül, bárki imádkozhat, csendben meditálhat. A fehér márványból épült templom, mely a világ hét bahai temploma közül sorban az utolsó, kissé hasonlít a Sidney-i operaházra. A falakat 45 lótusz-szirom alkotja, belül 1300 hívő számára van ülőhely. A szolgálatkész személyzet önkéntesen, fizetség nélkül végzi munkáját. Felirat figyelmeztet, hogy ne beszéljünk hangosan, ne zavarjuk mások meditálását. A bejárati ajtókon kifüggesztve a bahai hit szent szövegei, kinyilatkozásai olvashatók. A templomot egyszerűsége ellenére is brilliáns kivitelezés és elegancia jellemzi. Építészetileg lélegzetelállító mű, külsőleg nyitott lótuszvirágot formázó építmény belsejében tobzódik a fény és a tér. Az épületet vízmedencék hűtik, ezáltal a templomban a legnagyobb melegben is kellemes hőmérséklet uralkodik.

Az 1860-as években a Bábi perzsa iszlám szektából kiinduló vallási mozgalom, a bahaizmus alapítója a Baha Allah (Isten fényessége) néven közismert Mirza Husszein Ali Nuri volt. A bahaizmus szerint egyetlen isten létezik „minden reveláció ugyanabból az isteni forrásból származik”,

tanításában a népek harmóniájára, a vallási hitek és az emberiség egyesítésére törekszik. Papsága nincs, tagjai terjesztik a hitet. Kevés formális rituáléjuk van, szertartást mindössze házasságkötés, temetés és névadás alkalmával celebrálnak. A megközelítőleg 2 millió bahai hivő célja az állandó világbéke elérése és a világ nemzeteinek egyesítése: „A Föld csak egyetlen ország, és a emberiség a polgársága” — vallják.

Az 1986-ban, Bahapurban épült modern Bahai templomtól (Lótusz templom) néhány „varjúugrásnyira” ágaskodik az ég felé Hindusztán hetedik csodája, a Kutub Minár. Mivel útba esik, nem hagyjuk ki, most sem, pedig a 72.5 méter magas, ötemeletes fodros, terrakotta tornyot az epésebb szemlélők, fintorgó turisták egy óriási gyárkéményhez hasonlítják. A Kutub Minár lábánál domborodik India első mecsetje, s udvarán a titokzatos „Iron Pillar”, a 7 méteres vasoszlop, mely több mint 1500 éve állja az időjárás viszontagságait, anélkül, hogy egyetlen rozsdafolt is lenne rajta. A talány előtt értetlenül állnak a tudósok, régészek; képtelenek megfejteni, honnan és hogyan került ide a színtiszta vas oszlop. Egyes elképzelések szerint az ősök fejlettebb kohászati technológiával rendelkeztek, mások viszont azt sem zárják ki, hogy egy idegen bolygóról meteorként érkezett a földre.

A fáma szerint, aki hátulról kezével átéri a vasoszlopot, annak kívánsága teljesül, feltehetően ezért keresztelték el a muszlimok a Sors kezének. Bár Attilának három éve — némi segédlettel ugyan, de — sikerült átkarolnia a sima vashengert, óhaja — vagyis hogy megkapjuk az ikreket — mégsem vált valóra, és úgy néz ki, hogy kívánságunk most sem fog teljesülni. Pedig elsősorban miattuk, Roystont és Austint meglátogatni jöttünk Indiába. Valami gonosz szellem dolgozhat ellenünk, mert akkor az adoptálás feneklett meg az utolsó pillanatban, most pedig levelünkre, táviratunkra Maduraiból nem kapunk választ. Azt, hogy mi lehet a fiúkkal, hogyan megy a soruk, valószínűleg már sohasem fogjuk megtudni, ebben a csaknem 900 milliós

országban előkeríteni két, ismeretlen helyen tartózkodó gyermeket szinte lehetetlen, olyan mintha parányi tűt keresnénk egy jókora szénakazalban. Ezek után nincs értelme Dél-Indiába mennünk, inkább olyan helyeket keresünk fel, ahol még nem jártunk.

...fekete lingamot simogat

A Diplomata negyed széles útjain lényegesen könnyebb a vezetés. A Tughlak road-ról hamarosan a Sri Aurobindo margra fordulunk. Jobbkéz felől Szafdarzsang mogul nagyvezír síremléke, valamint a róla elnevezett repülőtér, ahol 1980 nyarán egy próbarepülés közben Szandzsáj Gandhi halálos balesetet szenvedett.

Az impozáns Szafdarzsang tombbal átellenben, ápolt parkban bújik meg Indira Gandhi rezidenciája. A tágas, finom ízléssel, elegáns bútorokkal berendezett szobák falain fotók, festmények idézik a múltat. Dolgozószobájának, társalgójának, hálójának minden tárgya rá emlékeztet. Az egyik helyiségben üvegvitrinekben két halványsárga szárija látható, az egyik mennyasszonyi ruhája volt, a másikat meggyilkolása napján viselte, ez utóbbin barna foltok őrzik a halálos lövések véres nyomait. Az udvaron rejtett mikrofonokból Indira beszél hozzánk, hangja halkan szól, mintha csak a túlvilágról küldené üzenetét a kemény politikusasszony. Rövid időre megállunk emlékművénél, amelyet daliás szikhek vigyáznak. Szikh őrök voltak azok is, akik az életét kioltották.

A Delhi centrumát elkerülő autópályán, a Ring roadon modern városrészeket hagyunk magunk mögött, a Defence Colony, a Haus Khas, a Green park lakói jómódú polgárok, a pazar villanegyedek remekbeszabott házait réztáblák, kopogtatók, rézcsöngők, gömblámpák, díszes ruhába öltözött csaukidárok teszik hivalkodóvá. A városszél felé közeledve aztán megszaporodnak a nyomortanyák. A főváros lakosságának közel egyharmada igen nagy szegénységben, összetákolt viskókban, engedély nélkül épített bódékban él. A 70-es években Szandzsáj Gandhi bulldózerekkel keresett megoldást, így kívánta eltüntetni szem elől a szegénység eme

mentóit, ezzel azonban semmit sem oldott meg, csupán a szőnyeg alá söpörte a problémát. Delhi másik nagy gondja a hajléktalanok elszállásolása, legtöbben Ó-Delhiben a vasútállomás közelében ténferegnek. Elhelyezésükre 1991-ben 17 centrumot hoztak létre, melyekben 125 ezer embernek tudnak éjszakai szállást nyújtani. A ventillátorokkal felszerelt, este héttől reggel hétig nyitva tartó hajléktalanközpontokban igyekeznek kultúrált körülményeket teremteni a rászorultak számára, rendszeresen takarítanak, s naponta több mint százezer lepedőt mosnak tisztára. A szállásért jelképes összeget, mindössze 1,50 rúpiát kérnek.

A Kutab Minár iránytűként mutatja az utat, azonban mielőtt még betájolnánk magunkat, betérünk egy csodaszép, sok kupolás hindu mandirba, ahol korábban Indira Gandhi is gyakran megfordult. Ha nem lenne annyi légy, a tiszta kockakőről akár enni is lehetne. Az egyik szentélyben fiatal hindu asszony fekete lingamot simogat, körülötte kis tálkákban áldozati ételek, mécsesek, virágkoszorúk.

Az indiaiak körében a fallikus szimbólum a Siva-kultuszból eredeztethető, a lingam mindennapos rituális imádata először a védikus kort megelőző Indus-völgyi társadalmakban jelenik meg. A lingam-imádatot megmagyarázó mítoszok a későbbi eposzokban tűnnek fel. A Mahábháratában a bölcs Upamanju a teremtés szimbólumaként a lingamot és a jonit jelöli meg, s a legfőbb istent, a lingammal jelképezett Sivát tekinti a világ teremtőjének. Egy korábbi legenda szerint Brahmá, a teremtő és Visnu, a védelmező egyszer azon kaptak hajba, vajon melyikük a hatalmasabb, melyiküket kell teremtőként tisztelni. Mikor már kezdett eldurvulni a vitájuk, a földből hirtelen egy hatalmas, izzó hengeres tűzoszlop nőtt ki előttük. A látványtól annyira meglepődtek, hogy — vitájukat elfeledvén — a fény-nyaláb gyökerének és csúcsának keresésére indultak. Brahmá lúddá változott és felrepült az égbe, Visnu pedig vaddisznóként mélyen leásott a földbe. Miután az eredménytelen

próbálkozás miatt mindketten megalázottan tértek vissza, a szétnyíló fénycsóvából Siva lépett elő, és megrovóan így szólt a veszekedő istenekhez:

— Civakodásotok az egoizmusotokból fakad, mely elvette az eszeteket!

E történet tulajdonképpen rávilágít a lingam-kultusz eredetére és lényegére. A hengeres fényoszlop, a lingam a lét örökös körforgásáért felelős, pusztítva megújító, teremtő Sivát jelképezi. A szimbolikus fallosz minden egyes lélek veleszületett tulajdonságát; a határtalan tudást és a boldogságot reprezentálja. Azonban az egotól, a tudást elfátyolozó, sötétségbe taszító önös érdektől óvakodni kell. Ha viszont az ember kezdi megismerni önnön természetét, lassanként eloszlik tudatlansága, szétárad ereiben a fény, lényét beragyogja öntudata, és Siva révén eljut a megvilágosodásig. A hinduk

lingam- imádata lényegében e tudás iránti vágy kifejezése, valamint könyörgés a tudatlanságot megszüntető megbocsátásért.

A nagy gonddal őrzött jonikból kiemelkedő lingamok alja négyzet alakú, közepük oktogonális, a tetejük pedig hengerszerű. A négyzet Brahmát, a nyolcszögű rész Visnut jelképezi, míg a hengeres nyaláb a formákon, színeken és a cselekedeteken felülemelkedett, kozmikus potenciális energiát hordozó Sivát ábrázolja. Valójában a hinduk a lingammal jelenítik meg a Szentháromságot. A lingammal kapcsolatban sokféle magyarázat forog közszájon, az egyik szerint a lingam jeleníti meg a férfit, és a pithan, vagyis az oltár, amelyen a lingam áll, metafizikai értelemben a nőt jelképezi. Ezért a pithanon lévő lingamot kozmikus szimbolikának tekintik.

Az autóból kiszállva magával ragad bennünket a történelmi Tuglakábád. A lepusztult fennsík sziklás kőhalmazai, egy atomrobbantás utáni táj benyomását keltik. A dombtető masszív fellegvára, befelé dőlő, rézsútos falaival leginkább sztupához, vagy citadellához hasonlít. A romokból nehezen állapítható meg merre volt eredetileg a palota, és hol a mecset. Ahhoz is fantázia kell, hogy eldöntse az ember, vajon a földalatti üregek mi célt

szolgáltak, börtönök vagy esetleg víztárolók voltak-e; a választ feltehetően csak a régészek tudják. Az is nehezen képzelhető el, hogy itt valaha emberek éltek. A pinceszerű bunkerba lebotorkálva, Tuglakábád egykori bevásárló központjába érünk, azt mondják a folyosóról nyíló parányi kamrák voltak a bazárok. A lőréseket benőtte a fű, a tátongó lyukakon folyondárok kúsznak befelé. Kint a bozótosban egy girhes tehén rágcsál valamit, vörös köveken majmok rajcsúroznak, ricsajuk időnként felveri az évszázadok csendjét. Izgalmas bolyongani a szétmállott erőd sánccal bekerített útvesztőiben. Rajtunk kívül mindössze két család őgyeleg a romokon, több látogatóra számítottunk, hozzászoktuk már, hogy Delhi nevezetességei mindig zsúfoltak.

Tuglakábád gazdái, a közel száz évig uralkodó Tuglakok nagy építkezők voltak, a négy szultán közül három, új, önálló városrészt emeltetett Delhiben. A város megalapítója — Gijász-ud-din, az egykori rabszolga — fényes karriert futott be; egy gyilkosságsorozat után került hatalomra, később Pandzsáb kormányzója lett, majd szultánná kiáltotta ki magát. Az 1321-ben alapított, két év alatt felépült Tuglakábád sorrendben Delhi harmadik városa. A romos erőd szomszédságában áll az alapító szultán mauzóleuma. A méternyi vastag bástyával körülvett sírkamrát eredetileg védelmi célokra használták, kiöblösödő mélyén élelmiszert tároltak, a földalatti cellák óvóhelyként szolgáltak, a lent lakóknak fúrt kút adott vizet. A síremléket valaha egy több mint fél kilométeres, 27 íves alagút kapcsolta össze az erőddel. A sírkápolnához vezető kőlépcsőket a hat és fél évszázad során sokan koptathatták, ám a grádicsok jól állják a

strapát. A városrész rövid ideig állt fenn, mindössze hét évig volt királyi székhely, ugyanis Gijasz-ud-din fia úgy döntött, hogy elhagyja Tuglakábádot és Delhitől körülbelül 1300 kilométerre a Dekkán fennsíkon, Deogiri helyén, Daulatábád néven hoz létre egy új birodalmi központot. A lakókat erőszakkal telepítette ki, de a kilakoltatás visszafelé sült el, egy évnek sem kellett eltelnie,

hogy Muhammed rájöjjön a tévedésére, ám az emberek addigra már megelégelték rigolyáit, és fellázadtak a zsarnok ellen. A trónon fia, Firuz sáh követte, majd ezután az utolsó Tuglak, Mahmud következett, akit végül Timur Lenk űzött el, amikor 1398-ban hódító serege élén betört az országba. Mahmud szultánnal lezárult a Tuglakok korszaka.

Jövendölnék a jósnak

Mielőtt ismét nyakunkba vennénk Indiát, három kedvenc helyünk közötti pendlizéssel töltjük az időt. A Csanakjára és a Szarodzsini piacra szívesen sétálunk ki gyalogosan, ám a Connaught Place-t a nagy távolság miatt többnyire szkúterral közelítjük meg, a belvárosi tekergéshez nem érdemes a Subarut használni. Most egy kék turbános szikh a sofőrünk. A kecskeszarvú kormányt fogva, félfenékkel lovagolja meg „gép-paripáját", cérnára pödört szakálla eltűnik gondosan csavart turbánja alatt. A műszerfalon szent guruk képei, a két oldalról lebegő ponyvák szaporán paskolják arcunkat, a kanyarvételeknél Attila rendre beveri fejét a fémvázba, pedig szikhünk viszonylag jól vezet, legalábbis a hindukhoz képest. Noha a kis háromkerekű ráz, zajos, kényelmetlen, és amerre járunk szürke füstcsíkot húz maga után, mégis remek találmány ez a guruló szerkentyű, hisz feleannyiba kerül mint a taxi; az útból falatnyi helyet foglal el; ügyesen lehet vele furakodni, szlalomozni; ám a legnagyobb érdeme az, hogy hőségben a légáram kiválóan hűt, minél gyorsabban megyünk, annál jobban „klimatizál" a járművön keresztüllibbenő szellő. Bár ezeket az autóriksának és trishaw-nak is nevezett háromkerekű járműveket sokan balesetveszélyesnek tartják, mi minden negatívuma ellenére kedveljük őket, s ha lábunk a sok gyaloglástól már kezd elnehezülni, szívesen vágjuk magunkat egy-egy szkúterbe.

Fontos viszont a sofőrrel előre kialkudni a tarifát, mire erre rájöttünk bizony sokszor átvertek minket, idő kellett, míg megfejtettük, hogy az óra csak dísznek van, a díjban minden esetben célszerű az utazás előtt megállapodni, mert nincs kellemetlenebb, mint távozáskor az árról vitatkozni. Ha a vezető indulás előtt azt mondja, annyit adjunk, amennyit jónak látunk, biztosak lehetünk benne, hogy elégedetlen lesz, bármennyit is fizetünk a fuvar

végeztével. Ha nem rögzítjük az árat előre, gyakran többet kérnek, mint a taxisok, de sok esetben akkor is megpróbálkoznak a tarifa felsrófolásával, ha előzetesen megállapodtunk az árban. Ilyenkor, ha történetesen ragaszkodunk a megbeszélt összeghez, olyan esendő képet vágnak, hogy megszakad az ember szíve. Estefelé már nem könnyű szkúterhez jutni, nem szívesen távolodnak el a centrumtól, ha valamelyik mégis kötélnek állna, a tarifában a visszautat is megfizetteti.

Noha a szkúter csak két utas szállítására lenne alkalmas, néha bizony öthat ember is szorong benne, ám ez a fajta energia-hatékony — a közlekedési szakirodalomban „car-pool”-nak nevezett —„jármű-kihasználás” nemcsak a szkúterekre jellemző, a buszokról fürtökben lógnak az utasok, és bizony gyakran látni olyan mopedeket, amelyeken az apa az egész családját fuvarozza. Olvastuk, hogy egy Madesh Prakash Sankhala nevű férfi biciklijén húsz gyereket vitt el; 155 métert tett meg 18 gyerekkel; 151 métert 19 gyerekkel és 79 métert 20 gyerekkel. A három bemutatóhoz mindössze 15 percre volt szüksége. A madraszi leg... -ek szerint pedig 35 személyt sikerült bepréselni egy Marutiba, az első üléseken 13-an, a hátsó üléseken 22-en fértek el. Szabály volt, legalább csípőig bent kellett lenniük a kocsiban, a résztvevők nem lehettek 1,47 méternél alacsonyabbak, és a megpakolt autóval egy kört kellett megtenni.

Persze, személyes élményeink is voltak, az egyiket sosem felejtjük el. Egy verőfényes februári reggelen (Dél-Indiában január és március között van a fő turistaszezon) Kerala fővárosából, Trivandrumból a Kovalam-partra készültünk, amikor az autóbusz-pályaudvar környékén szkúter-keresgélés közben a megszokott tarifától jóval kedvezőbb árajánlattal, egy taxis szólított le minket. Mivel a javasolt összeg igen csábítóan hangzott, beültünk kocsijába és vártunk az indulásra. A furcsa csak az volt, hogy hiába helyezkedtünk el kényelmesen, a sofőr indulás helyett továbbra is kint ácsorgott. Gondoltuk,

ennyi pénzért nem illik érdeklődni, sürgetni meg pláne nem. Bő negyedóra alatt aztán kiderült a turpissága: további utasokra várt, erőfeszítése nyomán a hat személyes kocsiba velünk együtt tizenegy utast sikerült begyömöszölnie. Összepasszírozódva, mint a heringek, kilenc apró keralai gyümölcsárussal taxiztunk India egyik legszebb tengerparti üdülőhelyére. Egész úton arra figyeltünk, hogy egy-egy hirtelen fékezésnél, sávváltásnál vagy kanyarodásnál nehogy fejbe kólintson minket a kosarakból elrepülő ananász vagy kőkemény kókuszdió.

Indiában a taxisok főleg szikhek, megbízható, jó reflexű sofőrök, kiváló érzékük van a vezetéshez, ragyogóan ismerik a várost, mindenhová eltalálnak. Delhiben nincs villamos, a metrót pedig csak nemrég kezdték el építeni. A rácsos, üvegtelen buszok elég rozogák, és állandóan tömöttek. Annak ellenére hogy itt található az ország legnagyobb buszparkja — a főváros útjain több mint tizenötezer busz fut — a város tömegközlekedése képtelen megfelelni az egyre növekvő utazási igényeknek. Jelentős gondot okoz a levegőszennyezés is, ennek mérséklésére 1987 óta, 11 kiemelt vonalon 16 elektromos (akkumulátoros) autóbuszt üzemeltetnek. India legfontosabb közlekedési eszköze azonban még ma is a kerékpár, egyedül Delhiben több mint 1,5 millió biciklista pedálozik.

Az elmúlt években Indiában rettenetesen sokat romlott a buszutazás minősége. Mindennek a modern kor vívmánya, a videobusz az oka. Ez a rettenetes találmány, mely a képmagnók, tévékészülékek, az indiai filmek és az indiai buszok borzalmas kombinációja, rosszabb Dante purgatóriumánál. Az még csak hagyján, hogy a film szereplői úgy üvöltenek, mint a fába szorult féreg, ám amikor a hosszú zenei betétek következnek, elszabadul a pokol. Az általunk egyébként kedvelt indiai popzene utazás közben kegyetlenebb, mint a kínaiak vízcsepp-kínzása vagy a dél-amerikai rendőrök kínvallatása. A remek ritmusú, dallamos zenét olyan hangerővel hallgatják, ami az európai

ember fülének kibírhatatlan. A decibelek nagysága meghaladja a hangszórók kapacitását, ettől azok nyomban berezonálnak. Odakinn még csak elmegy valahogy ez az idegcsavaró hangzavar, azonban a buszban, mikor becsukják az ajtót és felcsavarják a hangerőt, többé nincs menekvés.

A videobuszozás és az indiai vezetéstechnika borzalmait egyesítő „kéjutazásban" párszor nekünk is volt részünk. Számunkra a legemlékezetesebb kétségtelenül a Kasmírból-Dzsammuba vezető út volt. Didergős október végi hajnalon, alapos késéssel indultunk Srinagar főteréről, a nyeregbe pattant szikh vezetőtől már az első kanyarvétel után megvontam bizalmam. Később beigazolódott gyanúm, félelmem nem volt alaptalan. A mély szakadékok mentén ívelő, mind meredekebb és kanyargósabb úton időnként tejfehér ködben, tömött kocsisorban haladtunk. Ráadásul az előző napi felhőszakadás több helyütt alámosta az aszfaltot, földcsuszamlások összetört sziklák állták utunkat. Közben szikhünk vezetése egyre veszélyesebbé vált, félelemérzetemet csak fokozta a videón pergő blőd film velőtrázó harsogása. Kezdeti pánikhangulatom fokozódó rettegésbe csapott át, egyre az járt a fejemben, hogy baleset esetén itt mindenki meghal, senki sem úszhatja meg sebesüléssel. Az ereimben végképp meghűlt a vér, amint észrevettem, hogy miközben a rozoga busz minduntalan a szakadékok felé táncol, sofőrünk mindkét kezével elereszti a volánt, egyik kezében hol a szendvicsét, hol teásbögréjét tartva, a másikkal a video pezsgő zenéjének ritmusát veri ütemesen a kormánykeréken. Körülbelül 150 kilométerre lehettünk Dzsammutól, amikor — nem törődve a megrökönyödött utasokkal, és azzal sem, mit szól férjem lépésemhez — fellázadva megállíttattam a buszt, és kiszálltam, hogy Kőrösi Csomához hasonlóan gyalogosan tegyem meg a hátralévő utat. Hiába kérlelt hosszasan Attila, valamint a lépésben cammogó buszból derékig kihajolva a sofőr hindu váltótársa, csak akkor adtam meg magam, miután pilótánk megígérte, hogy ezentúl normálisabban

vezet. Szikhünk fogadalma azonban nem tartott soká, egy ideig ugyan megemberelte magát, ám sokáig nem bírt ellenállni vérének, ismét száguldásba kezdett. Szerencsére időközben elhagytuk a szakadékokat, s az út is kiegyenesedett. Másnap Delhiben az újságokban olvastuk, hogy a Himalája déli hegyei közt öt autóbusz zuhant szakadékba, a baleseteket senki sem élte túl.

Jelenleg azonban nem videobuszozunk, hanem szkúterrel robogunk a Connaught Place felé. Az Asóka-szálló előtt elkanyarodva, mint mindig, most is jól megnézem a pompás építményt, vörös kőkupolái sivatagi sisakokhoz hasonlítanak. A lovaspóló pályán változatlanul teljes elánnal játszanak, a Pakisztáni Követség előtt, akárcsak legutóbb, rengetegen várakoznak vízumra, hogy Pandzsábban, Szindben élő rokonaikat meglátogathassák. A Nemzeti Múzeum közelében található, Amrita Ser-Gil képeinek otthont adó Nemzeti Művészeti Galéria. A fiatalon elhunyt festőművésznőre mi magyarok is büszkék lehetünk, hiszen félig-meddig hazánkfia, ugyanis mamája Gottesmann Marie-Antoinette egy pandzsábi arisztokratához, Szingh Majithiához ment feleségül, s e frigyből Budapesten született lányuk, Amrita. Művészetét sokan Cézanne-éhoz és Gauguinéhez hasonlítják, festészete mégis nagyon indiai. Sajnos nálunk Magyarországon méltatlanul kevesen ismerik.

A Bíróságok, az Eastern és a Western Court, egymással szemben várják klienseiket. A Dzsanpathot és a Parliament streetet összekötő kis utcácskában reggeltől-estig tart a kiárusítás, kifulladásig válogathat, alkudozhat itt az ember. Felpúpozott ruhahegyek, trikók, sortok, nadrágok, vállfán lógó dzsekik, nyári ruhák, blúzok, blézerek többségük a legújabb divat szerinti.

— Lé-ló, lé-ló, lé-ló. (Fogd és vidd!) Tentifájv, tötifájv — harsogják túl egymást a kamasz eladók.

— No, no thanks — ismétlem lépten-nyomon, időnként mégis rámtukmálnak valami értelmetlen marhaságot, például egy hímzőtűt, amelyről fogalmam sincs, mit kezdjek vele. De az árusnak nem tudtam nemet mondani, később kiderült, hogy férjemnek is eladott egyet, az általam fizetett ár negyedéért.

Míg Kwality fagylalttortámat majszolom, nem tudom levenni szemem egy fiatal hinduról, aki egy szál alumínium drótból pillanatok alatt egy biciklit hajlít, ördöngös ügyesen görbíti a puha fémet, keze nyomán engedelmesen formálódik a fémvázas bringa. Harsány hangon Coca Colára hívnak, majd két csinos egyetemista lány penderül elénk, a turistákról készítenek felmérést, igencsak meglepődnek, mikor meghallják, hogy már harmadszor járunk hazájukban. Nem rejtjük véka alá: kedveljük Indiát. Pár lépéssel odébb egy bételtől vörös fogú tenyérjós jövendölni akar nekem, névjegyét átnyújtva egyúttal közli az összeget, 30 rúpia mindössze, de mindjárt megtoldja engedékenyen, hogy beéri hússzal is. Elhárítom szolgálatát, nem vagyok kíváncsi a jövőmre. Nem akar tágítani mellőlem, hirtelen ötlettől indíttatva javasolom, ha akarja, én ingyen jósolnék neki. Propozíciómtól meghőkölve, gyorsan eltűnik a tömegben.

Huszonegyféle fagylaltból választhatunk

A Csánakja kétszintes üzletháza főleg a külszolgálatosok igényére szakosodott. E városrészt a Maurja dinasztiát megalapító Csandragupta főminiszteréről, az Arthasásza című híres közgazdasági mű szerzőjéről, a sokak által Visnugupta vagy Kautilja néven ismert Csánakjáról keresztelték el Csánakjapurinak. A Diplomata negyedben nagyrészt követségek találhatók, ez a bevásárló hely elsősorban a diplomatáké, ennek megfelelően minden áru érezhetően drága, igazából alkudni sem lehet. Az eladók végtelen rámenősek, beszélnek egy keveset magyarul, tudnak egy kicsit oroszul, lengyelül, s valamelyest cseh nyelven is gagyorásznak. Van itt hentesbolt is, a hűtőpultban felvágottak, sápadt bőrbe töltött kolbászok, számunkra elég gusztustalanok. Mivel kevés hindu jár ide vásárolni, nem kell takargatni a húsokat, figyelemmel lenni ahimszás érzékenységükre. A hentesnél cukrászsüteményeket és üdítőket is kapni, a legízletesebbek a dobozos italok: a mangó, a lime lemon, az ananász és alma dzsúsz egyaránt 3,50-be kerül, Indiában ugyanis a legtöbb élelmiszer és ital ára maximált. Az 1,9 decis szénsavas üdítők: Pepsi Cola, Campa Cola, Thums Up, Limca, Gold Spot, Double Seven viszonylag drágák, áruk 3-4 rúpia. Ha igazán szomjasak vagyunk, ásványvizet iszunk, a műanyag palackokban árult vizekre azonban vigyázni kell, csak eredetit szabad venni, mert gyakran előfordul, hogy a kiürült palackokat összegyűjtik és egyszerű csapvízzel töltik tele. Természetesen itt a követségek közelében ilyen veszély nem fenyeget. A szatócsboltban a ritkaságszámba menő vécépapírhoz is hozzájutunk, ám a túl vékony törlőalkalmatosság rém gazdaságtalan, hamar elfogy. A szomszédos orvosi laborba leadott székletemben még találnak néhány egysejtűt, ezért újabb gyógyszerkúrára ítélnek. Az üzletház alsó traktusában eldugott helyen

szeszbolt, pultjánál mindig sokan állnak sorban. A legjobban a „rugós”, kaparós indiai whisky fogy, a hét decis söröket — Golden Eagle, Rosy Pelican, Cannon Extra Strong, Black Label, Knock out, Kingfisher, Guru, Punjab, Thunderbolt — jégről veszik ki és újságpapírba csomagolják.

A bevásárlócsarnok közepén két szárnyra ágazik, a centrumban Szandzsáj Gandhi mellszobra. Szandzsáj Indira kedvenc fia volt, őt tekintette politikai utódjának, ezért igen elnéző volt vele szemben, céljai eléréséhez szabad kezet adott számára. Szandzsáj élt a lehetőséggel. Két negatív tettével a független India történelemkönyvének legsötétebb lapjaira véste be nevét. A fokozódó urbanizáció, valamint a slumosodás megállítására a nyomortanyákat egyszerűen ledózeroltatta, lakóit teherautókra pakolta, és csak több száz kilométerrel távolabb rakta le „a városképet rontó” nyomorultakat. A demográfiai robbanást pedig a férfiak sterilizálásával vélte megfékezni. Az önként jelentkezőknek tranzisztoros rádiót osztogattak, plakátok hirdették a születésszabályozás fontosságát. A megalázó intézkedés főleg a szegényeket sújtotta. A kampány során számos visszaélés, túlkapás történt, rengeteg gyerektelen fiatalt is kés alá küldtek, sokan meghaltak a hanyagul végzett műtétek következtében. Mindkét eset nagy felzúdulást keltett, ezt követően Indira Gandhi sokat veszített a népszerűségéből, majd az 1977-es parlamenti választáson vereséget is szenvedett. Szandzsáj bronzszobrára naponta friss virágfüzért akasztanak, talán a közelben megbúvó nyomortelepen lakók hozzák, de az is lehet, hogy a környék valamelyik sokgyerekes szegény családja ápolja emlékét. Ki tudja? Választ nem kaptunk, hiába érdeklődtünk felőle. A bőséges gyermekáldást főleg a szegények tartják fontosnak, idős korukban a gyerekeiktől remélnek támogatást. Az elmúlt években némiképp csökkent ugyan a szaporodás üteme, azonban a fiatalkorúak magas aránya miatt még így is közel évi 17-18 millióval gyarapodik India lakossága. Az előrejelzések szerint, ha a jelenlegi

tendencia nem változik, 2000-ben körülbelül 1 milliárd 40 millióan, 2010-ben pedig 1 milliárd 225 millióan fognak lakni az országban.

Az üzletház egyik oldalán magas törzsű fák takarásában étterem bújik meg, a másik részén apróbb boltok — majdhogynem bazárok — talpalatnyi étkezdék, tenyérnyi bisztrók, de van itt szőrme- és borbélyüzlet is. Az egyik járda sarkán kócos, ráncos ábrázatú, elkoptatott asszony ül, felhúzott térdét átkulcsolva mereven nézi az aszfaltot, már régen megbékélhetett sorsával. A területet uraló Akbar hotel, nevével ellentétben már nem szálloda, de ha a centrumból jövünk hazafelé, a hosszas magyarázkodás helyett, szkútereseinknek célként legtöbbször a hotelt adjuk meg. A Csánakja filmszínház előtt majdnem mindig rengeteg ember áll sorba, ádáz küzdelem folyik a jegyekért. Most is óriási a tömörülés, valami szuper filmet vetítenek. India a filmgyártásban a világranglista első helyezettje, évente több mint 800 filmet forgatnak. Noha láttunk már művészi indiai alkotást is, mézes-mázos, élettől elszakadt filmjeik nem nyerték el tetszésünket.

A Csanakján jövet-menet be-betérünk kedvenc helyünkre, a Nirula's-ba. A tipp-topp berendezésű fagyizóval egybekapcsolt önkiszolgáló étterem ringlispílként körbejáró forgóajtaja sohasem áll meg, a vendégek állandóan cserélődnek. A konyhában tornyos sapkájú szakácsok, kukták sürögnek-forognak. Fonott garnitúrák, zöld növények teszik hangulatossá a helyiséget. A kirakatüvegen túl szökőkutak, a vízfátyolon át egy mesterséges medencébe ívelten spriccelő vízsugár, nemcsak a növényeket permetezi, jut belőle a sétálóknak is. A vendégeknek digitális hívószám jelzi, mehetnek az elkészült ételért. Hatalmas adagokat adnak megfizethető áron, bár nem kóstoltuk főztjüket, bizonyára ízletes lehet, mert soha sincs üres asztal. Családok jönnek gyerekestül, szerelmespárok, barátok térnek be, jómódúnak látszanak valamennyien. Egyensapkás, köténves legények szedik le, tisztogatják szüntelen az asztalokat. Van mit törölgetniük, hisz az indiaiak európai

szemmel nézve elég csúnyán esznek, evés közben az ételt szanaszét potyogtatják. Főleg a rizzsel vannak bajban, mivel nem szoktak és nem is szeretnek evőeszközzel enni. Minket azonban csak a fagylaltok érdekelnek, állandóan 21 féléből választhatunk. Attila leginkább a kacifántos nevűeket kóstolgatja végig, én viszont hűségesen kitartok a csokoládés mellett. A selymes tejszínes nyalánkságot többféle finomsággal dúsítják, ízesítik gyümölccsel, étcsokoládé darabkákkal, vagy grillázs szilánkokkal, talán ez utóbbi ízlik a legjobban. A rózsaszínű Gulabot, a fehér Kewrát, a vajas ropogóst nem tudjuk mihez hasonlítani, eddig sohasem ízlelt aromákkal, zamatokkal ismerkedünk. Az emeletes adagokat a ressre sült ostyákra hagyományos fagylaltkanállal tornyozzák fel. Amint végzünk az első adaggal, már fordulunk is vissza repetáért.

Napi programunk harmadik stációja a Szarodzsini piac, mely mint torkos medvét a lépes méz, csábít bennünket. A Szarodzsini magját apró kis boltok, betonüzletek karéja alkotja. A szabók lábhajtásos Singereken pedáloznak, kezük alatt villámgyorsan fut az anyag. Az arany- és ezüst ára a palatáblákon gondosan felírva. A bengáli süteményes boltban kókuszos visnumurtik, mézédes halvák, rizsfelfújtak, firnik, szirupban úszó dzsallebik, raszagulák, pereckék, kardamomos túrógolyók, pudingok, gyümölcs-szandesek, elképesztően édes, szénhidrátdús ételek, ám a helybéliek, reggeltől-estig élvezettel nassolnak, az indiaiak imádják az édes falatokat, talán ezért is híznak el idősebb korukra a fiatalon még nádszál karcsú hölgyek.

Körös-körül bódék és standok szövevénye, a hátsó fertályon, a hosszan elnyúló piacon soha nem ízlelt gyümölcsökkel ismerkedünk. A papaja finom, ám a csupamag gránátalma és az édes csiku nem nyeri el tetszésünket. Egy tucat banán 12 rúpia, érdemesebb azonban estefelé venni belőle, mert akkor odaadják a feléért is. A tisztára mosott zöldségek választékából csupán a tökből vagy hatfélét számolunk össze. A zöld levelűeket szüntelenül vízzel

locsolják, fröcskölik, nehogy elfonnyadjanak, a gumósakat nagy kádakban sikálják tisztára, egyetlen darabon sem maradhat koszfolt. Laldzsínak ez a piac a bevásárló területe, a sajtárusnál szerzi be az indiai túrót, a csénát, a panírnak nevezett sajtot és a tisztított vajat, a ghít, a fűszeresnél pedig jobbnál-jobb ételízesítőket, maszalát vásárol. Öt-hatéves kulik csatlakoznak hozzánk, ajánlkoznak teherhordóként, öklömnyi arcukat ránk emelve, kíváncsian és kitartóan záporozzák felénk kérdéseiket. Ha arra gondolok, hogy szerencsétleneknek játék helyett munka, alázkodás jutott, bizony összefacsarodik a szívem, ám látván életrevalóságukat sajnálkozásom hamar elszáll; ezek a pici gyerekek oly életképesek, hogy a jég hátán is megélnének. Legszívesebben ölbe kapnám valamennyit.

A követség mögött kettéválik az út, mindkét ága a Niti margba torkollik. Hajnalonként kocogók róják itt a köröket. A bokroktól-bozótostól nem látszik a nyomortanya, a kátránypapírral fedett kunyhók alig vehetők észre. Spórolva lépteinkkel, mi többnyire a követség hátsó bejáratát használjuk. E hátsó fertályon dolgoznak és laknak külképviseletünk indiai alkalmazottai. Szüntelenül zúgó gépeivel, surrogó centrifugáival itt működik a mosoda. A kiteregetett ruhák, ha nem zuhog, gyorsan vasalásra készek. Most látunk először kötélen száradó ruhákat, a mosott holmikat India-szerte a fűre, vagy a földre terítik. Bármikor jövünk erre, Badri bácsi, a fődhobi mindig vasal, amint meglát minket, mindkét keze namasztéra lendül. Ez kedves öregúr nem sértődős ember, érti a tréfát. Egy alkalommal ugyanis botor nyelvbotlásomnak köszönhetően véletlen Bandar, vagyis Majom bácsinak szólítottam. Szégyelltem a dolgot, ám a kisöreg bölcsen legyintve jelezte, nem történt semmi. Az eset fültanúja, Laldzsí szakács viszont igencsak viccesnek találta az esetet, percekig a hasát fogta nevettében. Azóta, ha Badri bácsit látom, mindig ez a történet jut eszembe.

A követséget most nem vékony hinduk, hanem mokány nepáliak vigyázzák, az egyik különösen szimpatikus. A park friss zöld pázsitja tökéletesen gondozott, a fű mintha szálanként lenne megfésülve. A kékeszöld medencében nyugodt víztükör feszül. A fasor maszkulin pálmáinak levelei mint felcsapó lángok hajolnak szerteszét. A kerítés mellett a szerelmes párokként egymásba fonódó terebélyes fák tövében sötétrózsaszín leánderek nyílnak. A diplomaták emeletes házai derékszögben kapcsolódnak egymáshoz, a szalonok nagy táblás üvegein át jó kilátás nyílik a szabadba. Az épületek mögött parányi konyhakertekben a diplomatafeleségek hazai zöldségeket termesztenek. A park jobb szögletében áll a nagykövet rezidenciája, vele egyvonalban pedig a követség épülete. A délszaki bokrok, fák lábánál tipikusan magyar virágokat fedezünk fel. A parkból az Egyiptomi Követségre látni, kék kupolái egy óriási adag rumosszilva fagylaltra emlékeztetnek. A sarkon túl, a Niti marg jobb oldalán hosszan elnyúlva a Néhru park húzódik. A park sűrű zöldjét lilás, pirosas virágú bokrok, mohás sziklák díszítik, olyan az egész, mint egy óriási vászonra pingált impresszionista festmény.

Ha épp nem csavargunk a városban, akkor Laldzsí pontban háromkor szervírozza elénk az ebédet, az étel elkészítéséhez elég neki egy bő félóra is, ezalatt viszont nincs megállás, mintha nyolc keze lenne, egyidejűleg darabol, hámoz, szeletel, aprít, főz, abál, pirít, párol, süt, ízesít, kavarja az ételt. Csuklójának karperece géppuskasorozatként koppan a vágódeszkán, keze alól megvadult hagymadarabok kelnek önálló életre. Nagy összevisszaságban kések, fazekak, villák hevernek szanaszét, míg a tágas konyhában töltött kacsori vagy rántott pakora készül, mozgásba lendül minden használati tárgy. Az egész legjobban egy felgyorsított burleszkfilmhez hasonlít. Mire barátaink, a konzul és felesége megérkeznek a munkából ripsz-ropsz finomabbnál-finomabb falatok kerülnek az asztalra. Mióta itt vagyunk

ismét kiélheti magát az öreg, hamisítatlan indiai étkeket készíthet. Persze ízletesen főzi a magyaros ételeket is; tud kenyeret sütni, remek a paprikás krumplija és ropogós uborkát kovászol. A követségen töltött évek során ráragadt egy kis magyar tudás, az első alkalommal nem akartunk hinni a fülünknek, amikor reggeli előtt „Kérsz bundás kenyér?” kérdéssel fordult hozzánk.

Kedveljük Laldzsít, optimizmust sugárzó lényét, határozott fellépését, egész habitusát, párjanincs egyéniségét. Szemében örökké kópés mosoly bujkál. Főzés közben, míg néhány fogást igyekszem ellesni tőle, könnyen megered a nyelve, beszélünk mindenféléről, politikáról, családról, időjárásról, az itteni szokásokról. Nevetve ismeri be, hogy rossz hindu, már régóta nem tartja be vallásának előírásait, teljesen asszimilálódott a követség által diktált életformához. Elveti a kasztrendszert, lelkiismeretfurdalás nélkül fogyaszt húst, és alkalomadtán nem veti meg a szeszes italt sem. Három gyermeke közül kettő kirepült a családi fészekből, sőt két unokával is dicsekedhet. Fiával sok baja van, nem szeret dolgozni, mint más a dhotiját, állandóan váltogatja munkahelyeit. Kisebbik lánya még nem kelt el, Indiában drága mulatság a lányok férjhez adása. Felesége sajnos beteg, elméje elborult, a megtermett kövér asszony nem csinál semmit, naphosszat fekszik, heverészik. Jól érzi magát itt a követségen, elégedett a sorsával; van lakása, betevő falatja, biztos állása, őszintén ragaszkodik a memszábhoz és a száhibhoz, ami nem meglepő, hiszen családtagként bánnak vele.

A legnagyobb varázsa a közös étkezéseknek van, élményt jelentenek számunkra az együttlétek, úgy várjuk mindig, mint a róka a kis herceget. Jól érezzük magunkat, Melinda és Feri őszinte vendégszeretete maradásra késztet. Legszívesebben megdupláznánk napjainkat, ám az idő kegyetlenül rohan, egyre jobban sürget, késztet az indulásra. Újra megírjuk úti beszámolónkat, Iszlámábád óta ugyanis nem adtunk hírt magunkról. Akár

lazsálhatnánk is egy kicsit, hisz a számunkra összegyűjtött újságcikkek alapján még csak Iránban járunk. Mi azonban lelkiismeretesen rójuk sorainkat.

Már összepakolva, indulásra készen állunk, amikor hirtelen eszünkbe jut, hogy még be kell szereznünk a visszaútra szóló török és iráni vízumot. Mivel barátunk jóvoltából mindkét követségen különleges elbánást élvezünk, a máskülönben bürokratikus ügyintézés jelentősen lerövidül, a kért engedély beszerzése mindössze két-két utunkba kerül. A török vízum 900 rúpiát kóstál, az iráni viszont itt is ingyenes. A pecsétek birtokában akár indulhatnánk is hazafelé, a mi utunk azonban még kelet felé visz.

Gitár formájú tulitarka torta

Frissen készült úti programunkkal, ötnapos lebzselés után kerekedünk fel. A Dzsamunán nehezen vergődünk át, pedig a folyón átívelő nyolc forgalmi sávos híd a legszélesebb Indiában. Jó darabig összevissza furikázunk, ugyanis felüljáró-építés miatt térképünknek nem sok hasznát vesszük. A nagy felfordulásban még a helybéliek sem mindig képesek eligazodni. Gaziábádnál az út menti építési területen hamarjában összeeszkábált kalyibákban emberek százai telepedtek meg, az egyik előtt terhes kismama eteti gyermekeit. Csúnya, ragyás az arca, ám a mellei gyönyörűek, karján ülő apró csemetéje félálomban szopja a szabadon hagyott csecsbimbót.

Úgy terveztük, Mozarábád felé megyünk, a sok elterelés miatt azonban elveszítjük a vezérfonalat, és kisebb falvakon áthaladva, mintegy 15 kilométer kerülővel a GT roadon kötünk ki. A történelmi útra nem lehet panaszunk, elég jó minőségű, a kerékpárosokra és a buszokra viszont annál jobban kell figyelnünk. A Gangesz és a Dzsamuna doabján (a két folyó közti termékeny területen) Aligárh felé igyekszünk, ám hiába „futunk” a monszun elől, többször is utolér bennünket. Aki teheti elbújik a szakadó eső elől, a leálló tehergépkocsik fedezékében emberek tucatjai kuporognak, a csatornázáshoz odakészített hatalmas betoncsövekből menedéket kereső kecskék, szamarak társaságában villogó szemű indiaiak néznek ki ránk. Mivel ablaktörlőnk nem győzi szusszal, a vízfüggönyön át pedig olykor semmit sem látunk, kénytelenek vagyunk mi is félreállni. Nagylombú fák alá húzódva, hol egy banjan, hol egy akácia takarásában lelünk védelmet.

Aligárhban kriminális minőségű mellékúton, pocsolyákon áthajtva, kocsisorba ékelve, egy dzsipet követünk. A terepjáró platójáról egy sovány fiatalasszony az út fölé hajolva hány, sápadt arcáról, megkínzott szeméről

látom, nagyon rosszul lehet. A szélvédőnkre csapódó sárgás hányadéktól, engem is elfog a hányinger, az öklendezéstől ölembe peregnek könnyeim. Indiában sajnos nincsenek bypassok (elkerülő utak), a forgalom minden esetben a városok centrumán, a legzsúfoltabb részeken megy keresztül, ha javítják a főutat, ami elég sűrűn fordul elő, a kocsikat szűk sikátorokba terelik. Most is ez történik, úgyhogy férjemnek van ideje elmélyedni útikönyvünkben. Onnan tudjuk meg, hogy e tájékon találhatók az iszlám mozgalom gyökerei, Aligárh és Laknau azok a helyek, ahol a múlt század közepén a muszlim öntudat kialakult. Különleges elbánást követelve, először csak a brit hadseregben szolgáló muzulmán katonák kezdték hangoztatni különállóságukat, később viszont a kulturális identitás is oly mértékben megerősödött, hogy 1873-ban Sir Sjed Ahmed Khan itt Aligárhban oxfordi mintára megalapította az első muszlim egyetemet.

A Kanpur előtti utolsó jelentősebb település Kannaudzs, valamikor a Gangesz partján feküdt, ma a folyó már több kilométerrel délebbre folyik. Évszázadokon keresztül volt India hindu fővárosa, az egykori pompás templomokból, pazar palotákból mára csak romok maradtak. Sötétben érünk Uttar Pradés állam ipari központjába, a szipoj lázadás leverését követő megtorlásoktól hírhedt Kanpurba. A város fölött sűrű szmogfelhő lebeg, részben a járművek kipufogógázai, részben az esti vacsorához gyújtott tüzek eredményeképpen. Hiába húzzuk fel sebtiben valamennyi ablakunk, így is csípi szemünket a maró füst, ráadásul áramszünet miatt koromsötét minden, csak a kocsik lámpái világítanak. Az esti város nem kelt bennünk jó benyomást, sok látnivaló egyébként sincs, kivéve az 1857-es felkelést követő mészárlás emlékére emelt templomot.

Elég keservesen lelünk szállodára, de végül nem lehetünk elégedetlenek, mert véget ér az áramszünet, a kocsit biztonságosan el tudjuk helyezni, s a hotelban is viszonylag jó a helyünk. Áramszünet ide, áramszünet oda,

valahányszor elhagyjuk szobánkat, takarékossági okokból a légkondicionálást azonnal lekapcsolják. Akkor sem jönnek zavarba, ha magunkkal visszük a kulcsot, ugyanis a szobák kívülről is áramtalaníthatók. Esti sétánk nem sokáig tart, már a bazársor elejéről visszafordulunk. A csótányos étteremben nincs kedvünk megvacsorázni, sőt leülni sem, ragad a szék, ragad az asztal, a legyek pedig elviselhetetlenül pimaszok. Ilyenkor monszun idején oly erőszakosak, hogy egyszerűen nem lehet őket elzavarni, ha mégis sikerül ráijesztenünk valamelyikükre, a következő pillanatban többen is pályáznak a helyére. Egyedül a cukrászda kirakatába kitett óriási gitár formájú tulitarka torta köti le figyelmünket, ilyet még életünkben nem láttunk. Visszafelé meg kell várnunk a vonatot. Az indiaiak semmibe veszik a sorompót, átbújnak alatta, átdugják a biciklijüket és mennek tovább, csak az marad ott, akinek sehogyan sem fér át a járgánya. Meg mi. Reggel tisztára mosott kocsival egy kicsit kóválygunk még a városban, többszöri útbaigazítás után, végül egy másik sorompónál kötünk ki. Körülbelül fél órát rostokolunk, ugyanis a Subaru túl magas.

Nagyon meglepődünk, mert a városon kívül csaknem kihalt az út, hirtelen nem tudjuk mire vélni a dolgot, fogalmunk sincs róla, vajon mi történhetett, de az útpadkára húzódott, ácsorgó teherautók láttán hamarosan rájövünk, hogy a pilóták most tartják első nagy szieszt ájukat. Ahová csak nézünk, kocsikban és kocsik alatt, elfáradt sofőrök és rakodók pihennek, az élelmesebbek árnyékban heverészve húzzák a lóbőrt, néhányan falatoznak. Ki kell használniuk a pihenésre szánt időt, mert a következő nagy szieszta 13 -14 óra közé esik. Kis idő elteltével mintegy varázsütésre, egyszerre pattannak talpra, s az eddig üres út egyik pillanatról a másikra megtelik imbolygó, pöfögő Tatákkal, Ashok Leylandokkal.

Laknauig az alig 90 kilométeres utat, a jó tempó ellenére is közel három óra alatt tesszük meg, hiába iparkodtunk, a csaknem másfél órás kanpuri

totojázást nem tudjuk behozni. A Kanpurtól északkeletre fekvő Laknauban már lenne mit szemrevételeznünk, de a kertek városán, mintha egy óriási hurkatöltőben lennénk, úgy nyom át minket a gépjárműfolyam. A kaotikus forgalom miatt egyszerűen képtelenek vagyunk a „ringből" kiszállni. Csak a kocsiból tudunk egy szempillantást vetni a remekbe szabott pályaudvarra. De a koccanás veszélye miatt nem maradhatunk, vagy parkolót keresünk, vagy minél előbb ki kell jutnunk innen. Ez utóbbi mellett döntünk, annál is inkább, mert a megveszekedett forgalmon kívül gyötrő hőség zúdul ránk a kocsiban. A főútról jobbra szeretnénk kanyarodni, ám a nagy ívben való befordulás elég nehéz manővernek bizonyul. Feltartóztathatatlanul jönnek minden irányból a gyalogosok, a járművek, gyengébbek és kevésbé sérülékenyek, közös bennük a nagyfokú kockáztatási hajlam, valamint, hogy mindent az utolsó pillanatra bíznak, csak akkor próbálnak elugrani vagy rántják el a kormányt. Az utcai kommunikálásban fontos szerepet játszik a kézjelzés és a duda. A kézjelzést többnyire a mögöttes járműnek szánják, aki számára ez majdhogynem kötelező érvényű, még akkor is, ha az informális jelzést nem tudja figyelembe venni. Egyenrangú pozícióban a kézjelzés és a hangjelzés mellett elsősorban a reflex, na meg a merészség dönti el, kié legyen az elsőbbség.

Városban, a sűrű forgalom és a gyakori sebességtörők miatti lassú haladás szinte megakadályozza a súlyosabb baleseteket, de a sok horpadt kasznijú, törött lámpájú járműből ítélve annál több a koccanás. Persze nemcsak a kocsik ütköznek egymásnak, veszélyforrásként ott vannak a kerékpáros riksák, a targoncákat, kordékat húzó-toló emberek is, akik elhaladtukban rendesen meghúzzák az autók oldalát. Az indiai észjárás szerint tulajdonképpen nem szabadna idegeskednünk, sőt lóerőink alapján akár erőszakosabbak is lehetnénk, de a biztosítatlan kölcsön-kocsi visszatartó erő, igyekszem minimalizálni kockázatomat. Mivel a baloldali ülésből nem

látok rendesen hátra, kérem férjemet, az itteni kézjelzés-szokásokhoz alkalmazkodva ő tájékoztassa közlekedési partnereimet. Az egész macerához azonban nincs nagy hajlandósága, így nem csoda, hogy kelletlen, kifejezéstelen karjelzései nem elég világosak és érthetőek az indiaiak számára. Barátságtalan magatartása annyira felbőszít, hogy mérgemben megállok a Subaruval, s vészvillogóra kapcsolva, nem törődöm mások érzékenységével, sőt azzal sem, hogy megállásommal még nagyobb dugót okozok. A dudakoncert hangját túlharsogva, pergő nyelvvel illetem szemrehányásaimmal páromat. Sikerül Laknau kellős közepén alaposan összevesznünk. Bosszúságom a városból kiérve sem akar csillapodni, ezért úgy döntök, nem megyek tovább. Még morgolódom egy kicsit, de ez már csak olyan tessék-lássék, végtére a pihenő sem jön rosszul, hiszen a java még csak ezután következik. A rövid kikapcsolódás arra is jó, hogy megbékélve egymással, megnézzük, mit ír Laknauról bédekkerünk.

A főleg muszlimok lakta, közel két milliós város mindössze 79 négyzetkilométeres területen fekszik, ami alig több, mint hetede Budapestnek. A Gomti folyó partján elterülő közigazgatási, kereskedelmi és kulturális központ a XVIII. században a perzsa Avadh navadjainak fővárosa volt. A mogulok hatalmának hanyatlása után teljesen kisajátították a várost, az előző uralkodóhoz hasonlóan mecseteket, palotákat létesítettek és felépítették a híres Rezidenciát. A mai Laknau városképének kialakítója,

Aszaf-ud-Daula, a művészetek és a gyönyörű kurtizánok patrónusa volt. A krónikások szerint az ötödik, utolsó naváb vezír lusta, élvhajhász ember lévén már szinte kizárólag a háremével törődött, teljesen elhanyagolta vezetői teendőit. Figyelmét még akkor is a sakkozás kötötte le, amikor 1856-ban a britek megszállták Laknaut, szinte észre sem vette, hogy megfosztották trónjától. Az Avadh naváb vezírek bukásáért, a neves író, Prémcsand Laknau lakóit is felelőssé teszi, Sakkjátékosok című könyvében így ír róluk: „Lehettek

kicsik, nagyok, gazdagok vagy szegények, egyedül az érzéki örömökkel törődtek. Egyesek a zenét és a táncot részesítették előnyben, mások az ópiumszívás örömeinek hódoltak." A brit megszállást követő évben kitört a szipoj lázadás, Laknaut megostromolták a felkelők, a véres harcok nyomait ma is őrzi a romos Rezidencia.

Áll itt Laknau közelében egy 150 éves mangófa, melyről azt mondják, hogy mint a legöregebb Dasszeri mangófa, az összes Dasszeri mangófa anyja. A hindu mitológiában a szerelem és odaadás szimbólumaként emlegetett mangót több mint 4000 éve termesztik Indiában. Virágait a Holdnak szentelik, fáját halotti máglyákhoz használják, s mivel úgy tartják, hogy a mangófák minden születéskor új leveleket hajtanak, azt a házat, melyben fiú születik, mangólevelekből font koszorúval díszítik fel. A szájhagyomány szerint Siva kézfogóját Párvatival — a „Hegy lányával"— egy mangófa alatt tartotta; egy másik legenda meg azt meséli el, miként került át a mangó Srí Lanka szigetéről Indiába. Amikor Hanumán, a majmok királya Ráma isten üzenetével fáról-fára ugrálva, a barázdában született királylányhoz Szitához tartott, elfáradván egy mangófán pihent meg. Az édes gyümölcsöknek nem tudott ellenállni, miután fogyasztott belőlük, a magokat a tengerbe dobta, s azok a hullámokkal eljutottak Indiába, ahol gyökeret eresztettek.

A National Highway 28-as út Laknautól keletre egyre szegényebb vidéken kanyarog, útközben már nem tudunk üdítőt vagy ásványvizet vásárolni, errefelé a tejes teát vagy a cukornádból sajtolt édes

szirupot isszák. Barabanki után a Rámszancsi Ghát felé a Káljáni folyót keresztezzük. Mohammadpurt követően egyszer csak Faizabadban találjuk magunkat, ebben a városban székeltek Laknauba költözésüket megelőzően Avadh navábjai. Számos műemlékével hiába csábít, a Laknautól körülbelül 100 kilométerrel keletre fekvő muszlim városban nem kívánunk megállni.

Mára elegünk van már a tolongásból, a piszkos, bűzös helyet igyekszünk minél előbb magunk mögött hagyni.

Ráma isten szülőhelyén

Érdemes volt sietnünk, mert a mindössze hat kilométerre levő Ajodhjában már menni sem tudunk a sokezernyi, motyóját cipelő hindu zarándoktól. A főutcán hömpölygő embertömeg cipzárként nyílik szét előttünk és záródik be mögöttünk. Ajodhja a hinduk hét szent városának egyike, azt mondják, mintegy ötezer évvel ezelőtt e városban született Ráma hadisten, mégpedig pont azon a helyen, ahol jelenleg a muszlimok Babri moszkja áll. Ez évek óta állandó konfliktus forrása a muzulmánok és a hinduk között, jóllehet a hinduk eme tézisét Romila Thapar történész szerint semmilyen bizonyíték sem támasztja alá. A hinduk és a muszlimok mellett a dzsainák és a buddhisták is szentnek tekintik ezt a helyet, az előbbiek azért, mert szerintük Ajodhjában született az első és a negyedik Tirthankarasz, buddhisták pedig amiatt, hogy egykor a városban tartózkodott Buddha.

A Gaghara partján elterülő város nevének jelentése: „háborúban legyőzhetetlen”. Az ásatások bizonysága alapján, már több mint 2500 évvel ezelőtt település volt e helyen. A Maurja birodalom széthullását követően 319-ben II. Csandragupta létrehozta a Gupta birodalmat. A Gupták uralma főleg Észak-Indiára terjedt ki, székhelyüket Patnából hamarosan Ajodhjába tették át. Idővel a központi hatalom meggyengült, a birodalom számos államra szakadt. A Gupta-éra végére a dzsainizmus csaknem teljesen eltűnt, de hanyatlásnak indult a buddhizmus is, ugyanakkor egyre jobban erőre kapott viszont a hinduizmus. Ebben az időszakban érte el Indiát a fehér hunok támadása, akik igazából csak a Gandhara birodalomban tudták megvetni lábukat, elsősorban Kasmírban és a mai Peshawar környékén. Az iszlám hódítók megérkeztéig India hindu királyságokra esett szét. A muszlimok a hindu középkor után foglalták el Delhit. Az első iszlám inváziók inkább csak

rablótámadások voltak, muzulmánok tartósan csak később vetették meg lábukat az ország északi és középső részén. A nagy mogul dinasztia Bábar, Humájun,

Akbar, Dzsehángir, Sáh Dzsahán, Aurangzeb ugyancsak Észak- és Közép-Indiában uralkodott.

A muszlimok szokás szerint földig rombolták a hindu templomokat, a mandirokat, és az építőanyagot felhasználva rendszerint pontosan ugyanott húzták fel moszkjaikat. A legutóbbi években Ajodhja a Viswa Hindu Parishad (VHP) erőszakos, militáns hindu szervezet tevékenysége révén a politikai aktivitás fókuszába került. A tartományban 1990-ben véres hindu-muszlim összecsapások voltak, ugyanis a hindu fanatikusok azon követeléséhez, hogy rombolják le Ajodhjában a Bábar által építtetett Babri moszkot, és a helyén újra hindu templomot emeljenek, a Bháratija Dzsanata párt is csatlakozott. Vezetőjük — Advani — kijelentette, hogy Ajodhja „Ramajanambhumi", azaz Ráma isten szülőhelye. Felhívására hinduk tízezrei indultak téglával a kezükben Ajodhja felé. Visnavath Pratap Szingh kormánya a hatalmasnak ígérkező vérengzést csak hatvanezer rendőr bevetésével és százezer ember letartóztatásával tudta megakadályozni. A vérfürdő ugyan elmaradt, ám az akció után megbukott a kormány.

Kihasználva a lehetőséget, néhány fényképet készítünk, megörökítjük a híres Babri mecsetet, lekapunk pár festett arcú szent embert, s az elszántan masírozó tömegről is sikerül elkattintanunk egy-két kockát. A fanatizált sokaságot látván úgy érezzük, hogy a lefojtott indulatok kirobbanásához egy apró szikra is elegendő lenne. Bár nem bántanak, Isten őrizz attól, hogy valamelyiküknek eszébe jusson, hogy vállukra emeljék vagy felborítsák az útjukba álló kocsinkat. Nagyon feszült a légkör, a puskaporos hangulaton érződik, hogy a legkisebb inzultus, provokáció is pillanatok alatt zavargást válthat ki. A legokosabb tehát, ha mielőbb elhagyjuk a várost. Ez azonban

nem könnyű feladat, ugyanis Ajodhjába nem engedik be a buszokat, teherautókat, csőrös taxikat, ezeknek a város határában kell leparkolniuk. Kifelé kilométeres sorban állnak a járművek, a szűk helyen épp, hogy elférnénk, ám a keskeny sávra oldalról betolakodik elénk egy pótkocsis traktor. A stupid traktoros felidegesít, hisz pótkocsijával képtelen hátratolatni, megrémülök a gondolattól, hogy egész nap itt kell rostokolnunk. Dudálok, perlekedek, ennek eredményeként némi segédlettel, navigálással, centizéssel, fél óra alatt sikerül kiszabadulnunk a járműtömegből.

Apró kis falvakat érintve, először a Gagharán, majd Szardszanvát elhagyva, a Rapti folyón kelünk át. Közben megihlet egy oldalára fordult, felborult Tata, beállva az óriás kocsi mellé, lefotózom a Subarut. A kép meglehetősen fura, olyan benyomást kelt, mintha a kis autó döntötte volna fel a nagyot. Ezután egy jó darabon árvízvédelmi töltés mellett haladunk, ezerszámra röpködnek a szitakötők, elképzelhetetlenül sok van belőlük. A szitakötőfelhőből kiérve halottégetésre leszünk figyelmesek, a szertartásra egy terebélyes fa alatt összegyűlt a falu apraja-nagyja. A máglyáról vékony füstcsík szivárog felfelé. Jó volna az eseményt lefényképezni, de hogy gyászukat meg ne sértsük, férjem gyorsan lebeszél morbid ötletemről. Hozzánk hasonlóan, a kocsi is kezd fáradni, meg-megállunk szerelni, olykor pedig üzemanyaggal, hűtővízzel itatjuk meg. Ilyenkor pillanatokon belül egy csomó ember vesz körül bennünket, lesik minden mozdulatunkat, s hogy többet lássanak, olykor még Attila hóna alá is bedugják fejüket.

Az éjszakát Gorakhpurban töltjük, itt ágazik el az út Nepál felé. A ma főleg mezőgazdasági város régebben a gurka harcosok kiképző központja volt. Ideiglenes lakásunk, a felzászlózott Bobina hotel drapp-rozsdabarna csúcsos kupolái a késő délutáni megvilágításban jól mutatnak, gondosan ápolt kertjét érkezésünk idején is locsolják. A vacsora viszont csapnivalóan rossz, tetejébe a pincér is átver bennünket. Az egész napos kocsikázás után jólesik egy kis

esti séta. Az utca közepén kecske szoptatja gidáját, tőlük nem messze egy borját nyalogató tehenet kerülgetnek a kocsik. A kedves jelenetet lecövekelve nézem. Miközben egy közeli szikh boltban terrakotta figurákat vásárolunk, szokás szerint elalszik a fény, az áramszünetben vaksin meredünk a sötétbe. Az ajándéknak szánt szobrok nevetségesen olcsók, eszünkbe sem jut alkudozni. Lefekvés előtt férjem lenn a bárban még vásárol kis üdítőt és sört, ekkor tudja meg, mennyivel csapta be az előző pincér. Reggel szállodánk ablakából kinézve, a szemközti ház tetőteraszán egy súlyzózó fiú látványa vonja magára figyelmünket, valószínűleg gurka leszármazott lehet, mert az indiaiakra nem túlságosan jellemző az ilyenfajta testedzés.

Tehénlepényen fő a vacsora

Uttár Pradés határán rövid meditálásra megállunk Kushinagarban. E csendes, ligetes helyen szenderült örök álomra Buddha, a nagy vallásalapító. Nyolcvan évesen, súlyos betegen, elgyengülve érkezett ide, két szálfa között megpihenve tökéletes nyugalomban tért meg. Testét itt hamvasztották el. Azóta a buddhisták négy szakrális helyének egyike. A fontosabb turistaútvonalak elkerülik a települést, kevesen járnak errefelé, pedig megéri ellátogatni ide, a béke szigetére.

A régebben Kushinara néven ismert város a Malla királysághoz tartozott. Építészeti emlékei közül legérdekesebbek a Mukutabandhana sztupa maradványai, melyet a legenda szerint a Malla dinasztia építtetett az elhamvasztott Buddha relikviái számára. A kisebb Nirvana sztupa Asóka idejéből származik. Az utóbbi közelében, egy nemrég renovált szentélyben a halott Buddha hatalmas fekvő alakját járjuk körbe megilletődötten. A szobrot Mathurában készítették és egy Haribala nevű szerzetes szállíttatta ide, Kumargupta királysága idején (413-455 között). Az elmúlt években több buddhista szentély épült Kushinagarban, a monostorokat a világ különböző országaiból — Burma, Sri Lanka, India, Kína, Tibet, Japán, Thaiföld, Bhutan — érkező buddhista zarándokok adományaiból emelték. A japán templomban megengedik, hogy fényképezzek, az indiai előtt pedig egy öreg monk két kis terrakotta szobrot ajándékoz nekünk. A tibeti kolostorban az üvegvitrinből könyveket választunk, valamennyi ingyenes, cserébe viszont a szerzetesek bármilyen adományt örömmel fogadnak. A turista bungalóban bőséges reggelit kapunk, de valahogy nem ízlik az olajban úszó tükörtojás.

A facsemetéket szellős téglakerítéssel védik az állatoktól. Különösen a kecskék jelentenek nagy veszélyt, ugyanis e kielégíthetetlen étvágyú

jószágok a hátsó lábaikon ügyesen egyensúlyozva, olykor még a két méter magasságban levő ágat is megrághatják. Indiában, ahol szent a föld, szentek a fák, a folyók és a hegyek, régebben mindenkitől elvárták, hogy — gyerekeiért, unokáiért, dédunokáiért, vagyis az utódjaiért — legalább öt fát ültessen, növekedésüket kísérje figyelemmel, gondozza, ápolja, táplálja és tisztelje azokat. Sok helyütt élő fában alakítanak szentélyt, s ha az emberek gyümölcsöt szakítanak a fáról, vagy a tűzrakáshoz faágat törnek, szívük mélyén a „köszönöm fa" szavakkal rebegnek hálát a természet adományáért. Az élet, élővilág tisztelete Indiában régi keletű, a Védák, a hinduk szent iratai számtalan helyen buzdítják a hívőket fák telepítésére, közhasználatú kutak ásására, az állatok védelmezésére, etetésére.

Az országban ma is létezik egy favédő mozgalom, melynek tagjai — a „faölelők"— amint megtudják, hogy valahol favágásra készülnek, mielőtt a favágók nekigyürkőznének, odafutnak a kipusztításra ítélt fához, magukhoz ölelik és a testükkel védelmezik a halálraítélt törzset. A sivatagos, félsivatagos Rádzsasztánban él a bhisnoi közösség, melynek tagjait vallási felfogásuk tette környezetvédővé. Azt tanítják, hogy „egyetlen fának vagy állatnak sem szabad ártani, minden életet óvni kell", a természet védelmét annyira komolyan veszik, hogy halottaikat a hindukkal ellentétben eltemetik, ugyanis szerintük „a halotti máglyák túlontúl sok fát emésztenek fel".

Bizony nem ártana, ha a régiek szemlélete lenne jellemző India-szerte, ugyanis mára a „green revolution" nyomán elindított hatalmas erdőirtás országos méretű problémává nőtte ki magát. A pusztítás méretét mutatja, hogy 1972 és 1982 között 91 700 négyzetkilométerről tűnt el az erdő, tehát csaknem Magyarországnyi erdővel lett India szegényebb. Sajnos a féktelen pusztítás azóta sem mérséklődött, hiszen a World Resources Institute a közelmúltban arról számolt be, hogy a műholdas felvételek szerint az erdőpusztulás mértéke jelenleg csaknem 45 000 négyzetkilométer évente. Az

erdők kivágása nemcsak a globálisan jelentkező üvegházhatás erősödése miatt veszélyezteti jövőnket, hanem hosszabb távon óriási gazdasági károkat okoz Indiának is. Bizonyítékul elegendő, ha csak a talaj tápanyagvesztésére, a termőtalajok degradációjára, eróziójára, valamint a Himalája őserdeinek megritkítása révén egyre gyakoribbá váló heves árvizekre utalunk. Történik az országban mindez akkor, miközben évente csaknem 20 millióval több embernek kell táplálékot nyújtani.

Bihár északi részén az egyik falu a másikat éri, sűrűn lakott, szegény vidék ez. A 174 ezer négyzetkilométernyi államot 84 millióan lakják, tehát 10 millióval többen élnek itt mint a kétszer ekkora területű újraegyesített Németországban. Bihárban igen nagy a munkanélküliség, sokan vállalnak szezonális munkát a nagyvárosokban, elsősorban Kalkuttában, de elmennek dolgozni Pandzsábba és Nepálba is.

Muzaffarpurnál elágazik az út, az északi ág Nepál fővárosa, Katmandu felé vezet, mi azonban délnek, a Gangesz irányába vesszük utunkat. A poros, piszkos Begusaraiban kissé elkalandozunk, akaratlanul vagy 15 kilométert kóválygunk, mire rájövünk, hogy tévedésből Patna felé fordultunk. A helybéliek szívesen igazítanak a megfelelő irányba. Kilométereken át a Gangesz bal partján gurulunk, ám nem sokáig nézelődhetünk, mert szürkületkor sűrű füst ereszkedik a tájra; a falusiak szárított tehénlepény tüzén főzik vacsorájukat. Perceken belül minden elsötétül körülöttünk. Jó húszperces botorkálás után az út jobb szélén pislákoló fények jelzik, hogy egy hagyományos „restaurant — csarpa-hotel” komplexumhoz érkeztünk. Mivel a környéken reménytelen lenne szállodát keresni, kénytelenek vagyunk ezen az út menti pihenőhelyen éjszakázni. Igazából nem is bánjuk, hisz így legalább egy kis ízelítőt kapunk az indiai „kamionosok” nem éppen irigylésre méltó, nomád életéből.

A sofőrök az éjszaka nagy részét munkálkodással töltik, reparálják a prüszkölő, köhögő motorokat, javíttatják a szétrongyolódott, lyukas gumikat. Indiában járműalkatrészt vagy új gumit nemigen lehet beszerezni, itt mindent a végsőkig használnak. Kocsinkkal a gumis „műhelye” mellett állunk, így megfigyelhetjük, amint a gumiszerelő egy szál neoncső fényénél dolgozik, óriási kalapáccsal veri le a felnit a hatalmas Tata kerekekről. Karjain megfeszül a muszkli, fedetlen felsőtestéről ömlik a víz, homlokán izzadtságcseppek gyöngyöznek. Kendőjével pihenés gyanánt időnként szétmaszatolja arcán a verítéket. A sofőrök, szerelők keze ügyében mindig ott fityeg a nélkülözhetetlen, többcélú, univerzális kendő, mosdást követően azzal törölköznek, ha fáznak a derekukra tekerik, takarózhatnak vele, tehercipelésnél helyettesíti a turbánt és sérülésnél sebkötözésre is alkalmas.

A rendkívül magasépítésű — zömében Tata és Ashok Leyland típusú — tehergépkocsik műszaki állapota elképesztően rossz, szinte valamennyi többszörösen nullára futott, a labilis, túlterhelt kocsik rendre felborulnak; gyakran fának ütköznek, árokba fordulnak, igen sok az emberéleteket követelő súlyos baleset. Naponta átlagosan százan halnak meg az utakon, majdnem annyian, mint az Egyesült Államokban, csakhogy ott hússzor annyi jármű fut. A legtöbb baleset a fékek hibájából vagy a kormánymű meghibásodásából ered.

A munka szünetében a pilóták, mitfárerek elköltik silány kosztjukat, szerény, néhány falatból álló vacsorájukat, majd az egészet tejes teával öblítik le. Invitálnak, tartsunk mi is velük, de ismerve higiénés szokásaikat, udvariasan kitérünk meghívásuk elől. Pedig korgó gyomrunk éhséget jelez, ám bármennyire is jó volna falatozni, a pakisztáni fertőzés óta nem kockáztatunk. A kifőzdéhez sincs gusztusunk, annak ellenére, hogy az indiai szakácsok köztudottan minden ételt hosszasan, garantáltan baktériummentessé főznek. Itt a parkolóban a félelem egy szikráját sem

érezzük, az indiaiak barátságosak, vendégszeretők, amint megérkeztünk a kifőzdés srácok azonnal két széket nyomtak fenekünk alá, biztonságos helyre navigálják a kocsit, nehogy az éjjel sötétjében véletlenül belerohanjon valaki. Egyikük-másikuk kíváncsian beles az ablakon, betűzgetik a Subaru feliratot, Attilától érdeklődnek erről-arról.

Persze az éjszaka számunkra sem jelent alvást, inkább csak lustálkodunk. Fülledt, nehéz a levegő, a melegtől, a renitens szúnyogoktól, a zajtól és a fáradtságtól nem tudunk igazán aludni, csak imitáljuk. Sűrű egymásutánban buszok állnak be a parkolóba, utasok szállnak ki, s elmennek valamelyik bokor mögé. Dolguk végeztével a csapnál megmosakodnak, az asszonyok a vízsugár alá tartva felfrissítik lábfejüket, majd meglátogatják a büfét. Időközben elbóbiskoltunk, mert pirkadat előtt arra riadunk, hogy dörög az ég, s a kocsi ablakán bever az eső. Bár nyúzottan, tele szúnyogcsípéssel kászálódunk fel az ággyá alakított ülésekről, vígasztal az a tudat, hogy egy szállásköltséget ismét megspóroltunk; noha India kifejezetten olcsó ország, mégis gyorsan fogy az útra összegyűjtögetett pénzünk.

A borús hajnalon teljes valóságával tárul elénk az ébredő India. Az emberek a szemünk előtt tisztálkodnak, sikálják fogaikat, öltözködnek, s végzik az út szélén, na meg a földeken kisebb-nagyobb dolgaikat. Jobb kezükben a vécépapírt helyettesítő elmaradhatatlan műanyag kancsó, melyben a tisztálkodáshoz viszik a vizet. A művelet végeztével minden esetben a „tisztátalan” bal kezükkel mosakodnak meg, a jobb kézzel ez tilos, ugyanis e kéz tisztasága szent és sérthetetlen; jobb kézzel teszik szájukba az ételt és jobb kézzel gyújtják meg a szent tüzet, a halotti máglyát. Az indiai nők az európai szokással ellentétben, mindig a férfiak bal oldalán állnak, így van ez az esküvői szertartáson is. A férfiaknak jobb kézből, a nőknek pedig bal kézből jósolnak.

Az esőtől frissen burjánzó tájon csinos, fiatal lányt kukkoló szatírként legeltetjük szemeinket. A guggoló parasztok látványa egyikünket sem zavarja, Indiában teljesen természetes, hogy az elvett tápanyag egy részét az emberek visszaadják a földnek. Úgy hozzátartozik ez a vidéki képhez, mint zöld szín a sarjadó fűhöz. Csak először nem tudtuk mire vélni, férfiak és nők miért bandukolnak kancsókkal a kezükben ki a mezőre. Az útleírások erről diszkréten hallgattak. Az apróbb fákat itt is vigyázzák, azonban téglakerítés helyett valamilyen tüskés kaktuszféléből font sövénnyel veszik körül; így óvják őket attól, hogy zsenge, fiatal hajtásaikra egy kósza kecske vagy éhes tehén kedvet kapjon. A viruló, rendkívül buja növényzet jelzi, nincs hiány csapadékban. Erdőszéleken, a tisztásokon vadon nőnek a banáncserjék, fényes leveleikről, a füzérben csüngő zöldből-sárgába színeződött gyümölcseikről messziről felismerhetők. A zöld banánt zöldségként vagy savanyúságnak fogyasztják, a levelek tányérnak használatosak, a papírhéjú érett gyümölcs rózsaszín-sárgás húsa pedig a csecsemők kedvenc tápláléka.

Nem véletlen tartozik állandóan visszatérő témáink közé a közlekedés, hisz negyvenhatodik napja töltjük időnk tetemes részét úton, így aztán alkalmunk nyílik sok mindent megfigyelni. Az indiaiak az elakadást, a műszaki hibás járművet kövekkel, leveles ágakkal vagy egyéb szembetűnő módon — például integetéssel, gesztikulálással — jelzik. A buszok, tehergépkocsik csak az út közepén érzik jól magukat, a kerékpárosok összevissza kacsáznak, teljesen kiszámíthatatlanok, a kutyák idétlenül szaladgálnak, az állati dögöt zabáló varjak csak az utolsó pillanatban röppennek fel, a kecskék ijedősek, a tehenek viszont nyugodt, megbízható partnerek, a bivalyok pedig kifejezetten intelligensek, megfelelően reagálnak a kézjelzésekre, mindig arra mennek, amerre Attila mutat. Jópofák, ahogy ezek a nagytestű állatok

komótosan leballagnak az út szélére, vagy átbandukolnak a másik oldalra. Nagyon tetszik, ahogyan a sofőrök a nem létező (vagy nem működő)

féklámpát, indexet, tolatásjelzőt és a vészvillogót kézmozdulatokkal helyettesítve segítik egymást. Szinte mindent ki tudnak fejezni jelzéseikkel, olykor egész jól „elbeszélgetnek” egymással:

— Maradj! Várj! Menj! Jövök. Vigyázz! Lassíts! Most én előzök. Mit akarsz? Megbolondultál? — mutatják mindenki számára félreérthetetlenül.

Az út minősége nem a legjobb, néhol annyira ráz, hogy fejünk billeg, mintha rugóra járna, pattogunk az ülésen, járműnek, vezetőnek egyaránt kínszenvedés olykor a haladás. Mint volt brit koronagyarmat, India is a bal oldali közlekedést örökölte, mely kaotikus mivoltában kísértetiesen hasonlít a pakisztánihoz, ám a sebesség lényegesen kisebb, ugyanakkor „fekvő rendőrből” sokkal több van. A lassabb haladásban a korszerűtlen járműpark mellett valószínűleg ez utóbbi is szerepet játszik. Az indiai KRESZ jóval kevesebb táblát ismer, mint a mienk, gyakran találkozunk viszont a nálunk ismeretlen „Dead slow”, azaz a csak lépésben történő haladást engedélyező táblával.

Az államhatárt Dalkolánál lépjük át, Dzsangban Bisleri ásványvizet, Amul vajat és háromszögsajtot vásárolunk. A megkent kenyeret azonnal meg kell ennünk, mert a vaj pillanatok alatt elolvad, amit meghagyunk, pedig hamar megavasodik. Itt látunk először ananászültetvényeket, a falvakban hatalmas kupacokban magasodnak a lédús gyümölcsök. Pár rúpiáért veszünk két csecsemőfej nagyságút, s egy lombos fa alá állva faljuk tele magunkat. A bicskával elég problémás az ananász megpucolása, ráadásul Attila kínlódását legalább tíz kicsi bengáli figyeli, mintha csak azt várnák, mikor vágja el vagy le az ujját. A maradék ananászt zárt dobozba tesszük, ám az fél óra múltán megerjed, levét langyos murciként ihatnánk meg.

Néhai Csoma Sándor emlékére

Észak felé kisebb falvak között vezet utunk. Hatalmas rizs- és jutaföldeket hagyunk magunk mögött, majd hosszan elnyúló teaültetvények között haladva érjük el Sziligurit, az utolsó nyugat-bengáli síkvidéki települést. A levegőt terhelő vízpára miatt csak sejlenek a hegyek, úti célunk következő állomása, Dardzsiling diszkréten megbújik a hatalmas zivatarfelhők mögött. A sűrű erdőben árnyéktűrő páfrányok zöldellnek, a mindent befedő aljnövényzet olyan, mintha süppedő szőnyeg lenne leterítve, a fákról vastagszárú liánok lógnak, az ágak között vékony sugárban tör utat a napfény. Teacserjék, virágos kis házak közt, kanyarog egyre feljebb az út, az erdei kisvasút nyomvonalát követve kaptatunk fel a szerpentinen. Az első kis településnél a síneket teljesen alámosta a le-lezúduló csapadék, másutt hordalékkal terítette be, emiatt a vasút nem jár, csak egy rövid felső szakaszon közlekedik. Errefelé is sok a szöveges figyelmeztetés, a veszélyes hegyi utakon szokásos: „Mindig számítson a váratlan helyzetekre! A gyors vezetés balesethez vezet. Sietése a családjának aggodalmat okozhat” és hasonló feliratok intenek az óvatos vezetésre.

A Sziliguri és Dardzsiling között közlekedő miniatűr vasút valódi kuriózum, sínpárjai mindössze 66 centiméter szélesek. A szerelvények több mint száz éve fáradhatatlanul ingáznak a Himalája lejtőjén le-fel, s csak az időnkénti földcsuszamlások — olyanok, mint ez a mostani — és az utóbbi évek gurka zavargásai okoztak fennakadást működésében. Mozdonyait még a múlt század végén készítették Glasgow-ban, s amikor az időjárás engedi, ma is becsülettel dolgoznak a kis gőzpöfögők. A sínpálya megépülte előtt ökrös szekerek közlekedtek, a nyugodt állatok komótosan cammogtak fölfelé a hegyre, ami nemcsak nagyon lassú volt, de az utazási költségeket és a

szállított termékek árát csaknem a háromszorosára növelte. A kisvasút Sziliguriból hét óra alatt, megközelítőleg 10 km/óra átlagsebességgel kapaszkodik fel a 70 kilométerre lévő végállomáshoz. Legmagasabb pontját 2438 méteren, Gumnál éri el, állítólag ez a világ második legmagasabban fekvő vasútállomása. Valószínűleg az is rekord, hogy a sínpálya 132 alkalommal keresztezi az utat. Természetesen egyik kereszteződést sem biztosítja sorompó. Az időjárás miatt már letettünk róla, így aztán nagyon meglepődünk, amikor úti célunk közelében váratlanul felbukkan előttünk egy kéken csillogó-villogó, szuszogó, füttyös kismozdony.

Változatos, tarka egyenruhákban kisdiákok és gimnazista korú kamaszok tartanak hazafelé az iskolákból. (Indiában a monszunt megelőző forró évszakban van a vakáció.) Az egyik sötétkék ruhás, mandulaszemű, vásott kölyök, amint elhaladunk mellette, jókorát ráver kocsink oldalára. Pimaszságát nem hagyhatom válaszolatlanul, hamarjában hátramenetbe kapcsolva ijesztek rá. Nem várt reakciómtól a kis vagánynak inába száll bátorsága, szaporán szedve piszkafa lábait, ijedt nyúlként iszkol el.

Szemerkél az eső, szerencsére a helybéliek óvatosan vezetnek, nem szállnak be a beláthatatlan kanyarokba, jöttüket folyamatos dudálással jelzik. Bár a hegycsúcsok tejfölös ködbe vesznek, a hegyoldalak teaültetvényeit vastag felhőpaplan takarja, ezzel együtt lélegzetelállítóan szép a táj, vízesések zubognak lefelé, elszórtan apró fehér sztupák, néhány muzulmán síremlék. Az egyik völgyben hindu halottégető helyet fedezünk fel, egy másikban játszóteret. Az utat cserepes virágokkal körberakott házak szegélyezik, Gum buddhista kolostora fölött imazászlók lengenek.

Olvasmányainkból tudtuk, hogy Dardzsiling megejtő szépségű, ám a felhők mögül előbukkanó nap vízpárában megtörő bágyadt sugaraival megvilágított kép, mely hirtelen elénk tárul, valósággal megbabonáz bennünket. Lélegzetelállítóan gyönyörű ez a hegyek közé ékelődött

„háromemeletes” város! A főtérre nem a legjobbkor érkezünk, mert még tart a nyilvános politikai nagygyűlés; az újonnan alakult Gurka Demokratikus Front szónokának gyújtó hangú beszédét meglepően sokan hallgatják. Korábban a gurkáknak sok bajuk volt a nyugat-bengáli kommunista vezetéssel, emiatt — biztonsági okokból — egy ideig Dardzsiling tiltott volt a külföldi látogatók előtt. Mostanában már nem jellemzőek az atrocitások, mi azonban óvatosak vagyunk, és elhagyjuk a nagygyűlés helyszínét.

A város tetején, a Gandhi roadon, egy jó nevű nepáli hotelben találunk szállást, a monszun miatt harmadáron. Sikerül rálelnünk egy kis tibeti étteremre is, két napig a Dekenas restaurant törzsvendégei leszünk. Hangulatos hely, főzni viszont nem tudnak, a rósejbni sületlen, a pirítós avas, a „hot lemon”, vagyis a forró limonádé viszont igen finom. Az ablaküveg mögül jól látjuk, amint a Subarut huligánok kerülgetik. Egyikük meg is vár minket:

— This is a wonderful car (Ez egy csodálatos autó.) — mondja. Látván elégedettségünket:

— Majdnem olyan jól néz ki, mint a Maruti mikrobusz — jegyzi meg kisvártatva. Amikor bekötjük magunkat a biztonsági övbe, tanakodó ábrázatot ölt, látszik rajta, hogy spekulál: vajon mi lehet az, milyen funkciót szolgálhat.

Hotelszobánk színes tévéjén egyszer a szín megy el, máskor a kép, ugyanis gyakran áramszünet szakítja meg az adást. Idővel hozzászokunk az időszakos esti kényszersötétséghez, dunsztos dunyhánk alatt összebújva várjuk, hogy megjöjjön a fény vagy az álom a szemünkre. A hűvös szobában csak orrunkat dugjuk ki a takaró alól.

Az utcákon, a bazársoron, a piacon a színes tarka forgatag: nepáliak, lepcsák, bhutiják, tibetiek, teherhordó sherpák keveregnek, no és persze időnként fel-felbukkan egy-egy sápadt bőrű fehér turista is. Mintha csak a „Lajtán túl” járnánk, oly sok itt a virág, a tornácok, erkélyek a szivárvány

színeiben pompáznak. Mi is veszünk egy cserepes, vörös begóniát, azzal indulunk Körösi Csoma Sándor sírjához, azonban a Lebongi úton, ahol a magyar könyv szerint a temetőnek lennie kell, nem találjuk. Hiába érdeklődünk tibeti diákoktól, helyi taxisoktól; senki sem tud útbaigazítani minket. Nem ismerik a híres orientalistát, ami nagyon elkeserít bennünket, azt hittük, hogy itt Dardzsilingban szentként tisztelik. Sajnos csalódnunk kellett, hiszen még a centrumban felállított turistatérkép sem ad felvilágosítást, azon sincs feltüntetve a sír. Az angol nyelvű bédekkereink közül is csak az egyik — jellemző módon azt sem angolok, hanem németek írták — tesz róla említést.

Leautózunk egészen Lebongig, ám sehol semmi. Visszafelé úgy döntünk, megnézzük a tibeti menekültek önsegélyező intézetét, ott viszont minden zárva, senkivel sem tudunk beszélni, csak az udvaron fociznak srácok. Mire visszaérünk a városra sűrű köd ereszkedik, befurakodik minden kis résbe, megtelepszik az úton, kétszer is elhajtunk a temető mellett, azonban az esőpárába burkolózott domboldal elrejti előlünk híres orientalistánk nyughelyét. A keresést azonban nem adjuk fel, az eső elállta után gyalogosan indulunk útnak. Ezúttal szerencsével járunk, jó két kilométer megtétele után az út jobb oldalán feltűnik a vaskorláttal körülvett kőtömb.

Festői környezetben lelt örök nyugalomra a 150 évvel ezelőtt elhunyt kiváló tibetológus. Lhaszába igyekezvén már betegen, minden valószínűség szerint maláriával fertőzötten érkezett meg Dardzsilingbe, a hétezer lábnyi magasságban fekvő határállomásra. Életének utolsó napjairól és a szomorú eseményről Campbell doktor, a város kormánymegbizottja Mr. Bushby kalkuttai kormánytitkárhoz intézett hivatalos jelentésében következőképp számolt be:

„Sir!

Nagy sajnálattal vagyok kénytelen jelenteni a magyar utazó és tibeti tudós Körösi Csoma Sándor e hó 11-dikén itten történt kimúltát. Áldozatja lett az

útközben kapott láznak, melynek orvoslása végett gyógyszert venni reá nem bírhattam, a midőn még az hasznára lehetett volna...

Midőn e hó 6-dikán meglátogatám, lázban volt, nyelve vastag nyálkával fedve, bőre száraz, fejfájásról panaszkodott, kértem őt, hogy orvosságot vegyen — de hiába — azt válaszolá, hogy sokszor szenvedett ily és más betegségekben s mindig orvosság nélkül gyógyult meg.... Jóllehet sokkal jobban volt ápril 7-dikén, mint az előbbi napon, attól tarték, hogy a láz vissza fog térni, s azért ismétlém kérésemet, hogy vegyen be orvosságot, de ismét hasztalan. 8-dikán nem láttam, de 9-dikén reggel dr. Griffith úrral hozzá mentem s úgy találtuk, hogy a láz ismét visszatért, ekkor már elméje némileg zavart volt s félre beszélt, arcza beesve, sárgaszínű volt, s a halál nyomait magán viselte: általában állapota fölötte veszélyessé vált. Végre rávettük, hogy orvosságot használjon. Ápril 10-dikén reggel kissé jobban érezte magát, de nem vala képes tisztán s összefüggően beszélni; estefelé ismét rosszabbul lett s más nap reggel 5 órakor, panaszszó és küzdelem nélkül kimúlt! Ápril 12-dikén reggeli 8 órakor, földi maradványai az állomás temetőjében tétettek le. Én olvasám fölötte a temetési végtiszteletet, majdnem minden európai lakos jelenlétében.

Négy szekrény, melyekben könyvek és iratok valának; kék öltönye, melyet mindig viselt s melyben meghalt, néhány ing és egy főzőedény: volt minden vagyona. Élelme főleg teából állott, mit fölötte kedvelt és egyszerűen készített rizsből, melyből nagyon keveset szokott enni. Földre terített gyékényen, könyv és iratai által környezve ült, evett, aludt és dolgozott, éjjel soha nem vetkőzött s nappal ritkán hagyta el szobáját. Bort vagy más szeszes italt soha nem ivott; dohányt vagy más hasonló szert soha nem használt.

Mellékelve van egy lajstrom a szekrények tartalmáról. Papírjai között találtattak a 300 rupiára menő bankjegyek, melyekről halála előtt említést tett, egy értékpapír 5000 rupiányi kormányi kölcsönről. Február 8-dikán 1842 kelt

egyik leveléből az tűnik ki, hogy ez összeget ő az ázsiai társulatnak hátrahagyni kívánta; készpénze 224 rupiára ment s 26 darab arany találtatott övében. Ennyi volt pénzbeli hagyománya. Ebből fogom húzni temetése költségeit s egy lepcsa szolgálójának hátralévő bérét, megtartván a többit, amíg a kormány rendeletet veendem. Mivelhogy a bodogult nem volt angol alattvaló, nem láttam szükségesnek ezen kívül más lépést tenni.

Mr. James Prinsep egyik leveléből, melyet az irományok között találtam, azt veszem ki, hogy Csoma úr Erdélyben született; egy másolatát is találtam Csoma levelének az Angolhonban lévő osztrák követhez látszólag hazája ügyeiben írva, úgy látszik tehát, hogy ez lenne azon út, melyen halálát rokonaival tudatni kellene...”

A sír szépen gondozott, talán köztársasági elnökünk, az előttünk ott járt Göncz Árpád tiszteletére

hozták rendbe. A hétlábnyi magas, nyolcszögletű emlékkövön fehér márványtáblán magyar, hindi, bengáli és angol nyelvű felirat:

KÖRÖSI CSOMA SÁNDOR
1784-1842
A MAGYAR ÉS AZ INDIAI NÉP
BARÁTSÁGÁNAK ÚTTÖRŐJE

A sírkő mögötti falon táblák emlékeznek rá:

„Idegenben elhalt nagyhírű tudós Néhai CSOMA SÁNDOR emlékére Csomakőrös (Magyarország) szülőközségétől. 1910.”

A Magyar Tudományos Akadémia 1910-es emléktábláján gróf Széchenyi István szavai olvashatók: „Egy szegény, árva magyar, pénz és taps nélkül, de elszánt kitartó hazafiságtól lelkesítve, Kőrösi Csoma Sándor, bölcsőjét

kereste a magyarnak és végre összeroskadt fáradalmai alatt. Távol a hazától alussza itt örök álmát, de él minden jobb magyarnak lelkében.”

A sírt állító Bengáli Ázsiai Társulat angol nyelvű emléktáblájának szövege magyarul így hangzik:

Itt nyugszik
Kőrösi Csoma Sándor
Magyarország szülötte,
ki nyelvészeti kutatások végett
keletre jött
s évek folyamán,
amelyeket olyan nélkülözések között töltött,
minőket ember ritkán szenvedett el,
és a tudomány ügyében végzett
kitartó munkálkodás után
elkészítette a tibeti nyelv szótárát
és nyelvtanát:
ez az ő legkülönb és igazi emlékműve.
Munkálkodását akarván folytatni
útjában Lhásza felé
meghalt e helyen
1842. április 11-én
58 éves korában.

Munkatársai
A Bengáli Ázsiai Társulat
Szentelik e követ emlékének!
Nyugodjék békével!

Felemelő érzés tisztelegni a nagy székely tudós emléke előtt, akinek munkássága nélkül keveset tudna a világ a titokzatos Tibetről. Bántóan hatnak viszont a sír mögötti falon elhelyezett különböző márvány- és fémtáblák, melyeket — e páratlan lángelme fényét, hírnevét kihasználva — magánszemélyek tulajdonképpen maguk megörökítésére állítottak. Fölöttünk a teraszos temető felső részén egy magányos tehén kérődzik, távolban a szemközti Kancsendzönga szemérmesen felhőbe burkolózik. Búcsúzóul a sírt körülvevő vaskorlátot nemzeti színű szalaggal kötjük át, kezünket akaratlanul is imára kulcsoljuk. Szótlanul várunk, a csendet egyikünk sem töri meg, jó időbe telik, míg megszólalunk. Nehezen válunk meg Dardzsilingtől, igazán jól éreztük itt magunkat, azonban időnk egyre fogy, menni kell tovább.

Morcos rendőr a Gangesz partján

A Sziliguri elágazásnál tábla búcsúzik:„ Viszontlátásra ismét Dardzsilingban!” A síkságra érve az újra kakofóniás zaj, a tolakodó emberek és járművek sokasága, a gőzfürdőre emlékeztető fülledtség hamar visszazökkentenek a valós életbe. Ráadásul a Farakka Barrage-nál a Gangesz hídján átkelve — miután egy lassan poroszkáló lovas kocsit előzök — hirtelen morcos rendőr toppan elém. Kapásból 200 rúpiára akar büntetni, minden színészi képességemre szükségem van, hogy eltekintsen a fizetéstől, azt viszont egy életre megtanulom, hogy Indiában a hidakon tilos előzni, s a pakisztáni szabályhoz hasonlóan fényképezni sem szabad.

A Farakka Barrage tulajdonképpen egy duzzasztógát, mely azért épült, hogy a száraz évszakban a Gangesz vizét a régi folyómederbe térítve, biztosítva legyen Kalkutta vízellátása. Bangladés a duzzasztógát miatt neheztel Indiára — már a megépítés előtt is komoly vitákat váltott ki a két ország között —, ugyanis a műtárgy révén a Gangesz áramlási viszonyai odaát megváltoztak, s ha a száraz évszakban öntözni szeretnének — a duzzasztás miatt fellépő időszakos vízhiány miatt — nem tudnak.

Baharampuri turista szállásunkat a hatalmas csótányok, a szúnyoghálós ágyak, valamint a „Frencs tószt”-nak nevezett elképesztően pocsék bundás kenyér teszik „felejthetetlenné”. Csapadékhiányra nem lehet panasz, reggelre a kerti virágok, maszlagok, hajnalkák, hortenziák, dáliák, hibiszkuszok, gloxíniák, szalviák, fuksziák, kánnák, krizantémok, rózsák „derékig” állnak a vízben. Levesszük a cipőt, meztiláb gázolunk a tócsákban. Az utcán disznók röfögnek, élvezkednek a pocsolyákban.

A városból viszonylag gyorsan kievickélünk. Miközben kisebb falvakon, településeken haladunk keresztül, fejünkben megfordul, de jó lenne megnézni

a nálunk is jól ismert, Nobel-díjas bengáli író, Rabindranáth Tagore által alapított Sántinikétant, a „Béke otthonát”. A harmincas évek elején Tagore meghívására, két évig tanított ott — az iszlám történetét adta elő a sántinikétani egyetemen — nagyhírű orientalistánk, dr. Germanus Gyula. A hinduk és muszlimok közt töltött évekről felesége, Hajnóczy Rózsa a „Bengáli tűz” című regényében számolt be, melyet mind a mai napig az egyik leghitelesebb Indiáról szóló írásnak tekintünk. Szándékunktól azonban egy heves zápor eltérít.

Bengál termékeny földjén haladva olykor szinte csak kőhajításnyira vagyunk Bangladéstől, az 1947-ben levált egykori Kelet-Pakisztántól. Az út bizony egyre kátyúsabb, olykor már Pakisztánra emlékeztet. Indiában a burkolt útpálya nemcsak a járműveké, a parasztok is a magukénak tekintik, a forró aszfalton szárítják kiterítve a learatott rizsszemeket, a jutát és a pirosló, méregerős chilipaprikát. A jutatermesztés viszonylag új keletű errefelé, csak azután vált általánosan elterjedtté, hogy a függetlenségét kikiáltó Bangladés leállította a jutaexportot. Az intézkedés következtében ugyanis százezrek vesztették el munkahelyüket Nyugat-Bengálban, különösen Kalkuttának jelentettek nagy gondot a termelést beszüntető jutagyárak.

Krisnanagar előtt rövid kitérőt teszünk Májapurba, Chaitanya Mahaprabhu szülőhelyére, a Krisna-tudat mozgalom jóga-központjába. A híres vaisnava tanító éppen naplemente után, Sakábda 1407. Phálguna huszonharmadik estéjén, a keresztény naptár szerint 1486. február tizennyolcadikán született. A bráhman születésű kisfiú holdfogyatkozásnál jött világra. A Bhágirathi folyóban fürdőző emberek — mintha előre megérezték volna Mahaprabhu eljövendő misszióját — a jó hírt „Haribol! Haribol!” kiáltással fogadták. A Visnu vallást terjesztő aszkéta életet élő hindu hittérítő tanítása szerint a hit fontosabb külső vallásosságnál.

Májapur előtt egy kis faluban esküvői menetbe botlunk, a felcicomázott autó után ballag a násznép, a kirittyentett menetet zenészek kísérik. Engedélyt kérek — talán éppen az egyik örömanyától — hadd fotózhassam le a mennyasszonyt. Miután rábólintanak, derékig hajolok be az ablakon, ám a kicsinosított lányból nem sokat látok, arcát szemérmes fátyol borítja. A mellette ülő kis koszorúslány viszont bájosan rám mosolyog. Az eseményre összesereglett a falu apraja-nagyja. Pirinyó vályogházakból kopaszra nyírt gyerekek futnak elő. Hepehupás földúton kanyarogva érünk ki a faluból, mellettünk a békanyálas vízben bivalyok dagonyáznak nagy élvezettel, fenn az égen már fekete viharfelhők sorakoznak.

A majápuri templomnál koldusasszony akaszkodik ránk, a krisnások meg mindenáron könyvet akarnak eladni. Csillogó fekete szemű, brillantos hajú, jóképű iskolás korú fiúk gyűlnek körénk. A festett kapu alá terelem őket, így örökítem meg a remek kis fickókat. Szeretnénk ellátogatni Bengália XI-XII. századi fővárosába, a szanszkrit kultúra egykori centrumába, a közeli Nawadvipbe is, azonban elvétjük az utat. Ahogy elnézem, Attila nem is nagyon bánja, errefelé ugyanis a nők nem viselnek blúzt, szárijuk félrelebbenő szárnya bizony sok gyönyörű, formás mellet hagy szabadon. Férjem kedvére legeltetheti rajtuk szemét. Kis folyóparti településre érkezünk, az utcákon iszonyatos hangerővel bömbölnek a legújabb filmslágerek. A kapukba kirakott hangfalak mindegyikéből más-más zene ordít. Az egyik sikátorban középkorú férfi nyújtja felénk csecsemőjét, könyörgő szemei azt sugallják, nálunk jobb helye lenne csöppségének. A folyóban fürdőzők, lehetnek vagy százan, fölöttünk egyre félelmetesebben tornyosulnak a sötét felhők, aztán amint várható volt, elered, ömlik az áldás, jó kis zuhéban részesülünk.

India szellemisége árad a városból

Szakadó esőben, bal kéz felől elhaladva a Dum-Dum repülőtér mellett, északról érünk Kalkuttába. A városban minden sáros, latyakos, a buszokról fürtökben lógnak az emberek, a rácsos század eleji villamosok inogva csikorognak a síneken. Lepusztult, emeletes viktoriánus házak szegélyezik az utat, turbános szikhek, száris hölgyek, dhotis férfiak, mindenféle színű pária, leprások, koldusok hulláma kavarog, elegáns öltönyű fiatalemberek diplomatatáskája sárral telefröcskölve. Ujjongó gyerekek pancsolnak, rohangálnak anyjuk lába körül. Érdeklődésünkre egy autóbusz kalauza navigál bennünket széles kézmozdulatokkal a helyes irányba. Megizzadunk, mire megérkezünk az India Múzeumhoz, a hatalmas metropolisz belvárosába. Nem akarok hinni a szememnek, amikor a járdán, közvetlen a bejárat előtt egy tíz év körüli halott kisfiút fedezek fel, a földön fekvő gyermek fejét zúzott kővel szórták be. Megdöbbentő, ahogyan az emberek minden részvét nélkül elmennek mellette. A látványtól eddigi rossz érzéseim felerősödnek, nem tetszik nekem ez a város; iszonyatot ébreszt, félelmet kelt bennem.

Míg Attila szállás után szaladgál, s az összes környékbeli hotelt megszemléli, addig én a kocsiban lustálkodom. Elnézem a teaárust, amint poharait — összesen négy van neki — minden kuncsaft után ellötyköli egy tál alján lévő „nyeletnyi vízben". A szemközti ház tetején kis bengáli fiú papírsárkányt ereget, a szellő időnként rendesen belekap, egyre magasabbra emeli. Jó fél óra után megvan a szállás, a múzeumtól mindössze 5 perc járásra levő Astoria hotelben. Napi 495 rúpiáért légkondicionált, színes tévés szobát kapunk, első benyomásra elég jó hely.

A szoba birtokbavétele után rögvest felfedező útra indulunk, ám alig lépünk ki a hotel ajtaján, egy szikh sofőr szegődik mellénk, mint mondja,

szívesen váltana pénzt nekünk. Miután nem tiltakozunk, a kocsijába ültet, átvisz a város másik felébe, végül egy szűk utcában megáll, Attilát egy rácsos ablakhoz vezeti, ahol a „magánbank” három alkalmazottjának egyike rúpiára váltja dollárunkat. Turbános sofőrünk visszafelé egyfolytában azt hajtogatja, hogy neki a váltásból semmi haszna nem származott, ezért szeretné, ha másnap körbevihetne minket a városon. A győzködést megszakítva a Hugli hídjánál váratlanul az egyik pillérhez kormányozva taxiját megáll, kényelmesen pár méterre elballag, s hátat fordítva nekünk, sliccének cipzárját lerántva könnyít magán. A fuvarért igen sokat számol, úgyhogy lemondunk másnapi idegenvezetéséről.

A dhobi már az ajtóban vár, elviszi ruhánkat kimosni, darabját 4 rúpiáért. Szilárd elhatározásunk, hogy ezúttal valóban sétálni fogunk. A Shakespeare saranin felkeressük a Turista Hivatalt, de már zárva. Jókorát gyalogolunk, szemrevételezzük Kalkutta esti életét. Fagylaltot ennénk, ám az egyik tégelyben egy dermedt csótányt fedezek fel, ettől mindkettőnknek elmegy a kedve a nyalakodástól. A sokcsillagos szuperszállodák teraszán jeges whiskyt kortyolgatva jólöltözött, elegáns vendégek társalognak. Néhány méterrel arrébb a járdán rongyos alakok készítik elő éjszakai fekhelyüket.

A vacsorát a szomszédos Lytton hotel egyik éttermében, a Dynastyban költjük el. A kínai vendéglő tiszta, kellemesen hűs, a tányérok alatti papírabroszon kínai horoszkóp, a falba mélyesztett akváriumokban színes halak úszkálnak, a hangulatot apró kis bonszaifák, díszcserjék, az asztalokon vágott virágok teszik még kellemesebbé. Nagy a választék, az étlap négy oldalon sorolja fel, mit lehet inni, enni. A vacsora kiváló, a vegetable chop suey ízletes, jól esik utána az ananászlé, Attilának a sör nemkülönben. A villany itt is többször elalszik, az egyik áramszünet idején férjem épp a toalettben tartózkodik, amikor kigyúl a fény, akaratlanul is összenevetek a pincérrel.

Reggel iparkodunk a Turista Hivatalhoz, hogy befizessünk egy városnéző túrára, autózásra véletlenül sem gondolunk, elég volt az előző napi. Kalkutta most kezd ébredezni, a nejlonsátrak alatt néhol még alszanak a pokrócokba burkolózott hajléktalanok, a Múzeum előtt azonban már főzik a teát. Kéziriksások integetnek, elvinnének minket. El sem tudjuk képzelni, hogy valamelyik szerencsétlen negyvenkilós pária húzzon bennünket. A hivatal előtt már jó néhányan várakoznak, indiaiak és külföldiek egyaránt. Magányos japán lány kekszet rágcsál, egy skandináv-külsejű, markáns világjáró pofa a lányával társalog, szeplős vörösesbarna amerikai lányok a kerítést támasztják. Koldusok jönnek; csilingelő leprások. Pár rúpiát teszünk tányérjukba, cipelik magukkal bádog bögréjüket, mindenhol megszánják őket, kapnak egy kis teát vagy ennivalót.

Kezdetben főleg a buszból nézzük a várost, idegenvezetőnk szövegére — mint egy teniszmeccsen —hol jobbra, hol balra forgatják fejüket az utasok, olyan mintha bédekkerből olvasna fel, nem győzzük követni mondandóját. Míg a bádogkalyibák s az elhasználódott bérházak közt araszolunk, reménytelenül zuhog, a kocsik kaszniján, bádogtetőkön ütemesen dobolnak az esőcseppek, ablakunkat hiába próbáljuk behúzni, nem megy, a beverő esőtől pillanatok alatt teljesen elázunk. A vízfüggönyön át körvonalazódik előttünk az életteli utcák pezsgő szegénysége, a viskók, bádogkunyhók bűzében, állati sorban élő lestrapált, beteg emberek reménytelensége, a megalázó munkát végző kéziriksások pállott masszája. Mintha India az összes fellelhető rosszát ide halmozta volna fel. Mindezek láttán kezdjük megérteni, miért tartja az idelátogatók többsége undorító és reménytelen helynek Kalkuttát. A modern történelem során nincs még egy olyan város, amelyről ennyi rosszat mondtak volna, nevezték félelmetesnek, hátborzongatónak, rémségesnek; egyesek a földkerekség legnagyobb „slum”-jának, lepusztult gettójának, a pusztulás és a nyomor poklának, a világ

pöcegödrének tekintik, egy katasztrofálisan zsúfolt helynek, ahol emberek tízezrei alszanak az utcán. Számos európai és amerikai turista már az első városban eltöltött nap után rohan a repülőtérre, hogy mielőbb elmenekülhessen ebből a szörnyűségből.

Pedig a látszat ellenére Kalkuttának óriási lelke van, a várost meglepően nagyon szeretik lakói, ragaszkodnak hozzá, itt az emberi szellem áttöri a szegénység, a betegség és a túlnépesedés korlátait. Akinek van ereje hosszabb időt eltölteni ebben a városban, meggyőződhet arról, hogy Kalkutta egyáltalán nem haldoklik, sokkal inkább egy produktív, kreatív hely, tele vitalitással. Aki jobban körülnéz, megérti azt, miért akarnak ebben az annyira leszólt, becsmérelt metropoliszban élni emberek milliói. Számos bengáli költő fejezte ki csodálatát a város iránt, és mondta, hogy máshol el sem tudná képzelni életét, még a járdaszélen élő családok is hangoztatják, önszántukból élnek itt, azért, mert ezt választották.

Bármilyen hihetetlen, Kalkutta az ország egyik leggazdagabb városa, s azonkívül, hogy Nyugat-Bengál fővárosa, India kereskedelmi és kulturális központja, a bengáli kultúra bölcsője, jómódú polgárai szponzorálása révén virágzik itt a művészi élet: a képzőművészet, a festészet, a szobrászat; a város a zene és technika fellegvára, számos egyeteme és színháza van, néhány egészen kivételes építészeti remekművel is büszkélkedhet. A bengáli emberek barátságosak és humoruk messze földön híres. Ittlétünk során magunk is meggyőződhettünk róla, hogy a Káli istennőről elnevezett városnak, mely 1911-ig India fővárosa volt, létezik egy másik arca is.

A körutazás során meglátogatjuk a Párasznáth dzsaina templomokat, ahol a legnagyobb meglepetésünkre egy fehérbőrű dzsaina pappal találkozunk. Arca maszkkal takarva, nehogy akárcsak egy kis apró bogarat, muslicát is belélegezzen. A dzsainák számára minden élet egyformán szent, mindenféle kallódó, beteg állatnak oltalmat nyújtanak. India 3000 állatkórházában 600

ezer állatot gyógyítanak. Kalkutta legnevezetesebb templomában, a híres Káli templomban viszont nem kímélik az állatokat, a hivők rendszeresen kecskeáldozatokat mutatnak be a „fekete istennőnek". A mandirral szemközt sorakozó tizenkét Siva szentély mindegyikében egy-egy lingam ágaskodik. Lent a Hugli-ghát meredek lépcsőin a folyóban fürdőzőkhöz jutunk le, tilos a fényképezés, egy félmeztelenül fürdőző nő azonnal rámszól, hogy tegyem el a gépemet. A templomok bejáratánál hibiszkusz- és tageteszfüzéreket kínálgatnak, a járdán egymás haját kurkászva közönséges arcú nők egy csoportja tetvészkedik. A busznál három kis tini kurva koldul; pár rúpiát várnak tőlünk, de mivel egy paisát sem kapnak, káromkodva köpködnek felénk.

Megtekintjük az Írók Házát, ahol a Kelet-Indiai Társaság tisztviselői dolgoztak, a Nakhoda-mecsetet, Kalkutta legnagyobb muszlim imaházát, majd az 1962-ben épült Bírla Planetáriumot, mely a második legnagyobb a világon, belső átmérője 33 méter és közel 700 embert tudnak benne leültetni. Rámakrisna és Vivekananda hindu vallásfilozófusok szentélyeit már napsütésben nézhetjük meg, aztán a 15 évig épített Victoria Memorial elé gördülünk. A hatalmas márványhalmazt olasz reneszánsz és mogul stílusa, valamint rádzsasztáni fehér makrana márványa után előszeretettel nevezik Radzs Tadzs Mahalnak is. A Viktória királynő uralkodásának emléket állító, fehér kupolás építmény 1921-re készült el, hetven évre rá, 1991-ben három „zenélő szökőkúttal" egészítették ki, melyek az esti színes kivilágításban igen látványosak.

A Victoria Memorialt követően meglépünk csoportunktól. A téren, ahol a buszunk parkol, az ellentmondásos életű bengáli politikus, Aurobindó Ghós szobra áll. A századforduló függetlenségi mozgalmának volt vezető személyisége, majd miután börtönbe vetették, szabadulása után hátat fordított a politikának, elvonult Pondicherrybe, ahol élete maradék negyven

évét vallásos meditációval töltötte. Jókora utat megspórolva, gyalogosan vágunk át a Maidanon; miközben a fűben bóklászunk nadrágunk apró kis bogáncsokkal lesz tele, fejünk fölött héják köröznek. Időnként dörög, mérges villámok cikáznak át az égen, aztán a monszunfelhőkből elered az eső, a felhőszakadás végét egy fa alá húzódva várjuk meg. Kalkutta központi parkjának helyén úgy 200 évvel ezelőtt még sűrű dzsungel volt, tigrisekkel, krokodilokkal és egyéb vadállatokkal. Amikor Clive 1757-ben bekerítette Kalkuttát, felépítette a Vilmos erődöt, az erődhöz kellett a hely, ezért kiirtották az erdőt. Ma ez a terület a Maidan, Kalkutta „mentőkötele”, büszkesége és öröme, a 3 km hosszú, 1,5 km széles, 400 hektárnál is nagyobb pázsitos zöldterületen tenisz-, krikett-, futball-, lóverseny- és rögbipályák sorakoznak. A Maidan, Kalkutta pihenőhelye, a legnagyobb városi park a világon, nagyobb mint a Central park New Yorkban.

Teréz anya missziója

Kalkutta igen sok felsőfokkal és unikummal dicsekedhet; Kidderpore-ban található India egyetlen felnyitható hídja, a Huglin átívelő Haora bridge, melyen napjában közel 60 ezer jármű és megszámlálhatatlan gyalogos halad át, a legforgalmasabb híd az országban. A város büszkélkedhet a világ legnagyobb iskolájával, a 11638 tanulót foglalkoztató South Point High Schoolt 1954-ben mindössze 17 hallgató alapította. Kétmillió könyvével a kalkuttai National Library India legnagyobb könyvtára, könyvespolcainak hossza 32 mérföld, vagyis 50 kilométer, olvasótermeit naponta átlagosan ezren látogatják, kölcsönző szolgálatának 35 ezer tagja van.

Kalkuttában ér véget a XVI. században épült, 2400 kilométer hosszú Grand Trunk Road. Szomorú rekord, de a városban volt India legpusztítóbb — több mint 300000 emberéletet követelő — földrengése 1737. október 11-én. Itt található India legrégibb múzeuma és a szubkontinens első botanikus kertje. Az India Múzeumot egy dán botanikus, dr. Nathaniel Wallich alapította 1814. február 2-án, a Nemzeti Botanikus Kertet pedig 1787-ben a Haorán hozták létre. A 112 hektáros kertben 4500 növényfaj, 30 000 fa található, köztük egy 200 évesre becsült banjanfa, melynek lombkoronája 3 acre területű, valamint a másfél méter átmérőjű levelű Victoria amazonica (vizililiom), mely képes egy hatéves gyermeket megtartani, továbbá itt nemesítették ki az Asszamban és Dardzsilingban termesztett teát.

A kalkuttai Alipore Zoological Garden, az egyetlen állatkert a világon, ahol litigonok találhatók, és Indiában egyedül itt láthatunk tigonokat. Az öt litigon tigonok és oroszlánok kereszteződéséből származik, míg a két tigon tigris és nőstényoroszlán párosodásának az „eredménye”. Kalkuttában húzták fel India legnagyobb stadionját, a Yuba Bharati (Salt Lake) Stadiumot, melynek három

emelete 120 ezer embert tud befogadni, 48 ezret az alsón, 52 ezret a középsőn és 20 ezret a felső szinten. Az ülőhelyek számát tekintve egyúttal ez a világ egyik legnagyobb fedett stadionja is. Itt, a városban található az apró, zárt kis szoba, az ún. „fekete lyuk”, ahová Szirádzsuddaula, Bengál navádja — miután 1756. júniusában elfoglalta a várost — a túlélő brit katonákat bezáratta. A 146 fogolyból állítólag mindössze huszonhárman maradtak életben.

Indiában ez az egyetlen város, ahol van metró, és ahol ma is 73 kilométer hosszan, 34 vonalon közlekednek villamosok. A 401 villamos napi 50 ezer embert képes elszállítani. Az 1873. február 21-én indított első járat Sealdah és az Armenian Ghat utca között ingázott. Az első metró vonalat pedig a Dum-Dum és Tollygunge közötti szakaszon, 1984-ben október 24-én avatták fel, az eredetileg 16,3 kilométeresre tervezett pályából csak 10 km készült el. A vonal 15 állomásán 1,73 millió utas cserélődik naponta. A legek között említhető a Kalkuttában dolgozó, 28 éves szikh Jasbir Kaur, India egyetlen női taxisofőrje, aki férje súlyos betegsége után ült az Ambassador volánja mögé, és állítólag néhány nap alatt elsajátította a vezetést.

Kalkuttában 6000 kézi riksás van bejegyezve, egy részük a falvakból, főleg Bihárból jön a monszun idejére, ugyanis ilyenkor magasabb tarifáért, több fuvarra van kilátásuk. Általában hat hónapig dolgoznak itt, s a megtakarított pénzt hazaküldik családjuknak, majd a monszun elvonultával visszamennek földművesnek, ahonnan jöttek. Ittlétük alatt lakást nem bérelnek, az utcán alszanak, mert az ingyen van. A hatóságok egy időben megpróbálták a megalázó embervontatta riksákat, az emberségesebb kerékpárosra cserélni, de javaslatuk a riksások heves ellenállásán megbukott.

India legnagyobb városának története mindössze néhány száz évre nyúlik vissza, Kalkuttát egy angol kereskedő, Job Charnock alapította 1690-ben. Akkoriban három mudhut falu állt itt: Szutanati, Góvindpur és a szent

helyként számontartott Kálighata, ahol egykor Siva isten felesége, Káli lakott. Ez utóbbi elangolosított formája a Calcutta, melyet a bengáliak Kalkattának mondanak, ugyanis a kutta jelentése kutya. Itt élt a város első kormányzója Charnock indiai feleségével, akit a szatitól, vagyis az „özvegyeknek kijáró önkéntes” tűzhaláltól mentett meg.

Az első népszámlálást 1821-ben tartották, ekkor mindössze 179917 lakosa volt a városnak, 1850-ben már négyszázezren éltek itt, ma pedig körülbelül 12 millióan laknak Kalkuttában. A menekültek folyamatos bevándorlása, valamint India háború utáni népességrobbanása miatt, Kalkuttában a túlnépesedés összes negatív hatása egyszerre jelentkezik. Elég csak város a nevét kiejteni, máris mindenkinek a mocsok, az éhezés, a szenvedés, betegség és a halál jut az eszébe. Kalkutta elfekélyesedett problémáira elsősorban Teréz anya munkássága irányította rá a figyelmet.

A város jelentős gazdasági nehézségekkel is küszködik; a kikötő teljesen eliszapolódott, egyre bonyolultabb a kihajózás a tengerre. Ezenfelül Kalkuttát a termelékenységet csökkentő krónikus munkabeszüntetések is sújtják, ráadásul elképesztően gyenge a város energiaellátása, a gyakori, váratlan áramszünetek miatt a problémák áthidalására minden hotelnek, vendéglőnek, üzletnek saját generátorral vagy akkumulátorral kell rendelkeznie. Nyugat-Bengál marxista kormánya sok kritikát kapott a Kalkuttában uralkodó káosz miatt, többek között azért, hogy elhanyagolják és rosszul vezetik a várost, ám erre azt válaszolták, hogy jelentős fejlődés történt vidéken, az áradások és az éhínség ma már nem hozza emberek tömegeit Kalkuttába, mint régen. Van valami igazság az állításban, ugyanis Nyugat-Bengálból valóban kevesebben jönnek, most inkább Bihárból és Bangladésből érkeznek a menekültek.

Mint India-szerte mindenhol, itt is a szemünk előtt, az utcán zajlik az élet, ám az átlagosnál jóval nagyobb a nyüzsgés, a borbélyok, „fogorvosok” mellett masszőröket, manikűrösöket, pedikűrösöket, sőt fülpucolókat is felfedezünk.

Kalkuttai specialitás az emeletes bódé, ahol az egyik kereskedő mennyezete a másiknak a pultja, például az alsó süteményt, a felső teát árul. Vannak persze háromszintes boltok is. Zoológiai szempontból Kalkutta — egy igen találó angol szójátékkal — a „crows and cows", azaz a „varjak és a tehenek" városának tekinthető. Az előbbiek a hulladékok eltakarításáért felelősek, az utóbbiak némi tejjel szolgálnak. A kalkuttai teheneket méltán nevezik a jóság megtestesítőinek. Bár a város köztisztasága sok kívánnivalót hagy maga után, az emberek állandóan tisztálkodnak, még a viskólakók, az utcán élők is alkalmat kerítenek rá, hogy legalább naponta kétszer megfürödjenek. Az utcai vízcsapoknál mindig nagy a tolongás. A hagyomány szerint a reggeli mosdás tíz percig, a fogmosás pedig húsz percig kell tartson.

Ebédünket megszokott helyünkön, a kínai vendéglőben költjük el, ezúttal újabb ízekkel próbálkozunk. A légkondicionált hűs étteremből a szabadba kilépve azonnal fejbe kólint minket a gőzfürdőhöz hasonlító izzasztó hőség, de nem sokkal jobb a klíma a szomszédos múzeumban sem. Szinte hihetetlen, hogy India legnagyobb és leggazdagabb múzeumában nincs légkondicionálás, emiatt a magas hőmérséklet és páratartalom jelentős kárt tesz a kiállított anyagban. Nem megfelelő a világítás sem, a lámpák csak pislákolnak, a vitrinekben elhelyezett tárgyak láthatósága elsősorban a felhőzettől és a napállástól függ. Az ókori civilizációk néhány felbecsülhetetlen értékű kincse mellett, a bemutató termekben meteoritok, kőzetek, kövek, csontvázak és kitömött állatok vannak szemlére kitéve, de megbámulhatunk egy kékbálnát eredeti nagyságában, történelem előtti állatokat, óriás krokodil és óriás teknős fosszilis csontvázait, preparált rovarokat, bogarakat, valamint formalinban tartósított, rendellenességgel született állatokat: többek között kétfejű, nyolclábú és egyszemű kecskéket. Számtalan vitrin ismertet meg a növénytermesztéssel, a mezőgazdasággal, az élelmiszer-feldolgozással és a könnyűiparral. Miniatűr makettek szemléltetik a hagyományos indiai falu

életét, a sokfelé még ma is használt ősi paraszti munkaeszközökkel. A szoborcsarnokban művészi buddhista, egyiptomi, maurja, gandhara, óindiai szobrok láthatók.

A múzeumlátogatás után a szállásunktól néhány percnyi távolságra levő Lenin saranin felkeressük a Kalkuttai Teréz anya által alapított „Missionarities of Charity" (a szeretet misszionáriusai) rend központját. A szent asszonnyal sajnos nem találkozhatunk, ugyanis Rómában tartózkodik, idős szervezete nehezen viseli már a gyilkos klímát. Egy Amerikából származó nővér fogad bennünket, ő vezet fel a szerény kápolnába, ahol 50 kisnővér bengáli nyelven zsoltárt énekel, s imádkozik erőt gyűjtve a rászorultak gondozásához, a betegek gyógyításához, a haldoklók szenvedésének enyhítéséhez.

Visszafelé nem a főutcán, hanem „toronyiránt", a sikátorokon keresztül jövünk. Mivel e kis utcák elsősorban élettérként, azaz lakó-, munka-, és pihenőhelyként szolgálnak, jó időbe telik a néhány száz méteres út megtétele. Míg a hotelben pihenek egy kicsit, Attila szétnéz a környéken, egy fiatalember előbb ópiumot, majd miután látja, hogy az nem nyerő, fiatal lányt kínál számára. A tarifa azonos, mindkettő 10 dollár. Férjem azonban inkább könyvet vesz, meg egy körömvágót, ezek után ópium és „young girl" nélkül, a hóna alá csapott könyvvel tér vissza hozzám.

Este — minthogy még nem vagyunk kellően elfáradva — egy kis kirakatnéző sétára indulunk. A császkálás közben teljesen véletlenül akadunk rá a könyvek és a térképek által nem jelölt, a korábban Hogg Market néven ismert New Marketre. Térkép alapján egyébként sem könnyű itt a tájékozódás, ugyanis a marxista rezsim számos utca nevét megváltoztatta. Némi iróniáról tanúskodik, hogy az USA konzulátusának utcáját Ho Si Minh sarani névre keresztelték, ám, hogy a Teréz anya utcájából, a Lower Circular road-ból miért lett Lenin sarani, nehezen indokolható. Az eligazodást nehezíti, hogy az emberek többsége a régi neveket használja.

A bazárban elképesztő a választék, úgyszólván minden kapható. Van itt zöldség-, gyümölcs- és élelmiszer részleg, sok-sok ruhás butik, számos híradástechnikai- és alkatrész szaküzlet, konyhafelszerelési bolt, külön utcájuk van az ékszerészeknek, ezernyi apró cikk közül válogathatunk. Miután gyümölcsöt, paprikát, kenyeret, vajat, sajtot veszünk, színes film keresésére indulunk. Olykor elkap a boltosok egyike-másika, szívesen elcsábítanának, egyáltalán nem zavarja őket, hogy nem akarunk vásárolni. Gyakori trükk, hogy odajönnek az emberhez, azt mondják, hogy egy fél percre a sarkon van a boltjuk, ahol minden keresett dolog kapható, ám a valóságban a bolt 10-15 perc járásra van, egész mást árusít, mint amit ígért. Egyiküknek minket is sikerül rászednie, addig erősködik, míg követjük a bazárjába, de film helyett ruhákat mutogat, mint mondja, idővel majd arra is sor kerülhet, előbb azonban nézzük végig a választékát. Az erőszakos boltosok elől menekülve inkább lemondunk a filmről, helyette a kijáratnál két darab, a grape fruitra emlékeztető, emberfej nagyságú gyümölcsöt veszünk; hiába kérdezünk rá a nevére többször is, sajnos elfeledjük. A narancs és citrom keverékéből kitenyésztett nagyra nőtt rózsaszín húsú gyümölcs nem nyújt túl nagy élvezetet, elég száraz, vastag a héja, s többszáz magot találunk benne.

Az utcán hatalmas tömeg, bolond nagy a forgalom, az egyik kis közből hirtelen motoros kanyarodik ki, kormányával felsebzi Attila jobb karját, nem sokkal később egy kerékpáros balról horzsolja le a bőrét. A sérülések jelentéktelenek, ám a vér azonnal odavonzza a legyeket, s ez elég veszélyes. Lépteinket megszaporázva egyenesen a szállásunkra igyekszünk.

Még le sem pakolunk, amikor alig hallható kopogtatás után karján feltornyozott ruháinkkal egyensúlyozva a dhobi lép szobánkba. Feltehetően leshette, mikor érünk vissza. Holmijaink tiszták, hiánytalan megvannak, ám a nadrágomat lyukassá mosta, gombjaimat pedig ripityára vasalta. Indiában utazva csak egy váltás ruhára és egy lepedőre van szükség, a

szálláshelyeket ugyanis reggelenként körbejárja a mosodás gyerek, vagy maga a dhobi, összegyűjtik a szennyest és estére tisztán, ropogósra vasalva hozzák vissza, mindezért csupán néhány rúpiát kérnek. A mosóembereket dhobiváláknak is hívják, az indiaiak a foglalkozások kifejezésére a főnevek, melléknevek vagy az igék után gyakorta használják a válá szócskát. Például a gyümölcs hindiül phal, a gyümölcsárus phalválá, hasonlóan a bételárus panválá, a villanyszerelő bidzslíválá, a taxisofőr pedig taiksziválá.

A szennyes összegyűjtése után a ruhák a dhobi ghátra kerülnek, ahol a nagyobb városokban dhobik százai dolgoznak, de nem ám mosógéppel, hanem a lehető leghagyományosabb módon, évezredes technikával. Mielőtt azonban hozzáfognának a mosáshoz, először szétszortírozzák a ruhákat, külön a fehéreket és a színeseket — piros szoknyákat, szürke nadrágokat, farmereket —, az azonos színűeket mindig együtt mossák. Ezek után már kompjuter kellene ahhoz, hogy a beavatatlan követni tudja a ruhák útját. A szennyezettebb darabokat néhány óráig szappanos vízben áztatják, majd ezt követően kőhöz csapkodva a szó szoros értelmében kiverik a koszt belőlük. Néhány ilyen mosást követően az ingek, trikók, nadrágok határozottan elvékonyodnak, a gombok legtöbbje már az első „gyötrelem” után összetörik, vagy eltűnik. (Akkor sem kell kétségbeesni, ha a mosásban a magunkkal hozott ruhánk véletlen „elfogyna”, hisz a trikókhoz, sortokhoz, lenge nadrágszoknyákhoz, nadrágokhoz fillérekért lehet hozzájutni.) A szikrázó napsütésben, ha közben nem zuhog, gyorsan megszáradnak a ruhák, munkafázisok sorában ezután jön a „gondos” vasalás. Az indiaiak mániákus vasalók, az olyan ruhákba is élt vasalnak, az alsógatyától a farmerig, amelynek azelőtt sohasem volt élük. A vasalást végeztével következik az indiai csoda, amikor a több ezer kivasalt ruhából kiemelik az ember lila blúzát, kockás nadrágját, fekete zokniját, rózsaszín bugyiját, fehér melltartóját vagy sárga pólóját, és összepakolva elviszik a megrendelőnek. Azt mondják, hogy

a ruhák megjelölésének szisztémáját egyedül csak a dhobiválák ismerik. Állítólag bűncselekményeket is lelepleztek a dhobi-jelzések alapján.

Vegyes érzelmekkel veszünk búcsút e furcsa várostól, amely minden borzalma ellenére különös szellemiséget áraszt magából, nem lehet iránta szenvtelennek maradni: egyidejűleg késztet viszolygásra és csodálatra. Minden rossz igaz, amit róla terjesztenek, ám Kalkutta nem haldoklik, ellenkezőleg, ez az a hely, ahol a túlnyomó többség küzd, harcol, versenyez és túlél. A nyíltszívű bengáli emberek arról győztek meg minket, hogy nem tiszteletlenség Kalkuttát egy roppant nagy tehénhez hasonlítani, mely a legjobb tudása szerint milliók számára igyekszik tejet biztosítani. Mi ez, ha nem az élet szimbóluma? És akárcsak az élet, ez is sebeket ejt a szíveken.

Művészi pornográfok Szúrjának

Még búcsúzásként is tartogat meglepetést a város; közvetlen indulásnál az esőtől síkos márványlépcsőn csúszom el, majd az itt vásárolt hibás térkép tréfál meg minket; rossz irányba navigál, ami cirka három óra időveszteséget jelent számunkra. Kénytelenek vagyunk visszajönni Kalkuttába, ahol viszont már teljesen beállt a forgalom. Mentőötletként javaslom Attilának, üljön egy taxiba, én pedig majd követem a kocsival. De a taxira tapadva sem könnyű a dolgom, az Ambassador és a Subaru közötti tenyérnyi résen minduntalan kerékpárosok, mopedesek kacsáznak át, de próbálkoznak vele a riksások, szkúteresek is. Oldalról gépkocsik nyomakodnak, köröskörül gyalogosok sasszéznak teljesen kiszámíthatatlanul. Ám hasztalan integet kézzel-lábbal taxisunk, hogy ne jöjjenek be közénk, hiába jelzi előre a kanyart, a fékezést, valamint a sávokat, ahová be kell majd sorolnom, a partnereink nem nagyon törődnek vele. A Hugli folyón átívelő, mindössze 500 méter hosszú Haora-hídon 40 percbe telik, míg keresztülkecmergünk. A tumultusban teljes a zűrzavar, nem kis teljesítmény épségben kijutni egy olyan városból, ahol a kocsik többsége horpadt, kasznija megviselt a gyakori összeütközésektől.

— He isvár tu mudzs dajá kar! (Istenem légy könyörületes hozzám!) — fohászkodom hindiül.

A Haora-hidon átkelve még egy elterelést is kifogunk, bonyolult kerülőt téve mellékutakon bukdácsolhatunk. A hajnali indulás teljesen fölösleges volt, delet mutat az óra, mikor végre magunk mögött hagyjuk a zűrzavar metropoliszát. Ekkor érzem csak igazán, mennyire fáj a derekam, a káoszban nem volt időm önsajnálatra. Az eső szinte megállás nélkül ömlik, nemhiába tartják Kelet-Indiát a monszun igazi hazájának. Jellemző, hogy a

rohamsisakos közlekedési rendőrök kezükben esernyővel irányítják a forgalmat.

Kalkutta után végre lazíthatunk egy kicsit, jóval kevesebb inger ér minket, ezért alaposan meglepődünk, amikor Alampurban csapátival a szájában egy kutya inal át előttünk. Orissza közelében elromlik az út, a határnál végeláthatatlan sorban többszáz megrakott Tata tehergépkocsi várakozik az ellenőrzésre, szerencsénkre, mi egy szabad sávon megállás nélkül léphetünk Orisszába, India egyik legszegényebb államába. Széles, jó minőségű úton tartunk a Bengáli-öböl felé, a naplementében gyönyörködve élvezettel legeltetjük szemünket az idillien szép, zöld pálmaligetes tájon. A vidéket bővizű folyók, smaragdzöld csatornák szelik át, a tavak felszínét vizijácint-szőnyeg borítja, közeledtünkre fehér kócsagok röppennek fel. Az út mentén tejcsoki bőrű gyerekek hibiszkuszfüzéreket ajánlgatnak, égő fekete szemük kedvesen csillog. Megnyugtatóan hat ránk a békés hangulat, ám a fél karéjban ülő hegyek mögött egyszer csak alábukik a vöröslő napkorong, fekete lepel borul a vidékre, mindent betakar a hirtelen ránkszakadt bársonyfekete sötétség. India ege nem ismer sem alkonyt, sem pirkadatot. A nap többnyire reggel hétkor kel fel és este hétkor tér nyugovóra. Vén estére jár, mire Baleszvárban egy nemrég épült, remekbeszabott hotelre lelünk. A vacsorától azonban hamar elmegy a kedvünk, ugyanis míg az étteremben jéghideg italunkat élvezettel szürcsölve az étlapot tanulmányozzuk, a színen egy fejlődésben lévő növendékpatkány szalad át. Maradék kólánkat kihörpintve sietve távozunk.

Igazán csak a reggeli tündöklő napsugárzásban látjuk, mily pompás épület a Hotel Torrento, még véletlen sem találunk rajta semmi kivetnivalót. Ápolt gyep, színorgiában tobzódó virágpamacsok, dundi gyöngyikék, kaktuszdáliák, sárga tageteszek és piros hibiszkuszok mindenfelé. Kialudtan, felfrissülve

pattanunk be a frissen lemosott kocsiba, jó közérzettel vágunk az útnak, mai programunkban Bhubanésvár, Puri és Konarak megtekintése szerepel.

Az országút itt Orisszában is része a mezőgazdasági tevékenységnek, az utakon szárítják a rizst és a különféle magvakat, az út szélén, a hidak korlátjának tövében kókuszhéj és chili aszalódik, a beáztatott jutát keresztbe fektetik az úton, a fáradságos verést a járművekre bízzák. Amint elered az eső, a semmiből asszonyok kerülnek elő, és pillanatok alatt összeszedik a száradó termést. A felhőszakadásban itt csak a kényeskedő kecskék bújnak a tehergépkocsik alá, az emberek nem zavartatják magukat, megszokták, hisz Orisszának mindössze két száraz hónapja van: a január és a február, az év többi részében rendesen esik.

Tankolásnál a benzinkutas fiú elég szokatlan kéréssel rukkol elő, azt szeretné, ha odaadnánk neki a fényképezőgépünket; miután elmagyarázzuk, hogy ez egy viszonylag drága jószág, meg hogy nincs több belőle, beérné a Parker tollunkkal is. Az elutasítás nem veszi kedvét, kedvesen vigyorogva búcsúzik tőlünk. Egyébként, bár az indiaiak nagyon szeretik a baksist, a benzinkutasok nem fogadnak el borravalót, ahol csak megfordultunk mindenhol kis papirfecni-számlát nyomtak a markunkba, és mindig paiszára pontosan kiszámolták a visszajárót. Katakon csak átfurikázunk, Bhubanésvárban is mindössze banánt és színes filmet veszünk, az éjszakát úgyis itt, Orissza új fővárosában kívánjuk eltölteni.

Apró vályogfalvakon át közelítünk a tengerparti Purihoz. A hívő hinduk életükben legalább egyszer elzarándokolnak e szent városba, úgy tartják, hogy aki három napot és három éjszakát tölt el itt, megszabadul az újjászületések örök láncolatától. Most is rengetegen jöttek, valósággal özönlenek a zarándokok a templom felé. Szívesen körbejárnánk és szemrevételeznénk kívülről a — kizárólag hinduk által látogatható — Dzságannath templomot, ám a pillanatok alatt körénk sereglő koldusok

rohamától, valamint a silány portékájukat tízszeres áron kínáló kegytárgy- és képeslapárusok ráncigálásától gyorsan visszakozunk. Mint kiéhezett sakálfalka az űzött vadra, csapnak le ránk, gyorsan ki akarják használni az alkalmat, hisz errefelé kevés a megfejhető idegen. Orissza India legkevésbé látogatott állama, az országot felkereső turistáknak alig 3%-a látogat ide, legalábbis az eltöltött vendégéjszakák alapján ez derül ki. A legtöbb bajunk egy kullancsként ránktapadó, erőszakos férfival van, lakása ablakát kínálgatja, ahonnan fejenként 100 rúpiáért beleshetnénk a Világmindenség Urának szentélyébe, ugyanis a 6 méteres kerítéssel körbezárt Dzságannáth templomba a hozzánk hasonló hitetleneknek, tilos a belépés. A tömeg elől a tengerparton keresünk menedéket, azonban itt sem időzünk sokat, bár a selymes homok simogatja talpunk, dagály lévén a tenger meglehetősen barátságtalan. Mindössze a lábunkat kívánjuk megáztatni, ám a háborgó víz tarajos hullámai kis híján még így is majdnem magukkal ragadnak.

A Bengál-öböl partján a kesudió- és eukaliptusz-ültetvények között vezető újonnan épült úton, Indiában szokatlan módon, úthasználati díjat szednek, sőt a parkolásért is fizetni kell. Na nem sokat, az egész kijön 10 rúpiából. Alig tesszük le a kocsit a Puritól 33 km-re levő Konárakban, vagy ahogy a helyiek mondják Konárkában, azonnal egy fogadatlan idegenvezető csapódik hozzánk; ha én szólalok meg magyarul, talán rögvest odébb áll, de sajnos Attila angolul válaszol neki, ettől kezdve nem tudunk szabadulni tőle. Bele kell törődnünk, hogy most már ő szabja meg, hogy milyen sorrendben, mit nézzünk meg, ő fogja megmondani mit kell látnunk, és végig kell hallgatnunk történeteit, melyek vagy igazak, vagy nem.

A Naptemplom felejthetetlen élményben részesít bennünket, a fejedelmi pompájú Szurja templom erőtől duzzadó kupolája, s a falfelületet borító díszítőelemek gazdagsága láttán önkéntelenül Rabindranáth Tagore verssora: „Kipattan szívemből, s táncra perdül legszebb álmom” — szólal meg

fülemben. Ha másért nem, ezért már érdemes volt Orisszába ellátogatni. Puri hófehér templomának színbéli ellentéte Konárak fekete pagodája. A huszonnégy hatalmas kereken álló, óriási harci szekérhez hasonlító templomot, melyet hét erőlködő ló „próbál elhúzni", Naraszinha király építtette a XIII. században, Szúrja napisten tiszteletére. A tizenkét pár kerék a tizenkét hónapot, a lovak a hét napjait, a kerekek nyolc küllője pedig a nyolcszor három órát, vagyis a három órás időegységet szimbolizálják. A sok ezernyi faragott erotikus szobor vérbőségben talán még a Kadzsuráho életképein is túltesz. Ha nem lennének ennyire tökéletesen kidolgozottak, joggal tekinthetnénk őket pornográfoknak.

Idegenvezetőnk — látva érdeklődésünket — élvezettel, már-már kéjenc módjára, széles gesztikulációkkal szemléltetve ismerteti velünk a szobrok által bemutatott jeleneteket. Zavarosan meséli, hogy a templom tartószerkezetei, a mágneses vasoszlopok eltérítették a valaha errefelé hajózó portugálok iránytűit. Az egyik rom hasadékában egy mérgeskígyótól hőköl hátra, óva int, nehogy lefotózzam, mert „veri dandzserösz", azaz nagyon veszélyes. Az elválásnál 50 rúpiával könnyít meg minket, váltig állítja, hogy ő nem fifteent hanem fiftyt mondott. Nem akarunk veszekedni vele, hiába magyaráznánk, hogy a félórás „idegenvezetésért" túlzás az 50 rúpia. A parkolóban a már megszokott roham fogad, szuvenír-kereskedők, képeslapárusok, koldusok kopogtatnak a szélvédőn, nyúlkálnak be az ablakon, ettől való idegességemben egy lefűrészelt fatörzsnek tolatok. Szerencsére a találkozás nyoma nem látszik meg a lökhárítón.

A tengerparton búcsút veszünk utunk legkeletibb pontjától, a végeláthatatlan Bengál-öböltől, innen már hazafelé tartunk, kocsink rúdja ezentúl nyugat felé mutat. Úgy tervezzük, még világosban jó volna alaposan körülnézni a katedrálisok városában, a mesés Bhubanésvárban, szándékunktól azonban eltérít, elképzelésünket keresztülhúzza egy

kellemetlen kaland. Közvetlen Konárak után tüntető diákok állják el utunkat, transzparens nincs náluk, nem magyarázkodnak, nem indokolnak, egyszerűen azt akarják, hogy forduljunk vissza. Mivel erre nem vagyunk hajlandók, a hangadójuk nyomatékot adva követelésüknek, öklével szélvédőnkre csap, amitől az üveg kétarasznyival tovább reped. Ettől a pimaszságtól határtalan mérgemben teljesen bepörgök:

— Hogy merészelt ilyet? — kérdem tőle pörölve.

Míg a sok férfipalánta az ablakot szemléli, észrevétlenül egyesbe kapcsolva, óvatosan a gázra lépek. Amint megmozdul alattunk a kocsi, önkéntelenül szétrebbennek, majd még mielőtt észbe kapnának, gázt adva kispriccelek a tömegből.

Pár kilométerrel odébb szinte kísértetiesen hasonló szituációba keveredünk, most viszont nem kell visszafordulnunk, „csupán” Ganésa, az elefántisten számára követelnek tőlünk pénzt. Mikor Attila finoman közli velük, hogy minden szimpátiája ellenére Ganésa mégsem az ő istene, az egyik kis kakaskodó, nyápic fiatalember dühbe gurul és önkritkátlanul bebokszol az ablakon, apró öklei tompán csattannak férjem izmos karján. Vicces a jelenet, Attila ugyanis kétszerte nagyobb nála, ha nem lennének olyan sokan, jót nevetnénk az egészen. Lélekjelenlétem most sem hagy el, akárcsak az előbb, ismét elmenekülünk. Biztatást várva kezem Attila kezét keresi, rálelve kissé összeszedem magam. Pedig milyen szépen indult a napunk...

Gyomrunk remeg az idegességtől, elegünk van Orisszából, becsapottnak, megalázottnak érezzük magunkat, ezek után már Bhubanesvár templomaira sem vagyunk kíváncsiak. Több órás, kimerítő esti vezetés után, éjféltájban érünk előző napi szálláshelyünkre. A televízióban dokumentumfilmet sugároznak, India Radzsív Gandhira emlékezik, ma lenne 48 éves. Szememre nem jön álom, fáradtan forgolódom egyik oldalamról a másikra, az ablakon túli sötétséget bámulom mereven, a síri csendben csupán Attila

szuszogása hallatszik. Agyamban folyvást csak az motoz, soha nem kerülünk haza, a távolság, s a veszély oly nagy, hogy nincs innen visszaút, nem tudunk többé kiszállni a magunk fabrikálta mókuskerékből, felfal minket ez a mamutország.

Egyre értetlenebb vagyok, azon töröm a fejem, vajon melyik az igazi India, a békétleneké vagy a megbékélőké, a nyomortanyákon vagy a luxuspalotákban élőké, a szent teheneket imádóké vagy a kecskéket feláldozóké, a fanatikusoké vagy az erőszakmentességet hirdetőké, az írástudatlanoké vagy a magasan képzett világhírű tudósoké, a páriáké vagy a bráhminoké. Hát nem furcsa, minél többet látunk, annál kevesebbet értünk meg belőle, egyre csak szaporodnak a megválaszolatlan kérdések.

A narancsszínű reggel elég baljóslatúan kezdődik, röviddel az indulás után egy súlyos baleset szemtanúi vagyunk. Szemben velünk, a mi oldalunkon egy útszéli fának ütközött kocsin akad meg tekintetünk. Az ütközés legfeljebb egy-két perce történhetett. A truck harmonikaként összepréselődött vezetőfülkéjéből látom a sofőr élettelenül előrebukó fejét, amint a szája szögletéből lassan szivárog a vér. Frizurája még őrzi a gondos fésülködés nyomait. Nem akarom elhinni, hogy csak ennyi egy emberélet...

Kétszerszületettek és érinthetetlenek

Másnap olvassuk az újságban, hogy Orisszában folytatódnak a kvóta-ellenes zavargások. A tüntetések kirobbanásának közvetlen oka az, hogy a kormány a korábbi 20%-ról 38%-ra kívánja emelni az alsó kasztokba és bizonyos törzsekbe tartozók részére fenntartott egyetemi helyek, illetve a számukra biztosított köztisztviselői állások részarányát. A bejelentés hatására a diákok többfelé útakadályokat emeltek, autókat gyújtottak fel, órákra megbénították a forgalmat. Előző nap tehát az örökölt helyükhöz ragaszkodó magasabb kasztbéli főiskolás és egyetemista fiúk zárták el előttünk az utat. Fellélegezhetünk, hogy ennyivel sikerült megúsznunk.

A kasztrendszer jelenleg is súlyos terhet ró India társadalmára, ezen még a legnagyobb demokrácia sem tudott változtatni, s a jövő sem ígér sok jót. Amikor Gandhi dr. Ambekárhoz — az érinthetetlenek szószólójához — fordult, hogy először megjelenő újságja, a Haridzsán számára ajánlást írjon, a felkérést a haridzsánok vezére következő szavakkal utasította el: „Az érinthetetlenség a kasztrendszer melléktermék. Mindaddig, amíg lesznek kasztok, lesznek érinthetetlenek is. Semmi más nem emancipálhatja az érinthetetleneket, csak a kasztrendszer szétzúzása.”

Ekkor 1933-at írtak. Azóta hat évtized telt el, de a probléma ma is élő, sőt az elmúlt években mintha felerősödtek volna az érinthetetlenek elleni támadások. Az indiai bíróságok 1990-ben 15 600 esetben hoztak ítéletet alacsonyabb kasztú hinduk megöléséért, megsebesítéséért vagy megerőszakolásáért. Uttar Pradés és Bihár egyes vidékein ma is természetesnek tartják azt, hogy az esküvő utáni első éjszakán a zamindár, vagyis a helyi földesúr feküdjön le az ifjú asszonnyal. A forrongó Indiában jelentéktelennek tűnő apróságok is véres eseményeket válthatnak ki: 1980-

ban egy faluban kitört zavargás során azért öltek meg számos haridzsánt, mert a vőlegény nem volt hajlandó leszállni esküvői lováról, amikor egy csoport magasabb kasztba tartozó ember haladt át előtte. Egy évvel később Ahmedábádban a haridzsánok számára fenntartott egyetemi helyek miatt voltak megmozdulások, melyet azok a felsőbb kasztbéliek robbantottak ki, akik tudásuk ellenére nem nyertek felvételt.

A politikusok és hivatalnokok által kitalált kvóta-rendszernek — melynek lényege az, hogy köztisztviselőként és a hadsereg hivatásos állományában bizonyos százalékban haridzsánokat alkalmaznak, valamint a megfelelő iskolázottsági szint elérését a kormány ösztöndíjjal támogatja — az eredeti elgondolás szerint az esélyegyenlőséget kellene szolgálnia, ehelyett a bevezetett intézkedések erőszakot, állandó békétlenséget teremtve tovább mélyítették a kasztok közti szakadékot, ugyanis nemcsak a haridzsánok követelnek maguknak jobb állásokat, továbbtanulási lehetőségeket, hanem az osztozkodni, meghátrálni nem akaró egyre erősebben protestáló felsőbb kasztbéliek is.

Az érinhetetlenek az „Isten emberei” jelentésű haridzsán nevet Gandhitól kapták. Vannak akik a negyedik kasztot értik e kifejezésen, sokan pedig a kaszton kívüliekét tekintik haridzsánoknak. Az érinthetetleneket korábban sújtó számos diszkrimináció leginkább a dél-afriai apartheidhez hasonlítható. Még a század első felében is tilos volt belépniük templomokba, szórakozóhelyekre; nem meríthettek vizet a szent medencékből, forrásokból; tiltott hely volt számukra a szálloda, a kórház, nem mehettek szórakozóhelyekre, fürdőkbe; közutakon, folyókon nem közlekedhettek, nem járt nekik a halottégetés, gyermekeiket nem járathatták iskolába. Egy 1955-ben született rendelkezés büntetendő cselekménynek minősíti, ha az érinthetetlenség indokával bárkit is megakadályoznak elemi jogainak gyakorlásában. A törvény kihirdetése óta az érinthetetlenek elméletileg

bármilyen foglalkozást űzhetnek, bárhol lakhatnak, a gyakorlatban azonban ez még nem működik igazán hatékonyan, mert például a vezetékes csapból ugyan bárki ihat, ám az ásott kútra már a kaszti megkülönböztetés „íratlan szabályai” vonatkoznak. E tekintetben nem valószínű gyors változás, hisz mint ahogy 1969-ben Puri főpapja a Patnában megtartott hindu világkonferencián kijelentette: „Az érinthetetlenség a hinduizmus egyik legalapvetőbb elve, és semmilyen törvény nem akadályozhatja meg a hindukat annak gyakorlásában.”

Bár a társadalomkutatók a világ számos részén találtak kasztszerű képződményt, a kasztrendszer igazi hazája mégis Dél-Ázsia, ezenbelül is elsősorban India. Noha a kasztrendszer elsősorban a hinduizmusra jellemző, bizonyos kasztjellegű tagozódás az indiai muszlimok és keresztények (szír katolikusok), sőt Keralában még a zsidók között is megfigyelhető. A kasztnak megfelelő indiai varna szó eredeti jelentése szín. A varna kialakulását a hindu mitológia Purusa ősember szétvagdalt testrészeiből eredezteti; szájából a brahmanák, karjából a ksatriják, combjából a vaisják, lábából a súdrák lettek. Ennek megfelelően a legfelső kaszt a papoké, őket követik a harcosok, majd a hasznos tevékenységet folytató kereskedők és kézművesek; a negyedik csoportot a három felső kaszt kiszolgálói és az alantas munkát végzők alkotják. Az első három kaszt tagjai a „kétszerszületettek”, míg a legalsóban a „tisztátalanok” találhatók.

Az időszámítás kezdete táján már létező négy varnából a munkamegosztás egyre bonyolultabbá válásával a varnákon belüli alá- és fölérendeltségi viszonyban álló csoportok, dzsátik fejlődtek ki. A karma — az előző élet által meghatározott sors — eredményeként minden hindu kasztba születik, ez behatárolja a hovatartozást, megszabja a foglalkozások, szakmák örökletességét. A több ezer kaszt és

alkaszt teljes mértékben hierarchizálja a társadalmat. Például a gépkocsivezető magasabb kasztba tartozik mint az inas, a szakács a pincér fölött áll a ranglétrán, a követ felmosó takarító „előljárója” a vécépucolónak. A legélesebb különbség a kétszer születettek és a érinthetetlenek kasztja között alakult ki. A hinduk a szikheket, muszlimokat, dzsainákat, párszikat és a külföldieket is (!) a legalacsonyabb

kasztba sorolják. A kasztok közötti érintkezés, a kasztkeveredés tisztátalan dolog, és kerülendő, a vegyes házasságból származók alacsonyabb kasztúaknak számítanak. A hátrányos helyzetben lévők nemegyszer kasztjukra utaló nevük megváltoztatásával próbálnak menekülni sorsuk elől.

A varnákról, a dzsátikról s a kasztrendszerről sokféle, többnyire homályos, nehezen értelmezhető szöveg jelent meg. A legvilágosabb magyarázat, e bonyolult szisztémát legfrappánsabban szemléltető ismertetés megítélésünk szerint, az Indiát alaposan ismerő Luise Crome német újságíró tollából származik. „Ki-ki a saját rekeszébe” címmel a következőket írja: „Amikor a portugálok 1500 táján partra szálltak Indiában, lenyűgözte őket ez a világviszonylatban páratlan jelenség. Ők nevezték el "kasztnak"; portugálul "casta" annyi, mint fajta, rassz. Sokkal találóbb lenne a hasonló hangzású német "Kasten", ami szekrényt, rekeszt jelent. Képzeljünk el egy óriási szekrényt, amelynek függőlegesen öt szintje van, ezekben viszont vízszintes tagolódásban 3000 nagyobb és 25000 kisebb rekesz, amelyek szigorúan el vannak különítve egymástól. Minden indiai ilyen"dzsáti"-ba születik bele; a kaszt nélküli indiaiak, az érinthetetlenek például az ötödik, a legalsó fiókba kerülnek. Az egy kasztba tartozók hagyományoktól, tabuktól, szokásoktól, előírásoktól meghatározott, önmagában is zárt rendszerben élnek. Hogy valaki mikor, mit ehet, hogyan kell viselkednie, hogy milyen ékszert és fejdíszt

kell viselnie, hogy születéskor, esküvőn vagy halál esetén milyen legyen a szertartás és ki bonyolítsa le, hogy ki, kitől, mit örököl

— mindez és még annyi más, pontos szabályok szerint történik. És senki sem kerülhet másik rekeszbe — vagy ha igen, akkor is csak a szomszédosba, mert az már főbenjáró bűn, ha valaki át akarja lépni az öt szintet elválasztó korlátokat. A házasság — amely Nyugat-Európában a legegyszerűbb módja a kiemelkedésnek vagy a lesüllyedésnek — az indiaiak számára csak saját kasztjukon belül lehetséges: ez az egyik legfontosabb törvény, amit az indiaiak túlnyomó többsége ma is szigorúan betart. Egy ilyen zárt körű rendszer fölényérzetet kelthet minden kívülállóval szemben, egyensúlya belső rendet és biztonságot kölcsönöz — a valahová tartozás tudatát. Ezt az öntudatot és önismeretet csak a Nyugat egyenlőségeszménye és fogyasztói szemlélete rendítette meg, amely tudatosította az indiaiakban rendszerük egyenlőtlenségét, kényszerét, lehangoló reménytelenségét...”

Ismét Ganésa részére gyűjtenek

Még Orisszában járunk, amikor a kőkori leleteiről híres Báripada főterén kedvesen füttyögő rendőrlányokra leszünk figyelmesek, amíg elkattintunk róluk egy-két kockát, minden irányból leáll a forgalom. A főleg buddhista, dzsaina, hindu zarándokhelyeiről híres Bihárba érve barátságtalan tájon ipari és bányavidéken haladunk északnyugat felé.

Bihár állam elnevezése a vihara (kolostor) szóból származik. Számos vallástörténeti emlék található itt; a legenda szerint a Parasznáth dombon jutott el a nirvánába a dzsainák Parasznáth tirthankankarája, a buddhisták úgy tartják, hogy Buddha Bódh Gajában világosodott meg. Nálandá híres kolostoraiban egykor tízezer buddhista diák és szerzetes élt, Rádzsgirban pedig az első buddhista zsinatot tartották. A Bódh Gajá szomszédságában lévő Gajá a hinduk szent helye, a Visnupada templom szentélyében őrzik Visnu lábnyomait. Bihár jelenlegi fővárosa, az egykori császárváros Patná, valaha nemcsak a buddhisták és a dzsainák központja volt, hanem a muszlimoké és a szikheké is. Patnában áll a legöregebb muszlim mecset, az 1545-ben épült Séh Sáhi, és a városban született 1675-ben a szikhek utolsó guruja, Góbind Szingh, akinek a háza köré később szikh templomot emeltek.

Bihár állam délkeleti része, ahol most járunk, elsősorban gazdag vas, szén, mészkő és magnezit lelőhelyeiről ismert. A nehézipar és a bányászat súlyos sebeket ejt a természeten, szisztematikus erdőirtás folyik, amerre csak nézünk, friss tarvágás mindenfelé. Szerencsénk van, utunk ugyanis jobbról elkerüli a hatalmas iparvárost, Dzsamsédpurt. Az acéliparáról híres várost a párszi Dzsamséddzsi Tata — egy Iránból még az első évezredben Indiába bevándorolt perzsa származású kereskedőcsalád sarja alapította — 1908-ban, az első acélöntvény szállítmányok 1912-ben gördültek ki a TISCO-ból

(Tata Iron and Steel Company). Az azóta alakult számos cég közül, a TELCO bojlereket és mozdonyokat, az Agrico mezőgazdasági gépeket gyárt, a többi gyár pedig főleg fémárut termel. A Tata az ország gazdasági fejlődésének szimbóluma, olyan nemzeti büszkeséggel felruházott márkanév, amely egyet jelent a megbízhatósággal, a tőkeerővel, a minőséggel és mindenekelőtt az indiai iparral. A több mint 100 éves múltra visszatekintő Tata-birodalomhoz ma világszere mintegy 80 cég tartozik, közülük 38 nagyvállalat. Összesen 270 ezer főt foglalkoztatnak, a cég vagyonát 4 milliárd dollárra becsülik.

Déltájban hatalmas durranás rázza meg a levegőt, apró kövek és üvegszilánkok repülnek a szélvédőnknek. Hirtelen azt hisszük, aknára futottunk. A Tatások is megállnak, nézelődnek, azonban ők sem tudják megfejteni a rejtélyt, hogy mi okozhatta a durranást. Mindenesetre egyben maradtunk, a kocsi is indul, végül az ijedelmen kívül semmi bajunk, úgyhogy, mehetünk tovább. Az egyik útelágazásnál kellemes modorú, idős úriember állít meg. Jóindulatúan közli, hogy az utat sztrájkolók zárták le, és minthogy egyhamar aligha oldják fel a blokádot, egyenesen valószínűleg nem juthatunk el Ráncsiba, hacsak nem a szabadban akarunk éjszakázni, a legjobb, ha balra fordulunk.

Az egynyomsávos kerülőút dimbes-dombos tájon kanyarog. A lankás ligetek mögött, a sűrű erdők bozótosában állítólag sok nagyvad él, nem ritkák errefelé az emberevő tigrisek sem, ki tudja, honnan lesnek prédájukra. Picinyke falvakból tehenet, birkát, kecskét terelő parasztok kanyarodnak elénk, feltehetően állatvásárra igyekeznek. Khunti főútján szemben velünk rendőrök két bilincsbe vert férfit vezetnek. Olyannyira tetszik a buja növényzetű hely, hogy — itt-tartózkodásunkat meghosszabbítandó — egy dús lombú akácia alatt sziesztázunk.

Ráncsiba már szakadó esőben érkezünk, ezen az úton nincs blokád, a centrumig semmi gondunk, ott azonban a mindent eltakaró vízfüggönytől már

képtelenek vagyunk tájékozódni. Az időnként alaposan ráerősítő zivatarban a helyiek nem szívesen állnak meg érdeklődésünkre, a térkép mutogatásáról pedig szó sem lehet. Attila Patnát emlegeti, de azért a biztonság kedvéért hozzáteszi, hogy Rámgarhon keresztül akarjuk megközelíteni. Többszöri útbaigazítást követően — miközben férjem sikeresen bőrig ázik — végre rálelünk a helyes útra, mintha csak erre várt volna, közben az eső is elcsendesedik. Ennek örömére mindenféle finomságot: mogyorót, kenyeret, krumpli chips-et, vajat és üdítőt veszünk. Az egykori nyári fővárost elhagyva jó darabig sűrű erdőben, természetvédelmi területen járunk, ám úgy 30-40 kilométer után lassanként kopárodni kezd a táj, s az út sok-sok kanyarral tűzdelve meredeken ereszkedik lefelé.

Lent megélénkül a forgalom, követ, ércet szállító teherautókkal telik meg az út, a vidék egyre sivárabb. A poros, szürke iparvárosok hepehupás útjain, a felpúpozott Taták konvojában gyötrelmes, idegtépő az előrehaladás. India úthálózatát kinőtte járműparkja, a közúti közlekedést infarktus fenyegeti. A számtalan szűk keresztmetszet miatt az eljutási idő ma már kis távolságra sem jelezhető előre.

Szűk keresztmetszet, vagy ahogy az angol mondja: bottleneck sokféle van, ennek tekinthető például az út minősége, mely olykor kilométereken át kátyússá válik, de szűk keresztmetszet a vámövezet határa is, ahol gyakorta többszáz truck összetorlódik; ilyenkor általában csak egy szabad sáv van, s ha történetesen szemből jön a járműfolyam, bizony birkatürelemmel kell várni a továbbhaladásra. A forgalomáram szempontjából bottleneck az is, hogy minden út településeken, falvakon, városokon halad keresztül, de jelentősen ront a közlekedés hatékonyságán a sokféle rossz műszaki állapotú jármű, valamint ezek ügyetlen manőverezése, a rengeteg szintbeli vasúti átjáró által beiktatott egy-két plusz félóra, sőt mostanában egy új elemmel bővült a lista: az utakat hosszabb-rövidebb időre egyre több helyen tüntetők zárják le.

Bihár jelentős ásványvagyonnal rendelkezik, a föld méhe ontja magából a sok szenet, vasércet, rezet, csillámot. A bányászatra települt nehézipar azonban igencsak megviseli a természetet, a növényzet fuldoklik a szennyeződéstől, a kokszolókból kénköves, fojtogató füst gomolyog, néha olyan érzésünk van, mintha a Marson járnánk, máskor pedig arra gondolunk, talán a pokol valamelyik bugyrába tévedtünk. A 40-42 fokos melegben asszonyok fejükön kosarakban hordják a poros szenet, ércet; kormos arcú, kosztól fekete dhotijú férfiak teherautókra kokszot lapátolnak. Egy rövid szakaszon javítják az utat, a forró kátránnyal kiöntött lyukakat a foltozott részeken — hogy a szurok rá ne tapadjon a kocsik kerekére — zöld ágakkal takarják le. Taszít a környezet, egyfolytában levegő után kapkodunk, Attila egyre szaporábban szippant Wicks inhalálójából, mikor nagynéha az orrom alá dugja, nekem is jólesik slukkolni a mentolos illatból.

Rámgarhban ismét Ganésa részére gyűjtenek, ám tanulva az előző incidensből, amíg a kasszírozó az előttünk lévő kocsival van elfoglalva, ügyesen kikerüljük a tömeget. Az út baloldalán — szesztől vagy narkótól tisztességesen belőve — egy rosszarcú hapsi tántorog felénk, magyaráz valamit, ám úgy teszünk mintha nem vennénk észre, lassítás nélkül megyünk tovább. Boldogok vagyunk, mikor sikerül végre kijutnunk ebből a rettenetes katlanból.

Gyémánt trónus, ahol egykoron Buddha ült

Lassanként alkonyodik, jelentősebb település nincs a környéken, ám az úton egyre többen vannak, feltehetően társaink is a GT Roadra igyekeznek. A Hindusztán északi részét átszelő országút — mely Rudyard Kipling szerint „a hindu világ gerince”; vagy ahogy az indiaiak mondják: „India nagy ütőere”— egy olyan életfolyam, melyhez hasonló nincs még egy a Földön. Nemhiába tartottam tőle, ezúttal is esti vezetésre kényszerülök, „India artériáját” csak naplemente után érjük el.

Az út szélén pihenő fiatalemberektől többször is megkérdezzük, milyen messze lehetünk a Bodh Gajái elágazástól, ha nem lennénk fáradtak, a válaszokat érdemes lenne statisztikailag kielemeznünk, mert ahány sofőr, annyiféle becslést hallunk. A legfurcsább az, hogy minél közelebb érünk az elágazáshoz, annál nagyobb távolságot saccolnak. Pedig kizárólag truck vezetőket kérdezünk, nekik aztán igazán illenék tudni, hiszen erre járnak nap, mint nap. A becslési pontatlanságot valószínűleg az időfaktor okozza, ha a kérdezett személy utoljára ideális úton járt errefelé, nem volt semmilyen akadály, ami miatt araszolnia kellett volna, akkor ténylegesnél kevesebbet mond, ha viszont ellenkező irányból, forgalmi dugóban érkezett, vagy netán baleset hátráltatta előrejutását, akkor sokkal nagyobbnak ítéli a távolságot. Térképet fölösleges mutogatnunk, itt nem használnak ilyet, ez amolyan úri huncutságnak számit.

A GT Roaddal nincs szerencsénk, felfordult Taták kiömlött rakományai emelnek akadályt, az egyikről hatalmas mennyiségű drót került az útra, a sötétben úgy néz ki, mintha feltekert drótkerítés lenne, egy másik a gyümölcsszállítmányát hagyta el, a rengeteg narancs levétől édesen totyogóssá vált az aszfalt. Az ilyen malőrökből egy is elegendő ahhoz, hogy

tökéletes dugó alakuljon ki. Lassú mozgásnál pedig megnő az idő, s relatíve a távolság is. Ez az oka annak, hogy sehogyan sem akarunk Bodh Gajába érni. A Peshawart Kalkuttával összekötő utat az 1800-as évek közepén a britek modernizálták. Akkoriban csak falusi szekerek jártak rajta, ma viszont a néhol csak 16 láb, azaz kb. 5 méter széles GT road egyike a világ legszennyezettebb útjainak. De nemcsak az út minősége borzasztó, hanem a rajta közlekedő, egymást érő tehergépkocsiké is, gumijaik simára kopottak, fékjük majdhogynem működésképtelen. A kipufogókból ömlik a kékesfekete füst, elfogyasztva minden oxigént, fojtogatja a tüdőt. Fogcsikorgatva vezetve, végül sikerül túlmennünk a keresett elágazáson. Szerencsére egy útszéli étkezdénél a vacsorázó pilóták végre a helyes irányba igazítanak. Hálásan namasztézunk.

Az egész napos erőltetett menettel mindössze 563 kilométert tudtunk megtenni, ám a körülményeket figyelembe véve ez egyáltalán nem lebecsülendő teljesítmény. Bodh Gajába éjfél felé érünk, azonnal beesünk az első utunkba kerülő turistaszállóba. Éjjeli menedékünk neve a hely szelleméhez illően Tourist Bungalow Sidhartha Vihara. Szerzetesi egyszerűségű szobánkban Attila előzékenyen ajánlgatja a szúnyoghálót, de mindketten azonnal leteszünk róla, amint a szekrényből elővett hálóból egy vemhes patkány ugrik ki, s rohan el a fürdőszoba felé ijedten. Hogy melyikünk lepődött meg jobban, a patkány vagy mi, nehéz eldönteni. Biztos, ami biztos, férjem éjszakára mind a fürdőszobát mind a szekrényt gondosan bezárja. Ettől eltekintve viszont elégedettek lehetünk szállásunkkal, még akkor is, ha a buja növényzetű kertben, a pompás környezetben csak másnap gyönyörködhetünk. Türelmetlenül alszunk, legszívesebben már pirkadatkor indulnánk megnézni a buddhista szentélyeket, sztupákat.

A kis falu szokásos életét megzavarva, általános feltűnést keltünk a begördülő Subaruval, ám az első meglepetésükből felocsúdva a koldusok s

az önjelölt idegenvezetők hamar észbe kapnak. Kísérőként egy kisfiú mellett döntünk, kinézetre nemigen lehet több 7 évesnél, ám ismeretanyaga bámulatos, az általa elmondottakat a bédekkerek mindenben igazolják, tárgyi tévedést sehol sem követ el. Segítségét néhány rúpiával köszönjük meg. Később — miután elköszönünk tőle — látjuk, amint a nagyobb gyerekek bántalmazzák, valószínűleg nehezményezik, hogy neki sikerült megszereznie minket.

Bódh Gaját sokan a buddhizmus Mekkájának tartják, hisz e szent helyen egy fügefa (hindiül pipal) árnyékában érte el a tökéletes bölcsességet Gautáma Sziddhártha. Az előzőleg nagyvilági életet élő hercegnek sikerült felülkerekednie önmagán, legyőzve földi vágyait, Buddhává vált. A fügefát — melynek latin neve ficus religiosa vagyis tiszteletben álló füge, a szanszkrit pedig bodhadruma, azaz a teljes bölcsesség fája — a buddhisták bodhifának, a megvilágosodás fájának vagy samjak sambodhinak, azaz a tudás fájának hívják. A fáról már a kínai buddhista utazó, Hszüan Cang is említést tesz, mint írja, Buddha életében a fa mérete a 100 méter magasságot is meghaladta. Az eredeti bodhifát állítólag Asóka vágatta ki megtérése előtt, ám a legenda szerint, amikor a buddhizmus kezdett elterjedni, fia, Mahinda herceg, a szent bodhifa egy sarját Sri Lankára vitte, és később az ott szárba szökkent fa magoncát hozták vissza Bódh Gajába, azaz a mai fa az eredetinek egyenes leszármazottja. A fát gondosan ápolják, mert úgy tartják, hogy a buddhizmus csak addig maradhat fenn, ameddig e fa életben van. A sárgásfehér törzsű, sötétzöld lombkoronájú fa alatt a Vadzsraszilának vagy Gyémánt trónusnak nevezett vörös homokkő lap jelzi a helyet, ahol egykoron Gautama ült meditálva, az ágakon az imádkozó zarándokok színes ruhadarabjai sorakoznak. Azt mondják, hogy a csillogóan fényes, rezgő leveleken Buddha arcának rajzolata látható, mi azonban csak az árusoktól vásárolt lepréselt leveleken fedeztük fel Gautáma golyóstollal kihúzott arcvonásait.

A település központjában pompás templomok, kolostorok magasodnak, a világ valamennyi nagyobb buddhista szervezete — burmai, japán, thai, tibeti, kínai, bhutáni — képviselteti itt magát. Méreteivel valamennyi közül kiemelkedik a japánok által épített monumentális Buddha szobor, melyet 1989-ben a XIV. Dalai Láma avatott fel. A tibeti kolostor 1938-ban épült, belsejében található a Dharma Chakra, vagyis a törvény kereke, amelyet imádság közben háromszor kell megforgatni a bűnök megbocsátásért. A thai templomban apró gyerekek imát mormolnak, a monk azonnal figyelmezteti azt, aki nem figyel eléggé.

A legrégebbi és leghíresebb műemlék az 54 méter magas, gúla alapú, harangot formázó sztupával koronázott Mahabódhi Nagytemplom. A templomot háromméteres Asóka korlátok veszik körbe, rajtuk a faragások buddhista történeteket ábrázolnak. A szentélyben a bejárattal szemben, Buddha aranyozott szobrát friss virágkoszorúk díszítik. Egy felső kamrában anyjának, Májá Dévinek a szobra áll. Az udvarban a zarándokok által emelt kecses sztupák láthatók, délre sima víztükrű, csendes, lótusszal borított tó feszül, egykor Buddha gyakran megmártózott itt. A templomot számos hindu zarándok is felkeresi, ugyanis Buddhát Visnu egyik „avatarájának”, vagyis inkarnációjának tekintik.

Bodh Gaja után szívesen megnéznénk a közeli Patnát is, azonban a reggeli újságok „lebeszélnek” tervünkről, a híradásokból értesülünk arról, hogy a város utcáit pestises vaddisznók özönlötték el, s a rendőrök — félvén a fertőzéstől — halomra lövik a beteg állatokat.

Reng a Gangesz hídja

Becsukott szemmel is tudnám, hogy átléptünk Uttár Pradés államba, hiszen végre sima az aszfalt, viszonylag széles, jó minőségű az út. Az Északi Tartomány jelentésű Uttar Pradés India legnépesebb állama, az ország lakosságának egyhetede itt él, területe alig több mint háromszorosa hazánkénak, ám lakóinak száma csaknem tizenháromszor annyi. Önálló nemzetként a tizenhetedik lenne a világon. Az állam India kulturális és vallási életének a szíve, területén ered a „Ganga Ma", vagyis a Gangesz Anya, a szent folyó, melyet a hinduk az ország fizikai és szellemi életforrásának tekintenek.

Benáresz felé közeledve egyre több halottszállító dzsippel találkozunk, a narancssárga vagy vörös selyem leplekbe burkolt holttesteket bambuszágyra kötözve viszik a Gangesz-parti halottégetőhöz, a Manikarnika ghátra. Közvetlen Benáresz előtt, a muszlim Mughalszaraiban elefánthajcsárok — miután meggondolatlanul lefotóztam őket, s az általuk követelt tíz rúpiából hiányzik három — állják el két óriási elefánttal az utunkat. Bekerítve nem szívesen váltunk pénzt, így mielőtt a lábukat emelgető, s az ormányukat fenyegetően lóbáló elefántok agyontipornák a kis Subarut, cselhez folyamodva hátramenetbe kapcsolok, s amikor egy pillanatra szabaddá válik a terep, nagy ívben kikerülve őket sikerül eliszkolnunk.

A legnehezebb útszakasz azonban a Gangesz-híd — amire egyáltalán nem számítottunk körülményesebb — az átjutás mint Kalkuttában a Huglin. A tömérdek kocsi alatt vészesen reng a fémszerkezet, de legalább az autó ablakából jól szemügyre vehetjük a ghátokat, ahol mint mindig, most is javában zajlik az élet. A késő délutáni időpont ellenére rengeteg hindu fürdőzik, nyakig merülnek a folyóba, imádkoznak, istenükhöz fohászkodva a

fizikai és lelki megtisztulás reményében. A mintegy hét kilométer hosszan elnyúló hetven lépcsősor fölött templomok csúcsosodnak, a teraszokon mint őrálló délceg daliák, a termékenységet szimbolizáló lingamok feszítenek.

A „traffic jam” a városban sem enged szorításából, leírhatatlan a torlódás, szinte moccanni sem tudunk a hatalmas járműáradatban. Ráadásul enyhe füstmérgezést is kaphattunk, mert fáj a fejünk, szédelgünk és hányinger kerülget mindkettőnket. Az előttünk ácsorgó furgon platóján anya szoptatja csecsemőjét, ám az idillt nagyobbacska fia ordítása zavarja meg. A mama nyugodtan visszateszi mellét, leszáll és megkakáltatja a kis gézengúzt. A gyerek iszonyú ronda mustárszínű székletére lábával egy kis sárga homokot kotor. Pár méterrel arrébb a járdán egy kamasz madzagot húz maga után, nem hiszünk a szemünknek, amikor a madzag végén egy döglött kutya tűnik elő. Mögöttünk két öreg muzulmán beszélget, egyiküket majdnem fellöki egy arra jövő riksás, mire a kárvallott korát meghazudtolva óriási fülest kever le a meggondolatlan suhancnak.

Fogalmunk sincs mióta vagyunk bezárva, mennyi idő telhetett el, amikor hosszas dudaszó kíséretében a járdán át végre sikerül kimenekülni fogságunkból. A Hotel Nar Indra előtt haladunk el, két éve — amikor az Ayodhyába igyekvő Advanit letartóztatták — itt a vasútállomás közelében szálltunk meg. Most a Turista Hotelre esik választásunk, ugyanis a szálloda parkolóját fegyveres őr vigyázza, ami ebben a „sűrű” városban nem hátrány. Éjszaka Attilán kitör a légkondicionáló-betegség: derékfájás, torokkaparás, nátha kínozza, rosszullétében valószínűleg a Gangesz-hídon „szerzett” füstmérgezés is ludas lehet, mert bizony én sem dicsekedhetem teljes fittséggel.

A legszentebb hindu város, Varanaszi, a Gangesz nyugati partján fekszik, pontosan azon a helyen, ahol a folyó — mielőtt folytatná útját délkeletnek, a Bengál-öböl irányába — utoljára még egy hatalmas kanyart vesz észak felé.

Az attraktív folyóparthoz szűk sikátorok labirintus-szövevényével kapcsolódó város észak-déli irányban a Dufferin-híd közelében lévő Rádzs ghháttól az Aszi torkolatánál található Aszi ghátig húzódik. Pontos korát senki sem tudja, ám bizonyosnak tekinthető, hogy az időszámítás előtti VII. században, Babilon és Ninive virágkora idején már fontos település állott ezen a helyen. Járt a városban Buddha, valamint az ősi ind eposzok, a Mahábhárata és a Rámajána is említést tesznek róla. A város neve két folyó — a várost északon átszelő Varuna, valamint délen, a Benáreszi Hindu Egyetem szomszédságában található Aszi (ez utóbbi kis erecske csak jóindulattal nevezhető folyónak) — nevéből származik. Azt mondják, hogy a Benáresz kifejezés az eredeti Varanaszi név rossz kiejtése nyomán terjedt el. A világ jelenleg legöregebb élő városát a hinduk közül sokan ma is az ősi nevén, Kasinak hívják, aminek jelentése Tündöklő Fényesség. A szent város iránti tiszteletük jeléül a Kasi mögé gyakran a dzsí toldalékot is odateszik. A város jelentőségét Néhru is nagyra becsülte: „Benáresz ősidőktől fogva a vallási és filozófiai gondolkodás szíve volt. Bárki új elméletet dolgozott ki vagy régi teóriát új módon értelmezett, ide kellett jönnie, hogy elismertesse magát.” — írja az India felfedezésében.

Lehet, hogy az évszak kedvezőtlen, esetleg mi vagyunk már fáradtak, vagy talán a hindu tolerancia gyengült, de ez a Benáresz nem ugyanaz, mint amit 1990 őszén megismertünk, mintha kopottabb, zajosabb, harsogóbb és szemetesebb lenne. A „fény városa” ezúttal nem nyeri el tetszésünket. Émelyít a füstölők szaga, zavarnak a bételrágók vörös köpetei, idegesít a rengeteg harákoló, falnak fordulva vizelő férfi, lehangoló a sok csontsovány vagy nyomorék, háromlábú tehén látványa. Szeretnénk néhány fotót készíteni a szent folyóról, ám a Gangesz partján — ahol a múltkoriban egy szent tehén öklelt fel — most lépni sem tudunk a sok szádhútól, ajánlkozó idegenvezetőtől, ágrólszakadt naplopótól, kolduló asszonytól, gyerektől.

A fojtogató tömeg elől a Hindu Egyetem csendes parkjában keresünk menedéket, ismét megcsodáljuk a Bírla család adományából épített Új Visvanáth templomot, mely vallásra és kasztra való tekintet nélkül mindenki számára nyitva áll. Itt aztán nem zavar senki, kedvünkre fotózhatunk. A 900 holdnyi területen fekvő Hindu Egyetemet a nacionalista érzelmű Pandit Madan Mohan Malavija alapította 1916-ban, mintegy válaszként az Aligárhban létesített muszlim egyetemre. A híres tanító, aki hosszú ideig az egyetem első embere volt, fő céljának a hinduizmus ideájának feltámasztását tartotta, azonban kaszt-megkülönböztetés és előítéletek nélkül. India minden részéből jönnek ide tanulni lányok, fiúk vegyesen, ma ez az ország egyik legnagyobb egyeteme, karain mezőgazdasági, kereskedelmi, technológiai, zenei és képzőművészeti, teológiai, orientalista ismereteket, nyugati és ősi védikus gyógyítást oktatnak. Ezenkívül tanítanak matematikát, fizikát, meteorológiát, valamint szanszkrit nyelvet; az egyetem könyvtárában felbecsülhetetlen értékű védikus könyvet forgathatnak a diákok.

A véletlen úgy hozza, hogy szállásunkhoz tartva visszafelé a Szanszkrit Egyetem mellett visz el utunk. Nagy szerencsénk van, mert lehetőségünk nyílik a délelőtt felavatott, eredeti formájában felújított Dzsantar Mantar megörökítésére. A jóval kisebb, gótikus stílusú Szampirnanand Szanszkrit Egyetemet a múlt század közepén építették. Maga az épület elbűvölő játékos tornyaival, az indiai istenek márványszobrai az udvaron mind remek alkotások. A Dzsantar Mantar előtt Tagore és Gandhi szobrain tageteszkoszorúk sárgállnak, még kint vannak a délelőtti vendégek tiszteletére a frissen gereblyézett homokra terített zöld szőnyegek.

Másnap hajnalban ismét lemerészkedünk a folyóhoz, hogy a vallásos fürdést csónakból nézzük végig. A korai óra ellenére, tarka ruhás forgatag tart a part felé. Siva isten földi lakóhelyére, Benáreszbe — ahol közel 2000 templom és szentély várja a hivő hindukat — napjában százezrek

zarándokolnak. A város legszentebb zarándokhelye kétségtelenül, a több mint ezer éves múltra visszatekintő, kupolája arany borítása miatt Arany templomként ismert Visvanáth mandir, amelyet történelme során többször leromboltak a muszlimok. A templomhoz kacskaringós, szűk utca visz, két oldalán olajmécses-, édesség- és virágárusok, ám aki akar, Gangesz-vízzel töltött korsót is vehet magának; a hinduk valamennyi itt vásárolt árunak szent erőt tulajdonítanak. Ha mást nem, egy palack szent vizet még a legszegényebb hindu is boldogan visz haza az otthon maradottaknak, hogy azoknak is jusson, akiknek nem adatott meg eljönni ide.

A puránák szerint a Visnu ujjából kifolyó Gangesz eredetileg Tejútként ívelt át az égen, később azonban Bhagiratha király kérésére az istenek leküldték a földre, hogy elmossa a király őseinek, Szágara 60 ezer fiának hamvait. Az égből aláhulló Gangesz Siva fejéről hét ágban folyt le. A szent folyóról úgy tartják, hogy vize megtisztítja a hivőket minden testi-lelki szennytől, megszabadítja őket a betegségektől, járni tanítja a bénákat, gyerekkel áldja meg a meddőket, vizéből inni dicséretes dolog, isteni üdvben részesíti azt, aki temetkezési helyéül választja. Akit a Gangesz partján égetnek el és hamvait a folyóba szórják, megszabadul a karma szégyenfoltjaitól, feloldozást nyer az örökös újjászületések alól. Ezért szeretne minden hindu életében legalább egyszer eljutni ide, végigjárni a szent helyeket, rituális fürdést végezni a ghátoknál, s a legnagyobb vágyuk itt meghalni, abban a reményben, hogy hamvaikat majdan a Gangesz anya fogadja magába.

A Gangesz több száz csónakosa közül egy izmos karú fiatal hindu mellett döntünk. Nem ideges alkat, lapátjával ráérős-álmosan húz egyet-egyet, szinte észrevétlen lassan siklunk a vízen. Egy órára 20 rúpiát kér, de félóra múltával már kiköt velünk. A ghátokon seregnyi vallásától megrészegült fürdőző, félmeztelen barna testek merülnek alá, tenyerükbe vizet merítve öblítik ki szájukat, mossák szemüket a szent vízzel, összekulcsolt kézzel, áhítattal

fordulnak a felkelő nap felé. Egy gyerekkorú mama bömbölő csecsemőjét fürdeti, fiatalemberek jógagyakorlatokat végeznek, idős szádhúk mozdulatlanságba merevedve meditálnak, vannak akik — mintha az egész világot be akarnák fogadni — széttárt karokkal hajlonganak, mások vízre vetett merev szemmel mantrákat mormolnak, némelyek úszást imitálva jókat kortyolnak a vízből. Ájtatos nők szemérmesen ruhástul, óvatosan merészkednek a vízbe, testükre tapadó nedves szárijuk felfedi valamennyi domborulataikat, a férfiak többségén mindössze egy apró ágyékkötő. A fodros hullámokon virágkoszorúk, olajmécsesek lebegnek, a folyóba hajított bambuszbotokon szomjas madarak, ők is magukénak érzik a vizet. A ghát felé kutyák úsznak kapálózva, odakinn kirázzák bundájukat. A parton asszonyok serpenyőket fényesítenek, borbélyok borotválnak, frizuráznak, a kövön kiterített ruhák száradnak, itt-ott egy-egy tarka tehén, fekete vízibivaly tűnik elő, óriási napernyők alatt bráhminok várják klienseiket. Lingamok körül nők szorgoskodnak; virágokat szortíroznak, áldozati ételt rakosgatnak, imádkoznak valamiért, talán épp gyermekáldásért.

A Visvanáth templomtól nem messze húzódó Daszásvamedh gháton állandó a sürgés-forgás, a partmenti vizet bárkák tömkelege borítja, ez a hely a csónaktúrák kiindulópontja. A ghát annak köszönheti nevét, hogy egykoron Brahmá tíz (dasz) lovat (ásva) áldozott (medh) itt fel. Emiatt ez a pont az egyik legszentebb fürdőző hely, ha valaki itt mártózik meg a Gangeszben, olyan mintha az isteneknek áldozna. A hívő hinduknak szigorúan előírt sorrendben öt szent helyen — az Aszi, a Daszásvamedh, a Varuna Szangam, a Pancsganga, és a Manikarnika gháton — kell egy nap leforgása alatt rituális fürdőt venniük. A folyó által nagyrészt elmosott Tulszidasz ghát szomszédságában lévő Anandamadji ghát az 1982-ben elhunyt szent életű bengáli nőről kapta nevét, a Rádzsendra Praszád ghátot pedig India első államfőjéről keresztelték el. A Dhobi gháton dhobik serege sulykolja a

ruhákat, a szent Gangeszban ruhát mosni vallásos cselekedet. A brahminok, hogy a „kasztszennyezést” elkerüljék, saját mosóembert foglalkoztatnak. A turisták számára a legismertebb Manikarnika gháton szüntelenül izzó máglyákon hamvasztják a holtakat, azt mondják, a testnek három óra kell, hogy elégjen, ezután a csontokat és a hamut a folyóba szórják. Mivel a hinduk a halottégetést tisztátalan cselekedetnek tartják, a hamvasztást, a hullák elhelyezését, és a halotti máglya táplálását kaszton kívüli érinthetetlenek, az ún. csandálok végzik. A gyermekeket, a szádhúkat és a himlős embereket nem hamvasztják el, hanem testükre nehéz követ kötve eresztik őket a Gangeszbe. Akinek nincs elég pénze fára, annak a halottját félig elégetve vagy égetetlenül dobják a vízbe. A halottégető ghháttól nem messze északra húzódik a szent Pancsganga lépcsősora. Az elnevezés onnan ered, hogy a hiedelem szerint öt folyó: a Ganga, Szaraszvati, Jamuna, Kirana és a Dhutupapa találkozik e helyen. A ghát fölött, a korábbi Visnu templom helyén magasodik a fanatikus templomromboló mogul császár, Aurangzeb mecsetje.

A szent helyek felkeresése önmagában nem elegendő az üdvösséghez, a hinduknak ezenkívül a Pancs Koszi-n is egy kört kell tenniük. A zarándokok útja a Manikarnika ghátnál vett hajnali rituális fürdőzéssel kezdődik, ezután déli irányban a part mentén halad az Aszi ghátig, majd a városon kívül egy jókora félkört leírva, Benáresz északi részén — a Varuna és a Gangesz találkozásánál épített — a Varuna Szangam ghátnál végződik. Az 58 kilométer hosszú, fákkal és templomokkal szegélyezett út hat napig tart, a zarándoklat során a hívők 108 szent helyen állnak meg imádkozni, az éjszakákat dharamszalákban (zarándok pihenőhelyeken) töltik. Úgy tartják, hogy Varanaszi az összes többi szent zarándokhely erényét egyesíti, s aki a Pancs Koszi által határolt területen belül hal meg, egyenesen a mennyekbe kerül. Ez az oka annak, hogy oly sok hindu igyekszik Benáreszben tölteni élete utolsó napjait.

„Ráma nám, Szatja he”

A hinduizmus — bár India mellett csupán Nepál, az Indonéziához tartozó Bali-sziget, az indiai-óceáni Mauritius, valamint Fidzsi-szigetek lakóinak többsége hindu — több mint 700 millió követőjével Ázsia legjelentősebb vallása. Sokszínű megjelenése ellenére az egyik legrégebbi világvallás, gyökerei közel 3000 évre nyúlnak vissza. Kialakulása a védikus szövegek megjelenésének idejére tehető, a vallás fontosabb tanításai ezekben fogalmazódnak meg. Az Indus-völgyi civilizációk, a déli dravidák, valamint az északról betörő árja hódítók világfelfogását, hiedelmeit, szertartásait, rituális gyakorlatát ötvöző brahmanizmus — elsősorban Mahávira és Buddha fellépésének köszönhetően — jelentős reformokon ment keresztül, így a mai értelemben vett hinduizmusról mintegy 2000-2500 éve beszélhetünk.

E vallás lényegét többen is megpróbálták definiálni, a legtömörebben Gandhi fogalmazott: „A hinduizmus az igazság keresése erőszakmentesen”. Valamivel hosszabb meghatározást ad az angol indológus, Charles Eliot: „A hinduizmus mint hit meghatározhatatlan, alaktalan, sokoldalú, mindenki azt fogadja el belőle, amit akar. Nemhogy meghatározni nem lehet, de még csak azt sem mondhatjuk róla, hogy vallás a szó megszokott értelmében. Mai formájában ugyanúgy, mint az ősiben, különféle hiedelmeket és gyakorlatokat foglal magában, a legalacsonyabb rendűtől a legmagasabb rendűig, gyakran egymásnak ellentmondókat is. Lényege talán az, hogy élni és élni hagyni....” — írja egyik tanulmányában.

A hinduizmus a vallások többségével ellentétben nem próbál idegeneket a befolyása alá vonni, nincsenek hittérítői, türelmes, elnéző vallás lévén, kész más tanítások befogadására. Ebből egyúttal az is következik, hogy hindu senkiből sem lesz, ebbe a vallásba csak beleszületni lehet. A hinduknak

nincsenek általánosan elfogadott vezetői, a szent szövegek értelmezésében nagyfokú szabadsággal rendelkeznek. Az egyszerű embereknek nagy tekintélyű szellemi vezetők, elismert hindu filozófusok segítenek az eligazodásban. A vallásnak három alapvető praktikája van: a pudzsá vagy imádság, a halottégetés, valamint a kasztrendszer szabályai.

A hinduizmus legfontosabb gondolata a karmáról és a reinkarnációról szóló tanítás, mely azt mondja, hogy valamennyien újraszületések láncolatán megyünk keresztül, a reinkarnációk körforgásából csak a spirituális megüdvözölés, a móksa elérése révén szabadulhatunk meg. Azt, hogy elkövetkező életünket milyen alakban kell leélnünk karmánk, vagyis cselekedeteink összessége határozza meg. Pozitív karma, tehát jótettekkel leélt élet esetén a móksához közelebb kerülve, magasabb rendű inkarnációra számíthatunk, ellenkező esetben viszont alacsonyabb szintű újjászületés vár ránk. A hinduizmus ezzel arra tanít, hogy tetteink következményei elől nem menekülhetünk. Minthogy ezen logika mentén az újraszületéseknek a cselekedetek az okai és kötelékei, sokan az aszkézist, a cselekvés és a vágy visszatartását tekintik az egyedüli helyes útnak. Nem véletlen tartja Louis Renou francia professzor a hinduizmust a lemondás vallásának, ahol „minden az egyén ügye”, egyedül saját maga felelős a megváltásáért.

Az egyén társadalmi helyzetéből származó kötelezettségeit a dharma, az örök világtörvény határozza meg, az élet társadalmi, etikai és szellemi harmóniája a dharma előírásainak betartásával teremthető meg. A hinduizmus alapvető szellemi gyakorlata a meditáció, vizsgálódására a kétkedés, a tagadás jellemző, a kézzelfogható anyagi valóság helyett szívesebben foglalkozik az elvont, szellemi kérdésekkel. Világfelfogása központjában a szanszára — a kezdethez visszatérő folyamat — fogalma áll, gondolkodásmódját, érvrendszerét talán az Upanisad néhány sora érzékelteti a legjobban: „A nap sohasem nyugszik le, és soha nem kel fel. Amikor az

emberek azt hiszik, hogy a nap lemegy, csupán a nappal végére érve teremt éjszakát, miközben a másik oldalon nappal van. Amikor az emberek azt hiszik, hogy felkel, csupán megfordul, s lent nappalt teremt, míg a másik oldalon éjszaka lesz. Valójában soha nem nyugszik le.”

A hinduk vallásukat magánügynek tekintik, még ha többen is vannak együtt, a pudzsát egyénileg végzik, ritka a csoportos imádkozás és éneklés. Otthonaik többségében kis oltár található, rajta kedvenc istenük képével, szobrával. Szertartásuk elmaradhatatlan része az isten számára bemutatott áldozatot helyettesítő felajánlás. A Krisna-hívők például úgy gondozzák istenük bronz szobrát, mintha élne: fürdetik, lefektetik aludni, majd felébresztik és megetetik. Tiszteletére füstölőket gyújtanak, s rövid imákat mantráznak. Az otthoni pudzsával azonban még korántsem merül ki istentiszteletük, magányosan vagy családostól gyakran járnak templomokba, szentélyekbe is, különleges alkalmakkor — fontosabb ünnepeken, vagy amikor a csillagok állása kedvező — hosszú útra indulnak és felkeresik a szent zarándokhelyeket. A vallásos áhítatnak csak ritkán kifejezett célja móksa elérése, vagyis az újraszületések körforgásából való kiszabadulás, a legtöbbször kisebb, rövidtávú előnyökkel is beérik: jó egészségért imádkoznak, megfelelő élettárs kereséséhez kérnek segítséget, gyermekre, jólétre vagy szerencsére vágyakoznak.

Elcsigázott, fáradt turistákként rójuk az óváros járda nélküli utcáit, labirintusait, sikátorait, sehol egy fa, melynek árnyékában megpihenhetnénk. Pókhálós virágtartókból csenevész zöldek lógnak. Néhol annyi az ember, hogy csak oldalazva férünk el, hancúrozó gyerekeket, csontváz-kutyákat, meredten maguk elé néző szamarakat, friss tehénlepényeket kerülgetünk. Az utcákon végestelen-végig árusok hada, lépten-nyomon temetési menetbe ütközünk.

— Ráma nám szátja he (Az isten neve igazságos) — kántálják monoton hangon a halottszállítók. E négy szót ismétlik fáradhatatlanul, mígnem hangjuk belevész a tülkölésbe, fülsiketítő zajba. A

Majomtemplomként ismert Durga szentélyben — ahonnan legutóbb valósággal menekülnünk kellett — ezúttal majom nincs egy szál sem, csak pár tálka rizst fedezünk fel, feltehetően a korábbi pudzsák maradványai. Lődörgéseink során kedves dardzsilingi vendéglőre lelünk, a koszt nem igazán jó, a kiszolgáló lepcsa asszonyka viszont annál csinosabb.

A déli forróság idejére hotelszobánkban keresünk menedéket, míg Attila az elküldendő cikkeket javítgatja, addig én megszállottként mosom elszennyeződött ruháinkat, hiába kopogtat reggel és este kitartóan ajtónkon a dhobi, kalkuttai „kollégája" elvette a kedvemet, nincs túl nagy bizalmam irántuk. Ágyunk fölött a falon sárgászöld gekkók hűsölnek a ventillátor friss légáramában, az ártatlan kis jószágok rezzenéstelenül figyelik minden mozdulatunkat. A nagy melegben a szállóvendégek — külföldről érkezett nászutasok, hátizsákos tinédzserlányok, tapasztalt világjárók — is inkább itt, a nyíló virágú bougenvilleás kertben vagy a tornác hűvösében pihennek, karosszékükből csak addig emelkednek fel, míg egy vékonypénzű hindu felmossa a követ. Vizes rongyát hosszú kötéllel jobbra-balra rángatva, alaposan megcsíkozza a koszt.

A mindössze négy kilométerre fekvő békés Szárnáth, a buddhizmus bölcsője, egészen más, mint a hindu Benáresz. A régi sztupák között bolyongva szinte tapintható a csend; nyugalom honol, csak egy-egy madárfütty hallatszik olykor-olykor. Több mint 2500 évvel ezelőtt itt az Őzek Ligetében tartotta Buddha első szentbeszédét, az ún. Dharmacsakrát, és ismertette meg öt tanítványával az arany középútról szóló tanát. „Aki a Megvilágosodáshoz vezető utat választja, annak két szélsőséget kell elkerülnie. Az első a test vágyaiban való elmerülés szélsősége. A második

ennek ellentéte, ... ez a test és az elme értelmetlen kínzattatása, az aszkétizmus szélsősége — mondotta Buddha. A Nemes Ösvényt, amely ... felülemelkedik mindkét szélsőségen, úgy hívhatjuk, hogy a Középső Út. ... A Nemes Ösvény követése olyan, mintha lámpával a kezünkben lépnénk be egy sötét szobába: a sötétség eloszlik, a szoba megtelik világossággal." A Nirvánába, a végső boldogságba, a tökéletes nyugalomba a Négy Nemes Igazság — a Szenvedésről, a Szenvedés Okáról, a Szenvedés Megszűntetéséről, a Szenvedés Okának Megszűntetéséhez Vezető Nemes Ösvényről szóló igazság — felismerésén át vezet az út. „... Ahol a Négy Nemes Igazság tökéletesen megértetett, ott kiapadnak a szenvedélyek forrásai..." — tanítja a nagy vallásalapító.

Az 1931-ben épült Vihára templomban vörös palástos szerzetesek szorgoskodnak, a falakon japán freskók — összesen huszonegy — jelenítik meg Buddha életének főbb eseményeit. A templomtól nyugatra, a hatalmas Dhamékh sztupa tövében világi hivők és szerzetesek imádkoznak. Az impozáns építmény alul egy 28 méter átmérőjű, 13 méter magas nyolcszögletű kőtalapzat. Ezen helyezkedik el a 31 méter magas, közepén Gupta-kori motívumokkal díszített hengerszerű torony. A sztupa téglából készült felső része valószínűleg befejezetlen maradt. A bejárati kapu közelében látható Dharmarádzsiká sztupát a Mester relikviái számára Asóka építtette. A park a dzsainák számára is szent hely, úgy tartják, hogy itt hunyt el Shrejamshanatha, a tizenegyedik Tirthankára, emlékét a Dhamékh sztupa közelében emelt dzsaina templom őrzi.

Az Archeológiai Múzeumban áll Asóka oroszlános oszlopfőjének maradványa, melyről Bhárat (Indiai Köztársaság) címerét mintázták. A világlótuszon nyugvó kerek fedőlapon a négy világtájat jelképező állatok: oroszlán, elefánt, bika és ló láthatók, jelezvén, hogy egykor a buddhizmus a világ minden irányában terjedt. Két-két állat között a Tan kereke

(dharmacsakra) buddhista szimbólum van elhelyezve. Az oszlopfő tetején egymásnak háttal négy oroszlán ül, ezek eredetileg a Tan nagyméretű kerekét tartották. Az oroszlános oszlopfő által „ihletett” állami címeren azonban csak három oroszlán látszik, alattuk az Upanisadokból vett idézet: „Szatjaméva dzsajáté” vagyis „Az igazság győzedelmeskedik egyedül.”

Rossz közlekedési tapasztalatainkból okulva, Varanasziból már hajnalban útra kelünk. Ezúttal bejön a számításunk, hisz még kellemes időben, fél kilenc körül érünk a 120 km-re levő Allahábádba. Mint Indiában a vízparti települések legtöbbje, a hinduk számára ez is egy szent hely, ráadásul nem is akármilyen, hiszen a város alatt találkozik a Gangesz a Dzsamunával. Márpedig a hinduk úgy tartják, hogy a szent folyó megtisztító hatása a beléömlő másik folyó fizikai ereje révén fokozódik. A parton már rengeteg ember tolong, a koldusok és a borbélyok sorfala között hatalmas tömeg kígyózik a szent fürdőhely felé. A tisztulásra vágyók könnyebben adnak alamizsnát, a megmártózás előtt sokan kopaszra nyiratkoznak.

Körülbelül 12 évente — a legalkalmasabb időt az asztrológusok számítják ki — kaszttól, doktrínától, szektától valamint társadalmi pozíciótól függetlenül, hinduk milliói gyűlnek össze Allahábád közelében, hogy megünnepeljék a Mahá Kumb Melát, amely feltehetően a világon a legnagyobb embertömeget megmozgató rituálé. A zarándokok a Gangesz és a Dzsamuna folyók találkozásánál gyülekeznek, ott ahol valamikor a misztikus Szaraszvati folyó is beléjük ömlött. Legutóbb, 1989-ben mintegy 13 millióan jöttek el a „szent összefolyáshoz” (prájag), a felállított sátrak tömege 3600 hektárt terített be. Február 6-án a Kumbhadzsog év hajnalán milliók léptek a vízbe, hogy levethessék karmájuk kötelékeit és elnyerjék a végső megszabadulást. A Kumb Mela eredete egy ősi ind legendára vezethető vissza. A történet szerint a démonok és az istenek a halhatatlanság nektárját tartalmazó, amrittal teli kehely birtoklásáért kaptak hajba egymással. A küzdelem 12 napig tartott, a

kelyhet Visnunak sikerült megkaparintania, ám amikor elszaladt vele négy csepp nektár a földre hullott. Ahol az amritcseppek földet értek, ma szent helyek találhatók, ám a legszentebb köztük a Mahá Kumb Melának helyet adó Allahábád.

A város szélén áll a Néhru család rezidenciája az Ánand Bhavan, a Boldogság háza, ahol nemcsak a nagy Dzsavaharlál, hanem egyetlen gyermeke, Indira Gandhi is született. Az épületegyüttes, melyben egykor a függetlenségi mozgalom kiemelkedő alakja, Motilal Néhru ügyvédeskedett, majd később unokájának, Indirának Feroze Gandhival kötött esküvőjét tartották, ma múzeum, a család életéhez kapcsolódó tárgyak, ereklyék vannak itt kiállítva. A város története szempontjából azonban fontosabb, hogy Allahábád adott helyt 1885-ben az első Indiai Nemzeti Kongresszusnak, melyen az egyik alapító Allan Octavian Hulme elnökölt.

Kanpur felé az út meglehetősen egyhangú, mindössze egy kellemetlen eset zavarja meg nyugalmunkat. Úgy félúton járhatunk, amikor egy lezárt vasúti sorompónál pillanatok alatt hatalmas tömeg veszi körül kocsinkat, jobbról egy világtalan kamaszkorú koldus nyúlkál be, pénzt és magnókazettát akar tőlünk. A pénz még csak hagyján, ám a Dzsajpurban szerzett Krisnás kazettánkról nem kívánunk lemondani. A fiú egyre szemtelenebb hangot üt meg velünk szemben, mindenáron provokálni akar bennünket, tapogatja Attila csupasz combját és jókorákat röhög. Társai további pimaszságra buzdítják, úgy tűnik, mintha ürügyet keresnének az összeütközésre. A rövidesen felhangzó mozdonyfüttyre aztán fellélegzünk, a sorompó felnyitásával a tömeget összetartó erő azonnal megszűnik, sikerül megszabadulnunk veszélyes fogságunkból.

Ettől kezdve viszont a Subaru kezd rosszalkodni, a kipufogó időnként úgy szól, mint az ágyúlövés, egy alapos felhőszakadás után a durrogás állandósul. Egyre gyakrabban állunk meg szerelni, Attila kiveszi, beteszi a

megtisztított gyertyákat. Etahba érve pillanatokon belül sötétség ereszkedik a tájra, Aligárh előtt többször csendőrök állítanak meg, ám mielőtt még megszólalhatnának, férjem arról érdeklődik tőlük, hogy vannak-e errefelé dakoiták. Ez ellen annyira tiltakoznak, hogy alig bírjuk nevetés nélkül megállni. Heves berzenkedésük közben azt is elfelejtik, miért meszeltek le minket. Miután Attila ezt a kérdést vagy két további ellenőrzési pontnál is elsüti, egész biztosan bekerülünk az itteni csendőrök eseménynaplójába.

Az éjszaka már Aligárhban ér bennünket, Benáresztől több mint 600 km-t tettünk meg idáig, ami indiai viszonylatban valódi rekordnak számít. A Ruby Hotelt könnyen megtaláljuk, a kocsival a szálló udvarán parkolunk. A szoba viszonylag tűrhető, a vacsora azonban pocsék, ízetlen, jellegtelen. Még lefekvés előtt kiderül, hogy a légkondicionálónk rosszul működik, úgy tizenegyre járhat, amikor előkerül egy szerelőféle gyerek, aki kalapácsával teljesen szétveri a berendezést, majd hirtelen eltűnik, és csak félóra múlva jön vissza folytatni a munkát, most viszont már segítőtársa is akadt. A fáradtságtól kókadozva ülünk az ágy szélén, figyeljük barmolásukat, végül megunjuk a „szerelést”, elküldjük őket. Nem akarjuk egész éjjel társaságukat élvezni, inkább kifizetjük a „légkoncionált szobát”, és alszunk melegben.

Aligárh elsősorban muszlim egyeteméről híres, a város egyetemén tanított többek között India első muszlim köztársasági elnöke, Zakir Husszain is. Nekünk azonban másért is emlékezetes lesz: az éjszakai felhőszakadás után a főút egyik „tócsájában” szabályosan megfeneklünk. Az utcákon hömpölyög a víz, a kerékpárosok, gyalogosok térdig gázolnak benne. Egyik-másik nagyobb jármű nekilódul, én egy útszéli kiemelkedésre felállva figyelem, mit lehetne tenni. A megoldást egy Tata adja, nagy lendülettel megy neki a víznek, kereke teljesen elmerül, ám miközben utat vág, jobbra-balra hullámok indulnak a járda felé. Azonnal utána eredek, s a nyomában sikerül

szerencsésen átkelnünk, persze azért így sem ússzuk meg szárazon: az ajtók résein befolyik a sáros víz, a riasztó ismét, immár véglegesen elhallgat...

Feleségét 35 évvel élte túl

Nem véletlenül tartottunk attól, hogy Agrában már kora reggel rengeteg a turista és a zarándok, a város közelében mindenféle szállító-alkalmatossággal telik meg az út. Egy kevés ide is juthatott volna az aligárhi felhőszakadásból, hisz a járművek és a szél által felkavart porfelhőben olykor még az orrunkig sem látunk. Gondolatban a legszívesebben visszafordulnék, ám a kerekeken guruló folyam ellenállhatatlanul sodor magával előre. A kaotikus forgalom teljesen igénybe veszi erőnket, az éktelen dudaszó, a rengeteg megállás, a sok üresjárat a füsttel „higított” porban, kikezdi türelmünket.

Nyomott hangulatunk csak, az Ó-Delhi Lál Kilájához megszólalásig hasonlító Vörös Erőd kockakövein baktatva kezd oldódni. Az Amar Szingh kapun belépve — miután az árusok hadától sikerül megszabadulnunk — a Gyöngy mecset árkádos kerengőjére esik pillantásom, a fehér márványon szabadon hancúrozhat fény és árnyék. A vörös homokkőből épült Nyilvános Kihallgatások csarnokában osztogatta népének Sáh Dzsahán megfellebbezhetetlen tanácsait, a Dzsamuna partján található fehér márványpavilonban, a Magánkihallgatások csarnokában a főméltóságokat, követeket fogadta. Érdekes, de már itt az erőd falai között is a halhatatlan asszony, Mumtázi Mahal szelleme kísért, az ő emlékét őrzi a — férje által tiszteletére emeltetett — márványrácsokkal csipkézett Musszamán Burdzs. Élete végén — saját palotájának foglyaként — e csodálatosan szép nyolcszögletű torony nyitott pavilonja volt Sáh Dzsahán hálószobája, halotti ágyán itt hunyta le végleg szemeit az agg uralkodó. Azt mondják, mielőtt meghalt volna, utolsó pillantásait a Tádzsban pihenő hitvese felé vetette. Trónjától megfosztva nyolc évig raboskodott palotájában, szerette volna legalább egyszer meglátogatni szerelmét, ám erre már csak a halála után

kerülhetett sor, holttestét a Dzsamunán csónakkal vitték át a Tádzsba, Mumtazi mellé.

Az alig több, mint 4 kilométerre lévő márványpalotához kocsival közel egy óráig tart az út. A hatalmas parkolóban árusok rohama fogad:

— Memszáb! Száhib! Madam! Miszter! — halljuk innen-onnan, hol engem ráncigálnak, hol Attila karja után nyúlkálnak. Az üzletsor árkádja alatt — felvéve a tömeg tempóját — lassan csoszogunk előre a vörös homokkőből épített háromszintű kapu felé. A Tádzs, mint aki bújócskát játszik, egyelőre semmit sem láttat magából. Ám amint a harminc méter magas bejárati kapuhoz érünk, hirtelen világosság támad, s a pálmákkal és ciprusokkal szegélyezett medencéivel, mozaikszerűen kialakított virágágyásaival tökéletes szimmetriát mutató kert végén, egyszer csak feltűnik Mumtázi palotája, a fehértestű márványcsoda. Mintha a paradicsomba léptünk volna, önkéntelenül is megállásra késztet a lélegzetelállító látvány. A közel 70 méter magas kupolás ékszerdoboz három és fél évszázada hirdeti a szerelem halhatatlanságát. Négy sarkában a minaretek mint délceg gárdisták vigyázzák a halott asszony álmát. A smaragd vizű medencében lustán nyújtózkodó Tádzs két oldalán szégyenlős asszisztensként szerénykedik a két vörös mecset.

A mauzóleumot Korán idézetek és indás virágintarziák ékesítik. A mindössze hat négyzetcentiméternyi virágok hatvannégy különböző darabból készültek, s oly tökéletesek, hogy az összeeresztéseket még nagyítóval sem lehet kivenni. Odabenn, pontosan a kupola alatt áll Mumtázi Mahal és Sáh Dzsahán jelképes síremléke. Az igaziak lenn a kriptában pihennek. A koporsókat egyetlen tömbből kifaragott ember nagyságú márványrács védi a látogatóktól. A sírköveket féldrágakő-díszítések borítják. A rácsokon átszűrődik a beszökő napsugár. A kőpárkányon túl, a völgyben a Dzsamuna kanyarog. A márványlépcsők alján ezernyi gazdára váró lábbeli; félretaposott

szandálok, elnyűtt csappalok, viseltes saruk, kopott sportcipők hevernek egy rakáson. Mielőtt végképp elhagynánk a virágoktól és szökőkutaktól pompázó kertet, a kapuból visszapillantva búcsúzóul még egyszer szemrevételezzük e káprázatos építészeti költeményt.

Ardzsumán Bánu Bégam, akit férje Mumtázi Mahalnak, a Palota ékességének becézett, az emberek között is rendkívül népszerű volt, a nép egyszerűen csak Tádzs Bibinek, Diadém úrnőnek nevezte. Sáh Dzsahán összes felesége közül az odaadó, okos Mumtázi Mahalt kedvelte a legjobban. A szeretett asszony tizennyolc évi házasságuk során tizennégy gyereket hozott a világra, s az utolsó szülését követően, 39 éves korában gyermekágyi lázban halt meg. Halálos ágyán arra kérte férjét, hogy ne vegyen más asszonyt a helyébe, s számára olyan síremléket emeltessen, amely méltóképpen hirdeti szerelmüket. Sáh Dzsahán a gyász súlya alatt teljesen összeroppant, állítólag egy nap alatt megőszült. Feleségét 35 évvel élte túl, s noha bánatát időnként háremhölgyekkel enyhítette, ígéretéhez végig hű maradt, többé nem nősült meg, és az asszony halála után hamarosan hozzákezdett a kért síremlék megvalósításához. Olyat akart létrehozni, amelyet még nem látott a világ. Az építőmesterek pályázatai közül leginkább a Tádzs Mahal, a Sír Palota makettje nyerte el tetszését.

A Tádzs történetéről rengeteg legenda kering, építése izzadságos munkát, sok szomorúságot, fájdalmat, áldozatot követelt. Az egykori krónikások elmondása szerint Sáh Dzsahán — hogy főépítésze kellőképpen átérezze az őt ért nagy gyötrelmet — még az építkezés megkezdése előtt megölette a mester kedvesét. A Tádzs befejezése után pedig, hogy a mauzóleumhoz hasonló márványremeket többé véletlen se készíthessenek, megcsonkíttatta a Perzsiából, Franciaországból, Itáliából, Törökországból, Indiából, valamint a mai Üzbegisztánból és Pakisztánból toborzott mesterembereket. Sok találgatás forog közszájon, azonban a művészettörténészek mind a mai napig

nem tudják megfejteni, ki volt a palota tervezője; legtöbbjük a perzsa Usztad Iszátra tippel. Az építkezésnél egykoron közel húszezer munkás dolgozott. A mauzóleum építéséhez szükséges anyagokat a világ különböző részeiből szerezték be. A munkához 1631-ben kezdtek hozzá, s az emlékmű 1648-ban nyerte el végleges formáját.

A Tádzs megítélésében megoszlanak a vélemények, vannak akik túl nőiesnek találják, mások, mint építészeti csodát, egyenesen az egyiptomi piramisokhoz, vagy az athéni Parthenonhoz hasonlítják, sokan csodálják, ám akadnak olyanok is, akik egyszerűen tejszínhabos tortává degradálják. Az ízlések különbözőek, ékességéért rajonghatnak, érzelmességéért elutasíthatják, ám a remekműnek igazából sem a határtalan lelkesedés, sem pedig a kritikák nem árthatnak, kibír minden szuperlatívuszt, rendíthetetlenül hirdeti a mindent elsöprő szerelmet, amiért eredetileg létrehozták. Tarthatják hindunak, muszlimnak vagy európainak, a tényen mindez nem változtat, a Tádzs valamennyiünk tulajdona, vagy ahogy Tagore mondja: „Egy könnycsepp az örökkévalóság arcán”, egy épület, mely folyvást visszhangozza: „Nem feledlek, nem feledlek, óh drága szerelmem!”

Sáh Dzsahán úgy tervezte, hogy saját síremlékét — egy fekete mauzóleumot — a Tádzzsal szemben, a Dzsamuna túlsó oldalán építteti fel, amelyet — a maradandó köteléket szimbolizálva — egy híd kapcsolt volna össze felesége sírjával. Elképzelését trónkövetelő fia, Aurangzeb húzta keresztül azzal, hogy beteg apját a Musszamán Burdzsba záratta, ahol nyolc évi raboskodás után tért meg őseihez az agg uralkodó. A pénzéhes fiú, ahelyett, hogy új síremléket építtetett volna, a mauzóleum belső szimmetriáját megtörve, apját a Tádzsban helyeztette el. A Tádzsot fennállása óta többször kifosztották, s ami a legfurcsább, hogy a sírokat eredetileg szegélyező aranykorlátokat állítólag maga Aurangzeb rabolta el. A múlt század közepén az angolok fejében még a lebontás gondolata is megfordult, darabjait

árverésen kívánták értékesíteni. A Tádzs Mahalt végül is a Vörös Erőd iránt mutatott lanyha érdeklődés mentette meg a kiárusítástól.

Távozóban már kevésbé feszélyez a por, a tömeg, a szag és a zaj, inkább csak az átélt élmény bizserget. Gondolataink minduntalan visszakanyarodnak a Sír Palotához, így aztán szinte észre sem vesszük, hogy következő állomásunkhoz, Sikandrába érkeztünk. Ebben, a Sikander Lodi szultánról elnevezett városban helyezték végső nyugalomra Akbárt, a mogulok legnagyobbikát. A dolog pikantériája, hogy e település arról a Lodiról kapta a nevét, akit a mogulok zavartak el innen. A többemeletes épületet, Akbár tervei alapján, halála után fia, Dzsehángir készíttette el vörös homokkőből és márványból. A földalatti sírkamrára Allah gyönyörű nevének 99 féle változatát vésték fel. A bédekker szerint a sír márványtalapzatát egykoron a híres Koh-i-noor gyémánt díszítette, ami később — miután 1526-ban kifosztotta Agrát — Bábar zsákmánya lett. Ez a gyémántos történet meggyőzően hangzik, ám — ha valódiak az évszámok — teljességgel lehetetlen, ugyanis a sírban fekvő Akbár, nem más mint Bábar unokája. Az 1530-ban elhunyt Bábar aligha rabolhatta el az 1605-ben meghalt unokájának sírját díszítő gyémántot. Az 1526-os évszám Bábar panipati győzelmének dátuma, ekkor verte szét Ibrahim Lodi seregét és vált Észak-India urává. Az unoka csak tizenhat év múlva, 1542-ben látta meg a napvilágot.

Akbár érdekes egyéniség, széles látókörű, bölcs ember volt, bár élete során sem írni, sem olvasni nem tanult meg, született intelligenciája, politikai éleslátása, vallási toleranciája révén képes volt megoldani a problémákat, sikerült egységes államot létrehoznia. Egész fiatalon, 14 évesen került a trónra, s közel fél évszázadon át uralkodott, hódításai révén a Humájuntól örökölt kis országot óriásivá duzzasztotta. Fellendítette a kereskedelmet, előmozdította az ipar fejlődését. Nem tett különbséget a muszlimok és a hinduk között. Sikerült konszenzusra jutnia a hindu vezetőkkel, módosította a

hindukat sújtó megalázó adórendszert, eltörölte a fejadót és a rituális fürdésért kivetett adót. Megtiltotta a hindu templomok lerombolását, általában pártolta kultúrájukat. Rendkívüli türelemmel viseltetett a különböző vallási tanokat vallókkal szemben, őt magát azonban igazából sem saját vallása, az iszlám, sem a hinduizmus hittételei nem elégítették ki, ezért új vallást alapított, melyben tulajdonképpen a meglevő vallásokat egyesítette. Vallási tanai azonban a külsőségekhez, ceremóniákhoz szokott emberek körében nem találtak tetszésre, s halála után hamarosan feledésbe merültek.

Rövid pihenő után Mathura felé folytatjuk utunkat. A látnivaló nem különösebben ragad magával; kocsink mellett festett arcú szent emberek bandukolnak, vállukon botra akasztott motyójuk himbálózik, fejük fölött halványzöld papagájok röpködnek. Krisna szülővárosába, a szent Mathurába igyekszik mindenki A hindu hitrege szerint egykoron a gonosz Kansza uralkodott a városban. A zsarnok sok kegyetlensége mellett, a vaisnaváknak istenük, Visnu tiszteletét is megtiltotta. Válaszul Visnu úgy döntött, hogy ember képében születik újjá. Ilyen előzmények után jött világra — Vazsudéva és Dévaki nyolcadik fiaként — Krisna. Kansza, akinek megjósolták Krisna születését, annyira megijedt a hírtől, hogy elrendelte az akkortájt születő összes csecsemő lemészárlását. Krisnát azonban a csodával határos módon sikerült a vrindavani erdőbe menekíteni, ahol Nanda, a pásztor magára vállalta az újszülött gondozását és felnevelését. A gyermek eltűnését szörnyű vérengzés követte, szerencséjére nem leltek a nyomára. A tehénpásztorok közt felcseperedő Krisna — csintalan gyerek lévén — sokszor megviccelte Nanda feleségét, Jasodát, és a pásztorlánykákat. Igazán azonban senki sem tudott rá haragudni, mert oly édesen kacagott, hogy minden fehérnépet leszedett a lábáról. A kamaszodó Krisna a gopik (pásztorlányok) kedvence volt, ha meghallották fuvolájának varázslatos hangját, csapot-papot otthagyva rohantak hozzá. Az ő szerelmes szíve azonban Rádhához húzott.

Miután felnőtté vált, számos hőstettet hajtott végre: Megölte az elfogatására küldött démonokat. Legyőzte Kaliját, a kígyók urát. Eloltott egy erdőtüzet, kimenekítve onnan a gopikat és a teheneket. A feldühödött Indra vízözönszerű esőjétől, a Govardhana hegyet esernyőként felemelve védte meg az embereket és az állatokat. Amikor a felnőtt Krisna elérkezettnek látta az időt arra, hogy megmérkőzzön kegyetlen nagybátyjával, Kanszával, Vrindavanból harcosként tért vissza Mathurába. Előbb nehéz küzdelemben legyőzte az óriási elefántot, majd annak véres agyarával halálra sújtotta népének megnyomorítóját. A városba visszatért a boldogság.

Mathurát a hindu mitológia szerint Laksmana, Ráma isten fivére alapította, később Krisna nemzetségének, a jádaváknak lett a fővárosa. A Dzsamuna partján fekvő ősi város története a Maurják előtti időkben kezdődik. India egyik legrégibb települése, a brahmanizmus mellett a buddhizmusnak és a dzsainizmusnak is otthont adott, mindhárom vallás gyökeret ereszthetett itt. Nemcsak Krisna és Rádhá hívei keresik fel előszeretettel a várost, de vonzza Visnu követőit is, számukra Mathura és a Dzsamuna folyó ugyanazt jelenti, mint a Siva hívőknek Varanaszi és a Gangesz.

Újabban azonban egészen más okból került reflektorfénybe a város. Ez pedig a Mathura külvárosában létesített kőolaj-finomító. A környezetvédők azóta többször is hevesen tiltakoztak, hiszen a város mindössze 50 kilométerre fekszik Agrától, és az uralkodó északnyugati szélirány következtében a finomító kéményeiből távozó füstgázok — a közvetlen szennyezés, illetve a savas esők révén — jóvátehetetlen károkat okozhatnak a Tádzs Mahalban.

Mi már az előző utazásunk során sem túlságosan lelkesedtünk Mathuráért, ezért inkább Vrindavanban, az „ezer szentély” városában maradunk hosszabb ideig.

Krisna nyomdokában járva, minden rá emlékeztet; a templomban, melybe belépünk szüntelenül szól a szent mantra:

Háré Krisná! Haré Krisná!
Krisná, Krisná. Háré, Háré.
Háré Rámá! Háré Rámá!
Rámá, Rámá. Háré, Háré.

Kijövet egy mosolygó bhakta üdvözlésként sárga tagetesz virágkoszorút akaszt nyakamba.

... és irtunk Tagorénak, hogy jövünk...

Az Agra-Delhi út ittjártunk óta, alaposan megváltozott, kiszélesítették, minősége sokat javult, s ahogy átlépünk Harjana államba, osztott pályássá válik, látszik, hogy az elmúlt években jelentős turisztikai fejlesztés indult meg. Újonnan épült éttermek, hotelek jelzik, hogy több vendéget szeretnének.

Korán este érkezünk Delhibe, így bőven marad időnk mesélni, megbeszélni a látottakat, élményeket, izgalmakat. Indiában járva mindig jó ide visszatérni, biztonságérzetet ad, hogy várnak ránk, hogy izgulnak értünk, hogy örülnek nekünk, ha megérkezünk. A tisztaszagú ágyban gyorsan ránk talál az álom. A csendes éjjelen csak egy megszállott tücsök hegedül szorgalmasan. Reggel kipihenten vesszük birtokba ismét a várost. Felkeressük az ismert helyeket, a Tibet Házban zenekazettákat és füstölőket vásárolunk, a Szarodzsinin pedig jókat turkálunk a sok ruha között, s hogy elég váltásra valónk legyen a hosszú úton, a filléres trikókból, nadrágokból veszünk egy párat. A Csanakján a „Midnight Love” (Éjféli szerelem) megy, a mozi előtt hosszú sorok állnak a jegyekért. A bazárban pedig a „Night-King” a sztár, a potenciafokozó kapszulák főleg az orosz férfiak között kelendők, viszik mint a cukrot. A monszun még időnként nekiveselkedik, de már az utolsókat rúgja, a hőmérséklet „mindössze” 30-34 fok, ám a kilencven százalék körüli viszonylagos páratartalmat még így sem könnyű elviselni, bőrünk minduntalan ruhánkhoz tapad, állandóan mosdatlannak, tisztátlannak érezzük magunkat.

A visszaindulás előtt még egy kellemes vizit vár ránk, meglátogatjuk Erzsike nénit, aki hozzánk hasonlóan, szintén örül a viszontlátásnak. A viszonylag jó egészségnek örvendő idős buddhista festőművésznőt, Brunner Erzsébetet, aki szinte már egy emberöltőt töltött Indiában, sokan ismerik

Hajnóczy Rózsa könyvéből, a Bengáli tűzből. Az írónő érzékletesen írta le, miként robbant be anya és lánya Santiniketán életébe. „Hívást kaptunk Indiába. Előző életünkben indusok voltunk. Egészen biztos, hogy itt éltünk a csodálatos Indiában, azután reinkarnálódtunk magyarokká. De India emléke fantáziánkban, álmainkban tovább élt. Leküzdhetetlen vágyódással gondoltunk mindig előző életünk színhelyére. Végre is nem bírtunk küzdeni vágyainkkal és írtunk Tagorénak, hogy jövünk....”

A bejárati ajtó biztonsági zárai sorra kattannak, aztán végre beléphetünk. Kedves ismerősként üdvözöljük egymást. Gördülékenyen indul a társalgás, mintha csak nemrégen hagyták volna abba, férjemmel ismét azonnal rálelnek a közös ösvényre, a mindkettőjüket érdeklő buddhizmusra. Erzsike néni ma is hibátlanul beszél magyarul, pedig jóval a háború előtt hagyta el szülőhelyét, Nagykanizsát. A múltból való szemezgetésből rendre szeretett édesanyja bukkan fel, akinek elvesztését még mindig mélyen gyászolja, fájdalmát az elmúlt harminc év sem enyhítette igazán. Érdekfeszítően mesél közös buddhista zarándokútjaikról., nosztalgiával emlékezik vissza a Santiniketánban töltött szép évekre, nagy tisztelettel beszél Rabindranáth Tagoréról, felcsillan a szeme, mihelyt szóba hozza a Dalai Lámát, akit még egészen fiatalon, a Tibetből Indiába való érkezésekor örökített meg, büszkén említi Gandhihoz és a Néhru családhoz fűződő baráti viszonyát, valamint a rangos kitüntetést, amit munkásságának elismeréséül kapott az indiai államtól. Halk hangon, szinte suttogva beszél, hegyeznem kell füleimet, hogy le ne maradjak valami fontos információról.

A patinás szoba ajtóinak kereteit szétrágták a termeszek, a kopott falakat beborítják a két művésznő képei. A Buddha-ábrázolásokon szinte kitapintható a Megvilágosodott belső nagysága. Liláskék égbe rajzolódó sztupáik, bársonyzöld bodhifáik egészen modernek. A hírességek közül kitűnik hófehér

szakállával Tagore, jóságos mosolyával Gandhi, a még dús hajú, fiatal Dalai Láma, de a legfrekventáltabb helyen a mama, Sass Brunner Erzsébet portréja függ. A festőművész asszony reumától meggyötört kezei, deformált ujjai súlyos izületi betegségtől szenvednek. Rég nem fest már. Készülődésünkre a szobában láncra kötött kutya éktelen ugatásba kezd. Időközben beesteledett, a viktoriánus lakótelep fái fekete árnyat vetnek a házra. A dunsztos, fülledt este füstölők, jázminok illatától terhes. Míg az ajtóban álló Erzsike néni az ajtófélfát markolássza, hirtelen belémnyilall a keserű felismerés, lehet, hogy most látom őt utoljára. A kép élesen rögzül bennem: hosszú szoknyás, törékeny alakja, halvány fénnyel körbefont sziluettje, míg élek megmarad emlékezetemben.

Fennmaradó időnk nagy részét úti beszámolónk megírásával töltjük, ami egyre nehezebben megy. Fizikailag elfáradtunk, szellemileg eléggé eltompultunk a hosszú úttól, na meg hát Indiáról egyébként sem könnyű írni, Indiát csak sejtetni lehet, csupán hangulatokat tudunk megfogalmazni, objektív képet adni erről az országról szinte lehetetlen. Minket is hol elkápráztat, hol elszörnyülködtet, olykor szinte az egekig emel, máskor hirtelen leejt a puszta valóságba. Egy biztos: rengeteg inger éri itt az embert, Indiát sohasem lehet közömbösen szemlélni.

Már izgatottan készülődünk hazafelé, a Subarut szervizbe visszük, ahol az olajcserét követően megnézetjük a biztonsági berendezéseket; a fékrendszert, a kormányt, a kuplungot; miután minden rendben, gondoskodunk tartalék üzemanyagról, és alaposan feltankolunk ivóvízzel. Egyre többször kerít hatalmába bennünket a honvágy, gondolatban többnyire már otthon időzünk. Hatvanhárom napja kerekedtünk fel. Már kevésbé hajt minket a megismerés vágya, a felfedezés izgalma; indulnánk már vissza, egyedül csak az vezérel, hogy nagyobb baj nélkül hazaérjünk.

„Ádáb arz” — köszönünk el tőlük

A Delhi-Amritszár-Lahore-Multán-Szukkur-Dalbandin útvonalon közeledünk a pakisztáni-iráni határhoz. Utunk Harjána és Pandzsáb államokon keresztül, folyóvölgyekben, öntözött mezőgazdasági területeken halad. Le se lehetne tagadni, hogy India éléstárában járunk. A termőföldeket csővezetékből vagy csatornákból öntözik, a mezőkön többfelé látunk elektromos- vagy diesel szivattyúk részére épített téglakunyhókat, jellegzetes tartozékai a tájnak. Az öntözés előtt nem volt ennyire termékeny ez a terület, akkoriban inkább a csatáiról volt híres. India története szempontjából meghatározóak voltak a Delhitől északnyugatra lezajlott ütközetek. A GT Road menti Panipat mindjárt három csatájáról is nevezetes: az elsőt 1526-ban Delhi szultánja, Bábar vívta, Ibrahim Lodi ellen, a csata Bábar győzelmével ért véget; 1556-ban Akbár ütközött meg az afgán Shér Sáh seregeivel, itt az ellenfél nyert, ám győzelmét nemigen tudta kamatoztatni; 1761 elején pedig a marathák az afgánok csaptak össze egymással. Kuruksétra a kauvarák és a pandavák közötti háborúról ismert. A Harjána és Pandzsáb határán található Ambalá „kilóg a sorból”, ugyanis nem valamilyen csatáról nevezetes, hanem arról, hogy állítólag a város melletti hegyen volt eredetileg felállítva a Kutub Minar vasoszlopa, és csak később vitték el innen a muszlimok a mai helyére.

India ma már a világ tíz legnagyobb ipari hatalma közé tartozik, ennek ellenére agrárország, gazdaságát 70%-ban a mezőgazdaság határozza meg, a foglalkoztatottak több mint 50 százaléka a mező- és erdőgazdaságban dolgozik. India lakosságának nagy része falvakban él. Az egy főre jutó jövedelem az ország különböző részeiben nagyon eltérő, főleg háromjegyű számmal kifejezhető (az országos átlag mindössze 310 USA$/fő!), viszont

négyjegyű Harjána államban — az egy főre jutó GDP 2330 USA dollár — és a legmagasabb Pandzsábban, ahol az egy lakos által megtermelt nemzeti jövedelem 2770 USA dollár. Ezek után nem véletlen, hogy egyetlen szikh koldussal sem találkoztunk. Pandzsábot keresztül-kasul utak hálózzák be, szinte nincs olyan települése, mely ne lenne országúton elérhető, a kiterjedt úthálózat fő oka a fejlett mezőgazdaság, a termények begyűjtésének az igénye, hiszen Pandzsáb, Harjánával kiegészítve India „élelmiszerkosara”. Korábban Pandzsáb és Harjána egy állam volt, ám a szikh önállósodási törekvések miatt 1966-ban további osztódás vált szükségessé, e területet vallási alapon osztották fel egy szikh és egy többségében hindu államra.

Bármerre is járunk, a településeken bőséggel találkozunk, válogathatunk a sörbárok, vendégfogadók, kifőzdék, éttermek között. Dhotira vetkőzött hindu fiúk sütik a csapátit, boszorkányos gyorsasággal formálják kerekre a kovásztalan tésztát. Sürögnek-forognak a tésztakupacok és a forró kemencék között. A pandzsábi Ludhianát Lodi herceg alapította 1480-ban, innen kapta a nevét. Textil- és könnyűipari központ, ezenkívül itt készül az India-szerte oly népszerű Hero kerékpár, jó nehéz, strapabíró bringa, sebváltója természetesen nincs. A városban élt a nagy ínyenc hírében álló maharádzsa, aki mielőtt kivándorolt volna Svájcba 120 szakácsot alkalmazott, ebédre és vacsorára egyaránt 120 fogást készíttetett, amiből egy adagot megkóstolt, a többit pedig szétosztogatta személyzetének.

Másfél hónapja, Iszlámábádban a lapok címoldalán szerepelt a város, a pakisztáni újságok véres zavargásokról, szikh terrorakciókról számoltak be. A nagykövet úr kérlelt minket, véletlen se jöjjünk Ludhiana felé. Udvariasan azzal utasítottuk vissza, hogy ezt nem tehetjük, mert arra visz az út. Végül is jövet elkerültük, most azonban kénytelenek vagyunk a városon átmenni, mivel valóban erre vezet utunk. Ludhiána jelenleg nyugalmas, Pandzsábban ezúttal zavargásnak semmi jele, ilyenkor a betakarítás idején kevesebb idő marad a

terrorcselekményekre. Az út kellemes, gyors, kényelmes az utazás, már Amritszár közelében járunk, amikor egy unatkozó szikh azzal játszik, hogy előzgetve kocsinkat, teli szájjal röhög felénk. Veszem a lapot, időnként engedem, hadd menjen, aztán lehagyom, majd jól rálépek a gázra, s végérvényesen a hátam mögé parancsolom a kis Marutit.

Amritszárba nem megyünk be, a városszélén megnézünk három-négy „spártai" szállodát. A berendezésük még csak elmenne, azonban a tisztaságuk hagy némi kívánnivalót. Végül egy kellemesen hűs, tiszta hotelben éjszakázunk, a sok turbános férfi között én vagyok az egyetlen nő. Az International igazi szikh hotel, rajtunk kívül mindenkin ott van az „öt K". A bárban sajtpakorát, krumpli chips-et eszünk. A terem sarkában szépszámú asztaltársaság, hangosan beszélgetnek, jókedvűen tömik magukba az ételt, hörpölik a szeszt, innen-onnan felhangzik egy-két emésztést segítő böffenés. Szikh módra „Ádáb arz"-zal, köszönünk el tőlük, majd a jobb érthetőség kedvéért megtoldjuk egy „phir milengével", hindi viszontlátással. Figyelmességünkön meglepődve hálásan bólintanak, s kívánnak nekünk jó utat. A légkondicionálótól mélyhűtött szobában a sok-sok párnával felpúpozott dupla ágyon — utunk során először — mindketten fázunk. Szekrényünkben egy kis egér rágcsál, a folyosón pedig beszívott férfiak danáznak. Alaposan felöntöttek a garatra, reggel az ajtók elé kitett üvegtermésből — a whiskys és sörös üvegek garmadájából — látjuk, vidámságuk nem volt véletlen.

A Pakisztáni határnál fekvő Wagahba most is hiába érkezünk korán; a szabály, az szabály; csak tíz óra után nyitnak; nincs mese, várnunk kell. Bár csak néhány hátizsákos turista van itt rajtunk kívül, fél tizenkettő, mire a pakisztániakkal is végzünk. Pedig ezúttal fél órát nyerünk az időeltolással. A hosszú időzés elsősorban az indiaiak lassúságának köszönhető, eleve késve kezdenek a munkához, ám ez nem zavarja őket abban, hogy komótosan megteázzanak, majd alapos megfontoltsággal kirakják a dossziékat,

pecséteket, s elfoglalják helyüket az asztaloknál. A téblábolás közben van elegendő időnk szétnézni. A két vámterület között, a senki földjén egy holland rendszámú Mercedes lakókocsi pihen, kaszniját ujjnyi por fedi, jó ideje félreállíthatták. Nem tudni mi történhetett a tulajdonossal, talán carnet után szaladgál. A Mercedes füttyős riasztója a vámosoknak nagyobb élvezetet nyújt, mint az utazókkal foglalkozni. Időnként, mintha arrafelé lenne dolguk, elsétálnak a lakókocsi mellett, és „véletlenül" kissé oldalba taszítják. A füttyögésen aztán jót derülnek.

Az indiai vámosok elég sokat pepecselnek, néhány cédulát is kitöltetnek velünk, s természetesen a legjobban becsomagolt filléres cserépfigurákat tartalmazó dobozt nyittatják fel; mindezt persze nagyon udvariasan teszik. Még szerencse, hogy a pakisztáni oldalon nem vacakolnak túl sokáig. Lényegesen gyorsabb az ügymenet, megismernek minket, dicsérik a kocsit, őszintén örülnek nekünk. Attilának most is sikerül bepillantania a külföldi járműveket regisztráló dossziéba, augusztusban nyolc idegen gépjármű lépte át India felől a határt, köztük egy Yamaha motor.

Lahore felé gondosan kinézzük a városban követendő útvonalat, azonban egyes útszakaszok fémkorlátokkal vannak lezárva a forgalom elől, valami demonstrációra készülhetnek. A lezárások miatt kényszerpályára kerülünk, utcatáblát, feliratot csak elvétve látunk, a City bankjai között arra csalinkázunk, amerre lehet. Innentől kezdve teljesen ki vagyunk szolgáltatva informátorainknak. Néhány téves információ után már fogalmunk sincs hol járunk, csak azt tudjuk, hogy valahol Lahore-ban. Mentőötletként a Kalkuttában bevált módszerhez folyamodunk: leintünk egy szkútert, Attila beszáll, hogy a Ravi-hídhoz navigáljon engem. Az ötlet most nem igazán jön be, a szkúteres ugyanis nem néz hátra, kis járgányával mindenhova befurakszik, index nélkül kanyarog jobbra-balra, cikázik ide-oda, nagy nehézséget jelent számomra a követés, nemtetszésemet gyakori dudálással

fejezem ki, a hangot azonban elnyeli a kürtkoncert. Végül azért csak sikerül utolérnem őket. Miután átkelünk a hídon, rájövünk, hogy nem egészen arra megyünk, mint amerre szeretnének, bár minden út Karacsiba vagy Iszlámábádba vezet, nem ez a legrövidebb és a legjobb minőségű. Azzal, hogy visszafordulunk, kétszer fizetünk hídpénzt, ám egy sokadik eligazítás nyomán gond nélkül megtaláljuk a Multán felé vezető utat. A Peshawar-Iszlámábád-Lahore-Karacsi National Higwayt hosszú kilométereken keresztül hulladékhalmok szegélyezik, csupa kosz és korom minden, több helyen füstöl a meggyulladt szemét.

Lahore és Multán között eléggé unalmas az út, Pakisztánnak ez a része gyakorlatilag öntözött sivatag. Sok érdekesség nincs, az egyetlen jelentősebb város Sahiwal, a korábbi Montgomery. Elhaladunk az Indus-völgyi civilizáció egyik legnagyobb városának romjai mellett. A North Western Railway és a Ravi doábja között fekvő Harappa kb. Krisztus előtt 2300-1750 között élte virágkorát. A húsz méter magas és 5 km kerületű mesterséges dombját 1856-ban, Viktória királynő uralkodása alatt, fedezte fel a vasútépítő William Brunton, majd 1921 után tárták fel a vályogtéglákból épült, fallal körülvett védőerődöt, s a merőleges utcákkal összekötött lakónegyedet. Érdekesség, hogy a csatornázott lakóházakban mosdóhelyiség és latrina is található. A feltételezések szerint Harappát mintegy 25 ezer ember lakta. Korábban úgy terveztük, megnézzük az ősi település maradványait, az ásatások megtekintéséhez azonban már késő van, további egy napot venne igénybe, ennyivel pedig nem óhajtunk többet eltölteni Pakisztánban.

A kocsi ablakán bepöfögő kipufogógázoktól, mint két kéményseprő, olyan kormosan érkezünk a műemlékekben gazdag, hatalmas iparvárosba, Multánba. A stratégiai fekvése miatt Alsó-Pandzsáb legfontosabb városán vezetnek át Pakisztán legfőbb útjai. Valaha itt folyt össze a Ravi és a Csenab, ma a Ravi 40 kilométerrel északabbra ömlik a Csenabba. Régebben a

hódítók, bárhonnan is érkeztek a mai Pakisztán területére első dolguk az volt, hogy megszállják Multánt. Ennek meg is vannak a történelmi emlékei, de késő este lévén nincs alkalmunk megszemlélni azokat, a sötét nem mutat semmi egyedit.

Mint eddig Pakisztánban csaknem mindenütt, a város egyik legdrágább szállodájában, a Sindbadban is követelnem kell a tiszta ágyneműt. Az étterem nem nyeri el tetszésünket, számunkra semmilyen ehető étel nincs, ráadásul a kólánkban jégkocka úszik, amitől előző „élményeink" miatt jogosan félünk. A szálloda nem lenne rossz, de a márványborítású folyosó közepén lévő szobánk mégsem elég komfortos, minden lóg, a függöny, a karnis, drótok a falból, a lámpák csálén állnak. Az összbenyomás és az eddigi tapasztalataink alapján bizton megállapíthatjuk, a pakisztániak be vannak oltva a vendéglátás ellen. Talán az a baj, hogy — mint szerte az országban minden területen — itt a szállodában is férfiak végeznek mindenféle munkát, belőlük pedig hiányzik a megfelelő szépérzék. Szerencsére a hotelünk melletti pékség még nyitva, a bevásárlás után a szobánkban harapunk pár falatot. Míg az Orion tévén a műsort figyeljük, a Samsung hűtőszekrényben kissé lehűl italunk.

Felső-Szind fővárosa, több mint 2000 éven át, a Szukkurhoz közeli alacsony mészkőhegyen állt. A tartomány székhelye eredetileg Arorban volt, kilenc kilométerrel keletre a mai Szukkurtól, azonban miután — 962-ben egy földrengés hatására — az Indus mai medrébe került; a XIII. században egymással szemben — középen a Bukkur szigettel — a folyó két partján épült fel az ikerváros: Szukkur és Rohri. Aror mellett elhaladva jól látható az Indus korábbi medre, a közeli ősi híd az egyik legrégibb az

országban. Az erőd romjai azon a helyen állnak, ahol egykor Nagy Sándor seregeivel megpihent. A városról a nagy kínai utazó, Hszüan Cang is említést tesz. Az Indushoz közeledve először Rohriba érkezünk, a Landsdowne-híd végénél álló hétszintes házak faragott fa balkonjai, ablakai a folyóra néznek.

A mészkősziklák tetején erődszerű házak ülnek. A környező hegyekben számos kőkorszaki leletre bukkantak.

Előttünk az óriási folyam, az Indus, rajta a hatalmas műtárgy, a Szukkuri Duzzasztó. Már 1874-ben felmerült a mű felépítésének gondolata, végül 1923-ban láttak hozzá és 1932-ben készültek el vele. A helykiválasztás szerencsésnek bizonyult, mert az Indus ezen a részen, mészkőfalak gerince között haladva, eléggé elkeskenyedik. A duzzasztóhoz hatalmas öntözőrendszer kapcsolódik, a folyóból hét öntözőcsatorna indul ki, négy a bal parton, három a jobbon. A legnagyobb közülük másodpercenként 849 köbméter vizet szállít. A Szukkurba vezető Indus-hidat, teljesen érthető módon nagyon szigorúan őrzik.

Bár ezúttal messzi elkerüljük a törzsi villongásoktól nevezetes loralai „Rabló utat", vállalva a hosszabb utazást, jelentős kitérőt teszünk, ám itt Szind tartományban sem érezzük magunkat igazán biztonságban, újfent valami rossz érzés fészkelődött belénk. Szorongásunkat csak fokozza, hogy fegyveres őrt akarnak mellénk adni. Szukkurról, azonkívül, hogy kétségtelenül ősi város, túl sok jót nem tudunk elmondani. A bédekker azt javasolja, ha csak egy órát tudunk eltölteni városban, a legcélszerűbb felmásznunk a Maszum Minaret csúcsára, ahonnan jól belátható az Indus-part, a túloldalon szemben Rohri óvárosával. A város legmagasabb pontján emelt minaret 1594 és 1618 között épült, a környékről mindenhonnan jól látható, olyan mint egy téglából készített világítótorony. A minaret 84 láb átmérőjű, ugyanennyi a magassága, és 84 lépcső visz fel a tetejére. Új-Szukkur a torony és a folyópart között húzódik, Óváros pedig északnyugatra terül el. A hotelünk balkonja alatti főutcán kb. 500 méteres sétával jutunk el a híres Óratoronyhoz. Tulajdonképpen ez az 1930-ban felállított zöld óratorony Új-Szukkur központja, innen indulnak ki radiálisan az utak.

Szobánk igen meleg, a délutáni nap perzselően befurakszik a legkisebb résen is, idebenn legalább 50 fok lehet. A hotel éttermével hiába kísérletezünk, itt sem találunk vegetáriánus ételt. A városnézésből a forróság és a fáradtság engem hamar visszaűz. Visszafelé jövet az utcán egy fiatalember, noha akár a fiam is lehetne, hozzám fordul, és fülembe súgja: I love you! Attila nem adja fel ilyen könnyen, még jó darabig lenn marad, alaposan szétnéz a környéken. Beszerez két palack „langyosra hűtött” ásványvizet, végigsétál a világító neon reklámtábláktól színes, sülő pecsenyék illatával terhes bazársoron. Az ágyon pihegve élvezettel hallgatom, amint beszámol élményeiről, a számára egészen hangulatos szukkuri estéről.

Pakisztán

Cserbenhagyó gengszterbusz

A reggeli újságok csupa borzalmakról számolnak be. „Dakoiták támadtak meg egy farmot, egy ember meghalt. Manthar Lakhiar a notórius dakoita megszökött a kotri őrizetéből, négy rendőr tisztviselőt azzal gyanúsítanak, hogy megvesztegetésért közreműködtek a szökésben. Egy férjezett asszonyt egy banda megerőszakolt Khaipurban. Tizenegy személyt letartóztattak Kotri környékén. Katonai tisztogató akciókat folytatnak Szindben, az akció céljak célja megtisztítani az államot az útonállóktól, banditáktól, emberrablóktól és városi terroristáktól. Bushoo Khokhar dakoitát letartóztatták, három fegyveres közül kettőt őrizetbe vettek. Egy rendőrfőnököt is meggyilkoltak. Tíz személyt pedig bebörtönöztek.” — olvassuk a Sind Observerben, ám a többi cikk sem megnyugtató, majdhogynem mind fegyveres rablásról, kínzásokról, halálesetekről tudósít. Ezek után már nem is lepődünk meg azon, hogy indulásnál a hotel személyzete fegyveres kísérőt kommendál, ígérik fél óra múlva megjön, mi azonban azzal hárítjuk el ajánlatukat, hogy még szeretnénk kicsit körülnézni a városban. Természetesen ebből egy szó sem igaz, mert azonnal indulunk a Bolan-hágó felé. Előtte még tankolunk, a benzinkutastól érdeklődünk az útirány felől, szerinte az út nagyon veszélyes, legjobb ha konvojban megyünk vagy őrt veszünk magunk mellé.

Egyre jobban nyomaszt minket Pakisztán, izzaszt a meleg, túl sok a piszok, a kosz, ingerelnek a szagok, a rengeteg légy, az eldobott szemét, az elhullott állatok. Errefelé nincsenek dögkeselyűk, hogy eltakarítanák a felpuffadt tetemeket. Visszatérő sirámunk az utak minősége, melyek nemcsak pokolian rosszak, de a sofőrök miatt életveszélyesek is. Itt már nem segítenek kéz- és karjelzésekkel, mint Indiában; és a sebesség is jóval veszettebb.

Becsülettel bevalljuk, tartunk a balesettől, előérzetünk nem csalt, mert a szubkontinens legmelegebb városát, Dzsakobábádot (májusban 52 C fokot, júniusban 53 °C-os meleget regisztráltak itt) elhagyva, hajszál híján örökre Pakisztánban maradunk. Óvatos taktikám — veszély esetén lehúzódás az út szélére, majd megállás — az életünket ugyan megmenti, ám ezúttal nem válik be, mert egy ámokfutó busz nagy sebességgel a már padkán álló Subarunak vágódik. Az ütközéstől a jobboldali visszapillantó tükör berepül a kocsiba kettőnk közé. A busz sofőrje még csak le sem lassít, nem érdekli, hogy mi történt velünk és a kocsival. Bizonyára arra gondol, hogy Allah akarta így. Remegő lábakkal szállunk ki, az üvegszilánkoktól karunk, nyakunk, arcunk több sebből vérzik, de csontunk nem tört, épségben maradtunk, s ennek most szívből örülünk; annak viszont már kevésbé, hogy az autó jobb eleje horpadtan őrzi a gengszter autóbusz nyomait.

Dzsakobábád névadója John Jacob a múlt század végén érkezett Felső-Szindbe, ahol azidőtájt is teljes volt az anarchia; akkor is törzsi háborúk dúltak. John Jacob Khanger településen állította fel hadiszállását, magabiztos fellépésével szinte kikényszerítette a törvényt és a rendet, s hogy lecsillapítsa a kedélyeket; házakat, utakat és — ami a legfontosabb öntözőcsatornákat — építtetett, megélhetést teremtve ezzel a környék lakóinak. Ezenkívül nagy hangsúlyt helyezett a nevelésre, oktatásra és az egészségügyi ellátásra is. Egy személyben volt mérnök, építész, feltaláló, tervező és katonatiszt. Nagy tekintélyt sikerült kivívnia, s mindenre csupán hét évre volt szüksége. Nagyon fiatalon, életének 36. évében halt meg, a forró vidéken „stílszerűen” hőguta vitte el, miközben a mezőn dolgozott. Hamvait urna őrzi Dzsakobábád temetőjében. A hivatalos szervek azóta számos esetben javasolták a régi Khanger név visszaállítását, azonban a helyi lakók úgy döntöttek, megtartják a Dzsakobábád nevet.

Sibinél elfordul utunk, egy kiszáradt folyómedren átívelő hídon megyünk keresztül. A Quettától 163 kilométerre lévő Sibi, történelmi jelentőségű hely. Nevét egy a Sewa kasztba tartozó hindu hercegnőtől, Sewiről kapta. Nemcsak Nagy Sándor fordult itt meg, hanem a muszlim vezérek: Mohammad-bin Quasim, Mehmud Ghazuavi és Nasiru-ud-Din Kabacha is. A híres átjárót, a Bolan-hágót elérve magas sziklafalak között, igazi szurdokvölgyben kanyarog az út. Megállunk egy pillanatra fényképet készíteni, ekkor fedezzük fel, hogy beszédünket visszaverik a sziklák. Élvezzük a feleselő visszhangot, kiabálunk, énekelünk, fütyülünk, dudálunk. Könnyen bolondozhatunk, hisz senki nem néz minket hülyének, alig jár errefelé jármű, útközben talán egy-két dzsip jön velünk szembe, mi pedig mindössze egyetlen buszt hagyunk magunk mögött, tetején hét kecskét és három férfit számolunk meg. A Bolan medrében alig csillog egy kis víz, ám a kőhordalék-halmok jelzik, hogy olvadás, vagy áradás idején elég félelmetes lehet a most szelíden csörgedező folyó.

Quettát délnyugatról kerüljük el, közvetlen Nushki felé megyünk. Az elágazásnál néhány épület, az egyik restaurantban kólát iszunk. Odabenn marcona férfiak, beludzsiak, pathánok televíziót néznek. A „Leánder-völgyben” szedünk pár leander hajtást, balgán abban reménykedünk, hogy kibírja hazáig. Dalbandin előtt csaknem eltévedünk, az utat vastag homokréteggel fedte be a szél. A homokon megcsúszik a Subaru, indulás után a kipufogó ismét durrogni kezd. Sötétben érkezünk Dalbandinba, ahol egy fiatalember segítségével — mindössze 50 rúpiáért — szállást találunk a Quest House-ban. A hatalmas hálószoba és az elkülönített fürdőszoba tiszta, ventillátor is lenne, csak áram nincs. Röviddel azután, hogy megérkezünk, elalszik a villany, s az áramszünetben hiába próbáljuk meggyújtani a petróleumlámpát, elszoktunk már az ilyesfajta technikától. Természetesen víz sincs, a szivattyú is áramra működik, így a zuhanyozást másnapra halasztjuk.

A reggelt szereléssel kezdjük, megtisztítjuk a gyertyákat, megnézzük az olajszintet, utánatöltünk, átbogarásszuk a motort. A vendégház gondnokától barátsággal válunk el, a kedves fiatalembernek jókedvűen integetünk, ekkor még nem tudjuk mi vár ránk. Alig hagyjuk el Dalbandint, annyira durrogunk, hogy mindenki ránk figyel, érezzük most már súlyosabb a probléma, a motor ugyanis — mivel nem kap üzemanyagot — egyre többször leáll. A forró sivatagban, hogy a motorhoz hozzáférhessünk, minden szerelés előtt ki kell pakolnunk összes csomagunkat, ám próbálkozásaink teljesen eredménytelenek, semmi sem változik. Nincs mese, vissza kell fordulnunk, szerelőt keresni. Egy jól megtermett beludzsi fiatalemberhez irányítanak, babrálja a karburátort, piszkálja a gyertyákat, látszatra elmúlik a probléma. Munkájáért semmit sem fogad el. Sajnos a javulás csak időleges, arra elegendő, hogy olyan messzire távolodjunk, ahonnan már nem érdemes Dalbandinba visszamennünk. Szerelőre errefelé semmi remény. Egyre gyakrabban áll le a kocsi, úgy félóránként pakolunk ki-be a tikkasztó melegben. Kínkeservesen sikerül Nok Kundiig elvergődnünk, ahol egy nyitott pajtában rálelünk egy — olajos ruhájából ítélve — szerelőfélére, kelletlenül kászálódik fel társai mellől, kicsit megpiszkálja a porlasztót, de segíteni nem tud. Az épület falai Szaddam Husszein plakátjaival vannak tele, az egyik pakisztánit megkérdezzük, mi a véleményük róla.

— Saddam is a God, vagyis Szaddam Isten — válaszolja.

Az ürömben némi öröm, hogy az utat Nok Kunditól az eltelt két hónap alatt továbbépítették Taftán felé, mintegy 20 kilométerrel kevesebbet kell szenvednünk a sivatagi homokban. A megmaradt jó 50 kilométer azonban változatlanul olyan, mint amikor a Macedóniai Nagy Sándor vonult vissza rajta seregeivel Indiából. Sajnos a szél miatt a keréknyomokat hamar elveszítjük, a néha mellettünk elsöprő Toyotákra pedig nem tudunk rátapadni, ilyen terepviszonyok mellett még jó állapotban sem tudná a Subaru felvenni velük a

versenyt. Marad a kényszerű meg-megállásokkal szabdalt araszolás. Kínlódik, nyög, prüszköl, rángat, vánszorog a szerencsétlen pára, s mint egy csökönyös szamár lépten-nyomon megáll. Amíg lehet a vasút mellett húzódó telefonvezetéket követjük, ám egy idő után a kocsi számára megmászhatatlan hepehupás homokkődombok kényszerítenek más irányba. Innentől kezdve egyedüli tájékozódást a nap nyújt, csak sejtjük, hogy merre kellene menni. Egy alkalommal teljesen megfeneklünk a talkum-finomságú homokban. Mindent kipakolunk, a négykerék-meghajtásba Attila is besegít, a kocsit ide-oda hintáztatjuk, majd teljes erőből nekifeszülve addig tolja, míg nagy nehezen kiszabadulunk a fogságból.

Alkonyodik, mire végre-valahára elérjük Taftánt. Az alig több mint 300 km-es utat 11 óra alatt teljesítettük. Itt azonban már biztonságban vagyunk, bízunk abban, hogy Samim barátunk szerez majd egy hozzáértő szerelőt. Nem csalódunk, amint kérésünkkel kirukkolunk, már ül is be hozzánk, s visz a „mekanik”-hoz. A javítást másnap reggelre beszéljük meg. A kis határfaluban szíves mosollyal üdvözölnek ismerőseink, alig hisznek a szemüknek, hogy végig tudtuk járni ezt az utat. A vámolást, a carnet-t még azon nyomban elintézzük, a következő napra csak az Immigration Office marad. Sokat mesélünk élményeinkről, főleg az érdekli őket, hogy mi a különbség Pakisztán és India között. Hogyan látjuk mi? Csomagjainkat kérésünkre egy szobába tehetjük, melyet gondosan bezárnak. Épp kifelé jövünk, mikor két olasszal találkozunk, most indulnak, sötétben motorral vágnak neki a sivatagnak. Igyekszünk lebeszélni őket, sikertelenül, azt mondják, hogy már az első faluban, Nok Kondiban megszállnak.

—Ti tudjátok — gondoljuk magunkban.

Ellátogatunk Samim új boltjába, két hónapja még csak egy volt neki, most már három. Jól bevásárolunk nála, kilónyi pisztáciát és mazsolát, vedeljük az üdítőket. Már mennénk, mikor javasolja, vacsorázzunk vele. Miután

rábólintunk, beszél egy sötétbőrű fiúval, aki pár perc múlva hozza a gőzölgő rizst, valami szaftos micsodával leöntve. Az első falatnál rájövök, hogy birkapörkölttel locsolták le, húscafatokat is felfedezek. Samim gyorsan megoldja a helyzetet, míg korholja a fiút, fogja a tányért, s kanalával a szaftos részt kivágja az utcára. Valamelyik kóbor állat biztos örülni fog az ízletes falatnak. A fiút nem akarjuk megbántani, nekiveselkedünk a rizsnek. Samim annyira örül nekünk, hogy legszívesebben velünk jönne Magyarországra. Akármilyen kedves is a fogadtatás, nem szeretnénk hosszabb időt itt eltölteni, ezt a helyet kizárólag a fogyókúrázóknak és az italozásról leszokni vágyó alkoholistáknak merjük őszintén ajánlani.

Reggelre lehűl a levegő, a kocsi bepárásodott ablaka mutatja, hogy itt a sivatagban ősszel már hűvösek az éjszakák. Ahogy feljebb kúszik a nap, gyorsan emelkedik a hőmérséklet, mire a szerelőkhöz érünk, aki teheti már árnyékba húzódott. Az afgán mechanikusok egy jól kiásott gödör fölé állítanak — ez a szerelőaknájuk — piszkálgatják a porlasztót, s a gyertyákat, levegőszűrőt cserélnek, állítanak valamit a motoron, ám a Subaru nem az igazi. A másfél órás bütykölésért 200 rúpiát számolnak. A kocsival egyből az Immigration Office elé gördülünk, de pechünkre megint az orrunk előtt futott be a vonat, először most is ott végeznek. A helybéliek javasolják, menjünk a vonathoz. Miközben a félreállított vasúti kocsiban útleveleinket, papírjainkat vizsgálják, s beütik a pecséteket, neszezésre leszek figyelmes, amint felnézek látom, hogy a felső polcon egy kisegér szalad át.

Ezúttal az iráni oldalon igen gyorsan végzünk, az Indában vásárolt ajándékainkat dróttal gondosan áttekerik és leplombálják. Azt mondják, azért, hogy ne kelljen elvámoltatnunk Iránból való kilépéskor. Az afgán szerelők munkájának eredményeként sikerül Zahedánig eljutnunk, de az alig 100 km-t csaknem három óra alatt, rángatva teszi meg a kocsi. Az indiai és pakisztáni „áldásos szuper benzin” — helyi nevén: premier, supreme vagy high octane

number — megtette a hatását; a szennyeződéstől a motor csak hébe-hóba kap üzemanyagot. A föld alól is szerelőt kell kerítenünk, mert ezzel a beteg kocsival aligha jutunk haza. A városban éppen szieszt áznak, kihaltak az utcák, alig látunk pár lelket. Dervis-táncot járva tekergünk körbe-körbe, az egyik utcából ki, a másikba be. A sors ismét kegyes hozzánk, egy álmos képű fiatalembert varázsol elibénk, akinek állítólag autószerelés a szakmája. Tanácstalanul méregeti a kocsit, amikor eliramodunk vele a városon túlra, a határ irányába, a Subaru már nem viccel, egész sorozatokat lő, barátunk azonban nem nagyon tudja megfejteni a hiba okát. Fogalmunk sincs mitévők legyünk, amikor szerencsénkre segítőnk érkezik, egy középkorú, kissé borostás arcú férfi személyében. Azt mondja, hogy ismer egy közlekedési mérnököt, aki meg fogja javítani a kocsit, de most ebédszünetet tart, s csak háromkor mehetünk oda. Addig felajánlja, hogy menjünk vele, szívesen lát ebédre bennünket. A vendéglátást már az utcán elkezdi, finom kenyeréből mindkettőnket megkínál.

Vendéglátónk lakása egyszerűen berendezett, feleségével és három gyerekével, összesen öten lakják. A küszöbön lerúgjuk cipőnket, a szobában a faltól-falig futó, pihe-puha gyönyörű perzsaszőnyegen mélyre süpped lábunk, s letelepedve a hátsónk is, a számunkra szokatlan „törökülést” kis párnákkal teszik kényelmesebbé. Iránban a szőnyeg részben a bútort helyettesíti, a drágább szőnyegek azonban a falra kerülnek, mert ott biztos nem járnak rajta. Mohamed felesége tanítónő, a bájos, halk szavú asszony, szinte észrevétlenül szervírozza elénk a teát az elmaradhatatlan cukordarabkákkal, majd rövid idő elmúltával rizsből készült étellel kínál meg bennünket. Vendégre nem készülhettek, azt osztják meg velünk, amijük van. A beszélgetés során aztán egyszerre megoldódik Mohamed nyelve, valósággal kibukik belőle elmarasztaló véleménye a jelenlegi rendszerről; nehezen viseli el a mindenkire rátelepedő mullahok uralmát, szerinte az

öltözködési előírások sem nagyon értelmesek, szívesen hallgatna másféle zenét is, nemcsak iszlám indulókat, elmenne olyan moziba, ahol külföldi filmet vetítenek, és néha bizony egy jó pohár borocskát is meginna. Helyette marad a ma már nemzeti italnak számító tea. Mint elárulja, azért adnak mellé annyi cukrot, mert egyébként ihatatlanul keserű lenne.

A jóképű, bajuszos mérnöknek kiválóan felszerelt, tiszta a műhelye, előttünk éppen egy kocsit vizsgál kompjúterével. Mohammed súg valamit a fülébe, majd sugárzó arccal közli velünk, hogy vállalja a munkát, úgy negyedóra múlva kerülünk sorra. Pillanatok alatt kideríti, hogy az üzemanyagrendszerben van a probléma. A Subaruval utca túloldalán lévő árok fölé áll, azt használja szerelőaknaként. A kocsi alá bújva két szerelővel, háromórás megfeszített munkával átmossa, megtisztítja az üzemanyagrendszert. A kis autó megint úgy gyorsul, mint újkorában, ismét öröm vezetni, újból élvezzük az itteni utak remek minőségét, a betegségéből felgyógyult Subaru holnaptól már ismét jó étvággyal nyelheti majd a kilométereket. Nagy kő esett le szívünkről.

Elég későre jár, ezért inkább itt töltjük az éjszakát. A Khiában-é Emám Khomeinin, azaz a Khomeini úton, a Hotel-é Khávarban szállunk meg 30 dollárért. Este nyakunkba vesszük a várost, s becserkésszük a pár sarokra levő bazárt. Igencsak meglepődünk a nyüzsgő esti élet láttán. Jövet Abdi mindenhol átzavart minket, most látjuk csak, hogy miből maradtunk ki. A bazárban óriási az árubőség: a legmodernebb híradástechnikai cikkektől az ékszerekig, a legújabb divatot követő bőráruktól az iszlám kosztümökig úgyszólván minden kapható. Míg az egyik helyen roskadozó gyümölcsös pultok, halomban álló fűszerek, másutt modern fazonú cipők, különféle sportszerek vonják magukra a pillantásunkat. Ha úgy tartja kedvünk, Khomeini-poszterek, falvédők, naptárak, faliképek, matricák bő kínálatából válogathatunk. Ráadásul viszonylag olcsón lehet vásárolni. Attila rábeszél egy

csokoládébarna mantóra, szívesen hagyom elcsábítani magam, hisz a válltöméses földig érő kabát nagyon tetszik, jól mutat rajtam, a remek viselet fifikásan eltakar, nyúlánkká teszi alakom.

Beludzsisztánban ismét biztonságban érezzük magunkat, most értékeljük igazán az út során gyakori ellenőrzéseket. Az egyik alkalommal azonban a kiskatonák mintha túlságosan komolyan vennék feladatukat; vagy öten matatnak egyszerre a kocsiban, mindenfélét kérnek tőlünk szuvenírként. Jó pár kilométerrel később vesszük csak észre, hogy nem volt elég nekik a tőlünk kapott narancslé és a napszemüveg, észrevétlen elcsenték Parker tollamat, a karórám és egy üres magnókazettás dobozt, balszerencséjükre ugyanis a kazetta épp a magnóban volt. Bam városába érve alaposan megéhezünk. A péknél a három lavast oly forrón adják férjem kezébe, hogy zsonglőrként a levegőbe dobálva hozza a kocsiig, amíg leesnek a kerek lepények, addig sem égetik a kezét. A sorban álló csadoros nők jót derülnek a jeleneten.

Irán

Az eszfahániakat tekintették Irán skótjainak

Iránban négyféle kenyér — nán — kapható, mindegyiket frissen árusítják. A lavas nagyon vékony kenyérféle, azt mondják, hogy hónapokig eláll; a snagak már vastagabb, ovális alakú, mivel kőágyon sütik, jellegzetes kis gödröcskék vannak rajta, vigyázni kell vele, nehogy az ember kőre harapjon; a taftun ropogós, bordázott lepény; a legkiválóbb azonban a barbari, sós héja fényesen rácsozott, akkor a legjobb, amikor még meleg. Egy fátlan, „jól fűtött" parkolóban, a kocsi védelmébe húzódva reggelizünk meg, élvezettel tépünk nagy darabokat a lavasból, mellé paradicsomot, paprikát, sajtot majszolunk. Teli pocakkal Kermánnál kissé elkavarodunk, ám némi érdeklődés után megtaláljuk a helyes utat. Rafszandzsánban nem tudjuk megállni, hogy ne vegyünk pisztáciát, persze jóval drágábban mint Pakisztánban.

Végre felfedezhetjük egy kicsit Iránt, hiszen a carnet jóvoltából ezúttal nincs kísérőnk. Csak most láttuk, hogy milyen rendezett város Zahedán, nekünk azonban eddig Yazd tetszik a legjobban. Valósággal felüdít tisztaságával ez a — északi só- és a déli homoksivatag határán épült virágzó oázisváros. Gyönyörűek fasoros, virágágyas útjai, s itt a mindent elborító homok— és kőtenger közepén különösen hangulatosak az esti díszkivilágításban tündöklő szökőkutak. A város jellemző színe az agyagszín, bár építészeti stílusa egyszerű, hagyományos, ugyanakkor például Zahedán vagy Teherán uniformizáltságával összehasonlítva, egzotikusan egyedi. A lakónegyedek házait magas falak veszik körül, szűk sikátorok szelik keresztül-kasul a várost. Étterembe itt sem tudunk betérni, az étlapok ugyanis kizárólag perzsa nyelvűek, angolul kevesen tudnak, na meg egyébként sem valószínű, hogy hús nélküli fogást találnánk. Marad a hideg élelem: a szokásos

étkeinkhez szőlőt, almát, narancs-sűrítményt, és a változatosság kedvéért most barbarit veszünk. Ez a kenyér jóval ízletesebb, mint az indiai csapáti vagy a pakisztáni roti, de akármilyen finomak is a falatok, agyam a makkal álmodó éhes disznóéhoz hasonlatos, már állandóan azon jár, mi mindent készítek majd otthon: főzök spenótot, bablevest, rántok gombát, karfiolt, sütök köménymagos rozskenyeret, almás-mákos rétest, csinálok egy nagy fazék joghurtot; a legszívesebben azonban egy jó pohár kakaót innék.

A szálláskeresés viszont nem egyszerű feladat, a könyvből kinézett hely közelében megállunk, de nem tudunk átmenni a túloldalra, annyian jönnek. Egy iráni férfi siet segítségünkre, míg megfordulunk, az út közepére állva leállítja a járműveket. A kiválasztott hotelben nincs hely, ám egy fiatalember felajánlja, elvezet egy másikhoz, beül kocsijába s int, hogy kövessük. Amikor már több kilométert megyünk visszafelé, megunjuk a dolgot, és jelezzük, hogy ez nem lesz így jó. Visszafordulunk, s teljesen véletlenül pont annál a neonnal kivilágított mecsetnél állunk meg körülnézni, melynek esti imáját két hónapja a hotelszobánkból hallgathattuk. Örülünk a megtalált hotelnek, megvan a szőrös, fogatlan haverunk is. Asztal helyett az ágyon terítek meg, míg élvezettel nyeljük a falatokat, egyre csak arra gondolunk mennyivel más a közérzetünk, mint Abdival volt. Egészen jól érezzük magunkat.

Az árnyas Yazdot elhagyva Náinban állunk meg először. A parkoló vendéglőjében, miközben Attila hasmenéssel kínlódva kétszer is kimegy az udvarra, tükörtojást készítek magamnak. Eszfahán felé két kézzel kapaszkodom a kormányba, az egyre erősebb termikek bizony olykor alaposan megdobják a kocsit. A városba bevezető úton csodaszép gyümölcsöket — körtét és sárgadinnyét — árulnak. A körte olyan finom, mint amilyennek látszik, ám a dinnye ízetlen, azoknak, melyeket a törökországi Agriban vettünk a közelébe sem jöhet. Ez egyáltalán nem csoda, hisz Eszfahán tartomány elsősorban birsalmájáról és almájáról híres. Egyébként

meglepetéssel tapasztaljuk, hogy ebben a száraz, sivatagi országban mennyiféle gyümölcsöt árulnak. Azt mondják, minden megterem itt, délkeleten még ananászt és banánt is termesztenek, nagyon finom a rózsaszínű grape fruitjuk, a shirazi magnélküli szőlőjük, különösen jók a magvak, a pisztácia mellett az iráni mandula és a dió is kiváló.

Kocsinkat Eszfahán főterén, az Emám parknál állítjuk le, kicsit sétálunk, finom csokoládéparányt rágcsálva szállodát keresünk. Érdeklődésünkre szinte magától értetődően a méregdrága Abbaszi hotelbe navigálnak bennünket, 170 dollárért — reggeli nélkül — meg is szállhatnánk egy éjszakára. Szerencsére a túloldali Arya hotel alig több mint tizedennyibe kerül. Lakályos szobánk minden kényelmet kielégít, az üvegezett erkély dúsan raffolt csipkefüggönye mögül, mint valaha a háremhölgyek, leshetünk ki a főutcára. Amint lepakolunk, a szobaasszony egy tál hűtött sárgadinnyével kopogtat be. Ez is ugyanolyan ízetlen mint a miénk, néhány falat legyűrése után izgatottan kerekedünk fel, hogy felfedezzük a várost, hisz a bédekkerünk kellően felcsigázta érdeklődésünket. Eszfahán tartományról azt írja, hogy a külföldiek egybehangzó véleménye szerint ez a legperzsább tartomány, Eszfahánról, a városról pedig azt, hogy nemcsak a műemlékek sokasága és a viszonylag kellemes klímája miatt érzi jól magát itt a turista, hanem valahogy oldottabb a hangulat, az életvitel is könnyedebb, mint másutt Iránban. Ez az a város, ahol érdemes sétálni, járni a bazárt, emberekkel találkozni vagy bóbiskolni valamelyik parkban.

A központi tér, az 500 x 160 méteres téglalap alakú Meidun-é Emám (korábban Meidun-é Sáh) az egyik legnagyobb a világon. Az árnyékos fűben hűsölő családok, mintha csak Szinyei Merse Pál Majálisának alakjai keltek volna életre. Egyikük kebabevésre hívogat minket; nehéz elutasítani kedves invitálásukat, és megértetni velük, hogy mi azért nem eszünk húst, mert vegetáriánusok vagyunk. Ha nem lennénk azok, biztos végigkóstolnánk a

kínálatot, sokan állítják ugyanis, hogy Ázsiában a perzsa az egyik legízletesebb konyha. Azonban mint az iszlám országokban általában, Iránban sem elterjedt a vegetarianizmus, még a legszegényebbek is tesznek kis húscsíkokat, húskockákat a rizshez. Vallási okokból disznóhúst nem esznek, főleg bárányt vagy birkát, időnként marhát és borjút fogyasztanak. A csirke nagyon olcsó, — a sült- és grillcsirkéket az utcákon is árusítják — de szívesen egészítik ki étrendjüket kacsával, libával, sőt olykor fácánnal is. Vidéken elterjedtek a kecske-, bivaly- és tevehúsból készült ételek, ez utóbbi azonban még ott is delikátnak számít. Legkedveltebb ételük a cselo kebab; a hosszú, vékony sovány bárányszeleteket éjszaka joghurtban marinálják, majd néhány percig magas hőmérsékleten meggrillezik, végül az elkészült húst felpúpozzák rizzsel.

Most hogy szabadon mozgunk, lépten-nyomon érzékeljük, hogy az irániak barátságosak, és kedvelik a magyarokat. Nemcsak ebédelni hívnak, többükkel beszédbe is elegyedünk. Fotókat készítek egy iráni családról, na meg egy kerékpáros kisfiúról, aki — mintha engedetlen csikaját regulázná — bringájának első kerekét magasba emelve, délceg pózba vágva magát villogtatja felém sötét szemeit. Egy szimpatikus fiatalember, amikor az Emám moszk felől érdeklődünk tőle, mopedjét rögvest a fal mellé állítja, és önkéntes idegenvezetőként visz minket végig a mecseten, ismerteti velünk a moszk történetét, sőt a közbenjárásával még a restaurációs munkát is alkalmunk nyílik megtekinteni.

A középen medencével, szökőkúttal, a rózsákkal, verbénákkal, kukacvirágokkal díszített Meidun-é Emám hatalmas nyílt tér, ragyogó példája a várostervezésnek. Minden lényeges látnivaló megtalálható a közelben. Az 1612-ben létesült, összesen 8 hektár területű teret eredetileg lovaspóló pályának szánták, ma azonban egyedül csak pingpongozni lehet itt, ezt viszont több asztalon is. Estefelé, amikor már enged a meleg erejéből,

valamennyi asztalt birtokba veszik, s ádáz pingpongcsatát vívnak a fiatalok. Péntekenként, amikor szabadtéri istentiszteletet tartanak, a tér imádkozó emberekkel telik meg.

A teret fedett bazár-labirintus övezi, hossza meghaladja az öt kilométert. A számos folyosóval összekapcsolt bazárban a kínálattól, áruválasztéktól tátva marad a szánk. Elidőzünk a rézműveseknél, akiket munka közben sikerül megfigyelnünk. Hosszasan legeltetjük szemünket a gyönyörű virágmotívumokkal, medalionokkal díszített perzsa szőnyegeken, azt mondják régen a nomádok és a gyerekek szőtték és csomózták a legszebbeket. A kézi szövésűt onnan lehet felismerni, hogy a hátsó fele különbözik a színétől, minél jobban elüt a két szín, annál jobb minőségű a termék. A szőnyeg értékét a négyzetcentiméterenkénti csomók száma határozza meg, a mindennapi szőnyeg kevesebb mint 30 csomós, a közepes minőségű 30-50 csomós, a finom 50 csomó feletti, a múzeumi minőségű pedig 500 vagy annál több csomót tartalmaz. A selyemszőnyegek meseszépek, ám nem praktikusak, inkább csak dekorációra használhatók. Érteni kell a szőnyegvásárláshoz és az alkuhoz is, mert egyébként könnyen lehet, hogy többet fizetünk érte, mintha otthon vennénk. Ráadásul az összeget megnyomja még a vám is. Bármennyire is elnyerik tetszésünket, eszünkbe sem jutna szőnyeget vásárolni.

Bár kevés a turista, a külföldi látogató, iráni vásárló annál több akad, itt is — az indiaihoz hasonló — kemény alkudozás folyik. A perzsa kereskedők maguktól bolondok lennének levinni az árakat, még akkor sem hajlandók erre, ha alig akad vevő. Alkudozási képességemet — amikor egy kézzel festett, gyönyörű kivitelű képkeretre fáj a fogam — megint alkalmam van kipróbálni.

— Your wife is a very hard woman. She broke my heart (Az Ön felesége nagyon kemény asszony. Összetörte a szívemet.) — panaszkodik férjemnek a kereskedő. A kemény, izzasztó alku végén egyre azt hajtogatja, már neki

többe kerül, csak azért adja, mert keménységem, következetességem nagyon tetszik neki, szimpatikusnak tart.

— Mutasson rá bármire, ingyen odaadom — ismételgeti, miközben a keretet csomagoltatja. Attilának mond még rólam egy-két dicsérő szót, de azért látszik rajta, hogy nem igazán elégedett.

A tér déli részén emelkedik a világ egyik legszebb, legtökéletesebb építménye, az Emám Moszk (Maszdzsid-é Emám), mely türkizzöld és hűvös mélykék színeivel tökéletes kontrasztja a sárgán forró, száraz sivatagnak. A mecset csempéi a megvilágítástól függően különböző színárnyalatokban csillognak, ahogy a nap végighalad az égen minden órában új arcát varázsolja elő az iszlám világ e remekművének. A moszk különösen éjszaka inspiráló látvány, ekkor a csempék lágy éteri fénnyel izzanak. A bejárat két ikerminaretje merőlegesen néz a térre, ám maga a moszk Mekka irányába van tájolva. A körülbelül 30 méter magas pazar bejárati portál a Szafavid építészeti stílus egyik legremekebb példája, borítása a művészi csempeberakás és a hagyományos kalligrafikus díszítés páratlan szépségű kombinációja. A moszk kupolájának egy részét jelenleg restaurálják. A bédekker szerint a helyreállításra azért van szükség, mert az épületet az Iszlám Forradalom óta meglehetősen elhanyagolták, ám a helybéliek váltig állítják, hogy a sérüléseket az iraki légitámadások okozták.

Az Irak ellen viselt háború nagy áldozatokat követelt az országtól. Az elesettek, Mezopotámia mocsaraiban meghaltak külön temetőkben nyugszanak. Szomorú látvány a műanyag virágokkal díszített sírkövek végtelen sora, tetejükön a sok-sok elhunyt fiatal fényképével. Eszfahánban a hazáért elesett katonák temetőjét a Mártírok rózsakertjének nevezik. Senki sem tudja pontosan hányan lehetnek, országosan talán több mint egymillió fiatalember veszett oda. A vitatkozó papoknak az agg Khomeini egészen haláláig hangoztatta: „Ne vitatkozzatok, mindennél fontosabb a háború!” Az

ajatollahot végül is Rafszandzsáni győzte meg a háború befejezésének szükségességéről. A közel nyolc évig tartó értelmetlen vérengzés az 1988. augusztus 20-án aláírt fegyverszünettel ért véget.

A tér hatalmas moszkjától jobbra — az egykoron nagy térítő — Lotfolláh sejk minaret nélküli moszkja áll. A kis mecset kizárólag családi istentisztelet céljára készült, ezért nem volt szükség a müezzin imára hívó szavára. Az épület ma már múzeumként funkcionál. Bár a mecset közel sem olyan tökéletes mint nagyobb társa, az Emám Moszk, arányai, színei és díszítése révén valódi ékszer ez is; különösen a kupola napfényben szikrázó krém— és halvány rózsaszín csempéi magával ragadóak. Szemközt, a tér túlsó oldalán ma is büszkén áll a hétszintes Ali Ghapu palota (Kákh-é Ali Ghápú), mely egykoron a kormányzóság számára épült. Az elegáns palota második szintjéről valaha őrök figyelték, mi történik odalenn a téren.

Az Ali Kapu mögött egy gyönyörű park bújik meg, a kert közepén medencék, végében egy érdekes, oszlopokon álló, pavilonszerű épület, a Csehel Szotun csarnoka található. Az épület egykoron fogadások számára szolgált, ebben az érdekes pavilonban tartotta Abbász sah vad partijait. A Csehel Szotun jelentése „negyven oszlop”, ám valójában csak 20 oszlop számolható össze, a másik 20 ezek tükörképe a medencékben. Ez a fajta érvelés felhős időben nem igazán helytálló, ezért valószínűbb az a magyarázat, mely szerint az elnevezés onnan ered, hogy a negyvenes szám a perzsáknál a sok szinonimája.

A muszlim építőművészet legnagyobb remekei Abbász sah idején épültek, uralkodása alatt a város igen nagy tekintélyre tett szert. Ebben az időben született a híres félrím — Eszfahán neszf-é dzsahán, vagyis Eszfahán a fél világ —, amely a város nagyszerűségét volt hivatott kifejezni. Ugyanakkor — elsősorban a sah körül legyeskedő udvaroncok és tányérnyalók arroganciája és laza erkölcse miatt — a város lakóiról már korántsem voltak ilyen jó

véleménnyel: a perzsák legtöbbje egyetértett abban, hogy Eszfahán akkor lenne tökéletes, ha nem lennének benne eszfahániak. A kedvezőtlen megítélés a későbbiekben sem változott: „Az eszfahániaknak nincs jó hírük a perzsák között, fukarság és fösvénység jellemző rájuk...” — írja a múlt század végén Edward Browne az „Egy év a perzsák között” című könyvében. Akkoriban a perzsák az eszfahániakat Irán „skótjainak” tekintették, főként a kereskedők kapzsiságáról keringenek különféle anekdoták. Állítólag egy eszfaháni kereskedővel fordult elő, hogy takarékosságból nem ette meg sajtját, hanem egy üvegbe tette, s valahányszor megéhezett — hogy kapjon egy kis aromát — evés előtt kenyerét néhányszor az üveg oldalához dörzsölte. A kicsinyesen spórolós emberre ma is azt mondják, hogy „zsugori, mint az eszfaháni kereskedő”.

A külföldiek szerint viszont inkább a merev, hezbollahi szellem — az eszfahániak között a sok keményvonalas iszlám fundamentalista —, a durva és kellemetlen hivatalnok, a sok ármánykodó és szűkmarkú polgár, valamint a rafinált kereskedők vetnek rossz fényt a városra. Különösen az utóbbiakról vannak igen lesújtó véleménnyel: „Az eszfaháni kereskedő uborkát vásárol, befesti sárgára, majd eladja banánként.” — figyelmezettek vásárlás előtt óvatosságra. Tapasztalataink messze nem igazolták ezeket az ítéleteket, összbenyomásunk egyáltalán nem elmarasztaló az eszfahániakról; hivatalnokokkal ugyan nem hozott össze bennünket a sors, ám a kereskedők egyike sem akart becsapni, az emberek pedig kifejezetten bőkezűek voltak — elég a szobaasszonyunkra, a parki ebédre invitáló családra, vagy önzetlen idegenvezetőnkre gondolnunk. Nekünk Eszfahán, ez az ősi perzsa város kellemes emlék marad. Szeretnénk ide még egyszer visszajönni.

Ha egyszer Irán szélesebbre tárja kapuit, a világ igencsak el fog csodálkozni a látottakon. Sajnos a turisták számára gyakorlatilag szinte elérhetetlen, megközelíthetetlen Iránról kevés a hozzáférhető információ, az

idegeneknek az országról alkotott képe meglehetősen egyoldalú: Iránról elsősorban Khomeini, az iszlám gárdisták, a fanatikusok, a mullahok, a csadoros nők és a nyakkendőtlen, szakállas férfiak — jobb esetben a perzsa szőnyeg és a kaviár — jutnak az ember eszébe, pedig ez a lenyűgöző ország, kultúrájával, számos archeológiai, történelmi emlékével, grandiózus alkotásaival, szépséges miniatúráival, sokszínű természetével, barátságos embereivel jóval többet jelent, és területén volt valaha az ókori világ egyik legnagyobb civilizációja. Természetesen sok érdekességgel szolgál a mai kultúra, vallás, politika tanulmányozása is. A bezárkózásból fakadó hátrányokat már a főpapok is felismerték, ugyanis 1990-es évek elején, több mint tíz évvel a forradalom és az Irakkal vívott háború után, az új vezetés bejelentette, hogy Irán ismét megnyitja kapuit a külföldi turisták előtt. Irán azonban Irán, úgyhogy minderről a hatóságok elfelejtették értesíteni a külképviseleteket, emiatt a vízum megszerzése manapság is nagyon nehéz, az iráni hatóságok egyáltalán nem ösztönzik a turizmust. Akiknek mégis sikerül eljutniuk ide, és mentesek az előítéletektől, valamint nem félnek a szokatlan körülményektől, különösen izgalmas és élményekben gazdag utazásra számíthatnak Iránban.

Az Iráni Iszlám Köztársaság hatalmas ország, 1 millió 648 ezer négyzetkilométeres területe több mint háromszorosa Franciaországénak, lakói, a perzsák vagy fárszik az árják leszármazottai, közel 4000 éve élnek ezen a fennsíkon, róluk nyerte az ország a nevét is. Történelmük három nagy korszakát ábrázolja Manszur Firdauszi, az 1000 táján írt Királyok könyvében. Az 50 ezer párversből álló kolosszális művén a szerző harminc évig dolgozott. Firdauszi Sáhnáméját, a perzsák nemzeti eposzát, ma már szinte minden világnyelvre lefordították. Amíg 1956-ban még csupán 19 millió lakosa volt Iránnak, a legutolsó népszámlálás idején, 1990-ben már 56 293 000. Az előrejelzés szerint 2000-ben több mint 73 millió, 2010-ben pedig 93,5 millió

lakosa lesz az országnak. A jelenlegi népszaporulat mellett 21 év múlva megduplázódik Irán lakossága. Átlagos az öttagú család. Igen nagy az urbanizálódás, különösen az iraki háború óta, mindenki a városokba igyekszik, a forradalom óta számos iráni város lakossága megduplázódott, ugyanakkor a lakásállomány nem sokat változott. A 70-es évek végén a kivándorlás volt a jellemző, mára megfordult a helyzet, többségben vannak a bevándorlók, az afgánokon kívül jelentős pakisztáni, bangladési és indiai közösségek találhatók Iránban.

A szokásosnál több a Khomeini kép

Ha jól gazdálkodunk időnkkel, és nem jön közbe valami váratlan esemény, hét nap alatt hazaérhetünk, ám addig még több mint 4000 kilométert le kell gyűrnünk — spekulálok magamban, miközben Qum felé rójuk a kilométereket. A szent zarándokvárosba pont a déli istentisztelet kezdetére érkezünk. A moszkok felé bővizű folyamként hömpölyögnek a hívők, köztük a fekete leplekbe öltözött, turbánt viselő nagy tekintélyű egyházi vezetők: hodzsatoliszlámok és ajatollahok.

Ma Qumot tekintik az ország vallási fővárosának, a síizmus fellegvárának. Irán mindennapi életében jelentős szerepet tölt be a klérus, melynek nagy része e városban végezte illetve végzi tanulmányait. A teológus képzés az ún. papneveldékben folyik, ahol a hallgatók bentlakásos formában ismerkednek meg az iszlám legfontosabb tanításaival. Az országban a forradalom győzelme óta ötszörösére növekedett a teológus hallgatók száma, több mint 21 ezren vesznek részt a különböző tanfolyamokon. A legtöbben Qumban tanulnak, a városban található 60 papneveldének 12 000 hallgatója van.

A képzésnek három szintje van; a bevezető szinten főleg arab nyelv és irodalom, retorika, valamint az általános vallási ismeretek oktatása folyik. A kurzus általában 7 évig tart, és körülbelül a középiskolai végzettségnek felel meg. Az átmeneti szinten a hallgatók már főleg önállóan, a tanárukkal konzultálva, könyvekből tanulnak. A kötelező vallási tárgyak mellett filozófiát és természettudományokat is hallgathatnak. A tanulmányok e szakasza 8 évig tart, és nagyjából a főiskolai végzettséggel egyenértékű. A harmadik, haladó szintet csak kevesen kezdhetik el, ehhez ugyanis az oktató ajánlása, valamint felvételi vizsga is szükséges. Itt a hallgatók saját maguk értelmezik a kánoni törvényeket, kutatásokat végeznek, eredményeiket teológiai

folyóiratokban publikálják. A reformok következtében a haladó tanfolyamokon újabban angol nyelv, szociológia, sőt közgazdaságtan is tanulható. A legkiválóbb hallgatók tanulmányaik elvégzése után iszlám kánonistává válnak, melyről hivatalos oklevelet kapnak. Ez a titulus a teológiai, illetve az iszlámmal kapcsolatban felmerülő jogi kérdésekben döntési hatáskört biztosít számukra. A haladó szint elvégzése az egyetemi végzettséggel azonos, míg az iszlám kánonista cím körülbelül a mi kandidátusi fokozatunknak vagy a Ph. Dr. -nek felel meg.

Az első két kurzust elvégező papok a saqatulislam (szakatuliszlám) cím birtokosai, míg azok, akikből iszlám kánonista — iszlám jogtudós, vagy teológus — lett, a hodzsatoliszlámok. Ennél magasabb titulust csak azon kevesek szerezhetnek, akik tartósan részt vesznek a teológiai fakultásokon, illetve maguk is tanítanak a papneveldékben a különféle kurzusokon. A következő cím az ayatollah, melyet az különböztet meg a hodzsatoliszlámtól, hogy birtokosai hosszabb ideig tanultak a haladó szinten, valamint lényegesen több a publikációiknak, tanulmányaiknak a száma, és különféle teológiai szemináriumokat vezetnek a papneveldékben. A legmagasabb rang, a grand ayatollah, ezt a szintet egy generáción belül legfeljebb néhányan képesek elérni. A grand ayatollahok valamennyien vallási szaktekintélyek, a mindennapi vallásgyakorlásra vonatkozó ediktumaikat tanulmányokban teszik közzé. Egy grand ayatollah elfogadottsága a publikációinak, valamint a követőinek számától függ. Ez utóbbi legjellemzőbb módon az egyház számára nyújtott pénzadomány nagyságában jut kifejezésre. A grand ayatollahok legnagyobbika — akit mindenki elfogad — az ország nagy tekintélyű vallási vezetője; Khomeini volt.

Irán politikai életében a nagy vallási vezetők mellett igen fontos szerepet töltenek be az ún. pénteki imámok. Ők a városi klérus első emberei, a helyi döntésekben, a központi határozatok, rendeletek végrehajtásában alapvető a

tevékenységük. Nélkülük lehetetlen sikeres helyi politikát folytatni. A pénteki imámok általában az iszlám forradalomhoz lojális rangidős papok közül kerülnek ki. Irán jelenlegi első embere, Ayatollah Seyed Ali Khamanei, korábban Teherán pénteki imámja volt.

Nemcsak az országos átlagot sokszorosan meghaladó turbánszám jelzi, hogy a síizmus spirituális központjában járunk, Qumban a látnivalók többsége is vallásos természetű. A szafavid királyok, hogy a síizmus gyökeret verhessen Iránban — miután a korábbi, a mai Irak területén található sía központok: Nadzsaf és Kerbala az ottomán hódítók uralma alá kerültek —, számos szentélyt és moszkot építtettek itt. Szépségével kiemelkedik közülük — a muszlim építőművészet egyik legragyogóbb darabja — a buja ékítményekkel, ám szigorú geometrikus alapmintájú kerámiamozaikokkal díszített szent Fatima mecset. Itt van eltemetve Fatima-é Massume, Reza imám nővére. Sajnos csak kívülről gyönyörködhetünk e csodás építményben, a nem muszlimoknak tilos belépniük Fatima oltárához. Fényképezéssel sem próbálkozunk, e szent városban ugyanis a vallási előírások betartását különösen szigorúan veszik.

Sokan úgy tartják, hogy Irán az építészetével járult hozzá a legnagyobb mértékben a világ kultúrájához. Bár a perzsa stílus élesen különbözik az arabokra jellemző muszlim hagyománytól, mégis jelentősen befolyásolta az iszlám világot — különösen Iránától északra és keletre. A perzsa mesterek legszebb alkotásai közül nem egy a mai országhatárokon kívül található. Sajnos a földrengések mellett a politikai viharok is jelentősen megtizedelték ezeket az alkotásokat. A perzsa építészetet elkerülték a forradalmi változások, folyamatos evolúción ment keresztül, a stílus finomodása jellemzi, az évszázadok során kevés új elemet ötvözött magába. A kifinomult méretérzéket és monumentális egyszerűséget mutató perzsa építészet nem takarékoskodik a felszíni ornamentációval és a színek használatával. Mivel a

vallásos figurák ábrázolása nem része az iszlám hagyományoknak, geometriai idomokat, virágokat vagy kalligráfokat használnak díszítésként. A színek — hogy jobban érvényesüljenek — fényesek és telitettek, ugyanis errefelé a nap igen gyakran rikítóan süt. Az üres felületeket, falfülkéket bonyolult stalaktitok, mozaikok és freskók borítják, és arabeszkekkel, geometriai mintákkal, valamint kalligráfokkal vannak dekorálva. Noha az iszlám előtti korból is jelentős építészeti alkotások maradtak fenn, például a Szúza közelében, Csoká Zambilban talált több mint 3000 éves piramis alakú templom (zigurat) maradványai, vagy a Kr. e 558 és 330 között épített híres királyi síremlékek Paszagadéban, Szúzában és Perzepoliszban, a perzsa építészet a muszlim hit térhódítása után a Szafavidák korában, Abbaszi sah uralkodása során érte le csúcspontját.

Attila — noha a Qum-Teherán autópályán már elég pocsékul érzi magát Khomeini mauzóleuma, a legnagyszerűbb iszlám építészeti hagyományokat felelevenítő Árámgáh-é Emám Khomeini mellett elhaladva, egy darabig minden gond nélkül elnavigál, jó irányban haladunk a centrum felé, ám a Turista Hivatal megkeresése kemény diónak bizonyul, a főváros számos egyirányú utcája, a sok behajtani tilos tábla ezúttal megviccel minket. Amint megállunk érdeklődni a délutáni csúcsforgalomban, azonnal egy közlekedés rendőr terem mellettünk és — mintha az Úr hangja szólna hozzánk — hangosbeszélőn felszólít, hogy ne tartsuk fel a járműveket. Szigorú hangjára szándékunkról gyorsan leteszünk, jobbnak látjuk nem ujjat húzni vele. Ezután viszont a követség megtalálása jelent problémát, közel a cél előtt ugyanis egy útjavítás miatt lezárt utca zavarja meg tájékozódásunkat. Az óriási forgalomban nincs idő a spekulálásra, pillanatok alatt kell dönteni. Végül széles kézmozdulatokkal taxisok, rendőrök igazítanak útba. A Teheránban töltött másfél nap élménybeszámolóval, kocsimosással, vacsora-meghívással, cikkírással gyorsan eltelik. Egyébként sem lenne értelme hosszabb ideig

maradni, hisz nincs sok szórakozási lehetőség, a mozik szelektálják a filmeket, a színházak nemkülönben, főleg az iszlám forradalmat és az iraki háborút bemutató történeteket adnak elő. Disco, táncos szórakozóhely nem létezik, fő program a kirakatnézés, sétálás az utcákon.

Mi már nemigen vagyunk kaphatók nézelődésre, sietünk haza. Teheránból, először osztott pályás városi gyorsforgalmi úton, majd autópályán haladva, könnyen kijutunk; ezúttal jóval kevesebb időre van szükségünk, igaz nincs velünk navigátorunk, Abdi. Amint elhagyjuk az ótóbánt, Kazvínban olcsó benzinnel gondosan feltankolunk, az egyik gyümölcsárusnál pedig finom magnélküli szőlőt vásárolunk. Szerencsénkre most nincs olyan dühödt szél, mint jövetelünkkor, ráadásul lévén másnap péntek, azaz munkaszüneti nap, a forgalom sem túl veszélyes. Tabrizig gyakorlatilag eseménytelen az utunk, így bőven van időnk a tájban gyönyörködni. Ezt tesszük akkor is, amikor a várost elkerülő autóút baloldalán a kopár hegyoldalon nejlonzacskók tömegére leszünk figyelmesek. Olyan mintha egy szélvihar a város összes műanyag szatyrát itt terítette volna szét. Annyira lefoglal a látvány, hogy mintegy 30 kilométert teszünk meg rossz irányba, csak akkor jövünk rá, hogy nem északnyugatra, Bázargán felé megyünk, amikor a lemenő nap már huzamosabb ideje jobb kéz felől süt be a kocsi ablakán. A „felfedezés” hatására azonnal visszafordulunk, ám hiába érdeklődünk többször is, a tabriziak eléggé barátságtalanok, véletlen sem segítenének, végül is magunknak kell megtalálnunk a helyes irányt.

Sajnos a kamionosaink által javasolt TIR parkolót nem találjuk, kénytelenek vagyunk továbbmenni. Jelentősebb település nincs errefelé, szállodára tehát nem sok reményünk van. Tabrizba nem kívánunk visszamenni, a határ még túlságosan messze, a kocsiban pedig ezen a vidéken nem lenne biztonságos. Még emlékszünk a magyar pilóták intő szavaira, Iránban lehetőleg ne aludjunk szabad ég alatt, vagy az autóban.

Már jó ideje lement a nap, amikor a dzsolfai elágazásnál északra fordulva, a mintegy 4 kilométerre lévő Marand nevű városkában sikerül szállásra lelnünk. E vidéken a lakosság zömmel azeri, talán ezért is figyelmeztet a szokásosnál több Khomeini kép arra, hogy mi Iránban az államvallás, na meg hát nem lehet elégszer tudatosítani a polgárokkal, hogy „figyelve vannak”.

Attila angol nyelvtudásának nem sok hasznát veszi, oroszul viszont elég jól elboldogul. A hotelről sok mindent lehet mondani, csak jót nem. A kifőzdéből meredek lépcsőn jutunk fel szobánkba, az átható szag alapján nemrég moshatták fel petróleummal, errefelé ezt használják a poloskák, csótányok és hasonló rovarok ellen. Az ablakon át pont a szemünkbe világít az utcai lámpa. A szobát bemutató öreg azeri kérésemre függönyt varázsol elő, pontosabban előkerít egy szakadt lepedőt és elsötétítőként jó ferdén felszögezi az ablakkeretre. A guggolós vécéhez a folyosó végén egy padlásfeljáró vezet, az ajtaja nem záródik, ha nem akarunk váratlan vendéget, „dologvégzés” közben egyik kézzel jó erősen fogni kell. A félig nyitott ajtón túl, pár méterre a szemközti szobából férfiak jóízű hortyogása hallik. A vízöblítés sem igazán szuperál, használat után a vödörben hozott vízzel legalább negyedórás pumpálás szükséges. Elég bizalmatlanok velünk szemben, mert a szállás költséget előre kifizettetik. Ekkor még nem tudjuk, hogy éjjelre be is fognak zárni.

Maga a kisváros barátságos, mondhatni családias. Az utcán tülkölő esküvői kocsikaraván jár körbe-karikába, szabályos időközönként felbukkannak a tér sarkán, mint kiderül az első kocsiból filmezik a feldíszített másodikat, melyben mennyasszony ül. Nehéz olajszag terjeng a levegőben, sütik az esti kebabot. Mi egy cukrászdában csillapítjuk éhségünket, a sütemény mézédes, ahogy ázsiai utunk során eddig mindenütt, Iránban is imádják az „édes” édességet. Hajnalhasadta előtt kelünk, szeretnénk mielőbb indulni, ám a hotel ajtaját zárva találjuk, talán attól féltek, hogy megszökünk.

Hosszas zörgetésünkre méltatlankodó pofával, álmos szemeit ránk meresztve, nagy nehezen előkerül az idős tulaj. Nevethetnékünk támad, amint szertartásosan nyitja az ajtót, s kienged minket az utcára. Sötétben kelünk útra, a sofőrök még az igazak álmát alusszák, hisz egy jó darabig senkivel sem találkozunk. Bő 40 kilométerre lehetünk a határtól, amikor szemből a hegyek közül egyszer csak ránk köszönt a hósipkás Ararát. Csodálatosan szép, ahogy e kora reggeli órában a felkelő nap sugarai visszaverődnek róla. Az utolsó kis településen, Mákúban — hogy elköltsük maradék riálunkat — egy szatócsboltban olajbogyót és pisztáciát veszünk. Már éppen távoznánk, azonban nem ússzuk meg ennyivel, a boltos habcsókját is meg kell kóstolnunk. Ez az ő ajándéka, nem illik visszautasítani. Később jövünk rá, hogy ezzel „tette jóvá" a zsizsikes pisztáciát.

A határon — péntek lévén — óriási a forgalom, buszok százai, utasok ezrei — zömükben azeriek - várakoznak, de mi különösebb gond nélkül átjutunk a bürokraták zsilipjein, egyedül csak az utolsó vámtisztben buzog a munkakedv, a leplombált csomagjainkat kezdi akkurátusan bontogatni. Művelete láttán, majdnem megüt a guta, heves kézmozdulatokkal mutatom, hogy amit kiszed, pakolja is vissza a helyére. Gesztikulálásomat megérthette, mert a többletmunkától való félelmében azonnal befejezi ellenőrző tevékenységét. Múltkori ismerőseink majd mindegyikével összetalálkozunk, „rosszéletű" barátunknak — aki időközben szakállt növesztett — vidáman mutatatjuk a „saszé námbert". Már végeznénk, ám még utoljára is tartogat számunkra egy kis meglepetést a határ. Míg a papírokkal szaladgáló férjemre várok, arra leszek figyelmes, hogy a falnál időnként férfiak állnak egy jókora ládára. Kerekre nyílik a szemem, mikor végre rájövök, hogy ott, a több mint két méter magasan lévő ablaknál kell benyújtani a kitöltött nyomtatványokat, valószínűleg azért, hogy tudatosítsák az utazókkal, Iránban fel kell nézni a hatóság embereire. Amikor Attila végre előkerül, hiába magyarázom, hogy

azon az ablakon át történik az ügyintézés, sehogyan sem akarja megérteni, hogy nem bent az irodában kell átadni az okmányokat. A megoldást egy határátkelésben jártas kurd mutatja meg neki. Nem sokat teketóriázik, papírjait a feje fölött lobogtatva felpattan a fal mellé állított fadobozra. Kisvártatva aztán nyílik az ablak, s egy szőrös kéz veszi el a dokumentumokat. Az eseményre a kurd mellé a fal párkányára egy másik kilépni szándékozó is felkapaszkodik. Szeretném a jelenetet lefotózni, de pechemre a gépünkben kimerült a ceruzaelem.

Törökország – Bulgária – Kis-Jugoszlávia

Épségben megúsztuk!

A török oldalon még simább az ügyintézés, hisz itt is megismernek minket, mindössze az egyik vámos ijeszt rám, amikor a marmonkannákból ki akarja öntetni az olcsó iráni benzint. Kőszíve csak magyar mivoltunkra puhul meg. Kegyesen legyint; menjünk. Ez már nem „száraz" ország, úgyhogy a duty-free shopban rögtön veszünk néhány konzervsört. Felidézzük emlékünkben a kifelé menet látott hazafelé tartó elcsigázott „világjárókat", most mi is hozzájuk hasonlóan szakadtak vagyunk.

A hegyek között járhatunk már, amikor jelez gyomrunk, jó volna enni valamit. Egy lokantában szemrevételezzük az ételeket, nekem valami főttre fáj a fogam, de a ressre sült csirkék, gázon forgatott hústornyok, borotvált pecsenyék, birka, bárány piláfok, kebabok közül nem választhatok, a pörkölttel meglocsolt babfőzelék sem ehető számomra. Végül beérjük a már jól bevált joghurttal és ropogós kenyérrel. Erzurumban és környékén harckocsik cirkálnak, az elmúlt napokban kirobbant kurd zavargások miatt elég veszélyes most Anatólia, azt mondják halálos áldozatokat is követeltek az összecsapások.

A táj már őszi színeit mutatja, az aratás megvolt, a folyókban alig csordogál egy kevéske víz. Most látszik csak igazán, hogy mennyire kopár a vidék. Pedig valaha hatalmas erdők voltak errefelé. Az első csapást a hajóépítés jelentette, állítólag Nagy Sándor a görögországi, meg innen az anatóliai erdők fáiból építtette hajóhadát. A pusztításra jellemző, hogy egyetlen hajóhoz kereken kétezer vastag törzset kellett kivágni. Az erdőpusztulás másik fő oka a népességnövekedés. A több szájnak több élelemre van szüksége, ezért egyre több füves területet vetettek be

gabonával, vontak mezőgazdasági művelésbe, ám időközben az állatállomány is megnövekedett, s a legelők felszántása miatt a pásztorok jobb híján kénytelenek voltak az erdőben legeltetni. Törökországban már régóta felismerték az erdők fontosságát, önkéntesek Anatólia kiszikkadt földjébe már 1940-ben elültették az első kis csemetéket. Azóta évente 100 ezer hektárt telepítenek be zölddel, ám mindhiába, ugyanis 1940-től 1986-ig több mint 1 millió hektár erdő égett le az országban. Ez nagyrészt a pásztorok rovására írható. Különösen az általuk tartott 21 millió kecske, a „fekete veszedelem" jelent nagy problémát, ugyanis miután a kecskék minden elérhetőt lerágtak, a pásztorok kivágják vagy felégetik a fenyves erdőket és legelőnek használják azokat. A hatóságok eleinte tájékoztató kampányokkal próbálkoztak, táblák hirdették, hogy a „hazafiak szeretik az erdőt", az eredménytelenség láttán újabban kedvező hitelekkel próbálják rávenni Anatólia szegény hegyi lakosságát, hogy nézzen más foglalkozás után. Azt szeretnék, ha a pásztorok szőnyeget csomóznának vagy intenzív állattartást folytatnának a völgyekben. Ahogy a tájat elnézzük, nem sok eredménnyel.

Bár csaknem 1000 kilométert kell érte megtennünk, ismét a nekünk nagyon tetsző hangulatos városban, Sivasban szállunk meg. A Kösk hotel 20 dolláros árában a reggeli is benne van. Magyarázzuk, hogy vegetáriánus ételt szeretnénk, ám a recepciónál ülő fiatalember értetlenül néz ránk. Csodálkozásának okára csak másnap reggel jövünk rá, ekkor derül ki, hogy a svédasztalról azt választunk, amit akarunk. Van is miben tobzódnunk, hisz a fehér abrosszal terített asztalon minden megtalálható, mi szem-szájnak ingere, tele mindenféle finomsággal, főtt tojással, frissen sült, töltött vajastészta-süteményekkel, sajtokkal, joghurttal, többféle ízű dzsemmel, vajjal, mézzel, csak az olajbogyóból van vagy háromféle. Az italok közül pedig teából, kávéból, gyümölcsléből ihatunk annyit, amennyi jólesik. Két főtt tojást észrevétlenül a táskámba csúsztatok — arra számítva később milyen jól fog

esni — ám szodéságomért megver az Isten, ugyanis mindkét tojás összetörik, és a sárgájuk mindenemet bemaszatolja.

Ankarát most a várost elkerülő autópályán hagyjuk magunk mögött, enni, pihenni csupán egy-egy parkolóban állunk meg. Kényelmes tempóban egészen Düczéig sikerül leérnünk. Ugyanabban a szállodában, sőt ugyanabban a szobában kapunk helyet, ahol előzőleg megszálltunk. Az úton végig szigorúan ellenőriznek a rendőrök, keményen megbüntetik a szabálytalankodókat, elsősorban a gyorshajtókat, meg a táblával tiltott helyen előzőket. Bár az útikönyvek — sőt nagyobbrészt a kamionosok is — általában rémisztőnek festik le a török közlekedést, tanúsíthatjuk, nem ilyen borzasztó a helyzet. Természetesen ez megítélés dolga, attól is függ, honnan érkezik az autós, hiszen azokat a manővereket, amelyeket odafelé kockáztatóan veszélyesnek ítéltünk, Indiából visszafelé, Pakisztánnal és Iránnal a hátunk mögött, már-már megfontoltnak, biztonságosnak minősítjük. Aki szájára meri venni a török vezetőket, annak mindenesetre ajánljuk, hogy előbb feltétlenül ismerkedjen meg a pakisztáni közlekedéssel.

Elhagyva a hegyeket a Boszporusz-hídig meg sem állunk, Isztanbult viszont ezúttal nem tudjuk kihagyni. Számunkra azonban mintha csalódást okozna, fülünknek már túl sok a zaj, szemünknek túl nagy a nyüzsgés, zavar az óváros zsibvására, ahol a turistáknak számlálatlanul kínálják a bóvlit, a giccset. Kárpótlásként egy kicsit gyönyörködünk a lenyűgöző műemlékekben; ámulva nézzük a széles kupolájú moszkokat, a karcsú minareteket, a legattraktívabb csoda azonban talán mégis az Aja Szófia. Ez az impozáns mecset eredetileg a keresztények legnagyobb temploma volt. A hatalmas Szent Bölcsesség bazilikát az utolsó bizánci császár, Justitianus építtette, merész vonalú kupolája — 538-ban egy földrengés következtében — beomlott, később az újjáépített templomot 563-ban másodszor is

felszentelték. Több mint négyszáz év telt el azóta, hogy a keresztet felváltotta a félhold, minaretjei immár négy évszázada az iszlám nagyságát hirdetik.

A centrumban magyarul beszélő török nepperek vesznek körül, egyikük a Karcsi bazárjának névjegyét nyomja a kezembe, rajta a következő szöveg: „Kedves vendegem! Ütmutatö — amennyiben istanbulba erkeznek es telefonun hivnak, tudok maguknak segiteni.... KARCSI Leder fabrik ékszer bör és irha. Üzletünkben kiválö minöségü arany ékszerek, osztályon felüli kidolgozásban kaphatök, valamint irha — és börkabátok, készen illetve félkészen .....Kedves vendegem Olcsön van szállodank.... Elöre is tisztelet tel köszönöm..."

Szívesen mennénk tovább, a Topkapi Szerájnál azonban megfeneklünk a járműfolyamban, a szultáni palotaegyüttes környékének forgalma már-már a kalkuttaival vetekszik. Hiába furakodunk kifelé a városból, a tömérdek jármű között nem nagyon tudunk ügyeskedni.

Már jócskán délutánra jár az idő, mire magunk mögött hagyjuk a türkizzöld Márvány-tenger szemet nyugtató víztükrét. Trákia hullámos táján, Edirnén át a bulgár határhoz iparkodunk. Ezen az útszakaszon végre csillapodni kezd a szél, mely egész Törökországon át vészesen döntögette a Subarut. A két határ között — visszaidézve a rosszemlékű pakisztáni és indiai elmerüléseket — gondosan kikerülök egy víztócsát. Ám a bolgár határőr közli, addig nem kezeli útlevelemet, míg át nem hajtok ezen a vízcsapdán, szerinte ugyanis ennek az a funkciója, hogy — mintha máshol nem lehetne vírus vagy baktérium — fertőtlenítse a gumikerekeket.

Szeretnénk Bulgáriát minél előbb átszelni, azonban szemem egyre jobban fárad, Szófia előtt a sötétség eltérít szándékomtól. Az autópálya mellett található hotelben „természetesen" csak márkával vagy dollárral fizethetünk. Kora hajnalban tejfölszerű ködben indulunk, ám az izgalom, hogy még aznap hazaérünk-e vagy sem, feledteti velünk kialvatlan fáradtságunk.

Kis-Jugoszláviában komoly valutahiány lehet, ugyanis az aprócska Subarut nagy busszá minősítik, persze csak Belgrádban a kijáratnál. Nišnél még személygépkocsira vásároltattak velünk tiketteket. Hiába reklamálunk, fegyveres katona üvölt velünk, majd elveszi útlevelünk. Nem ismernek kegyelmet, már csak azért sem, mert magyarok vagyunk, bekaszálják tőlünk az önkényesen kivetett összeget. Osztunk-szorzunk, s kiderül, hogy az oda-vissza nem több mint 700 kilométeres úthasználatért több mint 30.000 Ft-ot kellett kifizetnünk, azaz kilométerenként 40-45 Ft közötti összeget, természetesen valutában. Szájízünk keserű, érezzük becstelenül rászedtek minket, ettől tehetetlen méreg buzog bennünk. Tetézi rosszkedvünk, hogy Tompánál több mint három órát kell várnunk az átkelésre. Kilométeres sorok kígyóznak a határ előtt, arra várva, hogy átjöjjenek Magyarországra benzint tankolni, persze forintért. Noha Plovdiv óta hallgatjuk a magyar rádiót, az Útinform szerint csak a román határon kell várakozni, máshol sima az átkelés. A határőr kiskatonáknak más a meglátásuk, szerintük már jó ideje tart ez a tűrhetetlen állapot.

Felszabadultan lélegzünk fel, amikor Tompánál átlépjük a határt, gyerekesen örvendünk, hogy sikerült épségben megúsznunk ezt a nem mindennapi vállalkozást. Magyar földön egy csapásra elillan összes sérelmünk, oldódik görcsünk, jókedv költözik szívünkbe. Nem kevés megpróbáltatást leküzdve, hetvenhét nap után végre hazaértünk! Hullafáradtan szállunk ki a kocsiból, 25000 kilométerrel a hátunk mögött, egy biztosítás nélküli kölcsönautóból. Véget ért veszélyes utunk, ám ahogy múlnak a napok, kipihenten, nyugodt idegekkel, békés lélekkel másként látjuk a történteket, kifejezetten jó visszapörgetni az eseményeket. A frissen átélt izgalmak helyét élmények töltik be, az ingerek, benyomások kezdenek tapasztalattá kristályosodni, a részletek egésszé összeállni. Sőt mostanában egyre többször azon kapjuk magunkat, hogy megint Indiába kívánkozunk...